

Nr 142

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till förmånsrättslag, m. m.; given Stockholms slott den 29 juni 1970.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) förmånsrättslag,
- 2) lag om ändring i jordabalken,
- 3) lag om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst,
- 4) lag om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1),
- 5) lag om ändring i förordningen (1877: 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall,
- 6) lag om ändring i sjölagen (1891: 35 s. 1),
- 7) lag om ändring i luftfartslagen (1957: 297),
- 8) lag om ändring i lagen (1901: 26 s. 1) om in-teckning i fartyg,
- 9) lag om ändring i lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg,
- 10) lag om ändring i lagen (1966: 454) om företagsin-teckning.

GUSTAF ADOLF

Lennart Geijer

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till ny lagstiftning om ordningen för betalning av fordringar vid utmätning och konkurs. De nya bestämmelserna är i första hand upptagna i en förmånsrättslag som skall ersätta 17 kap. handelsbalken.

Förslaget till förmånsrättslag utgår från att alla borgenärer i princip skall behandlas lika. Fordringar får därför förmånsrätt till betalning endast om verkligt starka skäl finns härför.

I lagförslaget skils mellan särskilda och allmänna förmånsrätter. Särskilda förmånsrätter belastar endast bestämd egendom och gäller vid både ut-

mätning och konkurs. Allmänna förmånsrätter däremot avser i princip all gäldenärens egendom men gäller endast vid konkurs.

Beträffande de särskilda förmånsrätterna föreslås endast mindre ändringar i förhållande till vad som nu gäller. Alltjämt skall flertalet särskilda förmånsrätter utgöras av sådana som följer med panträtt eller retentionsrätt. Det kan nämnas att hyresvärds och jordägares nuvarande retentionsrätt föreslås bli utmönstrad samtidigt som deras förmånsrätt föreslås bli omkonstruerad. Liksom f. n. skall det vid sidan av panträtt och retentionsrätt i huvudsak finnas endast två slags fordringar som är förenade med särskild förmånsrätt, nämligen fordran på grund av företagsinteckning och utmätningsfordran.

Av de allmänna förmånsrätterna är f. n. den som tillkommer fordran på lön eller pension den utan tvekan viktigaste. Den är emellertid inte tillräcklig för att i alla lägen tillgodose samtliga lönekrav vid konkurs. Inom inrikesdepartementet pågår därför f. n. arbete med att skapa en statlig lönegaranti vid konkurs. Tillkomsten av en sådan garanti kan påverka bedömningen av förmånsrätten för löne- och pensionsfordringar. Först när arbetet med en lönegaranti slutförts, kan frågan om garantins betydelse för förmånsrätten tas upp. I förevarande sammanhang föreslås inte någon väsentlig ändring av löneborgenärernas förmånsrätt.

I fråga om allmänna förmånsrätter i övrigt föreslås en utmönstring av vissa nu befintliga. Av de allmänna förmånsrätter som skall få bestå bör nämnas den som tillkommer fordran på skatt eller allmän avgift.

Som en följd av förslaget kommer gruppen av oprioriterade fordringar att bli något större än f. n. De från ekonomisk synpunkt tyngst vägande fordringarna utan förmånsrätt torde emellertid även i fortsättningen komma att bli leverantörsfordringar och liknande. Böter och viten skall liksom f. n. ha minsta rätt. Även fordringar på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott föreslås emellertid bli efterställda andra fordringar.

Förmånsrättslagen har nära samband med jordabalken och föreslås därför träda i kraft samtidigt med jordabalken eller den 1 januari 1972.

1) Förslag
till
Förmånsrättslag

Häri genom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §

Vid utmätning eller konkurs har borgenärer inbördes rätt till betalning enligt denna lag. Föreskrift om lika rätt till betalning innebär att varje borgenär får betalt i förhållande till sin fordran.

I fråga om företräde till betalning vid införsel gäller särskilda bestämmelser.

2 §

Förmånsrätt till betalning är särskild eller allmän. Särskild förmånsrätt gäller vid utmätning och konkurs samt avser viss egendom. Allmän förmånsrätt gäller endast vid konkurs och avser all egendom som ingår i gäldenärens konkursbo.

Förmånsrätt omfattar även ränta i den mån ej annat är föreskrivet.

3 §

Förmånsrätt består, även om fordringen överlåtes eller tages i anspråk genom utmätning eller införsel eller på annat sätt övergår till annan.

Särskilda förmånsrätter

4 §

Förmånsrätt följer med

1. sjöpanträtt och luftpanträtt,
2. handpanträtt och rätt att kvarhålla lös egendom till säkerhet för fordran (retentionsrätt),
3. panträtt på grund av in-teckning i fartyg eller i luftfartyg och reservdelar till luftfartyg.

Beställare av fartyg som lämnat fartygsbyggaren förskott i byggnadsämnen eller pengar har förmånsrätt i byggnadsämnena och det som för beställarens räkning tillverkats med förskottet, om skriftlig handling upprättats och med denna förfarits enligt 3 § sjölagen (1891: 35 s. 1).

Redare vilken för medredare lämnat förskott som avses i 17 § sjölagen har förmånsrätt i medredarens andel av fartyget enligt nämnda paragraf.

5 §

Förmånsrätt i lös egendom som hör till näringsverksamhet vari företagsinteckning kan meddelas följer med

1. fordran hos hyresgäst eller arrendator på grund av hyres- eller arrendeavtal angående lägenhet eller jord som var avsedd för verksamheten, dock ej för större belopp än som svarar mot tre månaders hyra eller ett års arrendeavgift,

2. företagsinteckning.

Särskild föreskrift om vilka slag av lös egendom som omfattas av företagsinteckning äger motsvarande tillämpning i fråga om förmånsrätt enligt 1.

6 §

Förmånsrätt i fast egendom följer med

1. fordran som enligt lag är förenad med förmånsrätt enligt denna punkt,
2. inteckning i egendomen.

7 §

Förmånsrätt i tomträtt följer med

1. fordran på avgäld i anledning av upplåtelsen som ej förfallit till betalning tidigare än ett år innan utmätningen ägde rum eller konkursansökningen gjordes,

2. fordran som enligt lag är förenad med förmånsrätt enligt denna punkt,
3. inteckning i tomträten.

8 §

Utmätning ger förmånsrätt i den utmäta egendomen.

9 §

Särskilda förmånsrätter gäller inbördes efter paragrafernas och, beträffande 4 §, styckenas följd samt efter den i 4 § första stycket och 5—7 §§ angivna numreringen.

Förmånsrätt enligt 4 § första stycket 2 eller 3 har dock företräde framför förmånsrätt enligt 4 § första stycket 1 på grund av sjöpanträtt som avses i 267 § 6 sjölagen (1891: 35 s. 1) och förmånsrätt enligt 4 § första stycket 3 har företräde framför förmånsrätt enligt 4 § första stycket 2 på grund av retentionsrätt.

Förmånsrätt på grund av utmätning har företräde framför förmånsrätt på grund av inteckning, vilken sökts samma dag som utmätningen verkställdes eller senare.

Utmätning ger företräde framför senare utmätning av samma egendom. Utmätning för flera fordringar på en gång ger lika rätt. Om det inbördes företrädet i övrigt mellan fordringar med samma slag av förmånsrätt finns för vissa fall särskilda bestämmelser.

Allmänna förmånsrätter

10 §

Allmän förmånsrätt följer med

borgenärs kostnad för gäldenärens försättande i konkurs och för beslut att dödsbos egendom skall avträdas till förvaltning av boutredningsman samt begravnings- och bouppteckningskostnad, när gäldenären avlidit före konkursbeslutet,

arvode och kostnadsersättning till god man enligt ackordslagen (),

tillsynsman enligt nämnda lag eller konkurslagen (1921: 225) eller förordnad boutredningsman, om fordringen belöper på tid inom sex månader innan konkursansökningen gjordes eller därefter,

kostnad för särskild åtgärd som under nämnda tid vidtagits med gode mannens eller tillsynsmannens godkännande eller av boutredningsmannen och uppenbart varit till borgenärernas bästa,

allt i den mån beloppet med hänsyn till omständigheterna är skäligt.

11 §

Allmän förmånsrätt följer därefter med arbetstagares fordran på sådan lön eller annan ersättning på grund av anställningen som ej förfallit till betalning tidigare än ett år innan konkursansökningen gjordes och på lön eller ersättning under skälig uppsägningstid, högst sex månader. Har lönefordran som förfallit tidigare varit föremål för tvist, gäller förmånsrätten, om talan väckts eller sådan förhandling som föreskrives i kollektivavtal begärts inom sex månader från förfalldagen och konkursansökningen följt inom sex månader från det att tvisten blivit slutligt avgjord. I fråga om semesterlön eller semesterersättning som är intjänad innan konkursansökningen gjordes, gäller förmånsrätten vad som står inne för det löpande och de närmast föregående två kvalifikationsåren.

Förmånsrätt enligt första stycket följer även med fordran på pension vilken tillkommer arbetstagare eller dennes efterlevande för högst ett år innan konkursansökningen gjordes och nästföljande sex månader. Förmånsrätten gäller även i fråga om pension, som intjänats hos föregående arbetsgivare, om gäldenären övertagit ansvaret för pensionen under de betingelser som anges i 23 och 26 §§ lagen (1967: 531) om tryggnad av pensionsutfästelse m. m.

Om gäldenären är näringsidkare, skall arbetstagare, som själv eller jämte närstående ägde väsentlig andel i företaget och som hade väsentligt inflytande över dess verksamhet, eller hans efterlevande ej ha förmånsrätt enligt denna paragraf för lön eller pension. Vad som sagts nu gäller även om gäldenären är juridisk person utan att vara näringsidkare.

12 §

Allmän förmånsrätt följer därefter med fordran på framtida pension till arbetstagare, som är född år 1907 eller tidigare, eller dennes efterlevande. Därvid får dock intjänad del av utfäst pension icke antagas avse större årlig pension än som motsvarar basbeloppet enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring. Från det sålunda beräknade fordringsbeloppet skall i förekommande fall avdragas upplupen del av pension enligt allmän pensionsplan eller enligt privat pensionsförsäkring.

Förmånsrätt enligt första stycket gäller även fordran på framtida pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, om gäldenären övertagit ansvaret för pensionsfordringen enligt vad som anges i 11 § andra stycket.

Om gäldenären är näringsidkare eller juridisk person utan att vara näringsidkare, äger 11 § tredje stycket motsvarande tillämpning.

13 §

Allmän förmånsrätt följer därefter med fordran på skatt och allmän avgift i fall och med de begränsningar som särskilt föreskrives.

14 §

Fordringar som har allmän förmånsrätt enligt samma paragraf har inbördes lika rätt.

Förhållandet mellan särskilda och allmänna förmånsrätter

15 §

Fordran med allmän förmånsrätt uttages i första hand ur egendom som ej är föremål för särskild förmånsrätt. Förslår ej denna egendom, uttages fordringen ur egendom, vari särskild förmånsrätt gäller, före fordringar med sådan förmånsrätt i den mån det är medgivet enligt 16 eller 17 § och i övrigt efter sistnämnda fordringar.

16 §

Fordran med allmän förmånsrätt enligt 10 eller 11 § uttages, om det behövs, före fordringar med särskild förmånsrätt i lös egendom enligt 4 § andra eller tredje stycket, 5 eller 8 §. Vad som uttages på detta sätt skall, när det finns särskilda förmånsrätter i olika egendomsgrupper, fördelas på grupperna i förhållande till den köpeskilling som erhållits för varje grupp.

Brist som därefter kvarstår uttages vid exekutiv försäljning av gäldenärens fasta egendom eller tomträtt med företräde framför inteckning eller fordran med förmånsrätt på grund av utmätning. Finns två eller flera fastigheter eller tomträtter i konkursboet, skall vad som sammanlagt behöver uttagas om möjligt fördelas på fastigheterna eller tomträtterna i förhållande till de köpeskillingar som erhållits för dem.

17 §

Fordran med allmän förmånsrätt enligt 12 § uttages, om det behövs, före fordringar med särskild förmånsrätt i lös egendom enligt 4 § tredje stycket, 5 eller 8 §. Härvid äger 16 § första stycket andra punkten motsvarande tillämpning.

Fordringar utan förmånsrätt

18 §

Fordringar som ej är förenade med förmånsrätt har inbördes lika rätt med de undantag som anges i 19 §.

Har fordran särskild förmånsrätt i viss egendom men förslår ej egendomen för att infria fordringen, behandlas återstoden av denna som fordran utan förmånsrätt.

19 §

Böter, viten och fordran på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott går vid konkurs efter andra fordringar.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Genom lagen upphäves

17 kap. handelsbalken,

förordningen den 18 februari 1735 angående lånebankens öppnande till att göra lån på fast egendom och järn,

förklaringen den 12 januari 1757 rörande lån i banken på järn och metaller samt magistraternas vedergällning för vågattester,

förklaringen den 15 februari 1779 över vad vid järns pantsättning, till låns erhållande i banken, bör iakttagas,

kungörelsen (1830: 16 s. 178) angående åtskilliga föreskrifter i avseende på järn- och vågeffekter, som i banken belånas,

lagen (1891: 20 s. 3), innefattande tillägg till 17 kap. 6 § handelsbalken.

2. Avgäld av enskild natur som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten handelsbalken skall ha förmånsrätt enligt 6 § 1 nya lagen. Vad som sagts nu gäller även fordran vilken enligt annan äldre bestämmelse är förenad med sådan förmånsrätt som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten handelsbalken.

Förmånsrätt som anges i första stycket gäller ej belopp som förfallit till betalning tidigare än ett år innan utmätningen ägde rum eller konkursansökningen gjordes.

3. Genom nya lagen upphäves den förmånsrätt som enligt äldre författningar särskilt tillkommer Stockholms stads brandförsäkringskontor för premielån.

Brandförsäkringskontoret skall i stället åtnjuta rätt till betalning ur fast egendom enligt 6 § 1 och ur tomträtt enligt 7 § 2 nya lagen för amortering eller ränta på premielån som ej förfallit till betalning tidigare än ett år innan utmätningen ägde rum eller konkursansökningen gjordes.

4. Inteckning för avkomst eller annan förmån, som upplåtits med stöd av 54 § förordningen (1875: 42 s. 12) angående inteckning i fast egendom, medför förmånsrätt enligt 6 § 2 nya lagen för vad rättighetshavaren enligt lag har rätt att utfå ur fast egendom och enligt 7 § 3 nya lagen för vad han enligt lag har rätt att utfå ur tomträtt.

5. Vad i nya lagen och punkt 4 sägs om förmånsrätt i tomträtt äger motsvarande tillämpning beträffande vattenfallsrätt som upplåtits enligt lagen (1907: 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

6. Pensionsutfästelse som enligt övergångsbestämmelserna till lagen (1967: 532) om ändring i 17 kap. handelsbalken är förenad med förmånsrätt enligt 11 § tredje stycket i nämnda kapitel skall i samma omfattning ha förmånsrätt närmast före fordringar som har förmånsrätt enligt 13 § nya lagen.

7. När annan nyttjanderätt än tomträtt eller vattenfallsrätt upplåtits före den nya lagens ikraftträdande, skall fordran mot nyttjanderättshavaren på grund av rättsförhållandet vara förenad med särskild förmånsrätt näst före förmånsrätt enligt 5 § nya lagen, i den mån förmånsrätt skolat äga rum enligt 5 § första stycket eller 6 § första stycket tredje och fjärde punkterna i 17 kap. handelsbalken. Förmånsrätten får ej göras gällande samtidigt som förmånsrätt enligt 5 § första stycket 1 nya lagen på grund av samma rättsförhållande.

Den förmånsrätt på grund av retentionsrätt som anges i 4 § första stycket 2 nya lagen gäller ej i fråga om jordägares eller hyresvärdas rätt att kvarhålla egendom till säkerhet för fordran hos arrendator eller hyresgäst enligt övergångsbestämmelserna till nya jordabalken.

8. Om utmätning skett före den nya lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda tidpunkt, gäller äldre bestämmelser beträffande utmätningen eller konkursen.

9. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen, i den mån förmånsrätt fortfarande skall äga rum enligt nya lagen eller enligt vad som sagts här ovan.

2) Förslag
till
Lag
om ändring i jordabalken

Härigenom förordnas, att 8 kap. 17, 18 och 26 §§, 9 kap. 30 § samt 12 kap. 31 och 61 §§ jordabalken skall ha nedan angivna lydelse.

(Lydelse enligt prop. 1970: 20)

(Föreslagen lydelse)

8 KAP.

17 §

Försättes arrendatorn i konkurs, får konkursboet uppsäga avtalet. Jordägaren har därvid rätt till ersättning för skada. *Uppsäger ej konkursboet avtalet inom en månad från utgången av den tid som är utsatt för bevakning av fordringar i konkursen, svarar konkursboet för avtalets fullgörande till arrendetidens utgång eller, om uppsägning sker efter utgången av först angivna tid, till dess avtalet upphör att gälla.*

Försättes arrendatorn i konkurs, får konkursboet uppsäga avtalet. Jordägaren har därvid rätt till ersättning för skada.

18 §

Om vid bostadsarrende, anläggningsarrende eller lägenhetsarrende arrendatorn försättes i konkurs innan han tillträtt arrendestället, är arrendatorn skyldig att på anfordran ställa sådan säkerhet för avtalets fullgörande med vilken jordägaren skäligen kan nöjas. Ställes ej säkerhet senast dagen efter det säkerheten fordrades, får jordägaren uppsäga avtalet.

Försättes vid bostadsarrende, anläggningsarrende eller lägenhetsarrende arrendatorn i konkurs innan han tillträtt arrendestället och har ej jordägaren säkerhet för avtalets fullgörande med vilken han skäligen kan nöjas, får jordägaren uppsäga avtalet, om han ej erhåller sådan säkerhet inom en vecka efter anfordran.

Uppsäger jordägaren ————— för skada.

Om jordbruksarrende ————— 9 kap.

26 §

Jordägare eller ————— är förlorad.

Har skriftligt arrendeavtal upprättats och står arrendatorn i skuld för arrendeavgift eller ersättning för brist när han skall avträda

(Lydelse enligt prop. 1970: 20)

(Föreslagen lydelse)

arrendestället, får jordägaren kvarhålla så mycket av arrendatorns lösören och byggnader på arrendestället som svarar mot hans fordran, till dess arrendatorn gör rätt för sig eller ställer säkerhet. Egendom som enligt 65 § utsökningslagen (1877: 31 s. 1) skall undantagas från utmätning får dock ej kvarhållas.

9 KAP.

30 §

Försättes arrendatorn i konkurs, får jordägaren uppsäga avtalet. Inträffar konkursen efter det att arrendatorn tillträtt arrendestället, får jordägaren dock ej uppsäga avtalet, om detta innehåller förbehåll om rätt för arrendatorn att överlåta arrenderätten och konkursboet inom tre månader från bevakningstidens utgång visar att överlåtelse skett i enlighet med avtalet. Sker överlåtelse senare men innan jordägaren gjort bruk av sin uppsägningsrätt, förlovar han denna rätt.

Har arrendeavtalet ————— annat avtalats.
I annat ————— för skada.

Försättes arrendatorn i konkurs, innan han tillträtt arrendestället, får jordägaren uppsäga avtalet. Inträffar konkursen efter tillträdet och har ej jordägaren säkerhet för avtalets fullgörande med vilken han skäligen kan nöjas, får jordägaren uppsäga avtalet, om ej sådan säkerhet ställes inom en månad efter anfordran eller inom samma tid konkursboet förklarar sig vilja svara för arrendatorns skyldigheter under arrendetiden eller, när arrenderätten får överlåtas, överlåtelse sker i enlighet med avtalet.

12 KAP.

31 §

Försättes hyresgästen i konkurs, får konkursboet uppsäga avtalet. Sker ej uppsägning inom en månad från utgången av den tid som är utsatt för bevakning av fordringar i konkursen, svarar konkursboet för avtalets fullgörande till hyrestidens utgång eller, om uppsägning sker efter utgången av först angivna tid, till dess avtalet upphör att gälla.

Har lägenheten ej tillträtts när konkursen inträffar, är hyresgästen skyldig att på anfordran ställa sådan säkerhet för avtalets fullgörande med vilken hyresvärden skäligen kan nöjas. Ställes ej säkerhet senast

Försättes hyresgästen i konkurs, får konkursboet uppsäga avtalet. Beträffande bostadslägenhet fordras dock att gäldenären samtycker till uppsägningen eller att rättens ombudsman godkänner denna.

Har lägenheten ej tillträtts när konkursen inträffar och har ej hyresvärden säkerhet för avtalets fullgörande med vilken han skäligen kan nöjas, får hyresvärden uppsäga avtalet, om han ej erhåller sådan

(Lydelse enligt prop. 1970: 20)

dagen efter det att säkerheten fordrades, får hyresvärden uppsäga avtalet.

(Föreslagen lydelse)

säkerhet inom en vecka efter anfordran.

Inträffar i fråga om annan lägenhet än bostadslägenhet konkursen efter tillträdet och har ej hyresvärden säkerhet för avtalets fullgörande med vilken han skäligen kan nöjas, får hyresvärden uppsäga avtalet, om ej sådan säkerhet ställes inom en månad efter anfordran eller inom samma tid konkursboet förklarar sig vilja svara för hyresgästens skyldigheter under hyrestiden eller, när hyresrätten får överlåtas, överlåtelse sker i enlighet med avtalet.

Uppsäges avtalet enligt första eller andra stycket, har hyresvärden rätt till ersättning för skada.

Uppsäges avtalet enligt första — tredje stycket, har hyresvärden rätt till ersättning för skada.

61 §

Hyresvärd eller — — — — — är förlorad.

För hyra, som är förfallen till betalning eller skall betalas inom de närmaste sex månaderna, får hyresvärden kvarhålla så mycket av hyresgästens lösören inom fastigheten som svarar mot hans fordran, till dess hyresgästen gör rätt för sig eller ställer säkerhet. Egendom som enligt 65 § utsökningslagen (1877: 31 s. 1) skall undantagas från utmätning får dock ej kvarhållas.

3) Förslag

till

Lag**om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst**

Härigenom förordnas som följer.

Den som tillhandahåller rum på hotell eller pensionat eller för tillfällig vistelse i annan lägenhet får till säkerhet för fordran på ersättning för rummet eller för kost eller annan tjänst med anledning av vistelsen kvarhålla resgods, som gästen medfört.

Har sex månader förflutit sedan fordringen förföll till betalning, får värden sälja egendomen och uttaga sin fordran ur köpeskillingen eller, om egendomen uppenbarligen saknar saluvärde, bortskafta den. Härvid äger 2—6 §§ lagen (1950: 104) om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhämtats motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

4) Förslag

till

Lag**om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1)**

Härigenom förordnas, att 67 § utsökningslagen (1877: 31 s. 1) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

67 §.¹

Bestämmelserna i 65 och 66 §§ hindra ej att pant utmätes för pantfordringen eller att egendom, som borgenären av annan anledning äger hålla inne till säkerhet för sin fordran, utmätes för denna. *Vad som nu sagts gäller dock icke i fråga om egendom som hyresvärd eller jordägare har rätt att kvarhålla till säkerhet för fordran hos hyresgäst eller arrendator.*

Bestämmelserna i 65 och 66 §§ hindra ej att pant utmätes för pantfordringen eller att egendom, som borgenären av annan anledning äger hålla inne till säkerhet för sin fordran, utmätes för denna.

¹ Senaste lydelse 1968: 623.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Anvisar gäldenären — — — — — familjs behov.
 Om egendom — — — — — egendomens ställe.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

67 § i sin äldre lydelse gäller fortfarande, när hyresvärd eller jordägare har rätt att kvarhålla egendom till säkerhet för fordran hos hyresgäst eller arrendator enligt lagen () om införande av nya jordabalken.

5) Förslag

till

Lag

om ändring i förordningen (1877: 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall

Härigenom förordnas, att 10 § 11 mom. förordningen (1877: 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall upphöra att gälla vid utgången av år 1971.

Rätt att kvarhålla egendom som inträtt före lagens ikraftträdande består utan hinder av lagen () om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst. Andra stycket sistnämnda lag gäller även egendom som kvarhållits enligt äldre bestämmelser.

6) Förslag

till

Lag

om ändring i sjölagen (1891: 35 s. 1)

Härigenom förordnas, att 3, 17, 269 och 276 §§ sjölagen (1891: 35 s. 1) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §.¹

Har den, för vars räkning fartyg bygges, för byggnadens verkställande givit eller utfäst sig att giva varvsägaren eller byggmästaren förskott av penningar eller byggnadsämnen, äge han, när avhandling därom upprättats, att låta den intagas, om byggnaden verkställs i stad med rådhusrätt, i rådhusrättens pro-

Har den, för vars räkning fartyg bygges, för byggnadens verkställande givit eller utfäst sig att giva varvsägaren eller byggmästaren förskott av penningar eller byggnadsämnen, äge han, när avhandling därom upprättats, att låta den intagas, om byggnaden verkställs i stad med rådhusrätt, i rådhusrättens

¹ Senaste lydelse 1964: 658.

(Nuvarande lydelse)

tokoll och eljest i protokollet hos närmaste rådhusrätt; och njute sedan förmånsrätt, som i 17 kap. handelsbalken sägs.

(Föreslagen lydelse)

protokoll och eljest i protokollet hos närmaste rådhusrätt. *Han njuter sedan förmånsrätt enligt 4 § andra stycket förmånsrättslagen ().*

17 §.

Till bestridande av de utgifter, som av rederirörelsen påkallas, åligger en var redare att i mån av behov bidra i förhållande till sin andel i fartyget. Försummar redare att vid anfordran erlægga beslutat bidrag och varder delta av huvudredaren eller annan redare förskjutet, vare den försumlige skyldig att å förskjutna beloppet erlægga ränta efter åtta procent om året, tills betalning sker, ävensom ersätta kostnaden för den försäkring, som förskottsgivaren må hava tagit till sin säkerhet. Borgenären njute för sin fordran panträtt i den försumliges andel i fartyget och förmånsrätt till betalning efter vad i 17 kap. handelsbalken sägs; äge ock, i avräkning å sin fordran, i den försumliges ställe uppbära den utdelning, som på dennes andel belöper.

Till bestridande av de utgifter, som av rederirörelsen påkallas, åligger en var redare att i mån av behov bidra i förhållande till sin andel i fartyget. Försummar redare att vid anfordran erlægga beslutat bidrag och varder detta av huvudredaren eller annan redare förskjutet, vare den försumlige skyldig att å förskjutna beloppet erlægga ränta efter åtta procent om året, tills betalning sker, ävensom ersätta kostnaden för den försäkring, som förskottsgivaren må hava tagit till sin säkerhet. Borgenären njute för sin fordran panträtt i den försumliges andel i fartyget och förmånsrätt till betalning enligt 4 § tredje stycket förmånsrättslagen (). *Han äger dessutom, i avräkning å sin fordran, i den försumliges ställe uppbära den utdelning, som på dennes andel belöper.*

Den här ————— fordringen uppkom.

269 §.¹

Borgenär, som för sin fordran har sjöpanträtt i fartyg eller frakt, njute betalning ur panten framför de borgenärer, som omförmälas i 17 kap. handelsbalken, för den i 267 § 6 nämnda fordran dock först efter de fordringar, som avses i 17 kap. 3 § första och andra styckena nämnda balk.

Borgenär, som för sin fordran har sjöpanträtt i fartyg eller frakt, njute betalning ur panten med förmånsrätt enligt 4 § första stycket 1 förmånsrättslagen ().

Hava i ————— den äldre.
Fordringar, som ————— sista resan.

276 §.²

Sjöpanträtt i ————— under resan.

Här upptagna fordringar skola njuta betalning ur det inlastade god-

Här upptagna fordringar skola njuta betalning ur det inlastade god-

¹ Senaste lydelse 1928: 161.

² Senaste lydelse 1967: 48.

(Nuvarande lydelse)

set framför de borgenärer, som omförmälas i 17 kap. handelsbalken, och sig emellan i den nummerordning, i vilken de ovan äro nämnda. Fordringar, som äro upptagna under samma nummer, skola sig emellan njuta lika rätt, var i förhållande till fordringens belopp; dock vad angår de under 1 och 2 nämnda fordringar endast såvida de härröra av samma händelse, eljest skall den yngre äga företräde till betalning framför den äldre.

(Föreslagen lydelse)

set med förmånsrätt enligt 4 § första stycket 1 förmånsrättslagen () och sig emellan i den nummerordning, i vilken de ovan äro nämnda. Fordringar, som äro upptagna under samma nummer, skola sig emellan njuta lika rätt, var i förhållande till fordringens belopp; dock vad angår de under 1 och 2 nämnda fordringar endast såvida de härröra av samma händelse, eljest skall den yngre äga företräde till betalning framför den äldre.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda tidpunkt, gäller äldre bestämmelser beträffande utmätningen eller konkursen.

7) Förslag

till

Lag

om ändring i luftfartslagen (1957: 297)

Härigenom förordnas, att 11 kap. 3 § luftfartslagen (1957: 297) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 KAP.

3 §.

Borgenär, som har fordran å bärgarlön eller å ersättning för kostnader som avses i 2 §, njute i fartyget eller godset luftpanträtt med förmånsrätt framför de i 17 kap. handelsbalken omförmälda borgenärerna, såframt bärgarlönen eller ersättningen hänför sig till åtgärder vilka slutförts här i riket.

Borgenär, som har fordran å bärgarlön eller å ersättning för kostnader som avses i 2 §, njute i fartyget eller godset luftpanträtt med förmånsrätt enligt 4 § första stycket 1 förmånsrättslagen (), såframt bärgarlönen eller ersättningen hänför sig till åtgärder vilka slutförts här i riket.

I första ————— framför äldre.

Utan borgenärens ————— i besittning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda tidpunkt, gäller äldre bestämmelser beträffande utmätningen eller konkursen.

8) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen (1901: 26 s. 1) om inteckning i fartyg

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1901: 26 s. 1) om inteckning i fartyg,

dels att 29 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 16 och 17 §§, av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

16 §.¹

Panträtt på grund av inteckning i fartyg omfattar ej ränta för längre tid än tre år före den dag utmätning sker eller konkursansökan göres.

17 §.²

Inteckning medför företräde i förhållande till annan inteckning efter den tidsföljd i vilken inteckningarna sökas. Inteckningar som sökas på samma inskrivningsdag medföra lika rätt.

29 §.³

Då utmätning skett av fartyg som blivit i fartygsregistret infört, eller jämlikt 71 § konkurslagen äskats att antecknat fartyg må utmätningssvis säljas, skall, sedan *i enlighet med 85 § utsökningslagen* bevis här- om inkommit till inskrivningsdomaren, å nästa inskrivningsdag göras anteckning om förhållandet i inteckningsboken. Visas att utmätningen upphävts eller att frågan om fartygets försäljning eljest förfallit, varde ock sådant i boken antecknat.

Då utmätning skett av fartyg som blivit i fartygsregistret infört, eller jämlikt 71 § konkurslagen äskats att antecknat fartyg må utmätningssvis säljas, skall, sedan bevis härom inkommit till inskrivningsdomaren, å nästa inskrivningsdag göras anteckning om förhållandet i inteckningsboken. Visas att utmätningen upphävts eller att frågan om fartygets försäljning eljest förfallit, varde ock sådant i boken antecknat.

Har vid ————— laga kraft.

Har domstol ————— i inteckningsboken.

¹ Förutvarande 16 § upphävd genom 1934: 254.

² Förutvarande 17 § upphävd genom 1934: 254.

³ Senaste lydelse 1948: 464.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda tidpunkt, gäller äldre bestämmelser beträffande utmätningen eller konkursen.

9) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg,

dels att 41 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 19 a och 19 b §§, av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

19 a §.

Panträtt på grund av inteckning i luftfartyg eller reservdelar gäller ej ränta för längre tid än tre år före den dag utmätning sker eller konkursansökan göres.

19 b §.

Inteckning medför företräde i förhållande till annan inteckning efter den tidsföljd i vilken inteckningarna sökas. Inteckningar som sökas på samma inskrivningsdag medföra lika rätt.

41 §.

Då utmätning skett av luftfartyg eller lott däri eller till sådant fartyg hörande, intecknade reservdelar, eller då jämlikt 71 § konkurslagen äskats att luftfartyg eller intecknade reservdelar till sådant fartyg må utmätningssvis säljas, skall, sedan i *enlighet med 85 § utsökningslagen* bevis härom inkommit till inskrivningsdomaren, å nästa inskrivningsdag göras anteckning om förhållandet i inskrivningsboken. Visas att utmätningen upphävts eller att frå-

Då utmätning skett av luftfartyg eller lott däri eller till sådant fartyg hörande, intecknade reservdelar, eller då jämlikt 71 § konkurslagen äskats att luftfartyg eller intecknade reservdelar till sådant fartyg må utmätningssvis säljas, skall, sedan bevis härom inkommit till inskrivningsdomaren, å nästa inskrivningsdag göras anteckning om förhållandet i inskrivningsboken. Visas att utmätningen upphävts eller att frågan om egendomens försäljning eljest förfal-

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

gan om egendomens försäljning el- lit, varde ock det i boken antecknat.
 jest förfallit, varde ock det i boken
 antecknat.

Har egendom — — — — — fördelningslängden inkommer.
 Har domstol — — — — — i inskrivningsboken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda tidpunkt, gäller äldre bestämmelser beträffande utmätningen eller konkursen.

10) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen (1966: 454) om företagsinteckning

Härigenom förordnas, att 13 § lagen (1966: 454) om företagsinteckning skall ha nedan angivna lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

13 §.

Den som — — — — — konkursansökningen gjordes.

*Inteckning gäller ej i utmätt egen-
 dom, om utmätningen skett före den
 dag då inteckningen sökes eller sam-
 ma dag.*

Inteckningshavarens rätt — — — — — okända borgenärer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande, gäller 13 § i sin äldre lydelse beträffande utmätningen.

*Utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 14 maj
1970.*

N ä r v a r a n d e :

Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASPLING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *förmånsrättslag m. m.* och anför.

1. Inledning

I sitt arbete på en revision av utsöknings- och konkursrätten har lagberedningen i ett delbetänkande Utsökningsrätt IX (SOU 1969: 5)¹ lagt fram förslag till ny lagstiftning om ordningen för betalning av fordringar vid utmätning eller konkurs. Förslaget torde såvitt det avser ny förmånsrättsordning och ändring i lagen (1907: 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom (NJL) få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Yttranden över betänkandet har avgivits av hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, riksförsäkringsverket (RFV), exekutionsväsendets organisationsnämnd (EON), kammarkollegiet, bankinspektionen, kontrollstyrelsen, centrala folkbokförings- och uppboordsnämnden (CFU), domänverket, kommerskollegium, bostadsstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Jönköpings, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Västernorrlands län, Stockholms stads överförmyndarnämnd, sjölagskommittén, förmynderskapsutredningen, uppboordsutredningen, riksbanksfullmäktige, Folksam, Föreningen auktoriserade revisorer, Föreningen mellan ombudsmännen hos Sveriges landshypoteksinstitution (landshypoteksombudsmansföreningen), Föreningen Sveriges häradshövdingar och stads-

¹ Betänkandet är undertecknat av f. d. justitierådet Gösta Walin, ordförande, samt ledamöterna hovrättsrådet Bengt Rydin och hovrättsassessorn Henry Montgomery. Lagberedningen har samrått med sin rådgivande nämnd, i vilken har ingått riksbudsmannen Jens Adolffson, sekreteraren i Landorganisationen Bert Ahlgren, andre vice talmannen i riksdagens andra kammare Leif Cassel, ledamoten av riksdagens andra kammare Robert Dockered, direktören i Svenska arbetsgivareföreningen Erik Forstadius, förbundsjuristen i Tjänstemännens centralorganisation Stig Gustafsson, advokaten Gunnar Lindh och ledamoten av riksdagens första kammare Lisa Mattson. I arbetet har vidare deltagit följande särskilt tillkallade sakkunniga, nämligen bankdirektören Erik Burling, hypoteksdirektören Bengt Gunnhagen, professorn Henrik Hessler, advokaten Sten Lindskog, justitierådet Lars Welamson, direktören Sven Åvall och advokaten Anders Öhman.

domare (domarföreningen), Föreningen Sveriges kronofogdar, Hyresgästernas riksförbund, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, Landsorganisationen i Sverige (LO), Riksförbundet Landsbygdens Folk (RLF), Stockholms stads brandförsäkringskontor, Svensk industriförening, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska bankföreningen, Svenska företagares riksförbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska kommunförbundet, Svenska personalpensionskassan (SPP), Svenska revisorsamfundet, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges advokatsamfund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranger, Sveriges arbetsledareförbund (SALF), Sveriges fastighetsägareförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges industriförbund, Sveriges jordbrukskassaförbund, Sveriges lantbruksförbund, Sveriges speditörförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Sveriges allmännyttiga bostadsföretag (SABO).

Kommerskollegium har bifogat yttranden av en del handelskammare. Flertalet länsstyrelser har också bifogat yttranden. Dessa är avgivna av kronofogdemyndigheter och handelskammare samt — i ett fall — av en hypoteksförening.

Sveriges allmänna hypoteksbank har uttalat att banken helt ansluter sig till vad landshypoteksombudsmansföreningen anfört.

Kooperativa förbundet och Sveriges Investeringsbank AB har avstått från att yttra sig.

På grund av vad sålunda förekommit har inom justitiedepartementet utarbetats förslag till förmånsrättslag, m. m. Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*¹.

De föreslagna bestämmelserna om förmånsrätt har nära samband med den blivande nya jordabalken men även med de nya regler om exekution i fast egendom som jag anmält förut idag. Avsikten är också att förmånsrättsbestämmelserna skall träda i kraft samtidigt med jordabalken och exekutionsreglerna.

2. Lagberedningens förslag och remissyttrandena över det

2.1 Allmänt om det aktuella lagstiftningsområdet

2.1.1 Gällande rätt

Förmånsrättsordningen regleras i 17 kap. handelsbalken (HB). Bestämmelserna kompletteras av en hel del föreskrifter i andra lagar. 17 kap. HB gäller i första hand konkurs. I 19 § sägs emellertid att, om borgenärer tvistar om bättre rätt till betalning ur gäldenärs egendom utan att denna avträtts till konkurs, även sådan tvist skall prövas enligt de i kapitlet före-

¹ Bilagan har uteslutits här. Den är likalydande med de vid propositionen fogade lagförslagen bortsett från att lagförslagen som avser ändring i förslaget till lag om införande av nya jordabalken och ändring i förslaget till lag om ändring i lagen (1957: 390) om fiskearrenden i stället har upptagits i prop. nr 145 samt att i övrigt en mindre redaktionell ändring företagits,

skrivna grunderna. Härav följer att bestämmelserna i princip kan åberopas även vid konkurrens i samband med utmätning.

Man skiljer mellan allmänna och särskilda förmånsrätter. Särskild förmånsrätt belastar endast viss bestämd egendom, medan allmän förmånsrätt i princip gäller i all gäldenärens egendom.

Vissa förmånsrätter brukar betecknas som tysta. Härmed avses förmånsrätter som inte kommer till uttryck genom besittningsförhållande eller inskrivning eller annan form av publicitet. Samtliga allmänna förmånsrätter är tysta. Bland de särskilda förmånsrätterna finns både tysta och andra.

Den egentliga förmånsrättsordningen inleds med 2 § *andra stycket HB*. Där sägs att borgenärerna skall få betalt ur gäldenärens bo enligt vad de följande paragraferna föreskriver. Angående vissa fordringars företräde till betalning ur fartyg, frakt och inlastat gods eller ur luftfartyg och ombordvarande gods gäller dock särskilda bestämmelser. Härmed åsyftas bestämmelserna om sjöpanträtt i 11 kap. sjölagen (1891: 35 s. 1) och om luftpanträtt i 11 kap. luftfartslagen (1957: 297). Med sjöpanträtt och luftpanträtt följer, med ett undantag, förmånsrätt framför de fordringar som nämns i 17 kap. HB (ang. arten av de fordringar som är utrustade med sjö- eller luftpanträtt, fordringarnas inbördes företrädesrätt och det slag av egendom som utgör objekt för panträtterna, se bet. s. 97).

Förmånsrätterna i 17 kap. HB gäller som regel i turordning enligt paragrafföljden. Avsteg härifrån kan dock föräledas av reglerna i 6 a § tredje stycket och 13 §.

Enligt 3 § gäller särskild förmånsrätt för handpanträtt i lös egendom (första st.), inteckning i fartyg eller i luftfartyg jämte reservdelar till luftfartyg (andra st.), hantverkares arvode för arbete på gods som finns kvar hos honom (tredje st.) och retentionsrätt i övrigt med undantag av hyresvärds och jordägares retentionsrätt (fjärde st.). Samma förmånsrätt som tillkommer handpanthavare gäller när panträtt upplåtits enligt lagen (1936: 88) om pantsättning av lös egendom som innehaves av tredje man. Handpanträtt och inteckning i fartyg eller i luftfartyg jämte reservdelar har lika rätt. Frågan om konkurrens mellan handpant och sådan inteckning som nu avses regleras genom 10 kap. 7 § HB. Där föreskrivs förbud mot handpant-sättning av dels inteckningsbart fartyg, dels luftfartyg. Förbudet omfattar emellertid inte reservdelar till luftfartyg. Konkurrens kan därför i och för sig uppstå mellan handpant och inteckning i reservdelar (bet. s. 99 jämte hänvisningar i not 12). Handpanträtt och inteckning i fartyg eller i luftfartyg jämte reservdelar går före hantverkares och annan retentionsrätt, vilka har lika rätt inbördes. Bestämmelsen om förmånsrätt för hantverkares arvodesfordran har ansetts förutsätta rätt för honom att hålla kvar godset tills han får betalt. Säkerhetsrätten har numera drag som är gemensamma med legal panträtt, se lagen (1950: 104) om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhämats.

I 4 § ges bestämmelser om allmänna förmånsrätter av skilda slag. Dessa

förmånsrätter kan göras gällande endast i konkurs, således ej vid utmätning (jfr 13 §). Den viktigaste förmånsrätten enligt 4 § är den som tillkommer fordran på lön eller pension samt vissa andra fordringar med anknytning till tjänsteavtal. Lagen gör skillnad mellan olika arbetstagare. »Betjänter och tjänstehjon» har förmånsrätt för lön för hela sista året. Denna regel anses numera i första rummet gälla tjänstemän. »Annan arbetare» har förmånsrätt för lön (»dagspenning eller avlöning») som inte stått inne längre än sex månader efter förfallodagen (se vidare angående förmånsrätten för lön under 11 § i förslaget till förmånsrättslag, 4.1). Den för pension stadgade förmånsrätten avser fordran på pension, som tillkommer pensionsstagare på grund av tjänst eller annan arbetsanställning, vilken innehafts av honom själv eller anhörig till honom, och som är förfallen till betalning före den dag från vilken tiden för klander mot utdelningsförslag skall räknas. Den gäller dock inte för längre tid än sammanlagt ett år och ej heller för längre tillbaka än ett år innan konkursansökningen gjordes. Förmånsrätten avser även pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, när gäldenären övertagit ansvaret för pensionen under vissa betingelser.

Bland de krav som utöver lönefordringar har förmånsrätt enligt 4 § kan först nämnas begravningskostnad. Någon uttrycklig föreskrift om att kostnaden skall vara skälig är ej uppställd. Fordran som avser begravningskostnad har ansetts kunna göras gällande i dödsbos konkurs endast om gäldenären avlidit före konkursutbrottet. Även kostnad för bouppteckning i anledning av gäldenärens död är förenad med förmånsrätt. Sådan kostnad går efter begravningskostnad. Förmånsrätten är uttryckligen begränsad till sådan bouppteckningskostnad som är skälig. Både begravnings- och bouppteckningskostnader går före lönefordringar.

Med lika rätt som lönefordringar utgår tre grupper av fordringar. Den första gruppen avser läkarlön, läkemedel och föda under avliden gäldenärs sista sjukdom samt arvode till dem som skött honom under denna. Den andra gruppen avser borgenärs kostnad för gäldenärens försättande i konkurs. Den tredje gruppen består av borgenärs kostnad för beslut om egendoms avträde till förvaltning av boutredningsman.

Vissa krav som behandlas i 4 § har sämre rätt än lönefordringar. Hit hör anspråk på arvode och kostnadsersättning åt den som enligt lag eller förordnande av rätten eller domaren förvaltat eller vårdat dödsbos egendom i delägarnas ställe eller biträtt vid boutredning eller arvskifte. Förmånsrätt äger också rum för arvode och kostnadsersättning till den som enligt lagen (1921:227) om ackordsförhandling utan konkurs förordnats till rättens ombudsman eller god man, om det belopp som skall utgå bestämts i överensstämmelse med nämnda lag (jfr 39 § i lagen).

I 5 § första stycket tillerkänns hyresvärd särskild förmånsrätt för fordran på viss tids hyra m. m. I andra stycket ges därefter särskild förmånsrätt åt beställare av fartyg för lämnat förskott.

Hyresvärdens förmånsrätt avser hyresfordran som inte har förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökningens ingivande. Hyresvärden har även förmånsrätt för kost under de sista tre månaderna liksom för ersättning för skada på den hyrda lägenheten. Förmånsrätten gäller i hyresgästen tillhöriga lösören som finns inom fastigheten.

Den egendom vari förmånsrätt åtnjuts är också föremål för retentionsrätt enligt 3 kap. 66 § NJL. De fordringar som grundar förmånsrätt överensstämmer emellertid inte helt med dem som ger retentionsrätt. Det föreligger t. ex. retentionsrätt men inte förmånsrätt för hyresfordran som förfallit mer än ett år tillbaka (se vidare härom bet. s. 105 och 189).

I 6 § första stycket föreskrivs särskild förmånsrätt för fordringar av varierande slag. Här kan nämnas ett års »tionde, ränta eller annan sådan avgäld av fast egendom», skogsvårdsavgift samt vissa krav av jordägare när fast egendom, tomträtt eller vattenfallsrätt har upplåtits. Jordägaren har förmånsrätt för arrende eller avgäld som skall utgå till honom samt för belopp motsvarande utskyld eller annan avgift som åligger honom men som bort erläggas av arrendatorn. Förmånsrätten avser dock inte fordran som har förfallit tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökningens ingivande. Vidare gäller förmånsrätt i fråga om ersättning för husröta och vanhävd. Här är någon tidsbegränsning ej föreskriven. Slutligen har jordägaren förmånsrätt för lega och ersättning för kreatur, redskap och annat som jordägaren lämnat arrendatorn för egendomens bruk. Beträffande lega gäller den förut angivna ettårsbegränsningen. Förmånsrätten gäller i arrendatorn tillhöriga lösören och byggnader som finns på fastigheten.

Jordägares förmånsrätt har samband med regler om retentionsrätt i 2 kap. 42 § NJL. Förmånsrätten sammanfaller inte med retentionsrätten. Jordägaren får t. ex. inte göra retentionsrätt gällande annat än i samband med att arrendet upphör. Förmånsrätten kan däremot återopas under arrendetiden. Å andra sidan finns det inte för retentionsrättens del någon tidsbegränsning (se vidare bet. s. 106 och 183).

I 6 § andra stycket ges särskild förmånsrätt — med prioritet efter förmånsrätterna i paragrafens första stycke — åt borgenär med inteckning för fordran eller rätt till avkomst eller annan förmån i tomträtt eller vattenfallsrätt. Om utmätning av tomträtt eller vattenfallsrätt skett före eller på den dag som inteckning för rätt till avkomst eller annan förmån söks, har utmätningen företräde.

En rad författningar vid sidan av 17 kap. HB innehåller bestämmelser om att i författningarna reglerade fordringar skall äga lika förmånsrätt som avgäld av fast egendom enligt 6 § i kapitlet (se härom under 6 § i förslaget till förmånsrättslag, 4.1).

Enligt 6 a § åtnjuter arbetstagare, som är född år 1907 eller tidigare, eller dennes efterlevande allmän förmånsrätt för fordran på framtida pension med viss beloppsmaximering. I lagtexten sägs uttryckligen, att förmåns-

rätten gäller i arbetsgivarens konkurs. Avsikten torde ha varit att förmånsrätten — trots stadgandet i 19 § — i likhet med den som gäller enligt 4 § ej skall kunna åberopas vid utmätning. Vidare föreskrivs (tredje st.) att förmånsrätten såvitt avser fast egendom gäller först närmast efter de i 9 § angivna fordringarna.

I 7 § första stycket ges särskild förmånsrätt åt fartygsredare som lämnat förskott för medredare. Andra stycket föreskriver särskild förmånsrätt för borgenär som har företagsinteckning.

Härefter ger 8 § särskild förmånsrätt på grund av utmätning i lös egendom. Den genom utmätning vunna förmånsrätten förfaller emellertid, om konkurs följt på ansökan som gjorts inom en månad eller — när utmätningensborgenären är gäldenärens make — ett år efter utmätningen. När utmätning ägt rum i avliden gäldenärs bo, gäller en längre frist inom vilken konkursansökningen måste vara ingiven. En speciell regel om att förmånsrätten på grund av utmätning skall upphöra finnas också för det fallet att konkurs föregåtts av offentlig ackordsförhandling.

I 9 § föreskrivs särskild förmånsrätt i fast egendom på grund av in-teckning för fordran (1 mom.) och rätt till avkomst eller annan förmån (2 mom.) samt på grund av utmätning (3 mom.). Om konkurs inträffar enligt vad som sägs i 8 §, faller förmånsrätten på grund av utmätning bort.

Enligt 10 § första stycket har omyndig förmånsrätt för fordran på ersättning mot gäldenären i anledning av förmynderskap som gäldenären innehaft för honom. Om flera omyndiga har ersättningsanspråk, har de inbördes lika rätt. Förmånsrätten är preskriberad om det, när konkursansökningen inges, förflutit mer än två år sedan förmyndarens uppdrag upphörde. Förmånsrätten är dock bevarad, när talan om att utfå fordringen väckts inom fristen och de laga åtgärder som ytterligare behövs i detta syfte utan oskäligt dröjsmål vidtagits och fullföljts intill tiden för konkursansökningen. Enligt andra stycket i paragrafen har första stycket motsvarande tillämpning i fråga om fordran i anledning av godmanskap, som gäldenären innehaft enligt 18 kap. föräldrabalken (FB).

I 11 § första stycket har vissa redovisningsfordringar tillerkänts förmånsrätt, nämligen

1. kyrkans, fattigkassors och sockenmagasins fordringar hos deras förestandare,

2. kronans, rikets ständers, städers och allmänna av Kungl. Maj:t stadfästa kassors, penningverks och inrättningsars fordringar hos de tjänstemän, som satts att uppbära deras inkomster, för vad som står inne hos dem av sådan uppbörd,

3. fordringar hos utmätningmän och andra, som äger ta befattning med utsökningsmål eller fått utmätningmans uppdrag att verkställa indrivning, för vad som lämnats till dem i sådan egenskap, samt

4. fordringar i övrigt hos kronans ämbets- eller tjänstemän för egendom som de mottagit i och för ämbete eller tjänst.

Enligt 11 § andra stycket åtnjuts förmånsrätt för fordran på sådan sjukhjälp eller livränta som belöper på tiden efter konkursansökningens ingivande och som det åligger gäldenären att utge enligt lag (1901:39 s. 1) angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete.

I 12 § — som upptar den sista och sämst ställda gruppen av prioriterade fordringar — föreskrivs att skatter och allmänna avgifter av närmare angivna slag skall utgå med allmän förmånsrätt. De förmånsberättigade fordringarna är i paragrafen uppdelade på tre stycken. Första stycket omfattar bl. a. statlig inkomst- och förmögenhetsskatt, kommunal inkomstskatt, allmän arbetsgivaravgift, folkpensionsavgift samt sjukförsäkringsavgift. Som förutsättning för förmånsrätt gäller att skatten eller avgiften enligt verkställd debitering förfallit till betalning före konkursbeslutet men inte tidigare än två år innan konkursansökningen gjordes. Enligt andra stycket har staten förmånsrätt för fordran på belopp som innehållits genom skatteavdrag för utskylder, avgifter eller bidrag, som avses i första stycket, eller sjömansskatt. Som förutsättning för förmånsrätt gäller att innehållandet skett före konkursbeslutet men inte tidigare än två år före konkursansökningen. Tredje stycket ger förmånsrätt för indirekta skatter, bl. a. för mervärdeskatt. Förmånsrätten avser skatt eller avgift som belöper på tiden till konkursbeslutet och inte hänför sig till kalenderår som gått till ända mer än två år före konkursansökningen.

De allmänna förmånsrätterna enligt 10—12 §§ anses ej kunna göras gällande vid utmätning. Skälet härtill är att själva utmätningen medför förmånsrätt enligt 8 § (lös egendom) och 9 § 3 mom. (fast egendom), alltså bättre förmånsrätt än som följer av 10—12 §§. Om den ena av två fordringar, för vilka samtidigt utmätning har skett, är förenad med allmän förmånsrätt som nu sagts men den andra — bortsett från utmätningen — är oprioriterad, torde den förra fordringen sålunda inte ha företräde.

I 13 § ges regler om den ordning i vilken gäldenärens egendom skall tas i anspråk, när allmän förmånsrätt enligt 4 § föreligger. Borgenär som äger sådan förmånsrätt har inte rätt till betalning ur egendom, i vilken andra har särskild fast lägre (sämre) förmånsrätt, för mer än som brister i gäldenärens övriga egendom. Bristen skall fyllas efter ordningen av de andras förmånsrätter, så att den lägre (sämre) förmånsrätten viker för den högre (bättre). Fast egendom får dock inte tillgripas så länge lös egendom finns att tillgå.

Om gäldenärens egendom inte räcker till för de förmånsberättigade borgenärerna, skall enligt 14 § de som sinsemellan har lika rätt få betalt ur egendomen i förhållande till sina fordringar. I 15 § sägs att de som har förmånsrätt endast i viss egendom inte äger bättre rätt än andra borgenärer för vad som brister i egendomen.

Genom lagändring nyligen har efter förslag av beredningen införts en ny paragraf, 15 a §, enligt vilken förmånsrätt som avses i kapitlet skall bestå även om fordringen överlåts eller tas i anspråk genom utmätning eller införsel eller på annat sätt övergår till annan. Lagändringen har trätt i kraft den 1 juli 1969. Den innebär i sak inte något väsentligt nytt.

Återstår egendom sedan de förmånsberättigade borgenärerna njutit sin rätt, skall enligt 16 § första stycket både de förmånsberättigade borgenärer som ej fått full betalning och övriga borgenärer — med undantag av dem som avses i 18 § — få lika betalt i proportion till sina fordringar. Andra stycket i 16 § innehåller regler om utdelningsrätten i konkurs för vissa fordringsägare i det fallet att exekutiv försäljning av fast egendom eller luftfartyg eller reservdelar till sådant fartyg inte kunnat komma till stånd under konkursen.

I 17 § föreskrivs, att ränta är »lika gill som huvudstol» och att den skall, med eller utan förmånsrätt, utgå i den mån tillgångarna medger det.

Enligt 18 § äger böter och viten sämsta rätt. De skall således betalas först sedan vanliga oprioriterade borgenärer fått fullt.

Enligt 125 § konkurslagen (1921: 225) (KL) skall konkurskostnader och skulder som konkursbo i övrigt ådragit sig betalas ur boet, innan utdelning till konkursborgenärerna äger rum. Sådana kostnader och övriga konkursboets skulder (»massaskulder») utgår alltså med bättre rätt än konkursfordringar som är utrustade med förmånsrätt.

2.1.2 *Motsvarigheter i övriga nordiska länder*

Här kan hänvisas till en i beredningens betänkande (s. 26 och 32—36) lämnad redogörelse för förmånsrättslagstiftningen i övriga nordiska länder utom Island. Till komplettering av vad som där sägs kan beträffande Danmark nämnas att propositionen med förslag till ändringar i förmånsrättslagstiftningen numera — med endast obetydliga justeringar — antagits av folkettinget. De nya reglerna har därefter utfärdats genom lag nr 332 av den 18 juni 1969. I fråga om Finland gäller att förmånsrättslagskommittén ännu inte har avgivit något förslag till ny lagstiftning. Inte heller den norska kommittén, som under det nordiska samarbetet i mars 1968 utformade ett preliminärt förslag till ändrade regler om förmånsrätt, har överlämnat något slutligt förslag till ny lagstiftning i ämnet.

2.1.3 *Lagberedningens allmänna överväganden*

Lagberedningen framhåller att gällande förmånsrättsordning är mycket föråldrad och svåröverskådlig. I fråga om flera slags fordringar som nu avses i 17 kap. HB föreligger över huvud inte längre något praktiskt behov av förmånsrätt. Beträffande andra fordringar framstår numera deras privilegiering som godtycklig eller stridande mot de principer som bör gälla för en välgrundad fördelning mellan borgenärer.

Den svenska förmånsrättsordningen avviker i väsentliga delar från vad som gäller i Danmark och Norge. Även mellan svensk och finsk rätt finns betydande olikheter. Beredningen har överlagt med de kommitterade från Danmark, Finland och Norge om riktlinjer för ny lagstiftning på området. Det är uppenbart ett viktigt önskemål, att inom Norden gäller så lika regler som möjligt. Utgångspunkterna är emellertid så vitt skilda att det inte syns möjligt att åstadkomma en gemensam lagstiftning. Man har därför inriktat sig på att söka enas om vissa principer som bör iakttas vid revision av förmånsrättsordningen i de olika länderna.

Beredningen påpekar att en viktig olikhet mellan svensk å ena samt dansk, finsk och norsk rätt å andra sidan är, att lönefordringar m. m. hos oss utrustats med en allmän förmånsrätt som går före panträtt i fast egendom. I de övriga länderna är denna panträtt skyddad mot sådan risk, frånsett vissa speciella undantag. Något förslag om ändring av dansk, finsk eller norsk rätt på denna punkt har inte framförts av de danska, finska eller norska kommittéerna. Beredningen utgår från att den för sin del måste i nuvarande läge ta upp frågan enbart ur svensk synpunkt.

Beredningen erinrar om att löneprivilegiet endast gäller i konkurs. Byggnadsborgenärsutredningen tog på sin tid utan framgång upp frågan om företrädesrätt för vissa byggnadsborgenärer även vid specialeksekution i fast egendom (se SOU 1946: 62). Beredningen har inte ansett sig kunna ta upp denna svårlösta fråga om tillskapande av en ny legal panträtt i fast egendom. Nämda utredning rörde bl. a. frågan om säkerställande av byggnadsarbetares rätt till betalning, när entreprenör blir insolvent och byggherren inte svarar för hans skulder. Inte heller i den delen ansågs förslaget genomförbart. Vid en välbehövlig, mer eller mindre omfattande revision av lagstiftningen om sysslomannaskap bör enligt beredningen i första hand övervägas, om ett begränsat personligt ansvar bör gälla för byggherren. Även en sådan lagstiftning faller, framhålls det, utom ramen för beredningens uppdrag.

Beredningen övergår härefter till frågan, hur ramen för en ny svensk förmånsrättsordning bör bestämmas från angivna utgångspunkter. Enligt beredningens mening bör liksom f. n. även panträtter i fast och lös egendom tas in i förmånsrättsordningen. Detsamma gäller retentionsrätt i lös egendom. Särskilt om lönefordringar m. m. också i fortsättningen i större eller mindre utsträckning skall gå före panträtt i fast egendom och företagsinteckning torde det över huvud **knappast** vara möjligt att ge överskådliga regler, om man inte behandlar även pant- och retentionsrätter inom förmånsrättsordningens ram.

En följd av det sagda är, att en ny förmånsrättsordning hos oss måste omfatta förmånsrätter av inbördes mycket olika beskaffenhet. I detta hänseende bör enligt beredningen först framhållas, att vissa förmånsrätter —

främst de som grundas på panträtt — gäller endast i viss närmare bestämd egendom. Beredningen betecknar i sitt lagförslag förmånsrätt av detta slag som »särskild förmånsrätt». Andra förmånsrätter gäller i princip i all gäldenärens egendom, i viss utsträckning före och i övrigt efter särskilda förmånsrätter. Förmånsrätt som i princip skall gälla i all gäldenärens egendom betecknas i lagförslaget som »allmän förmånsrätt». Enligt gällande rätt kan allmän förmånsrätt inte åberopas annat än i konkurs, medan särskild förmånsrätt kan åberopas såväl vid utmätning som i konkurs. Beredningen anser att denna skillnad måste bibehållas. Liksom enligt gällande lag bör som grundläggande princip gälla, att fordringar med allmän förmånsrätt i första hand skall betalas ur egendom i vilken särskild förmånsrätt inte gäller. Allmän förmånsrätt kan därför inte tillämpas annat än vid general-exekution i gäldenärens bo.

Beredningen understryker att en ny förmånsrättsordning inte bör uppta andra förmånsrätter än sådana som är väl motiverade. En ledande princip måste vara att borgenärerna behandlas lika, om inte verkligt bärande skäl finns för att göra åtskillnad. Vid de nordiska överläggningarna har detta enhälligt understrukits.

Motivet till panträtt är, att den skall möjliggöra för gäldenären att få realkredit. Betydelsen av realkrediten är alltför välkänd för att behöva närmare belysas. Från rättslig synpunkt brukar anses, att pantens ägare genom upplåtelse av panträtt gjort en avhändelse som, om den uppfyller lagens formkrav, måste respekteras lika väl som skedda försäljningar o.l. I fråga om fast egendom (och tomträtt) är panträtten och realkrediten baserad på inskrivning (inteckning).

Behovet av realkredit tillgodoses vidare genom lagstiftningen om inteckning i fartyg och om inteckning i luftfartyg och reservdelar till sådant fartyg. Beredningen har inte ansett sig böra närmare gå in på frågan, om materiella ändringar i denna lagstiftning är påkallade. Spörsmålet om kredit-säkerhet i fartyg är under utredning av sjölagskommittén.

Även företagsinteckning avser att skapa ett kreditunderlag. Lagstiftningen därom är ny och beredningen har inte haft anledning att överväga någon ändring av dess grundvalar. Bl. a. utgår beredningen från att lönefordringar som utrustas med allmän förmånsrätt fortfarande vid behov skall gå före företagsinteckning.

Beredningen framhåller i fortsättningen att det utöver konventionell panträtt och företagsinteckning finns en rad säkerhetsrätter som följer direkt av lag och sålunda inte förutsätter upplåtelse från gäldenärens sida. Detta gäller både fast och lös egendom. En del av de säkerhetsrätter som här avses är föråldrade och kan utmönstras. Beträffande andra är det uppenbart att de måste finnas kvar. Inom den nu aktuella gruppen har nyligen tillkommit förmånsrätt som grundas på lagstiftningen om vissa

gemensamhetsanläggningar. Det kan här vara fråga om mycket stora fordringsbelopp.

Bland legala panträtter i lös egendom kan nämnas sjöpanträtterna vilka med varierande förmånsrätt gäller för vissa slag av fordringar. Frågan i vilken utsträckning sjöpanträtter bör finnas hör till sjörätten som är föremål för revision av sjölagskommittén.

Beredningen har även i övrigt, frånsett vissa undantagsfall, ansett det ligga utanför dess uppdrag att undersöka vilka legala panträtter som bör bestå och behandlar i stort sett endast deras placering i förmånsrättshänseende.

Närbesläktad med legal panträtt är retentionsrätt, dvs. rätt att hålla kvar gäldenärs egendom som säkerhet för fordran. Beredningen går i stort sett förbi frågan i vilka fall retentionsrätt bör föreligga men behandlar däremot placeringen av retentionsrätt i förmånsrättsordningen. Beträffande den retentionsrätt som tillkommer jordägare och hyresvärd för fordran mot arrendator resp. hyresgäst har beredningen dock ansett sig böra undersöka, om den bör finnas kvar. Beredningens överväganden har bl. a. utmynnat i förslag om att retentionsrätten för jordägare och hyresvärd skall ersättas av en rätt att få omedelbar utmätning hos arrendatorn resp. hyresgästen, när klar och förfallen fordran på grund av avtalet föreligger.

Hyresvärd och jordägare har enligt 17 kap. 5 och 6 §§ HB även förmånsrätt i viss omfattning som dock inte sammanfaller med deras retentionsrätt. Trots önskemålet att antalet förmånsrätter minskas är det enligt beredningens mening befogat att i viss begränsad omfattning behålla förmånsrätt för hyresvärds och jordägarers fordringar.

Enligt 17 kap. 8 och 9 §§ HB ger även utmätning upphov till förmånsrätt, såväl när lös som när fast egendom tagits i mät. Beredningen har ansett det ändamålsenligt att liksom f. n. behandla utmätningsborgenärernas ställning i förmånsrättsordningen.

Beredningen övergår härefter till att behandla de allmänna förmånsrätter som nu regleras i 17 kap. HB (4, 6 a och 10—12 §§). Som förut nämnts gäller de endast i konkurs.

De viktigaste fordringar som behandlas i 17 kap. 4 § HB gäller arbetstagares löner och pensioner. Vid de nordiska överläggningarna har alla varit eniga om att lönefordringar bör ha förmånsrätt i lämplig omfattning. Starka sociala skäl talar sålunda för att arbetstagarna skall ha förmånsrätt för oguldna lönefordringar. Vad särskilt angår lön under uppsägningstid är förmånsrätten motiverad av att det kan vara svårt för arbetstagarna att finna nya arbetstillfällen, när ett företag läggs ned.

Ett viktigt problem i detta sammanhang rör förhållandet mellan löneprivilegiet och panträtt i fast egendom (eller tomträtt). Förmånsrätt enligt

17 kap. 4 § HB går f. n. före alla särskilda förmånsrätter i fast egendom, när den lösa egendomen inte förslår. Löneprivilegiet kan därför tränga undan in-teckningar i fast egendom. Denna kontroversiella fråga har ingående diskuterats med beredningens rådgivande nämnd liksom med beredningens särskilt tillkallade sakkunniga. Någon enighet har inte kunnat uppnås (se vidare härom 2.2.3).

Beredningen framhåller att sociala skäl även talar för att pensionstagare bör skyddas. Detta önskemål är numera, sedan allmän tilläggspension (ATP) tillkommit, mindre aktuellt än tidigare. I samband med den nya lagstiftningen om tryggnad av pensionsutfästelse m. m. infördes genom 6 a § i 17 kap. HB en begränsad förmånsrätt för fordran på framtida pension. Denna förmånsrätt, som kommer att successivt upphöra, har beredningen upptagit i sak oförändrad i sitt förslag. I fråga om förmånsrätt för aktuella pensionsposter som utestår när pensionsgivaren råkar i konkurs eller som förfaller under konkursen föreslår beredningen viss jämkning i vad som nu gäller enligt 17 kap. 4 § HB.

Bestämmelserna i 17 kap. 10 § HB avser förmånsrätt för omyndigs fordran hos förmyndaren och för fordran mot god man som avses i FB. Förmånsrätten grundas väsentligen på billighetsskäl. Beredningen anser det värt att överväga, huruvida inte någon form av obligatorisk försäkring bör införas för dessa fall. Vare sig så sker eller ej har det inte synts beredningen motiverat, att det skall finnas allmän förmånsrätt för fordringar mot förmyndare eller god man i denna hans egenskap.

Enligt 17 kap. 11 § HB är allmän förmånsrätt förenad med en numerärt ganska stor grupp fordringar av inbördes mycket skilda slag. Däribland märks en hel del redovisningsfordringar mot tjänstemän och föreståndare för vissa inrättningar. Det allmännas förmånsrätt i hithörande fall kan inte numera anses sakligt grundad. De billighetsskäl som kunnat tala för förmånsrätt i andra fall som här avses är enligt beredningen inte heller tillräckligt bärande för att motivera förmånsrätt.

I 17 kap. 12 § HB ges föreskrifter om förmånsrätt för en rad skattefordringar och andra offentliga avgifter. Dessa krav kan vara mycket stora och slår ofta ut oprioriterade borgenärer helt och hållet. Beredningen har behandlat frågan om skatteprivilegiet i en särskild promemoria och kom därvid till slutsatsen att det bör avskaffas. Över promemorian har yttranden inhämtats från myndigheter och organisationer. I flertalet yttranden har man ställt sig positiv till att förmånsrätten avskaffas. Beredningen vidhåller sin i promemorian uttalade uppfattning att det bör ske.

Beredningen framhåller till sist att de fordringar som ej har förmånsrätt liksom f. n. bör ha inbördes lika rätt med undantag för vissa efterställda fordringar på böter o. l. Med hänsyn till den nya lagstiftningen om vad som hör till fast egendom och om företagsinteckning kommer väl även i

fortsättningen ofta det mesta som finns i en konkursgäldenärs bo att tas i anspråk av borgenärer med särskild förmånsrätt på grund av panträtt eller företagsinteckning och borgenärer med allmän förmånsrätt. Förslaget bör dock enligt beredningen genom avskaffandet av vissa allmänna förmånsrätter, främst skatteprivilegiet, åstadkomma en förbättring för de oprioriterade borgenärerna.

Liksom gällande lag innehåller beredningens förslag bestämmelse om att vissa fordringar skall betalas först efter vanliga oprioriterade fordringar. Denna grupp av efterställda fordringar, som f. n. utgörs av böteskrav o. l., har i förslaget vidgats till att omfatta även fordringar på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott.

2.1.4 Allmänna uttalanden i remissyttrandena

Beredningens förslag har fått ett synnerligen välvilligt mottagande och ansetts väl ägnade att läggas till grund för lagstiftning. Många remissinstanser understryker att de nuvarande bestämmelserna om förmånsrätt är i stort behov av översyn samtidigt som de förklarar att de föreslagna bestämmelserna utmärks av formell klarhet och överskådlighet. Man godtar i princip tanken att begränsa antalet förmånsberättigade fordringar.

Hovrätten för Västra Sverige är ett typiskt exempel på en remissinstans med den nu angivna inställningen till förslaget. Enligt hovrätten innefattar förslaget en genomgripande omarbetning och systematisering av de i vissa delar föråldrade och mycket svåröverskådliga reglerna i 17 kap. HB. Med utgångspunkt från den grundläggande skillnaden mellan särskilda och allmänna förmånsrätter har beredningen på ett klart och överskådligt sätt sammanfattat de regler som ansetts böra ingå i den nya lagen. Det sakliga innehållet i förslaget har bestämts med hänsyn till den viktiga grundsatsen att i en ny förmånsrättsordning inte bör tas upp andra förmånsrätter än sådana som är väl motiverade. Borgenärerna skall behandlas lika om inte verkligt bärande skäl finns för att göra åtskillnad mellan dem. Beredningen har med rätta funnit angeläget att de s. k. tysta förmånsrätterna hålls tillbaka.

Länsstyrelsen i Stockholms län understryker beredningens påpekande att gällande förmånsrättsordning är mycket föråldrad. Beträffande åtskilliga i denna upptagna fordringar kan utan vidare sägas att förmånsrätt numera över huvud inte är motiverad. Vissa andra fordringars förmånsrättsliga placering måste, även om den en gång må ha varit påkallad av sociala eller andra skäl, numera anses framstå som mindre eller inte alls nödvändig för en rättvisande fördelning mellan borgenärerna. Härtill kommer att förmånsrättsordningen genom en mängd successiva ändringar och tillägg blivit mycket svåröverskådlig och därmed otymplig i tillämpningen. Lagberedningens nu framlagda förslag till förmånsrättsordning innefattar enligt

länsstyrelsen en i berörda hänseenden lämplig reformering, dock vad beträffar utmönstrandet av vissa förmånsrätter med ett undantag.

Domarföreningen hälsar med tillfredsställelse att förmånsrättslagstiftningen, som berör stora grupper av medborgare, ges en avfattning som gör den mera lättillgänglig för allmänheten och som innefattar mindre risk för tolkningstvister. Det är även tacknämligt att föräldrade eller eljest betydelselösa förmånsrätter utmönstras.

Bankföreningen framhåller att beredningens förslag till ny lag om förmånsrättsordning innebär en välbehövlig och välkommen förenkling och sanering av de nuvarande invecklade och svåröverskådliga reglerna i ämnet. De principer som varit vägledande för beredningens revisionsarbete är enligt bankföreningens uppfattning riktiga och sunda. Bankföreningen ansluter sig sålunda helt till beredningens åsikt att företrädesrätt för vissa fordringar framför andra bör ifrågakomma endast om verkligt bärande skäl kan åberopas för att göra en sådan åtskillnad. I likhet med beredningen finner bankföreningen det också särskilt angeläget att tysta förmånsrätter hålls tillbaka. Förekomsten av tysta förmånsrätter utgör nämligen ett mycket besvärande osäkerhetsmoment vid kreditgivning och kreditvärdighetsprövning.

Enligt *jordbrukskasseförbundet* uppfyller förslaget högt ställda krav på klarhet och överskådlighet och förbundet kan i stort sett tillstyrka det samma. Sett ur kreditgivarsynpunkt innebär förslaget en klar förstärkning av kreditgivarens ställning i förhållande till konkurrerande anspråk. Det måste härvid vara en klar fördel att redan vid kreditbeviljandet kunna göra en riktig riskbedömning, vilket i vissa fall inte varit möjligt på grund av förekomsten av s. k. tysta förmånsrätter, främst i form av jordägarens anspråk gentemot arrendator och de särskilda löneprivilegierna. I båda fallen medför de föreslagna reglerna en förstärkning av kreditgivarens ställning.

Landshypoteksombudsmansföreningen förklarar att huvudintrycket av förslaget är positivt. I formellt hänseende har förslaget givits en så lyckad utformning som man rimligen kan begära. Beredningens strävanden att begränsa de s. k. tysta förmånsrätterna hälsas med djup tillfredsställelse. Föreningen hoppas att lagstiftaren i detta hänseende kommer att i största möjliga utsträckning tillvarata och fullfölja beredningens intentioner, vilka framstår som väl motiverade.

Andra remissinstanser som uttalar sig allmänt positivt om förslaget är t. ex. *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *länsstyrelserna i Malmöhus* och *Västernorrlands län*, *Föreningen auktoriserade revisorer*, *arbetsgivareföreningen*, *industriförbundet*, *industriföreningen*, *advokatsamfundet*, *grossistförbundet* och *lantbruksförbundet*.

Förslaget lämnas helt utan erinran av *kontrollstyrelsen*, *domänverket*, *kommunförbundet* och *Sveriges hantverks- och industriorganisation*.

Svenska revisorsamfundet tillhör de ytterst få remissinstanser som intar en allmänt kritisk hållning. Samfundet erinrar till en början om att en grundläggande princip för beredningens arbete varit att borgenärerna skall ha lika rätt, om inte mycket starka skäl talar för prioritering. Andra utgångspunkter har varit skyddet av borgenärerna ävensom hänsynen till att deras rätt inte onödigtvis skall sättas i fara. Enligt samfundet lider nu förslaget av den svagheten att de grundläggande principerna inte framställs översiktligt och analyseras i ett sammanhang. Därigenom försvåras överblicken av förslaget och sammanhanget mellan de principer, som prioriteringarna vilar på. Samfundet framhåller vidare att den inledande motiveringen till betänkandet knyts starkt till den samnordiska revisionsverksamheten inom området. Därefter sker löpande referenser till förslag och nyligen genomförda lagstiftningsarbeten i andra nordiska länder. Likväl saknas ofta motiveringar till att vissa reformer i andra nordiska länder inte kunnat accepteras för svenskt vidkommande. Det hade enligt samfundet varit önskvärt med en närmare redogörelse för detta komplex av frågor, eftersom beredningen skulle verka för förenhetligande. Ett visst strukturellt närmande av lagarbeten har visserligen uppnåtts, men knappast i den grad som är önskvärt för näringslivet i Norden, vilket ju i allt högre grad får förutsättas bli integrerat. Samfundet vill gärna hoppas att större klarhet kan skapas om fortsatt förenhetligande innan ny lag stiftas i Sverige.

TCO som endast behandlar löneprivilegiets omfattning och förhållandet mellan löneprivilegiet och särskild förmånsrätt i fast egendom ifrågasätter huruvida den föreslagna lagstiftningen överhuvud skall genomföras. Om så ändå sker är det enligt *TCO*:s mening nödvändigt att vad organisationen anfört beaktas vid utformandet av bestämmelserna.

SALF understryker att förmånsrättsordningens materiella innehåll är av stor betydelse för arbetstagarna. För *SALF*:s egen del gäller sålunda att förbundet under exempelvis 1968 bevakade fordringar i 68 konkurser samt förmedlade utdelning i konkurser av 1 394 500 kronor till medlemmar. Medlemmarnas förluster på grund av helt utebliven eller bristande utdelning i konkurs har uppgått till hundratusentals kronor varje år. Även övriga arbetstagarorganisationer bevakar årligen betydande fordringar i konkurser för medlemmars räkning.

SALF framhåller vidare att arbetstagares förmånsrätt för lönefordran och ersättning för lönefordran är bättre skyddad i Sverige än i övriga nordiska länder. En viktig olikhet mellan svensk å ena samt dansk, finsk och norsk rätt å andra sidan är att lönefordringar hos oss utrustats med en allmän förmånsrätt som går före panträtt i fast egendom. I de övriga nordiska länderna är denna panträtt skyddad mot sådan risk frånsett vissa speciella undantag. Arbetstagarorganisationerna i de nordiska länderna har sedan länge hävdats, att den trygghet som den svenska förmånsrättsordningen ger är ett minimikrav från arbetstagarnas sida. *SALF* erinrar i sammanhanget

om överläggningarna vid den tredje nordiska fackliga arbetsrättskonferensen i Oslo 1961 och ett till Nordiska rådets session 1967 väckt medlemsförslag om förenhetligande av de nordiska ländernas regler om förmånsrätt i konkurs (se bet. s. 37). Vidare framhålls att Nordiska Arbetsledareunionen (NAU), i vilken SALF ingår, vid kongressen i Oslo 1969 antagit en resolution i NORDEK-frågan. Resolutionen har överlämnats till statsministrarna i Danmark, Finland, Island och Sverige samt Nordiska rådet. NAU kräver att man bl. a. tar upp frågan om gemensamma bestämmelser om förmånsrätt i konkurs för arbetstagares lön i enlighet med gällande svensk rätt innan förslaget om NORDEK antas.

SALF finner mot den angivna bakgrunden det anmärkningsvärt att beredningen föreslår väsentliga försämringar av tryggheten för arbetstagarna. Försämringarna rör förmånsrättens omfattning och förhållandet mellan löneprivilegiet och panträtt i fast egendom. Endast på en väsentlig punkt föreslår beredningen en förbättring för arbetstagarnas del, nämligen att statsverkets förmånsrätt för skatter och allmänna avgifter skall avskaffas.

Några remissinstanser uttalar speciella önskemål. Till dessa hör *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* som vill ha ny lagstiftning om panträtt i lös egendom. Länsstyrelsen anför bl. a. följande.

I sin sammanfattning av förevarande betänkande framhåller beredningen (s. 197), att förslaget till ny förmånsrättsordning är anpassat till bl. a. det jordabalksförslag, som remitterats till lagrådet. Länsstyrelsen vill i anslutning härtill uttala att det skulle varit värdefullt om förmånsrättsordningsförslaget kunnat anknytas också till ett förslag till ny lagstiftning om pant rätt i lös egendom. När det gäller s. k. förmånsrätt rör man sig ju på ett rättsområde där förmögenhetsrättsliga regler rörande såväl lös som fast egendom äro sammanflätade med exekutionsrättsliga regler. Med hänsyn härtill torde det varit värdefullt och ägnat att förebygga vidlyftighet och onödiga upprepningar om man först analyserat den grundläggande hörande civilrättsliga materian och därefter tagit itu med de anknyttande, mera utpräglade exekutionsrättsliga frågorna.

Svenska företagens riksförbund framhåller att beredningen i stort sett har gått förbi frågan i vilka fall retentionsrätt bör föreligga. Detta är enligt förbundet inte tillfredsställande. Förbundet påpekar att oklarhet länge har rått huruvida retentionsrätt föreligger i fråga om byggnadsritningar, sakkunnigutlåtanden, rättegångshandlingar o. l. Ett uttalande härom, i varje fall i lagens förarbeten, skulle vara i hög grad klarläggande.

Kronofogdemyndigheten i Hälsingborg vill utreda förutsättningen för en sådan ändring att lönefordringar får bästa förmånsrätt och även får gå före konkurskostnader. Kronofogdemyndigheten framhåller till stöd här för följande.

Det är förvisso ingen lätt uppgift att bestämma den ordning, efter vilken skilda slag av fordringar bör ifrågakomma till betalning. Bedömningen av anspråks angelägenhetsgrad måste utan tvivel till en del komma att vila på

subjektivt anpassade rekvisit. I ett avseende torde emellertid en relativt enhetlig uppfattning föreligga och det gäller det företräde som i konkurs bör tillerkännas lönefordringar. Det torde starkt kunna ifrågasättas om inte kravet på prioritet härvidlag är så väl grundat att rätt till betalning bör tillerkännas i princip främsta förmånsrummet och sålunda placeras före konkurskostnaderna. Detta skulle i vissa fall kunna komma att leda till att täckning för kostnaderna för konkursförfarandet skulle saknas. Bristen skulle då täckas av det allmänna.

2.2 Lön och pension (17 kap. 4 § HB)

Löneprivilegiets omfattning

Angående löneprivilegiets omfattning enligt gällande rätt, se 2.1.1 och specialmotiveringen till 11 § förmånsrättslagen (4.1).

2.2.1 Lagberedningen

Lagberedningen framhåller att det vid nordiska överläggningar har ansetts, att man bör meddela en gemensam bestämmelse om allmän förmånsrätt för arbetstagares *lönefordringar*, utan någon sådan kategoriindelning som nu gäller hos oss. Därvid har emellertid även rätt enighet om att vissa personer med väsentligt inflytande över företaget bör undantas (se härom specialmotiveringen till 11 § förmånsrättslagen, 4.1). Frånsett detta undantag görs i förslaget inte någon skillnad mellan olika arbetstagare.

Begreppet arbetstagare avses skola ha samma innebörd som enligt 1963 års semesterlag. Det innebär, att frågan får prövas enligt allmänna civilrättsliga grundsatser (se vidare bet. s. 149 f).

Förmånsrätten bör i första hand avse allt som kan hänföras till lön i olika former och vad som skall utgå som ersättning för lön. Av hänsyn till övriga borgenärens intressen är det emellertid nödvändigt att föreskriva en begränsning. Denna begränsning måste enligt sakens natur bli i viss mån skönsmässig.

I allmänhet står arbetstagares lön inte inne hos arbetsgivaren under någon längre tid. Om arbetsgivaren dröjer med betalning, torde arbetstagarna ofta själva eller med sina organisationers hjälp få rättelse till stånd. Betalar han ut lönen i vederbörlig ordning, uppkommer givetvis inte någon anhopning av förfallna lönefordringar. Det kan emellertid förekomma, att någon intressent i förlitande på förmånsrätten träder emellan och betalar arbetstagarnas löner när arbetsgivaren kommit i ekonomiska svårigheter. Ett vidsträckt löneprivilegium kan på det sättet möjliggöra en osund kreditgivning.

Vid beredningens överläggningar med den rådgivande nämnden har arbetstagarnas representanter funnit vissa danska och norska kommittéföreläggningar — som begränsar förmånsrätten till tre månaders lön — för snäva.

Även om ett snävt löneprivilegium för med sig en stramare inställning mot arbetsgivaren och på så sätt kan ha vissa fördelar också från arbetstagarnas synpunkt vill beredningen inte föreslå, att man går så långt i begränsning av förmånsrätten som föreslagits i nämnda kommittéförslag. Beredningen förordar att lönefordran skall vara förenad med förmånsrätt, om den inte förfallit till betalning tidigare än sex månader före konkursansökningen. Eftersom regeln bygger på lönefordringens förfallotid och inte på den tid varunder lönen intjänats, kommer förmånsrätten att även omfatta ackordsöverskott som intjänats längre tid tillbaka än sex månader, om det förfallit till betalning inom angiven tid.

För att tillgodose önskemål från arbetstagarsidan föreslår beredningen vidare en undantagsregel för de fall när anspråket är tvistigt och arbetsgivaren av den anledningen innehållit betalningen. Undantagsregeln innebär att förmånsrätten är bevarad om talan väckts eller förhandling i bruklig ordning begärts inom sex månader från förfalldagen för fordringen. Talan kan enklast väckas genom ansökan om betalningsföreläggande. Med förhandling i bruklig ordning åsyftar beredningen sådan reglerad förhandling som på arbetsmarknaden äger rum mellan parterna eller deras organisationer, oavsett om förhandlingsplikt föreligger eller inte. Sedan tvisten blivit prövad bör förmånsrätten inte gälla under obegränsad tid. Beredningen föreslår att den skall bestå om konkursansökan följer inom sex månader från det att tvisten har blivit slutligt avgjord.

Även lön som belöper på tid efter konkursansökningen skall enligt förslaget vara förenad med förmånsrätt. För många arbetstagare är det svårt att få ny likvärdig anställning, om arbetsgivaren går i konkurs. Det är med hänsyn till detta rimligt, att arbetstagare, som ej anställs av konkursboet, i överensstämmelse med rådande praxis får förmånsrätt för lön under skäligen uppsägningstid, om han inte kunnat skaffa sig arbetsinkomst på annat håll. Enligt gällande rätt skall vid bedömning av vad som är skäligen uppsägningstid i konkurs hänsyn tas till bl. a. anställningens längd och art. Finns uppsägningstid föreskriven i tjänsteavtalet, bör denna tid godtas även i konkurs, om inte särskilda skäl föreligger däremot. Längre tid än sex månader får dock enligt förslaget inte åberopas när det gäller förmånsrätten. I kollektivavtal torde endast undantagsvis förekomma längre uppsägningstid än sex månader.

I fråga om förmånsrätt för semesterlön och semesterersättning föreslår beredningen en särskild bestämmelse (se härom specialmotiveringen till 11 § förmånsrättslagen, 4.1).

Enligt beredningens mening bör man i fråga om *pensionsförmåner* eftersträva så god överensstämmelse som möjligt med förmånsrätten för vanlig lönefordran. Beredningen föreslår att samma förmånsrätt som för lön skall följa med fordran på pensionsbelopp som tillkommer arbetstagare eller dennes efterlevande för högst sex månader före dagen för konkursansökan och

nästföljande sex månader. Från förmånsrätt för pension undantas sådana arbetstagare som enligt vad förut sagts inte skulle få förmånsrätt för lönefordran samt deras efterlevande. Detta torde ej innebära något principiellt avsteg från gällande rätt.

Samtidigt med införandet av 1967 års lag om tryggnad av pensionsutfästelse m. m. upptogs i 17 kap. 4 § HB en bestämmelse, att förmånsrätten för pensionsfordran även avser pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, om gäldenären övertagit ansvaret för pensionen under de betingelser som anges i 23 och 26 §§ i 1967 års lag. Beredningen har ansett sig böra behålla bestämmelsen i sitt förslag (bet. s. 155).

Beredningen framhåller vidare att enligt 17 kap. 6 a § HB äger förmånsrätt i vissa fall rum för fordran på framtida pension. Förmånsrätten, som infördes 1967 samtidigt med lagen om tryggnad av pensionsutfästelse m. m., skall skydda äldre arbetstagare som inte får uppbära full allmän tilläggspension. Den omfattar arbetstagare som är födda år 1907 eller tidigare och deras efterlevande. Förmånsrätten är begränsad på visst sätt. I överensstämmelse med 17 kap. 4 § HB innehåller 6 a § föreskrift att förmånsrätten även gäller fordran på framtida pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, när gäldenären övertagit ansvaret för pensionsfordringen under vissa villkor.

Beredningen föreslår att vad som sålunda föreskrivs i 17 kap. 6 a § HB tas upp oförändrat i sak i en ny lag (14 § i ber.försl., motsvarande 12 § i dep.försl.). Den förmånsrätt det här är fråga om kommer att successivt minska med åren för att så småningom helt upphöra. Det har förutsatts, att rådande praxis i fråga om hinder för huvuddelägare att njuta förmånsrätt för lön o. l. enligt 17 kap. 4 § HB skall ligga till grund även för tillämpningen av 6 a § i samma kap. (se SOU 1965: 41 s. 262). Beredningens förslag innehåller en bestämmelse i anslutning härtill.

2.2.2 Remissyttranden

Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av många remissinstanser. Till dem hör *bankinspektionen* som understryker beredningens påpekande, att arbetstagarnas fordringar i allmänhet inte under någon längre tid står inne hos arbetsgivaren. Å andra sidan är det enligt inspektionen från många synpunkter värdefullt, om vid dröjsmål med utbetalningen av arbetsersättningarna verksamheten inte omedelbart blockeras utan i stället kan fortgå tills intressenterna hunnit förhandla sig fram till en uppgörelse. Ett relativt omfattande löneprivilegium framstår därför som nödvändigt. Visserligen kan ett vidsträckt löneprivilegium möjliggöra en osund kreditgivning. Om ett företag är på obestånd kanske någon av dess leverantörer köper upp utestående lönefordringar för att rörelsen skall kunna fortsättas och därmed leveranserna. Härigenom kan emellertid rörelsen komma att drivas längre än vad som är ekonomiskt försvarbart. Många gånger kan det

å andra sidan vara ett gemensamt borgenärsintresse att verksamheten hålls igång. Uppköp av utestående lönefordringar i sistnämnda fall kan inte be-tecknas som osund kreditgivning. Beredningen har också stannat för att föreslå ett relativt omfattande löneprivilegium, i huvudsak överensstäm-mande med vad som nu gäller för majoriteten arbetstagare. Inspektionen anser förslaget i denna del innebära en rimlig avvägning av de motstridiga intressen som här skall beaktas. Vidare anser bankinspektionen — liksom f. ö. alla remissinstanser — det vara riktigt att nuvarande kategoriindel-ning av arbetstagarna med olika tidsfrister upphävs. I fråga om pensions-fordringar finner inspektionen det välgrundat att inte vidga förmånsrätts-skyddet längre än vad som nu gäller. Inspektionen framhåller i samman-hanget att en generell förmånsrätt för dylika fordringar skulle medföra betydande risker vid kreditgivningen. Mot bakgrund av den under senare år minskade självfinansieringsgraden inom näringslivet — och dettas där-med ökade beroende av krediter — torde en sådan reform inte vara till-rådlig.

Andra remissinstanser som uttryckligen förklarar sig godta förslagets avgränsningar i fråga om löneprivilegiets omfattning är t. ex. *landshypo-teksombudsmansföreningen, domarföreningen* samt *sparbanksföreningen*.

I en hel del remissyttranden framkommer emellertid kritiska synpunkter. Bl. a. gäller i fråga om den tid före konkursen inom vilken lönefordring-arna skall ha förfallit för att vara förmånsberättigade (sex månader i ber-förl.), att löntagarorganisationerna anser att den bör förlängas medan några andra remissinstanser är av motsatt uppfattning och tycker att den bör förkortas.

LO anser det tveksamt om sexmånadersgränsen är tillfyllest, även om man tar hänsyn till de föreslagna och synnerligen välmotiverade reglerna om tvistiga fordringars behandling. *LO* ifrågasätter därför om inte gränsen borde sättas till tolv månader.

TCO anser starka skäl tala för ettårig tidsfrist. Organisationen framhål-ler att frågan för flertalet arbetstagare är av underordnad betydelse, efter-som förfallen lön normalt inte tillåts stå inne någon längre tid, men för tjänstemän med provisionslön — liksom för vissa arbetare med ackordslön — är förhållandet annorlunda. I konkurs är det sålunda snarare regel än undantag att provisionen står inne oreglerad sedan åtskillig tid. De avta-lade provisionsvillkoren är ofta mycket oklara och svårtolkade i fråga om både förfallotid och annat, och när arbetsgivaren därutöver haft en under-målig bokföring, misskött sina leveranser och brustit i redovisning kan arbetstagaren — som möjligen erhållit vissa à conto-belopp — i många fall varken bedöma storleken av sin provisionsfordran eller förfallotiden för olika delposter. Mot den bakgrunden framstår den föreslagna 6-månaders-gränsen som alltför snävt tilltagen. Provisionsavlönade kan inte jämföras med sådana arbetstagare som har regelbundet förfallande fast lön och kan

ej heller på samma sätt lastas, om förfallen lön kommit att stå inne längre tid utan att indrivningsåtgärder vidtagits.

SALF har till skillnad från beredningen den uppfattningen att arbetstagarna inte alltid reagerar omedelbart när arbetsgivaren dröjer med betalning av lönen. Arbetstagarna väntar med att vidtaga egna åtgärder eller vända sig till sin fackliga organisation. Denna passivitet beror sannolikt på rädslan att bli arbetslös speciellt när det är fråga om äldre arbetskraft eller arbetskraft i branscher och landsdelar med stor arbetslöshet. Vidare solidariserar sig arbetstagare i små företag med arbetsgivaren i en helt annan utsträckning än arbetstagare i stora företag. Förbundet bevakar exempelvis allt emellanåt förhållandevis stora belopp, som arbetsledarna har lånat sina arbetsgivare.

Förbundet anser att förekomsten av lönefordringar som stått inne längre tid än sex månader inte är större än att man kan tillåta att löneborgenärer får förmånsrätt för ett års tid före konkursen.

Frågan om förmånsrättens omfattning vid uppsägning bör enligt SALF överlämnas till rättstillämpningen för avgörande. Förbundet anför i denna del följande.

Den omständigheten att HD hittills tillerkänt arbetstagare en längsta uppsägningstid av sex månader i konkurs torde bero på att kollektivavtalen mellan arbetsgivar- och tjänstemannaorganisationerna för normala anställningar stadgar en uppsägningstid av från en till sex månader. Emellertid lämnar såväl förbundets — som Svenska Industritjänstemannaförbundets — kollektivavtal utrymme för medlemmarna att träffa avtal om längre men inte om kortare uppsägningstid än kollektivavtalets. De av domstolarna hittills tillerkända uppsägningstiderna har således inte varit resultatet av ett isolerat skälighetsbedömande från domstolarnas sida utan snarare en tillämpning av gällande kollektivavtal. Det torde i sin tur innebära att hittills tillerkända sex månaders uppsägningstid inte kan tolkas så att HD uppsatt någon absolut gräns för uppsägningstiden utan densamma får i stället antas vara rörlig. Förbundet har yrkat en uppsägningstid av ett år efter femton års anställningstid i årets förhandlingar om allmänna anställningsvillkor med Svenska Arbetsgivarförbundet. En sådan förstärkning av anställningstryggheten skulle bli tämligen illusorisk om den inte skulle tillerkännas förmånsrätt i konkurs.

Frågan om långtidskontrakts giltighet vid arbetsgivarens konkurs synes ej ha varit föremål för prövning efter rättsfallet NJA 1922, sid. 328, utan de fall som varit aktuella har gällt tills vidare-avtal.

Tjänstemannaorganisationerna har ej andra medel till sitt förfogande än långtidskontrakt när det gäller att trygga anställningen för medlemmar som skall tillträda ledande befattningar hos ekonomiskt svaga företag. För en befattning som disponent, arbetschef, fabrikschef etc. är en avtalstid upp till fem år ej anmärkningsvärd. Ett antal medlemmar i förbundet har kontraktstid överstigande ett år. Det är särskilt fråga om medlemmar som har ledande befattningar eller specialistbefattningar. Om långtidskontrakt ej tillerkänns förmånsrätt vid konkurs, kommer det att bli mycket svårt att rekrytera arbetstagare i företagsledande ställning till sanering av ekono-

miskt svaga företag. Det bör beaktas att ett långtidsavtal är ett ömsesidigt intresse för arbetsgivaren och arbetstagaren i många branscher.

Beredningen föreslår, att en ställning som medfört inflytande över företaget, t ex. såsom verkställande direktör, i och för sig icke skall utesluta förmånsrätt. Förbundet, som delar beredningens åsikt i denna del, vill särskilt framhålla den grunden att utesluten förmånsrätt för företagsledare och med dem närstående grupper försvårar för ett företag att i ett kritiskt läge behålla en dugande person. Beredningens synpunkter talar för att den föreslagna inskränkningen av den förmånsberättigade uppsägningstiden ej bör genomföras. Ingen dugande person i företagsledande ställning torde vara villig att sanera ett konkursfärdigt företag inför risken att endast tillerkännas en uppsägningstid av sex månader. Konkursförvaltare har enligt förbundets erfarenhet godkänt betydligt längre uppsägningstider med förmånsrätt för den berörda kategorin. Beredningen har därför i detta hänseende enligt förbundets mening anlagt ett alltför statiskt betraktelsesätt och antagit att kollektivavtalens nuvarande uppsägningstider kommer att bli bestående.

SACO anser att av sociala skäl och med hänsyn till fallens sällsynthet några betänkligheter inte bör möta mot en ettårsfrist för löneprivilegiet. Denna ettårsfrist bör dock i så fall gälla alla anställda och inte bara tjänstemän. För den händelse SACO:s synpunkter inte beaktas utan förslaget om en halvårsfrist godtas, uppkommer frågan om den lämpligaste utformningen av särregeln för fall när arbetsgivaren ansett lönefordringen tvistig. SACO anför i denna del att med »förhandling i bruklig ordning» enligt motiven skall förstås sådan reglerad förhandling som på arbetsmarknaden äger rum mellan parterna eller deras organisationer, oavsett om förhandlingsplikt föreligger eller ej. Beredningen framhåller att förhandling i samma ordning även förekommer mellan oorganiserade arbetstagare och deras arbetsgivare. SACO påpekar i anledning härav att det inte kan anses vara fråga om reglerad förhandling när en enskild arbetstagare diskuterar en tvistig lönefråga med sin arbetsgivare. 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt befattar sig inte med sådana individuella förhandlingar. Inte heller finns det t. ex. i Slottsbacksavtalet några regler om dylika förhandlingar utan endast en protokollsanteckning till 5 § att man inte avsett att med reglerna om förhandling begränsa användningen av direkt överläggning mellan vederbörande arbetsgivare och arbetstagare för utjämnande av meningssmötningar. Än mindre kan man tala om reglerad förhandling i fråga om överläggning mellan en oorganiserad arbetstagare och hans arbetsgivare. Enligt SACO är det under angivna förhållanden inte möjligt att som alternativt rekvisit till att talan väckts uppställa att förhandling i bruklig ordning begärts. Något annat alternativt rekvisit än att krav bevisligen framställts torde knappast stå att finna.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anser att den föreslagna tidsfristen om sex månader kan förkortas. Det torde höra till sällsyntheterna att arbetstagare stannar kvar på samma arbetsplats under så lång tid utan lön. Vad

som emellertid kan inträffa är att någon utanförstående, då konkurs är förestående, går emellan och betalar lönerna i förlitande på att kunna tillgodose sig genom den samtidigt förvärvade förmånsrätten för samma belopp. Den möjlighet till osund kreditgivning som ligger häri är en avsevärd olägenhet ur övriga borgenärens synpunkt. Hovrätten anser därför i motsats till beredningen att starka skäl talar för att den förmånsrätt som följer med löne- eller pensionsfordran inte bör kunna överlåtas.

Advokatsamfundet framhåller att det ganska sällan är så att de anställda själva i konkurser bevakar fordringar på lön, som inestått längre tid. Där emot kan det förekomma att gamla lönefordringar bevakas av någon som övertagit de anställdas fordringar och samtidigt förmånsrätten. Den större delen av löntagarnas egna bevakningar består i stället framför allt av krav på lön under uppsägningstid. Andra stora bevakningsposter är semesterersättningar och, i vissa branscher, upparbetade löneanspråk av typen ackordsöverskott. Då det gäller den tidsmässiga begränsningen av löneprivilegiet för tiden före konkursen ifrågasätter advokatsamfundet om praktiska och sociala hänsyn motiverar en så lång tid som föreslagna sex månader. Bortsett från fall av överlåtelse av lönefordringar torde sådana fordringar äldre än tre månader vara fåtaliga och ofta avse fall, där vederbörande slutat sin anställning för länge sedan och har något mindre — ofta tvistigt — belopp att fordra, som han underlåtit att aktualisera på rättslig väg. Enligt samfundets uppfattning är en kort förmånsrättstid att föredra inte bara av hänsyn till det angelägna i att begränsa förmånsrätternas omfattning utan också av intresse att indirekt skydda löneborgenärernas intressen. Löntagarna själva är de som mest effektivt kan förhindra att en verksamhet fortsättes med utnyttjande av den osynliga och från företagsekonomisk synpunkt osunda kreditgivning som en växande löneskuld innebär.

Advokatsamfundet är med hänsyn till det anförda av den uppfattningen att en begränsning av löneprivilegiet i tiden före konkursen till tre månader inte skulle behöva medföra några större olägenheter men däremot medföra den väsentliga fördelen att den inte önskvärda kreditgivningen i form av övertagande av lönefordringar begränsades betydligt. Däremot delar samfundet beredningens uppfattning att man inte bör införa en regel, som innebär att förmånsrätt för lönekrav inte kan överlåtas. Det kan, såsom beredningen framhåller, nämligen inte bortses från att godtagbara skäl under stundom finns för en överlåtelse av lönefordringar.

I fråga om förmånsrätten för löneanspråk avseende tiden efter konkursutbrottet understryker advokatsamfundet starkt önskvärheten av att denna dels begränsas så långt som är möjligt med beaktande av sociala skäl, dels ock ges en sådan utformning att missbruk motverkas. Samfundet anser att den av beredningen föreslagna sexmånadersgränsen är, genomsnittligt sett, för vidsträckt och föreslår att senare delen av första meningen i 13 § erhåller följande lydelse: » . . . under skälig uppsägningstid, dock högst tre

månader eller, om synnerliga skäl föreligger, högst sex månader.» Med denna utformning begränsas uppsägningstiden till tre månader, men möjlighet ges att i fall av konstaterbara svårigheter för den anställde att få ny anställning utsträcka tiden till högst sex månader. För det fall man önskar göra en beloppsmässig begränsning av höga löneanspråk, som inte är socialt betingade, kan tillfogas en beloppsmässig begränsning, förslagsvis för lön under uppsägningstid, som överstiger tre månader. Denna begränsning kan lämpligen anknytas till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring, t. ex. sju gånger basbeloppet. Slutligen bör lagrummet utformas så att ingen tvekan kan råda om att, om anställning tillträds under uppsägningstiden, lönefordran och därmed sammanhängande förmånsrätt bortfaller för det belopp som uppbärs på grund av sådan ny anställning.

Om advokatsamfundets förslag att inskränka tiden för förmånsrätt för lön följs, uppkommer frågan, huruvida en motsvarande inskränkning av förmånsrätten för pensionsfordringar bör ske. Dessa pensionsfordringar är redan nu i allmänhet inte av någon större omfattning och de kommer sannolikt att reduceras mycket avsevärt i framtiden på grund av ATP och andra former av tilläggs pension utöver ATP som förekommer och som i allmänhet är anordnade så att ansvaret för utbetalning av pensionerna åvilar försäkringsinrättning eller motsvarande. Advokatsamfundet anser att de sociala hänsyn som talar för att pensionärer erhåller viss begränsad förmånsrätt må kunna väga över övriga hänsyn, särskilt som frågan oftast är av relativt liten ekonomisk betydelse.

Förhållandet mellan löneprivilegiet och särskilda förmånsrätter

Angående det nuvarande förhållandet mellan löneprivilegiet och särskilda förmånsrätter finns bestämmelser i 17 kap. 13 § HB, se härom vid 2.1.1.

2.2.3 Lagberedningen

Beredningen behandlar först förhållandet mellan den allmänna förmånsrätten för lönefordringar och särskilda förmånsrätter i *lös egendom*. Vissa av de särskilda förmånsrätterna går f. n. före medan andra följer efter löneprivilegiet. Beredningen finner på närmare anförda skäl (bet. s. 51 f) inte anledning att här i något hänseende avvika från vad som f. n. gäller. I den mån de särskilda förmånsrätterna finns kvar i beredningens förslag är deras förhållande till löneprivilegiet alltså i sak oförändrat.

Beredningen övergår här efter till frågan om förhållandet mellan löneprivilegiet och särskilda förmånsrätter i *fast egendom*. De särskilda förmånsrätter som här åsyftas gäller dels enligt 17 kap. 6 § HB och de särskilda lagar som hänvisar till den paragrafen, dels enligt 9 § på grund av inteckning, dels enligt samma 9 § på grund av utmätning. Enligt 17 kap. 13 § HB får i konkurs alla särskilda förmånsrätter i fast egendom vika för

löneprivilegiet, om så behövs. Detta skall enligt beredningens förslag alltså gälla i fråga om förmånsrätt på grund av utmätning. I övrigt framhåller beredningen följande.

Beträffande *de särskilda förmånsrätterna enligt 17 kap. 6 § HB* gäller att de utgör belastningar som är oskiljaktigt förenade med fastigheten som sådan i vems hand den än kommer. Rätten till betalning ur fastigheten bör i enlighet därmed inte bero av sådana tillfälligheter som om fastighetens aktuella ägare råkar i konkurs. Det bör också särskilt framhållas, att förmånsrätten i en del fall grundas på att fastigheten ingår i en tvångssamfällighet till vilken fastigheten skall lämna större eller mindre bidrag. Bidragsskyldigheten motsvaras av ett värde som tillförts fastigheten. Det är inte rimligt, att konkursgäldenärens borgenärer med allmän förmånsrätt skall få tillgodogöra sig detta värde på bekostnad av andra delägare i samfälligheten. Beredningen anser på grund av det anförda, att den särskilda förmånsrätt som kommer att gälla i hithörande fall bör vara skyddad mot risken att skjutas åt sidan av löneborgenärerna.

Beredningen framhåller i fortsättningen såvitt avser *förmånsrätt på grund av inteckning* att denna säkerhetsform avser att ge möjlighet till realkredit, dvs. att borgenären skall kunna förlita sig på panten, om den har ett betryggande värde, utan att han skall vara beroende av gäldenärens förmögenhetsställning i övrigt. Inteckningshavarens säkerhet kan emellertid till följd av löneprivilegiet svikta just när den behövs som bäst. Även botteninteckningar kan bli nödlidande, när löneborgenärernas förmånsrätt inte kan tillgodoses ur annan egendom. Det innebär m. a. o. att inteckningshavarna inte får någon betalning. Förlusterna inträffar slumpvis, ofta sedan den belånade fastigheten bytt ägare.

Enligt beredningens mening är det nuvarande rättsläget otillfredsställande. Löneborgenärernas förmånsrätt bärs upp av starka sociala skäl och löneborgenärerna har individuellt långt svårare att bära en förlust än kreditinstitutioner som har möjlighet till riskutjämning inom verksamheten. Å andra sidan är det inte endast banker och andra större kreditinrättningar som — förutom stat och kommun — har pantträtt på grund av inteckning. Stiftelser och föreningar har också, liksom enskilda personer, medel placerade i inteckningar.

Man kan, säger beredningen, räkna med att banker och andra större kreditgivare känner till den risk som oberäkneligt aktualiseras. Andra som tar emot inteckningar som säkerhet eller går i borgen för inteckningslån är däremot i allmänhet inte medvetna om risken. Att risken allt emellanåt aktualiseras framgår bl. a. av en speciell undersökning som beredningen gjort beträffande exekutiva auktioner under åren 1966 och 1967 (se bil. B. till bet.). De förluster som där redovisats är relativt begränsade. I nedåtgående konjunkturen kan emellertid den nuvarande ordningen leda till långt flera förluster för inteckningshavarna än som rapporterats från senare

år, i synnerhet som lönefordringarnas belopp lätt kan komma att springa upp.

Den omständigheten att lönefordringar vid behov kan tas ut med bästa rätt även ur fast egendom medför också, att servitut och nyttjanderätter m. m. till fastigheten kan bli utslagna, hur väl skyddade de annars kan synas vara på grund av inskrivning. Bl. a. kan även arrendatorer och hyresgäster få vika. Det är inte känt, om och i så fall i vilken omfattning servitut och nyttjanderätter gått förlorade genom exekutiv försäljning under konkurs.

Beredningen finner det irrationellt, att pantsäkerhet i fast egendom, hur väl den än ligger till, kan bli värdelös till följd av löneprivilegiet. Detta strider mot att panträtten skall utgöra grundval för realkredit. Varje in-teckning, vilken inte är beviljad i fastighet som ligger orubbligt i säkra händer, måste hållas under uppsikt därför att ett begränsat antal riskfall kan aktualiseras, man vet inte var.

Beredningen påpekar att varje ändring på förevarande punkt som håller sig inom förmånsrättsordningens ram måste minska den rätt som löneborgenärerna f. n. har i konkurs. Om förmånsrättsordningen ändras så att fordringar med panträtt i fast egendom får gå före lönefordringar, skulle olägenheterna för realkrediten av nuvarande ordning helt elimineras. Inne-börden av en sådan omläggning är, att löneborgenärerna hänvisas till att göra sin förmånsrätt gällande i överskott som lös egendom kan ge sedan fordringar med panträtt och likvärdig rätt blivit betalda samt i det över-skott som fast egendom kan bjuda sedan in-teckningsfordringarna blivit betalda. Löneborgenärernas förmånsrätt skulle alltjämt gå före bl. a. fordringar med säkerhet i företagsin-teckning. Även enligt en sådan ordning kan det åtminstone inom företag som är av någon betydelse finnas åtskillig egendom i vilken löneborgenärerna får förmånsrätt. Särskilt i fråga om byggnadsföretag som går i konkurs kan det dock förekomma, att det inte finns några egentliga tillgångar utöver fast egendom. Visserligen används mycket dyrbara maskiner för arbetet, men det är ej sagt att de ägs av före-taget. Detta kan ha hyrt maskinerna eller köpt dem på avbetalning med äganderättsförbehåll.

Beredningen framhåller att den hänsyn som bör tas till hithörande lönefordringar naturligtvis är beroende av vilka intressenter som i realiteten gör en förlust. Någon anledning att på in-teckningshavarnas bekostnad till-godose kreditgivare som betalar och övertar löntagarnas fordringar jämte förmånsrätt finns i allmänhet inte. Beredningen anser det emellertid inte vara lämpligt att utesluta förmånsrätt efter överlåtelse av lönefordringar (se bet. s. 51).

Beträffande vissa grupper av löntagare kan man tänka sig, att de använder sig av indrivningsblockad om deras förmånsrätt inte förslår. Att rekommendera blockad som medel för att tvinga ett konkursbo att betala

inte förmånsberättigade lönefordringar är emellertid långt ifrån lämpligt. Om konkursförvaltningen faller till föga för blockaden och betalar fordringarna, handlar den i strid mot den förmånsrättsordning som skall iaktas i konkursen.

Beredningen har på grund av det anförda prövat andra vägar att nå fram till en rimlig lösning. Därvid har beredningen först undersökt huruvida det är möjligt att göra skillnad mellan olika grupper av fordringar med panträtt i fast egendom. Det förslag som övervägandena resulterat i har fått beteckningen A (se härom bet. s. 56 ff). Förslaget innebär i huvudsak att vissa fordringar med panträtt i fast egendom blir skyddade. Hit hör fordran med panträtt som upplåtits av tidigare ägare eller som upplåtits av gäldenären tidigare än sex månader före konkursansökningen och som ligger inom tre fjärdedelar av taxeringsvärdet. Beredningen övergår härefter till att behandla en annan metod för att ge panthavarna ett visst skydd mot alltför oberäkneliga förluster. Övervägandena i denna del utmynnar i ett förslag som betecknats med B (se härom bet. s. 58 f). Detta förslag går ut på att löneborgenärens återstående förmånsberättigade fordringar sedan lös egendom tagits i anspråk får tas ut ur fast egendom före pantfordringar med begränsning till en fjärdedel av fastighetens värde. För löneborgenärer, vilkas fordringar hänför sig till nybyggnads-, tillbyggnads-, ombyggnads- eller förbättringsarbete på fastigheten, skulle någon begränsning dock inte gälla.

Vid beredningens överläggningar med den rådgivande nämnden har arbetstagarnas representanter uttalat, att de inte ansåg någon lagändring motiverad av hänsyn till inteckningshavarna. Vid ett eventuellt val mellan de alternativ som redovisats under A och B har de sagt sig föredra alternativ B, varvid den andel av fastighetens värde som under alla förhållanden skulle stå till buds för löneborgenärerna inte borde understiga en tredjedel. De sakkunniga som särskilt tillkallats för samråd på konkursrättens område har uttalat sig för den reglering som redovisats under A. För egen del anser beredningen att alternativ A har vissa bestämda fördelar framför alternativ B, i synnerhet att alla pantträtsupplåtelser av tidigare ägare blir skyddade.

Beredningen har inte kunnat finna någon annan framkomlig väg att inom förmånsrättsordningens ram tillgodose önskemålet att reducera den risk för fastighetskrediten som följer med gällande ordning. Med hänsyn till de stridiga intressena har beredningen emellertid ansett sig böra överväga även möjligheten att använda hjälpmedel utanför förmånsrättsordningen. I det sammanhanget anför beredningen följande.

Löneborgenärerna löper vid konkurs risken att deras lönefordringar inte blir betalda, medan inteckningshavarna löper risken att deras inteckningar blir nödlidande. Dessa risker kan bäras med jämnmod, om de på ett försäkringsmässigt sätt fördelas på tillräckligt stort underlag. Beredningen har

därför överlagt med representanter för försäkringsväsendet om den praktiska möjligheten att täcka riskerna medelst försäkring.

Vad först angår möjligheten att löneborgenärerna skulle själva skydda sig genom försäkring är det enligt beredningen praktiskt uteslutet att räkna därmed. En sådan försäkring kan inte gärna begränsas till att gälla de förluster som skulle drabba dem, om lönefordringarna inte fick uttas ur fast egendom före fordringar med panträtt på grund av inteckning i sådan egendom, utan måste för att bli attraktiv rimligen täcka alla fall när löneborgenärerna lider förlust med anledning av arbetsgivarens insolvens. Saken får därigenom en långt större räckvidd än som motiveras av den nu aktuella intressekollisionen.

Beredningen anser sig inte heller kunna i förevarande sammanhang ta upp en så vittutseende fråga som eventuellt införande av försäkring, varigenom arbetsgivarna skyddar sina arbetstagare mot förlust vid arbetsgivarens insolvens.

Det är, framhåller beredningen, möjligt för långgivare att teckna kreditförsäkring. Den är emellertid förenad med avsevärda kostnader. Om kreditförsäkring mot all förmodan skulle komma att tecknas av ett större antal långgivare, kräver den en administrativ apparat och en därav föranledd kostnad som inte står i rimlig proportion till vad man vinner. Denna väg kan därför inte förordas.

Däremot är det enligt beredningen inte uteslutet att på en annan väg — i anslutning till brandförsäkringen — ordna försäkring som skyddar inteckningshavarna mot förluster.

Brandförsäkringen skulle sålunda kunna kompletteras med försäkring mot den risk som föreligger om löneprivilegiet alltjämt skall gå före pantträtt i fast egendom. Såvitt man kan döma av tillgängligt material skulle ökningen av försäkringsgivarens risk bli mycket begränsad.

Från försäkringsgivarnas sida har invänts, att den skisserade ordningen möter principiella betänkligheter på den grunden att kostnaderna läggs på andra intressenter än dem som har risken. Försäkringstagare som vet med sig att någon risk inte är eller kan bli aktuell för deras del skulle sålunda få bidra till kostnaden för det hela utan att de anser sig själva ha någon nytta därav. Särskilt kunde motstånd väntas i fråga om industrifastigheter. Från praktisk synpunkt har också framhållits att försäkringsföretagen kommer att vägra att meddela brandförsäkring, om fastighetens ägare driver rörelse och försäkringsgivaren anser att denna rörelse kan aktualisera risken. Vidare har nämnts, att långgivare kunde komma att åsidosätta försiktighetsåtgärder som nu iaktas och att det ifrågasatta försäkringsskyddet även kunde missbrukas på annat sätt. Farhågor har också uttalats, att den skisserade ordningen skulle medföra alltför stora administrationskostnader. Den statistik som föreligger har slutligen inte ansetts vara tillräckligt

underlag för bedömning av riskens storlek och därpå grundad premieberäkning.

Enligt beredningens mening skulle betydelsen av de anförda invändningarna kunna reduceras genom lämpliga åtgärder. Vad särskilt angår industrifastigheter o. d. kan man tänka sig att lämna dem helt utanför. Den som lämnar kredit till ett företag måste följa dess verksamhet även om han har inteckning i företaget tillhörig industrifastighet. Med hänsyn till den ståndpunkt som intagits från försäkringsgivarnas sida har beredningen emellertid ändå inte ansett sig kunna räkna med att försäkringsvägen erbjuder någon lösning av här ifrågakarande spörsmål.

Beredningen framhåller att i sista hand kan eventuellt övervägas, att statsverket ingriper och täcker den risk, som inteckningshavarna slumpvis löper i hithörande fall, förutsatt att risken begränsas på lämpligt sätt. Det allmänna skulle genom att påtaga sig risken fullfölja det mödosamma arbete som genom inskrivningsväsendet nedlagts och alltjämt nedläggs på att skapa tillförlitligt underlag för fastighetskrediten. Statsverket uppbär avgifter för inskrivningsåtgärder och kan, om det anses önskvärt, på längre sikt gottgöra sig även för nu ifrågakarande kostnad.

2.2.4 Remissyttranden

I många remissyttranden uttalas stor tveksamhet. Flera remissinstanser anser inte utredningsmaterialet tillräckligt för ett ställningstagande.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anser det inte möjligt att inom förmånsrättsordningens ram lösa konflikten mellan inteckningsborgenärernas och löntagarnas motstridiga intressen. Enligt hovrättens mening har man att välja mellan att behålla löneborgenärernas förmånsrätt eller att avskaffa detta företräde. För den senare lösningen talar önskemålet att avlägsna de praktiska olägenheterna som nuvarande ordning visat sig ha för fastighetskrediten. Enligt hovrättens mening bör detta önskemål såvitt möjligt tillgodoses. Detta förutsätter dock att löntagarna säkerställs på annat sätt. Även om det kan vålla vissa svårigheter att konstruera en lösning är det enligt hovrätten inte olösligt. Det bör vara möjligt att genom bankgaranti eller försäkring i någon form i förväg tillse att av arbetsgivarens egendom så mycket avsätts, att arbetstagarna inte blir lidande på konkursutbrottet. Hovrätten framhåller att en ordning som garanterar utbetalning av lön även i händelse av konkurs torde förutsätta förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter och medverkan av banker eller försäkringsbolag. Det är dock nödvändigt att en särskild utredning görs för att det skall kunna bedömas i vilken utsträckning tanken kan förverkligas. I avvaktan på resultatet av denna bör nuvarande principer för löntagares förmånsrätt behållas.

Även *kommerskollegium* ifrågasätter om rimligt avvägda hänsynstaganden överhuvud kan göras inom förmånsrättsordningens ram. Beredningens

två förslag framstår för kollegiet som konstlade nödlösningar, oförmånliga såväl för inteckningshavare som för löneborgenärer. Kollegiet förordar en lösning som innebär att löneprivilegiets företrädesställning avskaffas samtidigt som löneborgenär i stället försäkringsvägen ges den trygghet som av sociala skäl ter sig befogad. Arbetsmarknadens parter bör enligt kollegiets mening rekommenderas att ta upp överläggningar i saken. Skulle den av kollegiet föreslagna ordningen ej vara möjlig att genomföra anses — i valet mellan de alternativ som presenteras — alternativ A innebära den mest rättvisa lösningen. Flera handelskammare utvecklar med kommerskollegiet sammanfallande synpunkter.

Inte heller *jordbrukskassaförbundet* anser att en konflikt av så stor social betydelse på ett tillfredsställande sätt kan lösas inom ramen för förmånsrättsordningen. Förbundet ser helst att frågan om löne- och pensionstagares rätt kan lösas på annat sätt, förslagsvis genom medverkan av staten, försäkringsbolag och arbetsmarknadens parter. Om man emellertid skall reglera frågan inom förmånsrättsordningens ram är av de båda förslag beredningen framlagt alternativ A klart att föredra.

Bostadsstyrelsen framhåller att det för bostadsstyrelsen och länsbostadsnämnderna som långgivare mot inteckningssäkerhet som regel efter en eller flera underliggande kreditgivares hypotek är tveksamt, om de föreslagna reglerna skulle medföra större möjlighet än f. n. att undvika förlust. I sin långivning har bostadsstyrelsen och länsbostadsnämnderna inte gjort någon begränsning för lånesökande som varit företagare med hänsyn till de nuvarande HB 17: 4-riskerna. Styrelsens och nämndernas låneportfölj omfattade per den 30 juni 1969 omkring 400 000 fastighetslån till ett då föreliggande belopp av 15,1 miljarder kr. Totalt har styrelsens och nämndernas förluster fr. o. m. budgetåret 1952/53, då styrelsen övertagit den kamerala förvaltningen av samtliga bostadslån inom styrelsens och nämndernas långivning t. o. m. budgetåret 1967/68 uppgått till 2,27 miljoner kr. Av denna förlustsumma hänför sig cirka 330 000 kr. till exekutiva auktioner med HB 17: 4-fordringar. Detta får anses tyda på att riskerna av de nuvarande reglerna i HB 17: 4 för reguljära fastighetskreditgivare vid hittillsvarande konjunkturen varit begränsade. Enligt bostadsstyrelsens mening måste ett ställningstagande till beredningens förslag föregås av utredning beträffande möjligheterna att utanför förmånsrättsordningen tillgodose såväl arbetstagarnas som inteckningshavarnas intressen i första hand genom försäkring. Bostadsstyrelsen utvecklar dessutom vissa kritiska synpunkter på den närmare utformningen av de båda alternativa förslagen.

Även *Svenska revisorsamfundet* anser att frågan om förhållandet mellan löneborgenärer och inteckningshavare bör utredas ytterligare men förordar av de båda framlagda alternativa förslagen det med beteckningen A.

En del remissinstanser uttalar sig mera bestämt för den nuvarande ordningen med lönefordringarnas oinskränkta företrädesställning. Hit hör *hovrätten för Västra Sverige* som vill behålla nuvarande ordning i förening med ett system som garanterar inteckningshavarna en skälig täckning av den risk de löper vid ett sådant alternativ. Hovrätten erinrar om beredningens undersökningar av möjligheten att täcka inteckningshavarnas risk genom försäkring. Med tanke på den än större riskfördelning som skulle vinnas om statsverket inträder som garant i detta hänseende, borde enligt hovrätten en närmare undersökning också ske i vilken form och under vilka förutsättningar inteckningshavarnas risk kan övertas av statsverket. Kostnaden för ett sådant skydd, utslagen på alla inteckningshavare som vill begagna sig därav, torde bli mycket obetydlig. Ett statligt garantisystem borde kunna organisatoriskt anknytas till inskrivningsväsendet, och själva förfarandet behövde inte bli mera komplicerat än vad som gäller om exempelvis anteckning om innehav av fordringshandling.

Folksam framhåller bl. a. beträffande det av beredningen skisserade försäkringsalternativet att det skulle innebära en tvångsmässig belastning av alla som hade behov av att brandförsäkra sin fasta egendom. De försäkringstagare, som ur kreditsynpunkt utgjorde en stor risk, skulle få ett försäkringsskydd som inte stod i rimlig proportion till premiens storlek. De försäkringstagare åter, som inte innebar risk, t. ex. bostadsrättsföreningar, kommunala stiftelser samt det stora antalet villa- och andra fastighetsägare, blev i stället bidragsgivare till försäkringen. *Folksam* anser därför att det skisserade försäkringsalternativet är olämpligt.

I fortsättningen ifrågasätter *Folksam* i sin egenskap av kreditgivare huruvida behov föreligger att stärka kreditgivarens ställning i nu aktuellt avseende. Den undersökning beredningen gjort tyder på att kreditgivarnas förluster på grund av löneprivilegiet f. n. är relativt sett obetydliga. De torde väl rymmas inom den räntemarginal, som kreditgivarna betingar sig för sitt risktagande. Skulle omfattningen av löneprivilegiet framdeles öka och därmed kreditgivarnas risker bli mera påtagliga är det inte bara troligt utan högst sannolikt att räntesatserna kommer att justeras i motsvarande grad.

Folksam påpekar att beredningen särskilt har påtalat riskerna för de enskilda kreditgivarna. Även dessa har dock betingat sig ersättning för sitt risktagande. Det kan inte finnas anledning för samhället att träda in, om enskilda tar risken att låna ut pengar.

Avslutningsvis framhåller *Folksam* att den osäkerhet som löneprivilegiet ger endast är en ringa del av kreditgivningens vansklighet. Löneprivilegiet innebär en klar fördel för löneborgenärerna och är ur social synpunkt av betydelse. Det finns därför ingen anledning att ändra den nuvarande ordningen på detta område.

Även *SPP* vill behålla nuvarande ordning. *SPP* framhåller att om det bedöms nödvändigt att i större utsträckning än som skett i beredningens för-

slag skydda fastighetsinteckningshavaren, de av beredningen diskuterade alternativen att göra detta i någon form av försäkring eller på så sätt att statsverket täcker risken för inteckningshavaren inte bör komma i fråga. Beredningen har själv nämnt flera väsentliga nackdelar med försäkringsalternativet. Kostnaderna är inte heller av sådan natur att de bör bäras av statsverket.

Samtliga löntagargrupper förordar nuvarande ordning. *LO* uttalar som sin bestämda uppfattning, att någon försämring i löneborgenärernas ställning till förmån för inteckningshavarna under inga omständigheter kan accepteras. De skäl som förs fram av beredningen har *LO* inte funnit vara av den styrka att en svagare ställning för arbetstagarnas lönefordringar skulle vara motiverad. *LO* erinrar i sammanhanget bl. a. om de inte sällsynta fall då arbetstagare måste utföra arbete under avtalsenlig uppsägningstid mot rätt att bevaka lönen med förmånsrätt, vilken senare i konkursen visat sig vara utan värde, ett förhållande som således innebär att arbetstagaren måste göra en full prestation utan att garanteras en full motprestation. Mot denna bakgrund kan ifrågasättas om ens den hittillsvarande förmånsrätten utgör ett tillräckligt skydd för arbetstagares lönefordringar i konkurs. Att under dessa omständigheter ens diskutera ett frånfallande av löneborgenärernas nuvarande rätt gentemot inteckningshavarna anses helt uteslutet.

TCO framhåller att den som äger kapital och önskar en god och säker avkastning har många placeringsalternativ och befinner sig generellt sett i en bättre ekonomisk och social situation än en löntagare. Denne är för sin försörjning hänvisad till den inkomst han kan erhålla genom förvärvsarbete och har mycket svårt att bära de ekonomiska följderna av en konkurs. *TCO* ansluter sig helt till den uppfattning som arbetstagarnas representanter i beredningens rådgivande nämnd gjort sig till tolk för och avstyrker alltså förslaget att fordringar med panträtt i fast egendom skall gå före lönefordringar. I fortsättningen sägs bl. a. att den svenska ordningen inte måste ändras därför att den strider mot vad som gäller i de övriga nordiska länderna. Strävandena efter en ökad nordisk rättslikhet får inte innebära försämringar för de svenska arbetstagarna. *TCO* medger att någon gång även andra än de ekonomiskt bärkraftiga kreditinstituten drabbas av att löner går före inteckningslån. Den statistiska utredning som gjorts av beredningen visar emellertid att det belopp som till följd av löneprivilegiet går förlorat för enskilda inteckningsborgenärer totalt sett är mycket blygsamt. Förändringar i gällande rätt får enligt *TCO*'s mening inte göras med utgångspunkt från sådana undantagsfall, och det bör observeras att de bäst placerade inteckningarna i det alldeles övervägande antalet fall innehas av de stora kreditinrättningarna.

SALF anför att förslaget inte är acceptabelt ur arbetstagar synpunkt. Förslagets bestämmelser beträffande den inbördes förmånsrätten mellan löne-

fordringar och panträtt i fast egendom innebär en klar försämring mot nuvarande regler på området. Skulle förslaget antas i denna del kommer avsevärda förluster att drabba arbetstagarna. Förbundet antar att beredningen lagt större vikt vid att få till stånd en enhetlig nordisk lagstiftning på området än att tillvarata arbetstagarnas intressen. Visserligen har förbundet arbetat för att få till stånd enhetliga nordiska bestämmelser på arbetsmarknadens område, men om man från övriga nordiska länder inte kan acceptera de nuvarande svenska bestämmelserna om lönefordringarnas inbördes förhållande till panträtt och fast egendom, anser förbundet det vara att föredra att nuvarande bestämmelser behålls.

SACO anser beredningens båda alternativa förslag tekniskt invecklade. Det kan inte vara rationellt med regler som är så svårlästa och vilkas verkningar är så vanskliga att förutse. Enligt SACO:s mening bör man inte nagga löneprivilegiet i kanten till förmån för fastighetskreditväsendet. De eventuella risker som därmed skulle kvarstå för fastighetskreditsystemet bör inte överskattas.

Av de remissinstanser som godtar den föreslagna inskränkningen i lönefordringarnas företräde, anser de flesta att alternativ A är att föredra framför alternativ B. Till dessa remissinstanser hör *bankinspektionen* som inledningsvis understryker att gällande ordning inte är tillfredsställande. I sammanhanget påpekas att det många gånger inte är möjligt för kreditgivarna att säkerställa sig mot de risker varom här är fråga. Löneprivilegiet i sin nuvarande utformning skapar vid all kreditgivning mot säkerhet av fastighetsinteckningar en irrationell osäkerhet som tynger denna verksamhet. Bankinspektionen granskar härefter närmare de båda alternativa förslagen och föreslår därvid vissa ändringar av alternativ A.

Sparbanksföreningen understryker nödvändigheten av att åtgärder vidtas för att i möjligaste mån eliminera de för fastighetskreditgivningen menliga konsekvenserna av nuvarande ordning. Beträffande beredningens undersökning av de förluster som under åren 1966 och 1967 drabbat fastighetskreditgivare i exekutiva ärenden (bil. B till bet.) framhålls, att antalet fall, där inteckningshavare lidit skada på grund av löneprivilegiet, inte är påfallande stort. Inte heller framstår enligt föreningen det sammanlagda skadebeloppet såsom förskräckande högt. Föreningen påpekar emellertid att materialet inte är representativt när det gäller att belysa kreditgivarrisken. Undersökningen hänför sig nämligen till en tid av högkonjunktur. Ett kärvare klimat med ett ökat antal konkurser kan ge en annan och för fastighetskreditgivningen betydligt ofördelaktigare bild. Sparbanksföreningen förordar det som alternativ A betecknade förslaget men förklarar — liksom bankinspektionen och flera andra remissinstanser — att taxeringsvärdet enligt detta är mindre lämpligt som norm.

Enligt *arbetsgivareföreningen* och *industriförbundet* kan regler i förmånsrättsordningen inte helt tillgodose både inteckningshavares och löneborgenärers intressen. Emellertid anser organisationerna att det som alternativ A betecknade förslaget bör kunna godtas. Samtidigt framhåller organisationerna att det i praktiken torde vara möjligt att komplettera det skydd, som förmånsrättsordningen är avsedd att ge löneborgenärer, med någon typ av försäkring om så skulle anses önskvärt.

Landshypoteksombudsmansföreningen, som kraftigt vill förorda ett stärkande av förmånsrätten för panträtt i fast egendom, anser beträffande de båda framlagda alternativen att det med beteckningen A är överlägset. Enligt föreningen framstår emellertid utformningen av alternativ A som bristfällig i två hänseenden. Allvarligast är låsningen till fastighets taxeringsvärde. Den andra bristfälligheten rör utformningen av den fastighetskredit som avses bli skyddad. Föreningen föreslår i fortsättningen vissa ändringar för att bota bristerna.

Lantbruksförbundet biträder vad *landshypoteksombudsmansföreningen* anfört samt illustrerar härutöver olägenheten av att i alternativ A anknyta till taxeringsvärdet.

Stadshypotekskassan framhåller att en försvagning av löneborgenärernas förmånsrätt bör kunna motverkas genom förbättringar på annat sätt av löneborgenärernas ställning. Detta spörsmål bör prövas i ett större sammanhang, där problemet med förluster på grund av arbetsgivarnas insolvens behandlas generellt. Ur saklig synpunkt finns det enligt *stadshypotekskassan* inte något motiv för att behålla den nuvarande ordningen beträffande löneprivilegiet. *Stadshypotekskassan* förordar av de framlagda alternativen det med beteckningen A med den modifikationen att taxeringsvärdet ersätts med ett uppskattningsvärde. Alternativ B avvisas emellertid inte eftersom det också innebär en förbättring från kreditgivarsynpunkt i förhållande till nuvarande läge.

Bankföreningen anser det i hög grad önskvärt att det kommer till stånd en rimligare avvägning mellan å ena sidan löneborgenärernas och å andra sidan inteckningsborgenärernas m. fl. rättsägares intressen. I valet mellan de alternativa lösningar av denna fråga som beredningen föreslår vill *bankföreningen* för sin del bestämt förorda alternativet A.

Advokatsamfundet anser från allmänna ekonomiska utgångspunkter inte något av alternativen A eller B tillfredsställande. Lönefordringar bör enligt samfundet aldrig få gå före pantfordringar. Om fordringar med allmän förmånsrätt skall i någon del ha företräde framför fordringar med panträtt i fast egendom är alternativ A att föredra framför alternativ B. Sexmånadersregeln i alternativ A första stycket bör emellertid utgå. Dessutom kritiserar samfundet anknytningen till taxeringsvärdet på samma ställe i lagtexten.

Grossistförbundet föreslår i första hand separationsrätt för panthavarna — som i Norge och Danmark — ev. i kombination med försäkring var-

igenom arbetsgivarna skyddar sina arbetstagare mot förluster. Beträffande de framlagda alternativa förslagen förordas alternativet A.

Andra remissinstanser som föredrar alternativ A framför alternativ B är *länsstyrelserna i Östergötlands och Malmöhus län, Föreningen auktoriserade revisorer, RLF, Svensk industriförening samt Svenska försäkringsbolags riksförbund.*

Domarföreningen föreslår en kombination av regeln i alternativ A om skydd för pantfordran som upplåtits av tidigare ägare med regeln i alternativ B att löneborgenärernas fordringar må uttagas före övriga panthavare intill en fjärdedel av värdet eller köpeskillingen.

Länsstyrelserna i Jönköpings och Västernorrlands län hör till de få remissinstanser som föredrar alternativ B. Den förra länsstyrelsen anser lösningen av konflikten enligt detta alternativ enklare och med vissa modifieringar ge bättre möjlighet till en skälig avvägning. Länsstyrelsen i Västernorrlands län anser det rimligt att en åtskillnad görs mellan de löntagare, som genom sin arbetsinsats direkt medverkat till en höjning av ifrågasvarande fastighets värde, och övriga löneborgenärer. Att låta de senare i viss utsträckning stå tillbaka inte blott för sagda speciella löntagarkategori utan även för innehavare av särskilda förmånsrätter i fastigheten synes inte behöva möta alltför stora betänkligheter.

Svenska företagares riksförbund finner förslaget att begränsa lönefordringarnas företräde i och för sig bra. Förbundet frågar sig dock varför lönefordringar, som hänför sig till nybyggnads-, tillbyggnads-, ombyggnads- eller förbättringsarbeten på viss fastighet, skall vara privilegierade och inte leverantörsfordringar, som hänför sig till byggnadsmaterial och annat, varav byggnaden består. Leverantörerna kan ju i minst lika stor utsträckning ha tillfört konkursgäldenären ett värde jämförbart med de arbetsprestationer, som omfattas av förmånsrätten.

2.3 Hyra och arrendeavgift (17 kap. 5 resp. 6 § HB)

Hyresvärd och jordägare har f. n. förmånsrätt för hyra resp. arrendeavgift. De har även retentionsrätt, dvs. rätt att kvarhålla viss egendom till säkerhet för sina fordringar på hyresgästen resp. arrendatorn. Beträffande den närmare innebörden av bestämmelserna om förmånsrätt och retentionsrätt hänvisas i första hand till 2.1.1 och härutöver till lagberedningens betänkande (s. 104 ff, 182 f och 188 f).

2.3.1 Lagberedningen

Beredningen framhåller att vid nordiska överläggningar har från dansk och norsk sida hävdats, att *förmånsrätt* för hyresvärd och jordägare inte är tillräckligt motiverad. Förut gällande hyresprivilegium och arrendeprivilegium

vilegium har redan avskaffats i Norge och i Danmark har, senast i proposition, framlagts förslag om att förmånsrätt för hyresvärd och jordägare skall upphävas (det danska förslaget har numera antagits och gäller fr. o. m. den 1 aug. 1969 som lag). På finsk sida har man ännu inte tagit ställning till frågan.

Beredningen har för sin del tvekat, om man bör ta ett så radikalt steg som man redan gjort i Norge och Danmark. Beredningen påpekar beträffande hyra, att hyresgästens eventuella behov av betalningsanstånd inte kan motivera en generell bestämmelse om förmånsrätt för hyresvärden. Vad åter angår hyresvärdens intresse framhålls, att hyra enligt lag och allmän praxis betalas i förskott. Om hyresgästen dröjer med att betala hyran, förverkas hyresrätten. Vid sidan härav har enligt beredningen den med hyresfordran förenade förmånsrätten mycket begränsad betydelse för hyresvärden, när det är fråga om mindre bostadslägenheter som går lätt att hyra ut. Bestämmelserna om gäldenärens beneficium gör dessutom, att den gäldenären tillhöriga egendom vari den nuvarande förmånsrätten formellt gäller ofta undandras hyresvärden när hyresgästen är insolvent. Beträffande större bostadslägenheter kan hyresvärden ibland tänkas få vissa svårigheter att få en lägenhet, som utryms i förtid, snabbt uthyrd på nytt. En specialregel för större bostadslägenheter kan emellertid inte gärna komma i fråga. Beredningen anser därför, att någon förmånsrätt för hyresvärd inte bör behållas såvitt angår bostadslägenheter.

Beträffande affärlägenheter och lägenheter som används för förvärvsverksamhet påpekas att en hyresvärd kan få stora svårigheter att hyra ut en stor och dyr lägenhet på nytt om hyresgästens rörelse går över styr. Dessutom kan det vid konkurs — liksom vid ackordsförhandling — vara av stort intresse för näringsidkarens borgenärer att hyresrätten bevaras. Förmånsrätt i företagens lösegendom kan i hithörande fall utgöra en beaktansvärd säkerhet för hyresvärden. Han kan därför tänkas avvakta uppgörelse med borgenärerna, om förmånsrätt finns. I annat fall kan han nödgas att vid betalningsförsummelse begära omedelbar avhysning på grund av hyresrättens förverkande, om han inte säkerställt sig i särskild ordning.

I fråga om möjligheten för hyresvärdar att säkerställa sig mot risk för förlust i anledning av utebliven hyresbetalning kan borgen eller pant komma i fråga. Beredningen tror emellertid inte att sådana säkerheter i allmänhet är lämpliga i hyresförhållanden. En mera praktisk möjlighet för hyresvärd att skaffa sig säkerhet är enligt beredningen, att han begär företagsinteckning av företagaren/hyresgästen. För att den skall vara till nytta för honom krävs naturligtvis, att inteckningen ligger väl till.

Beredningen påpekar i fortsättningen att även en god företagsinteckning är förenad med den nackdelen, att ett kreditunderlag blockeras för en eventuell hyresfordran. I viss utsträckning kan detta motverkas genom att inteckningen pantförskrivs i andra hand till kreditgivare. Beredningen kan

ändå inte anse, att metoden ger någon god lösning utan har för sin del trots det vara en bättre ordning, att den som hyr ut affärslägenhet o. d. får en legal säkerhet för begränsat belopp i form av förmånsrätt närmast framför företagsinteckning. Han kan då i allmänhet nöja sig utan sådan inteckning. En regel härom kommer att verka jämnare och förutsätter inte någon särskild insikt och aktivitet från hyresvärdens sida. Den bör även för företagsinteckningshavare och borgenärerna i gemen ha visst värde, eftersom frågan om hyresrättens bestånd inte så lätt blir kritisk. Genom regeln i fråga blockeras inte heller kreditunderlaget på ett lika ogynnsamt sätt som företagsinteckning till säkerhet för hyresvärd eventuella fordran skulle göra.

Beträffande arrende är det enligt beredningen — åtminstone i fråga om jordbruksarrende — inte ovanligt, att jordägaren vid avtalets ingående säkerställer sig genom att begära betalning i förskott. Han kräver också ofta, att arrendatorn ställer säkerhet i en eller annan form, t. ex. borgen. Sådan säkerhet kan även avse ersättning för husröta eller vanhävd. Numera finns också möjlighet för jordägaren att, när arrendatorn driver näringsverksamhet, utverka säkerhet i form av företagsinteckning. I fråga om arrenden för annat ändamål än jordbruk torde det vara mera sällsynt att säkerhet krävs. Sådana arrenden erbjuder inte så stora risker för jordägaren.

När säkerhet har ställts i betryggande omfattning, saknar den nuvarande förmånsrätten uppenbarligen praktisk betydelse för jordägaren. Om sådan säkerhet inte har ställts, kan förmånsrätten tänkas vara av värde, när den typ av arrende som är i fråga är förenad med någon avsevärd risk för jordägaren. De synpunkter som har anförts beträffande hyresvärd förmånsrätt kan för dessa fall anläggas på arrende. Om hyresvärd får förmånsrätt när hyresgästen driver näringsverksamhet, bör enligt beredningen förvisso också en motsvarande regel gälla i fråga om arrende.

Beredningen framhåller beträffande den närmare avgränsningen av förmånsrätten att det är lämpligt att anknyta till lagen om företagsinteckning och låta den bli vägledande. Förmånsrätten skall alltså enligt förslaget gälla, när hyresgästen eller arrendatorn är näringsidkare och verksamheten är sådan att företagsinteckning kan meddelas. Med undantag för jordbruk eller skogsbruk förutsätts, att hyresgästen eller arrendatorn är bokföringskyldig. Förmånsrätten skall endast gälla när den hyrda lägenheten eller arrendejorden är avsedd för verksamheten. Hyra och arrende enbart för t. ex. bostadsändamål faller utanför.

Förmånsrätten bör begränsas till beloppet. I fråga om hyresavtal föreslår beredningen, att den inte skall gälla större belopp än som motsvarar tre månaders hyra. Beträffande arrende föreslås beloppet maximerat till ett års arrendeavgift. Det krävs inte att fordringen just avser vad som i avtalet har betecknats som hyra eller arrendeavgift. Bl. a. inbegrips skadeståndsanspråk. Fordringen skall emellertid grundas på hyres- eller arrendeavtal.

Beredningen övergår här efter till frågan om *retentionsrätt* och framhåller därvid att jordägares *retentionsrätt* sällan lär komma till användning. Den utgör inte något effektivt skydd för fordran mot arrendatorn. Denne kan sätta *retentionsrätten* ur spel genom att flytta honom tillhörig egendom från fastigheten innan jordägaren hunnit utöva sin rätt. Även om egendomen skulle finnas kvar kan det vara förenat med praktiska svårigheter för jordägaren att verkställa *retentionsåtgärder* beträffande egendomen. Denna innehas ju av arrendatorn och är sålunda inte i jordägarens omedelbara besittning.

Beredningen föreslår att *retentionsrätten* får utgå. Jordägaren brukar ofta gardera sig genom förskottsbetalning eller säkerhet och får i övrigt vid behov söka tillvarata sin rätt med kvarstad eller skingringsförbud på samma sätt som företagsinteckningshavare, när dennes fordran sätts i fara. I Danmark och Norge finns inte någon *retentionsrätt* i hithörande fall.

Beredningen anser emellertid att man bör underlätta för jordägaren att i klara fall kunna snabbt göra gällande fordran mot arrendatorn och föreslår därför, att det införs rätt för jordägare att i viss utsträckning omedelbart få utmätning i arrendatorns egendom. Rättssäkerhetssynpunkter torde inte behöva lägga hinder i vägen för att man låter förfallna arrendefordringar uttagas direkt genom utmätning, om man inskränker denna möjlighet till klara fall. För att få sådan utmätning till stånd bör sökanden först och främst kunna åberopa skriftligt avtal. Vidare bör omedelbar utmätning inte få ske annat än om det t. ex. på grund av arrendatorns medgivande är klart att en förfallen fordran föreligger. Ett bestridande, som uppenbart skett i rent uppehållande syfte, får inte föranleda att jordägarens krav inte anses klart. Det saknas anledning anta annat än att kronofogdemyndigheten kan på ett tillfredsställande sätt verkställa den prövning varom här är fråga.

Liksom beträffande jordägares *retentionsrätt* anser beredningen, att hyresvärds *retentionsrätt* inte är mycket värd. Visserligen kan hyresvärd tänkas något lättare göra praktiskt bruk av sin rätt än jordägaren, men möjligheterna är ändå begränsade. Beredningen förordar därför, att även hyresvärds *retentionsrätt* avskaffas. I stället föreslår beredningen, att hyresvärden liksom jordägaren får möjlighet att omedelbart erhålla utmätning, om han har klar och förfallen fordran på grund av skriftligt avtal. Beredningen erinrar i sammanhanget om att dansk och norsk rätt inte har bestämmelser om *retentionsrätt* för hyresvärd.

2.3.2 Remissyttranden

Föreslagna regler om hyresvärds och jordägares *förmånsrätt* har i allmänhet lämnats utan erinran. Från vissa håll utvecklas emellertid kritiska synpunkter. En del av de kritiskt inställda remissinstanserna anser att förslaget alltför mycket inskränker på nuvarande *förmånsrätt* för hyresvärd

och jordägare medan andra finner förslaget inte tillräckligt långtgående och anser att förmånsrätten helt bör slopas.

Hovrätten för Västra Sverige tillstyrker förslaget men påpekar samtidigt att anknytningen i fråga om objektet till företagsinteckningen för med sig följande tillämpningsproblem.

Enligt motiven skall förmånsrätten gälla endast beträffande egendom som hör till just den verksamhet vartill den aktuella fordringen hänför sig, dvs. den minsta enhet som kan betecknas som särskild näringsverksamhet (s. 110). Om en företagsinteckning samtidigt gäller i en större enhet, exempelvis i ytterligare någon verksamhetsgren, kan tydligen sådana komplikationer uppstå som man velat förebygga genom regeln i 5 § lagen om företagsinteckning (se NJA II 1966 s. 143).

Hovrätten framhåller vidare att förutsättningen för tillämpning av vissa regler i 139 § UL faller bort om retentionsrätten för jordägare och hyresvärd avskaffas. Jordägaren eller hyresvärden måste i fortsättningen själv söka utmätning för att få sin förmånsrätt beaktad. Han kommer därigenom i en sämre ställning än innehavaren av en företagsinteckning, trots han har bättre förmånsrätt än denne. Med hänsyn härtill är det enligt hovrätten lämpligt, att den komplettering av 139 § UL som beredningen ifrågasatt, upptas redan i detta sammanhang (jfr bet. s. 111).

Bankföreningen uttalar att förslaget leder till viss försvagning av den rätt som följer med företagsinteckning. Med hänsyn till de begränsningar som gjorts med avseende på hyres- och arrendefordringarnas storlek vill föreningen emellertid inte motsätta sig förslaget. Inte heller *advokatsamfundet* vill motsätta sig förslaget. Samfundet uttalar emellertid viss tvekan och framhåller att begränsningen till tre månaders hyra kan föranleda obilliga konsekvenser för hyresvärden, om hyra för lägenheten inte skulle ha blivit fastställd, och hyresvärden följaktligen kan ha en stor fordran för retroaktiv hyra.

Jordbrukskasseförbundet tillstyrker förslaget. Förbundet framhåller att begränsningen av jordägarens förmånsrätt till ett belopp motsvarande ett års arrendeavgift säkerligen medför en benägenhet hos bankerna att i ökad utsträckning lämna kredit mot enbart företagsinteckning. Enligt förbundet behöver förstärkningen av kreditgivarens ställning emellertid inte innebära motsvarande försvagning för jordägaren. De anspråk det här gäller avser så gott som uteslutande husröteersättningar eftersom arrendeavgifterna regelmässigt betalas i förskott. Genom den obegränsade förmånsrättsställning jordägaren har haft enligt nu gällande lagstiftning har man kunnat underlåta att påkalla syn under en lång följd av år med påföljd att mycket stora belopp har varit utestående vid arrendeperiodens slut. De nya reglerna kommer säkerligen att medföra tätare syner och därmed mera fortlöpande reglering av jordägares och arrendators mellanhavanden, ett förhållande som bör vara till fördel för båda parter. I övrigt torde jordägar-

na i allt större utsträckning säkerställa sina anspråk genom krav på borgen eller annan säkerhet för arrendekontraktets fullgörande. Förbundet hänvisar i dessa frågor till vad arrendelagsutredningen har anfört i sitt betänkande »Jordbruksarrende» (SOU 1968: 57) s. 170—171 och 315.

Bankinspektionen och *SABO* anser begränsningen av förmånsrätten för lokalhyra alltför snäv. Båda remissinstanserna förordar att förmånsrätten för lokalhyra skall omfatta sex månaders hyra. Bankinspektionen understryker beredningens påpekande att det många gånger är ett gemensamt borgenärsintresse att hyresrätten inte går förlorad vid betalningsförsummelse. Dels kanske nämnda rätt såsom sådan utgör en beaktansvärd tillgång, dels kanske en flyttning av företaget innebär att verksamheten avsevärt försvåras eller t. o. m. omöjliggörs. Det är inspektionens erfarenhet att uppgörelser mellan hyresvärd och borgenärer stundom kan vara svåra att träffa och att därför intressenterna behöver tid för förhandlingar. *SABO* utvecklar liknande synpunkter.

SPP anser att hyresvärds förmånsrätt i bostadslägenhetshavares konkurs bör behållas. En bestämmelse som ger hyresvärden förmånsrätt för tre månaders hyra skulle vara av värde. Affärslägenheter och bostadslägenheter skulle då behandlas på samma sätt. För den händelse hyresvärden åtnjuter förmånsrätt för tre månaders hyra, kan han lättare åtnöjas med bristande hyresbetalning. En sådan regel skulle även komma hyresgästen till godo genom att han inte löpte samma risk att bli uppsagd omedelbart på grund av dröjsmål med erläggande av hyra någon kortare tid.

Fastigetsägareförbundet avstyrker föreslagna försämringar för hyresvärdarna. Förbundet framhåller att beredningen beträffande bostadslägenheter hänvisar till att hyresvärden med hänsyn till bestämmelserna om gäldenärens *beneficium* ofta inte har någon större nytta av förmånsrätten. Gentemot detta säger förbundet att det inte sällan finns konkurser där tillgångarna förslår till betalning av ogulden hyra. Beredningen avvisar även tanken på en specialregel för större lägenheter trots att hyrorerna i nyproducerade lägenheter i större tätorter ofta uppgår till över 1 000 kronor per månad. Det är sålunda stora belopp som står på spel och det framstår även med hänsyn därtill som en allvarlig försämring att avskaffa förmånsrätten. När det gäller lokaler har beredningen just åberopat att hyresbeloppen ofta kan uppgå till mycket höga belopp. Beredningen har i fråga om lokaler diskuterat möjligheten att hyresvärden gör anspråk på företagsinteckning. Detta är emellertid inte en framkomlig väg enligt förbundet eftersom näringsidkarens lösa egendom redan kan vara belånad när hyresvärden gör sina anspråk gällande. Beträffande möjligheten att begära säkerhet i form av borgensförbindelse kan ofta svårigheter föreligga, t. ex. att anskaffa villiga borgensmän. Förbundet kan inte godta att förmånsrätten skall begränsas

till ett belopp, som svarar mot endast tre månaders hyra, då enligt nuvarande bestämmelser förmånsrätten avser ett års hyra jämte skadestånd.

Lantbruksförbundet anser inte att skäl finns att begränsa jordägarens förmånsrätt till belopp som motsvarar ett års arrendeavgift. Någon motivering anförs ej i betänkandet. Förbundet påpekar att jordägarens fordran på avträdesdagen vanligtvis utgörs av krav på husröteersättning. Denna överstiger vid mindre och medelstora arrenden så gott som alltid arrendeavgiften. Ibland är den många gånger större än arrendeavgiften. Ju större den är, desto mera har arrendatorn i realiteten överfört jordägarens kapital till sig genom underlåtet underhåll. Lantbruksförbundet föreslår därför ett tillägg så att husröteersättning blir förmånsberättigad utan beloppsbegränsning.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anser att förmånsrätten för hyresvärd och jordägare helt bör avskaffas. Hovrätten framhåller att hyresvärdars och jordägares fordringar för hyra och arrende inte är av sådan art, att de av sociala eller därmed jämförliga skäl bör tillerkännas förmånsrätt. Andra fordringar, exempelvis varuleverantörers krav, grundar sig ofta på prestationer, som är av lika avgörande vikt för bedrivandet av näringsverksamhet som upplåtelsen av lokal för rörelsen. Lika väl som varuleverantörer, långgivare och självständiga uppdragstagare av olika slag är hänvisade till att i mån av behov själva skaffa sig säkerhet för betalning av sina prestationer, borde hyresvärdarna kunna göra detta. Hovrätten ifrågasätter ej att en hyresvärd kan möta svårigheter då det gäller att hyra ut en stor och dyrbar affärslokal, sedan hyresgästens rörelse gått över styr. Svårigheter av detta slag är emellertid inte något för hyresvärden säreget. Motsvarande situation kan uppkomma för en leverantör som har inriktat sig på produktion av visst slag, för vilken antalet avnämare är begränsat. Beredningen uppehåller sig utförligt vid de svårigheter hyresvärdarna kan beräknas möta då de vill säkerställa sig mot förlust genom utebliven hyresbetalning. Svårigheterna är emellertid ej oöverkomliga och möter dessutom de flesta andra borgenärer, för vilka någon legal förmånsrätt ej ifrågakommer. Vid jordbruksarrenden förekommer tämligen allmänt, att jordägaren fordrar säkerhet i form av borgen för arrendatorns rätta uppfyllande av kontraktsbestämmelserna. Det borde ej vara uteslutet att i större eller mindre utsträckning kräva sådan säkerhet även i hyresförhållanden. Vidare kan företagsintekning komma i fråga. Visserligen kan rörelsens kreditunderlag härigenom komma att blockeras. Så sker emellertid i själva verket även om hyresvärden erhåller en legal förmånsrätt framför den som grundar sig på företagsintekning. Det finns emellertid enligt hovrätten ett skäl som med viss tyngd talar för förmånsrätten nämligen att denna kan tänkas utgöra en så beaktansvärd säkerhet för hyresvärden, att han vid betalningsförsummelse är villig att avvakta en uppgörelse med övriga borgenärer. Med

tanke på den värdeförstöring en avhysning i allmänhet kan medföra är det givetvis av synnerlig vikt att förhastade avhysningar undviks. Även om hyresfordringen i nu angivna avseende kan sägas inta en särställning, kan detta dock enligt hovrätten inte vara tillräckligt för att motivera att den förses med en legal förmånsrätt. Vad hovrätten anfört om hyresförhållanden gäller i tillämpliga delar även om arrende.

Hyresgästernas riksförbund och *Svenska revisorsamfundet* är av samma uppfattning som hovrätten över Skåne och Blekinge.

Förslaget att slopa *retentionsrätten* och samtidigt införa en rätt till omedelbar utmätning har tilldragit sig ganska stor uppmärksamhet. Några remissinstanser har inte något att erinra mot vad som föreslagits. Hit hör *RLF* och *lantbruksförbundet*. *EON* samt *kronofogdemyndigheterna i Danderyds* och *Solna distrikt* har i princip inte något att erinra mot förslaget om rätt till omedelbar utmätning. De anser emellertid att det är nödvändigt att regeln i ämnet kompletteras med närmare besked i form av tillämpningsföreskrifter eller motivuttalanden angående innebörden av uttrycket »klar och förfallen fordran». *Länsstyrelsen i Stockholms län* säger att det inte kan uteslutas, att de föreslagna bestämmelserna utan närmare precisering kan komma att medföra svårigheter i tillämpningen hos kronofogdemyndigheterna och föranleda oenhetlig praxis. Länsstyrelsen anser sig ha visst stöd för detta antagande i sin erfarenhet av besvärsmål, föranledda av utmätningar på grund av avtal om underhållsbidrag. För att undvika nämnda konsekvenser och de risker från rättssäkerhetssynpunkt de kan medföra synes som förutsättning för tillämpningen lämpligen böra gälla, att gäldenären antingen i yttrande över utmätningframställningen klart medgivit fordringen eller lämnat den obestridd eller att han, sedan han blivit personligen delgiven underrättelse om den sökta utmätningen, inte låtit sig avhöra inom den i underrättelsen härför utsatta tiden.

En del remissinstanser har inte något att erinra mot att *retentionsrätten* upphävs men avstyrker förslaget om rätt till omedelbar utmätning. Till dessa remissinstanser hör *hovrätten för Västra Sverige*, *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, *kronofogdeföreningen*, *kronofogdemyndigheten i Stockholms distrikt* och *Hyresgästernas riksförbund*. Hovrätten framhåller att några speciella omständigheter ej föreligger som skulle motivera, att fordran på arrende eller hyra ges en särställning i förhållande till andra fordringar som grundas på skriftligt fordringsbevis. Utmätningförfarandet — som regelmässigt förutsätter en föregående rättslig prövning av utmätninganspråket — är inte f. n. organiserat så att gäldenären alltid har effektiv möjlighet att tillvarata sin rätt. Frågan sammanhänger nära med det allmänna spørsmålet om de exekutiva myndigheternas befogenhet och bör behandlas i samband med det fortsatta reformarbetet på utsökningsrättens område. Det är enligt hovrätten varken önskvärt eller lämpligt att bryta ut

detta speciella problem till separat behandling och därmed skapa prejudikat, som kan binda det kommande lagstiftningsarbetet.

Fastighetsägareförbundet tillstyrker förslaget om rätt till omedelbar utmätning men ifrågasätter om det kan vara rimligt att avskaffa retentionsrätten, som har långvarig hävd inom hyreslagstiftningen och inte har föranlett några olägenheter i tillämpningen. *SABO* ifrågasätter om inte retentionsrätten bör behållas för andra lägenheter än bostadslägenheter.

2.4 Skatter m. m. (17 kap. 12 § HB)

Beträffande innebörden av den förmånsrätt som f. n. gäller för skatter och allmänna avgifter hänvisas i första hand till 2.1.1 och härutöver till bet. s. 62 f.

1964 års promemoria

2.4.1 Lagberedningen

Inom beredningen utarbetades 1964 en promemoria angående förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter. I promemorian uttalas, att förmånsrätterna bör begränsas så mycket som möjligt. Borgenärerna bör ha lika rätt, när inte vägande skäl kan påvisas för avsteg. Särskilt angeläget är att s. k. tysta förmånsrätter hålls tillbaka. Till dem hör förmånsrätten för skatter. De danska och norska kommittéerna har bestämt förordat, att skatteprivilegiet avskaffas helt. Det är uppenbarligen önskvärt, att en så vitt möjligt enhetlig reglering uppnås i Norden.

Skatternas särskilda natur synes, enligt vad beredningen framhåller, inte motivera att de är utrustade med förmånsrätt. Den rent funktionella synpunkten att det allmänna måste taga ut skatter för att den offentliga verksamheten skall hållas i gång kan däremot vara en grund för skatteprivilegiet. Härvidlag gäller att summan av det allmännas skatteintäkter bör jämföras med de belopp som kan riskeras, om förmånsrätten i konkurs avskaffas. De bevakade skattefordringarna i konkurser som avslutades 1960 och 1961 utgör enligt inhämtade uppgifter 14,3 miljoner kr. och utdelningen 3,7 miljoner kr. (se bil. C till bet.). Det framgår redan av detta begränsade material tydligt, att det allmänna utan någon praktisk olägenhet kan finna sig i bortfallet av den inkomstpost som utdelning i konkurs representerar.

Avskaffande av förmånsrätten kan möjligen medföra indirekta verkningar på skatteindrivningen i synnerhet beträffande utmätning. Beredningen anser emellertid att man kan bortse därifrån. Hot om konkurs kan — i den mån det är ett önskvärt medel — användas som påtryckning, vare sig skatteprivilegiet består eller ej.

Företag av olika slag — även jordbruk — belastas i stor utsträckning av förmånsrätter med bättre rätt. Det allmänna blir mången gång utan utdel-

ning trots förmånsrätten därför att — förutom panthavare — anställda och innehavare av förlags- eller jordbruksinventarieinteckningar först skall ha sitt. Beredningen erinrar om att den nya lagstiftningen om fast egendom och om företagsinteckning medför att den egendom som står till buds för det allmännas skattefordringar o. d. och för oprioriterade fordringar ytterligare minskas.

Det har även gjorts gällande att förmånsrättens avskaffande skulle leda till en hårdare indrivning. Inte heller detta argument har enligt beredningens mening någon större bärkraft.

Det är inte tacknämligt från borgenärernas synpunkt att en gäldenär har tillfälle att hålla sin rörelse i gång sedan han kommit på obestånd. Visserligen kan kortsiktigt en del leverantörer och andra få betalning men rörelsen drivs på borgenärernas bekostnad, eftersom de missleds av den skenbara likviditeten. Kredit genom anstånd med skatteindrivning är av ondo. I den mån hovsamhet är önskvärd vid indrivningen kan lämpliga direktiv ges, oavsett om förmånsrätt föreligger eller ej. Om snabbare indrivning eller utmätning blir aktuell genom förmånsrättens avskaffande, skulle det bidra till en önskvärd sanering.

Enligt beredningens mening förtjänar en annan omständighet större beaktande. Innan förmånsrätt infördes för vissa indirekta skatter, kunde det allmänna i betydande utsträckning kräva säkerhet för behörigt erläggande av blivande skatt eller meddela förfogandeförbud. Om förmånsrätten avskaffas, kan frågan om säkerhet åter bli aktuell.

För de näringsidkare som kan antas ha förutsättningar att fortsätta sin rörelse synes skatteprivilegiets avskaffande innebära en avsevärd fördel vid ackordsförhandlingar. Med förmånsrätt utrustade fordringar berörs sålunda ej av ackord. Från många håll har påtalats att önskvärda uppgörelser försvårats eller omöjliggjorts av statliga fordringar.

Sammanfattningsvis framhåller beredningen, att förmånsrätten numera är av underordnad betydelse för det allmänna, att privilegiet från de oprioriterade borgenärernas synpunkt innebär en diskriminering som ej är sakligt grundad och att något hinder mot att det avskaffas inte kan anses föreligga av hänsyn till gäldenärerna. Förmånsrätten synes därför böra upphävas. Att gå en medelväg och starkt begränsa den synes inte böra komma i fråga.

2.4.2 Remissyttranden

Beredningen inhämtade yttranden över promemorian från ett stort antal remissinstanser. En uppräknning av dessa finns i beredningens betänkande (s. 66 f).

Flertalet remissinstanser tillstyrkte eller godtog ett upphävande av förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter. Hit hörde bl. a. *Göta hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, LO, SACO, TCO, näringslivets skattedelegation, bankföreningen, advokatsamfundet, grossistförbundet, hantverks- och*

industriorganisationen, köpmannaförbundet och lantbruksförbundet. Kommerskollegium uttalade att kollegiet fann övervägande skäl tala för ett avskaffande av förmånsrätten. *Riksrevisionsverket, RFV* och *länsstyrelsen i Malmöhus län* förklarade, att de inte ville motsätta sig att förmånsrätten avskaffades. *Kontrollstyrelsen* uttalade, att den fann de i beredningens promemoria framförda skälen så vägande att den inte ville motsätta sig förmånsrättens avskaffande.

Tveksamhet inför reformen uttalades av *kammarrätten, överståthållarämbetet, riksskattenämnden, CFU* och *Stockholms stads indrivningsverk*.

Länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands samt Göteborgs och Bohus län, stadsfogdeföreningen m. fl. avstyrkte förslaget om att avskaffa förmånsrätten.

Beträffande innehållet i remissutlåtandena hänvisas till den utförliga redogörelse som har lämnats i beredningens betänkande (s. 67 ff).

1969 års betänkande

2.4.3 Lagberedningen

Beredningen framhåller inledningsvis att de nordiska kommittéer som arbetar på reformering av konkurslagstiftningen har ansett, att skatteprivilegiet är otillräckligt motiverat och bör avskaffas. Med hänsyn till den begränsade betydelse för det allmänna som skatteprivilegiet har hos oss anser beredningen inte heller för sin del, att det möter något hinder att i vårt land avskaffa förmånsrätten för skatter. I ett par remissvar har påpekats, att skatter i regel synes ha förmånsrätt i länder utom Norden. Beredningen anser inte att detta förhållande bör påverka bedömningen huruvida vi i vårt land har behov av sådan förmånsrätt.

Frågan om staten bör ha förmånsrätt för skatter har i remissyttrandena över beredningens promemoria som regel bedömts företrädesvis med hänsyn till den ekonomiska betydelsen därav för statsverket och olägenheterna för oprioriterade borgenärer. I några fall har emellertid principiella synpunkter anförts till stöd för skatteprivilegiet. Det har sålunda gjorts gällande, att skattefordringarnas karaktär motiverar en särställning. Beredningen anser emellertid inte, att därvid åberopats annat än sådana argument som faller in under spørsmålet om förmånsrätten är ekonomiskt behövlig eller ej. En effektiv skatteindrivning är nödvändig för att samhällsfunktionerna skall kunna upprätthållas. Det är däremot enligt beredningen inte välgrundat att av den anledningen anse skattekraven ha en högre valör än sådana fordringar som enligt gällande rätt är eller enligt beredningens förslag skall vara oprioriterade. Till denna grupp hör — förutom obetalade underhållsbidrag — pensionsförpliktelser, krav på ersättning för olika uppdrag, leverantörers fordringar, skadeståndsanspråk m. m.

Beredningen påpekar att det i ett par remissyttranden har anförts, att

det allmänna befinner sig i underläge jämfört med andra borgenärer därför att dess skattekrav uppkommer utan att någon individuell prövning av gäldenärens solvens kunnat ske. Enligt beredningen är emellertid nämnda jämförelse inte realistiskt grundad. Det allt överskuggande är i stället, att staten med sina fordringar mot alla landets skattskyldiga har den största tänkbara riskutjämningen redan genom fordringarnas överväldigande stora antal. I de fall då staten ej lyckas driva in sin fordran fördelas förlusten för samhällskollektivet på samtliga skattebetalare.

Beredningen framhåller vidare att förmånsrättens avskaffande inte får leda till att staten avstår från en effektiv ordning för skatternas indrivning. Det finns inte heller någon anledning att befara, att statsmakterna skulle, som en konsekvens av att förmånsrätten upphävs, avhända sig de medel som behövs för en effektiv indrivning av skatterna. Staten får genom sina restlängder en omedelbart användbar exekutionstitel och har en stor indrivningsorganisation till förfogande. Bådadera är nödvändiga. Skatter kan också i viss utsträckning indrivnas inte bara genom utmätning och konkurs utan även genom införsel i lön. Möjligheten att anlita införsel är ej beroende av att förmånsrätt finns i konkurs.

I ett par remissyttranden över beredningens promemoria har anförts, att förmånsrättens upphävande skulle bidra till att övervältra skattebördan, närmast från företagare med B-skatt till löntagare med A-skatt. I själva verket kommer, påpekar beredningen, varje förlust som staten gör på en skattskyldig att fördelas på alla övriga skattebetalare, vare sig de har B- eller A-skatt. Beredningen anser inte att synpunkten kan åberopas som skäl för att staten skall ha förmånsrätt i konkurs för utestående skattefordran. Om man anser utgångspunkten vara att borgenärer i princip bör behandlas lika, måste ju jämförelsen gälla, huruvida staten skall som oprioriterad förlora procentuellt lika mycket på en utestående fordran som andra oprioriterade borgenärer och förlusten fördelas på samtliga skattebetalare eller om staten skall som prioriterad skjuta undan de oprioriterade och så mycket större förlust läggas på dem.

Efter remissbehandlingen av promemorian har beredningen låtit införskaffa uppgifter om förmånsrättens direkta ekonomiska betydelse för åren 1965—67 (bil. D till bet.). Uppgifterna avser till skillnad mot dem som lämnades i promemorian en period när en nedgång i konjunkturerna ägt rum. Av uppgifterna framgår att utdelningen på skattefordringar med förmånsrätt i konkurser som avslutats nämnda tre år uppgick till resp. 4,7 miljoner, 4,3 miljoner och 5,4 miljoner kr. Det belopp som bevakats med förmånsrätt i samma konkurser var resp. 13,2 miljoner, 14,8 miljoner och 19,2 miljoner kr. Till jämförelse kan anges att de influtna skatterna år 1965 var nära 35 miljarder kr och år 1966 drygt 39 miljarder kr. Det material som föreligger visar att vad staten på grund av förmånsrätten får lyfta i konkurser är av helt underordnad betydelse.

Beredningen framhåller i sammanhanget att den nya lagstiftningen om vad som hör till fast egendom och den nya lagen om företagsinteckning medfört, att den egendomsmassa som i konkurs kan användas för betalning av statens skattefordringar minskat sedan år 1967. Den direkta ekonomiska betydelsen av förmånsrätten kan därför antas numera vara mindre än den återopade statistiken visar.

Av bl. a. riksskattenämnden har framkastats, att förmånsrätt skulle kunna bevaras för statens krav på källskattemedel, varuskatter o. d. medan man lättare kunde avstå från förmånsrätt för övriga skattekrav. Beredningen anser inte en sådan åtskillnad befogad. Den omständigheten att företag och privatpersoner bistår staten med uppbörden av källskatt och varuskatter m. m. kan inte återopas till stöd för att just sådana skatter skulle få tas ut med förmånsrätt. Enligt beredningens mening kan man inte heller, såsom riksskattenämnden antytt beträffande käll- och varuskattemedel, gärna göra en sådan diskriminering till förmån för staten att någon form av separationsrätt införs.

I några yttranden har uttalats, att avskaffandet av skatteprivilegiet kunde antas föranleda hårdare indrivning. Riksrevisionsverket och uppbördsutredningen har emellertid instämt i beredningens uppfattning att indrivningstakten bestäms av andra faktorer.

I ett remissyttrande har gjorts den på sitt sätt realistiska anmärkningen att skatteprivilegiets avskaffande skulle vålla ökat arbete i ett antal konkurser där de oprioriterade borgenärerna f. n. inte får någon utdelning men främdeles skulle få någon ringa procent. Att av sådan anledning ge staten företräde är emellertid enligt beredningens mening alltför krasst.

Beredningen förordar på de skäl som anförts i promemorian och sedan ytterligare utvecklats med anledning av remissyttrandena, att förmånsrätten för de skatter och avgifter som nu avses i 17 kap. 12 § HB avskaffas.

Från representanter för näringslivet har understrukits, att förmånsrättens avskaffande inte får föranleda att staten betingar sig särskild säkerhet för att den som åläggs att svara för indirekta skatter blir i stånd att fullgöra åläggandet. Beredningen ansluter sig till dessa uttalanden men påpekar samtidigt att det givetvis är angeläget att en effektiv kontroll finns.

2.4.4 Remissyttranden

Flertalet remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran förslaget om att avskaffa skatteprivilegiet. Hit hör *hovrätten över Skåne och Blekinge, bankinspektionen, kommerskollegium* jämte samtliga hörda handelskammare, *domarföreningen, RLF, Svensk industriförening, arbetsgivareföreningen, industriförbundet, bankföreningen, Svenska företagares riksförbund, Svenska revisorsamfundet och grossistförbundet.*

Hovrätten för Västra Sverige framhåller att det skulle vara en beaktansvärd olägenhet om antalet konkurser genom reformen kommer att öka. Om

utmätning för skatt kommer att ske väsentligt oftare än nu, föreligger sannolikt en sådan risk. Möjligen kan risken i någon mån elimineras om det av beredningen framlagda förslaget till lag om ackordsförhandling genomförs. Hovrätten anser dock att övervägande skäl talar för skatteprivilegiets avskaffande och tillstyrker förslaget i denna del.

Advokatsamfundet tillstyrker livligt beredningens förslag. I sammanhanget uttalas bl. a. att om förmånsrättens bortfall skulle medföra en hårdare indrivning av skatter och avgifter, detta inte är något skäl för att hesitera inför åtgärden. Det kan nämligen inte, generellt sett, sägas att det varit någon fördel att indrivningen släpat efter och »skattekrediter» lämnats i förlitande på förmånsrätten. Just härigenom vilseledd lätt leverantörer och kreditgivare och insolventa gäldenärer får möjlighet att driva sin verksamhet vidare trots att de bort inställa betalningarna för länge sedan.

Även *RFV* är av uppfattningen att skatteprivilegiet kan avskaffas. I yttrandet finns en sammanställning av uppgifter för åren 1960—1968 beträffande av verket enligt räkning påförda arbetsgivaravgifter och till indrivning anmälda avgiftsbelopp.

År	Enl räkning påförda avgiftsbelopp milj kr	Oguldna till indrivning anmälda avgiftsbelopp milj kr	i procent av påförda avgifter	Indrivna belopp som redovisats till riksförsäkringsverket milj kr (ca)
1960	642	11,6	1,81	
1961	840	13,3	1,58	
1962	1 420	25,7	1,81	9
1963	2 040	35,7	1,75	15
1964	2 534	58,5	2,31	31
1965	3 101	65,4	2,11	37
1966	3 642	96,7	2,65	51
1967	4 656	125,1	2,69	64
1968	5 713	138,2	2,42	71

RFV framhåller att verket i sitt yttrande över 1964 års promemoria anförde, att av verket enligt räkning påförda arbetsgivaravgifter endast i förhållandevis ringa omfattning anmäldes till indrivning samt att de indrivningsvägen influerna beloppen huvudsakligen inflöt på annat sätt än genom utdelning i konkurs. Förmånsrätten i konkurs för arbetsgivaravgifter kunde därför ej ha sådan ekonomisk betydelse för socialförsäkringen att skatteprivilegiets bibehållande var motiverat av den anledningen. Med beaktande av i promemorian anförda skäl ville verket ej motsätta sig privilegiets avskaffande. De i det nu föreliggande betänkandet redovisade övervägandena samt det förhållandet, att *RFV* numera påför även allmän arbetsgivaravgift och redaravgift för sjöfolks pensionering, föranleder inte verket att inta någon annan ståndpunkt.

Länsstyrelserna och kronofogdemyndigheterna har mycket delade meningar om förslaget. Av sex hörda länsstyrelser är tre för ett avskaffande av skatteprivilegiet nämligen de i *Jönköpings*, *Malmöhus* och *Västernorrlands län*. Länsstyrelsen i Malmöhus län framhåller t. o. m. att arbetet med skatteindrivningen bör vinna på ett avskaffande. Skulle indrivningsmyndigheterna om förmånsrätten upphävs, tillgripa hårdare åtgärder än hittills, ligger detta enligt länsstyrelsen i linje med de direktiv som utfärdats från centralt håll. Följden därav skulle säkerligen bli, att skattegäldenären med större intresse ägnade sig åt inbetalning av sina skatteskulder. Det har, fortsätter länsstyrelsen, hittills inte utan skäl sagts, att det är den statliga kredit som uppkommer genom underlåtenhet att betala in anställdas skatter och varuskatt, som hållit många företag vid liv på konstlad väg under ibland flera år. Skulle sådana förhållanden kunna bringas att, om inte upphöra så i varje fall minska, ligger det i det allmännas intresse.

Följande kronofogdemyndigheter är positivt inställda till förslaget om ett avskaffande, nämligen de i *Värnamos*, *Lunds*, *Landskronas*, *Eslövs*, *Trelleborgs* och *Ystads distrikt*.

Mer eller mindre betänksamma mot förslaget om ett avskaffande av skatteprivilegiet är bl. a. CFU, EON, tre länsstyrelser, uppborädsutredningen och kronofogdeföreningen.

CFU framhåller att det hade varit värdefullt från fiskalisk synpunkt om skatteprivilegiet kunde få bestå. De skäl som anförts för dess avskaffande måste emellertid anses starka. Då dessutom förmånsrätten för skatter avskaffats i Danmark och Norge, vill CFU inte längre motsätta sig att så sker även i Sverige. CFU understryker i fortsättningen att ett avskaffande av förmånsrätten ställer ökade krav på effektiviteten i fråga om arbetsgivarkontroll, kontroll beträffande indirekta skatter och skatteindrivningen. Ökad effektivitet är redan i dagens läge angelägen. Om förmånsrätten för skatter tas bort är det — för undvikande av alltför stora skatteförluster — absolut nödvändigt med ännu kraftigare åtgärder i nämnda avseenden. Om dessa ökade åtgärder kräver ökad personalinsats, är detta det pris det allmänna får betala för förmånsrättens avskaffande.

EON, som anser sig främst böra anlägga arbetsbesparings- och effektivitetssynpunkter på frågan om skatteprivilegiets avskaffande, uttalar att restföringen av skatter och allmänna avgifter upptagna i månadsräkning i det närmaste fördubblats från 1965 till 1968, under vilket sistnämnda år restfört belopp uppgick till drygt 1 160 miljoner kr. Ökningen hänför sig i mycket stor utsträckning till sådana utskylder m. m. för vilka juridiska personer och egna företagare har att svara eller att själva erlägga, dvs. redovisning av anställdas källskatter, egna B- och K-skatter, arbetsgivaravgifter, allmän varuskatt (i fortsättningen mervärdeskatt) m. fl. Om denna utveckling fortsätter, kommer avskaffandet av skatteprivilegiet på sikt att

medföra allt större årliga inkomstbortfall, även om förmånsrätten på grund av det numera införda företagsinteckningsinstitutet i viss utsträckning har förlorat i betydelse.

Enligt nämndens mening har förmånsrättens ekonomiska betydelse avsevärt undervärderats. Från praktiken är det väl känt, att blotta förekomsten av skatteprivilegiet medför att åtskilliga belopp inflyter utan vare sig utmätning- eller konkursåtgärder. Köpmannaorganisationer, advokater, revisorer, boudredningsmän m. fl. avvecklar sålunda regelmässigt företag och dödsbon med iakttagande av förmånsrätten för skatter för att söka undvika ett kostnadskrävande konkursförfarande. Det är också praxis, att kronofogdemyndigheterna godkänner en sådan avveckling, om betalning erläggs för det belopp som vid konkurs skulle tilldelas kronan. Återstående skatter avskrivs därefter oftast och då det gäller dödsbon nästan alltid utan krav på att gäldenären försätts i konkurs. På detta sätt inflytande belopp återfinns inte i statistiken. Summan av dem kan visserligen inte anges men erfarenhetsmässigt vet man, att den är betydande. Avskaffas skatteprivilegiet kan det få den olyckliga konsekvensen att förevarande väl utbildade praxis upphör.

Nämnden framhåller att det utan skatteprivilegiet fordras mer arbetskrävande insatser i indrivningsarbetet än f. n. Sannolikt kommer personalbehovet inom exekutionsväsendet att påverkas härav, vilket förhållande även bör beaktas vid bedömningen av förmånsrättens ekonomiska betydelse. Vidare är det så att den beloppsmässigt övervägande delen av skattebevakningarna i konkurs avser innehållna men oredovisade skatter samt indirekta skatter som allmän varuskatt och övriga konsumtionsskatter (17 kap. 12 § andra och tredje st. HB). En mycket stor del av dessa belopp hinna i praktiken aldrig bli föremål för indrivningsåtgärder, när de faller på tiden närmast före konkursen. Det förekommer t. o. m. någon gång, att beloppen inte ens har hunnit överlämnas till kronofogdemyndighet för indrivning före konkursutbrottet. Avskaffas skatteprivilegiet måste därför större krav ställas på effektivitet och snabbhet i arbetsgivarkontrollen och kontrollen av indirekta skatter så att utmätning kan verkställas i god tid före konkursen för vinnande av förmånsrätt. Dessa krav kan föra med sig ökade kostnader även hos de myndigheter som har att ombesörja kontrollåtgärderna.

Ett starkt bidragande skäl till förslaget om avskaffande av skatteprivilegiet har varit, att detta är en s. k. tyst förmånsrätt och att fordringar på t. ex. mervärdeskatt och oredovisade skatteavdrag för anställda i det enskilda fallet snabbt kan stiga till höga belopp. Olägenheten härav har numera minskat avsevärt genom införandet av företagsinteckningsinstitutet, som i många fall möjliggör för kreditgivare att skaffa sig bättre förmånsrätt än skatteprivilegiet. Vidare kan enligt nämnden anföras, att den tysta förmånsrätten för skatt torde vara välbekant för kreditorerna och att dessa genom

affärstidskrifter och kreditupplysningsorgan har lätt att få kännedom om uppdebiterade A-skatter och obetalda mervärdeskatter m. m. Upplysningar kan även erhållas hos kronofogdemyndigheterna, vars register över alla restförda fysiska och juridiska personer är offentliga.

Med hänsyn till EON:s huvuduppgift att verka för en rationell ordning i fråga om skatteindrivningen, vill nämnden framföra viss tveksamhet i fråga om förslaget. Nämnden är emellertid medveten om att detta i ett större sammanhang kanske bör bedömas främst från andra synpunkter än de som nämnden har att företräda. I sådant fall kan nämnden inte motsätta sig förslaget. En ledamot i nämnden är emellertid skiljaktig och vill behålla förmånsrätten för skatter m. m.

Länsstyrelsen i Stockholms län hyser starka betänkligheter mot förmånsrättens avskaffande. De skäl som beredningen åberopar för sitt förslag är visserligen bestickande men vid närmare granskning inte övertygande. Länsstyrelsen kan inte förstå att enhetliga regler för de nordiska länderna om förmånsrätt för skatter är nödvändiga.

Länsstyrelsen erinrar vidare om de ojämna verkningar mellan företagare och löntagare som förslaget innebär. Beträffande personer med inkomst av tjänst står betydligt större möjlighet till buds att få in skatter än beträffande rörelseidkare. En företagare kan lättare få skattecredit genom för liten betalning av preliminär skatt och genom olika uppskov eller tredska vid indrivningen. Förmånsrätten för skatter fyller härvid en liknande funktion som införsel för löntagares skatter.

Vad beträffar de obilliga verkningar som överraskande kan drabba borge-närer och även andra, t. ex. borgensmän, vid konkurser på grund av statens förmånsrätt är länsstyrelsen inte oförstående härför. Men dessa förhållanden är strängt taget inte förmånsrättens fel och bör inte utan vidare för-anleda att förmånsrätten slopas. Åtgärder bör i stället vidtas för att för-hindra obilliga verkningar, främst genom ökad vaksamhet och kreditupp-lysning. En utredning angående kreditupplysningsverksamheten har nyligen satts igång.

Från statens synpunkt måste enligt länsstyrelsen framhållas den återver-kan som förmånsrättens slopande får på skattemyndigheternas arbetsupp-gifter. Om statens fordringar skulle likställas med de flesta andra fordringar vid ackordsförhandlingar och konkurs, uppkommer ett betydande merarbete i förhållande till nuläget. Storleken härav synes ha underskattats. För läns-styrelsens del kan en avsevärd ökning av ackordserbjudanden för skatter förväntas. Behandlingen av sådana ärenden är för länsstyrelserna redan nu ansvarsfull och betungande.

Länsstyrelsen i Östergötlands län anser att beredningen har underskattat den ekonomiska effekten av förmånsrättens slopande men att den å andra sidan har åberopat tungt vägande skäl för sitt förslag. Betydelsen av en samordning på detta område mellan de nordiska länderna är sålunda uppen-

bar. Att principen om likaberättigande för borgenärer i konkurs inte utan starka skäl bör åsidosättas är även en viktig synpunkt, som bör vara vägledande vid utgallring av tvivelaktiga förmånsrätter. Länsstyrelsen är emellertid inte övertygad om att de nackdelar — särskilt av ekonomisk och indrivningsteknisk art — som följer av det s. k. skatteprivilegiets slopande överväger de fördelar som därmed skulle kunna vinnas och ställer sig därför tveksam till förslaget genomförande.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län delar inte beredningens uppfattning att skattebortfallet för staten blir ringa, utan hävdar i stället att den föreslagna försämrade förmånsrätten för skatter medför ett väsentligt försämrat indrivningsresultat. Den enskilde borgenären kan i tid begära kontant betalning eller säkerhet för vad han har att fordra. Staten däremot måste stillatigande vänta på att dess skatteanspråk förfaller till betalning utan någon möjlighet att säkerställa det blivande skattekravet. Länsstyrelsen avstyrker förslaget.

Uppbördsutredningen erinrar om att utredningen i yttrande över beredningens promemoria inte ställde sig direkt avvisande till tanken på att avskaffa förmånsrätten för skatter. Sedan yttrandet avgavs har frågan emellertid kommit i ett delvis annat läge. Utredningen tänker härvid bl. a. på de vidgade möjligheterna att få förmånsrätt i lös egendom genom företagsinteckning. Härmed har följt en försämring av statens utsikter till betalning. Tvekan måste hysas om man i detta läge bör ytterligare försämma statens ställning genom att helt slopa förmånsrätten.

Numera har också vissa erfarenheter vunnits vid tillämpningen av ackordsbestämmelsen i 62 § uppbördsförordningen (1953:272). Ackordsförslagen innefattar ofta inte endast en framställning om att länsstyrelsen skall biträda ackordet i fråga om oprioriterade skatter utan även en begäran att länsstyrelsen i ackordet skall inräkna prioriterade skatter, dvs. avstå från föreliggande förmånsrätt. Intrycket har varit att man så att säga velat gå beredningens förslag i förväg och att ett ackordserbjudande bör uppfattas som ett tämligen normalt betalningssätt när skatteskulderna ackumulerats. Det finns skäl att tro att denna tendens kommer att förstärkas om förmånsrätten slopas.

Uppbördsutredningen framhåller i sammanhanget att nuvarande bestämmelser om ackord för skatter inte synes ge länsstyrelserna tillräcklig ledning vid deras tillämpning. Dessa svårigheter skulle accentueras om förmånsrätten slopas och en majoritet av borgenärer mot de statliga intressena skulle kunna framtvunga ackord. Om förmånsrätten slopas synes det önskvärt att frågan om ackordsförfarandet beträffande skatter och statens ställning därvid närmare utreds.

Enligt uppbördsutredningen kvarstår de ursprungliga skälen för förmånsrätt för skatter o. d. knappast numera. Förslaget genomförande kan dock befaras få till följd vissa olägenheter av uppbördsteknisk och psykologisk

art. Om det ändock anses böra genomföras måste det förutsättas att reformen framstår som angelägen från andra utgångspunkter än dem utredningen haft för sitt bedömande.

Kronofogdeföreningen uttalar att blotta tillvaron av skatteprivilegiet eller rättare sagt principen bakom privilegiet torde vara anledningen till att åtskilliga medborgare anser, att i vart fall skatterna av deras skulder skall betalas på förfallodagen. Skatteprivilegiet såsom sådant är enligt föreningens åsikt ägnat att inge allmänheten en viss respekt för såväl skattekraven som indrivningsmyndigheternas verksamhet och sålunda bidra till ett gott indrivningsresultat. Föreningen har i olika sammanhang påtalat, att de för indrivning överlämnade beloppen kraftigt ökar år från år och att de utgående balanserna likaså ständigt ökar. Den utgående balansen utgjorde vid 1968 års slut över en miljard kr. Någon nedgång i denna tendens torde ej vara att förvänta. Tvärtom visar erfarenheterna att betalningsmotståndet blir allt kraftigare och indrivningsarbetet allt besvärligare.

När det gäller att bedöma vilken verkan skatteprivilegiet har på indrivningsresultatet kan man enligt föreningens åsikt ej blott se till de utdelningar som erhålls på grund av bevakningar i konkurser. Utmätningmännen driver in avsevärda belopp enbart genom hot om konkurs och under framhållande av den förmånsrätt som kronan skulle få för skatterna vid en konkurs.

Enligt föreningens bestämda uppfattning får ett slopande av förmånsrätten till följd ytterligare skärpt indrivning. Även i företag med god prognos kommer statens förmånsrätt att böra säkerställas genom utmätning. I nuläget anser föreningen att utmätningmännen fäster mycket stort avseende vid förmånsrätten och därför undviker utmätning av t. ex. omsättningstillgångar. Följden av en ökad användning av utmätninginstitutet blir att även i och för sig livskraftiga företag kommer att tvingas avveckla sin rörelse.

Avskaffandet av skatteprivilegiet förefaller enligt föreningen vara en eftergift åt näringslivet och dess organisationer, som ej är motiverad. En enskild leverantör har stora möjligheter att erhålla betalning genom leveransvägran och andra åtgärder långt före kronan när det gäller skattefordringar. Genom att en relativt lång tid förflyter innan kronofogdemyndigheten erhåller indrivningsuppdrag avseende resterande utskylder, har leverantörerna ett klart försteg vid indrivning av sina utestående fordringar. I de fall leverantören blivit nödlidande vid konkurs synes fordringarna i regel ha uppkommit på ett relativt sent stadium, i vart fall efter det att den skattskyldiges insolvens borde vara känd för leverantören.

Sammanfattningsvis gäller att kronofogdeföreningen i första hand avstyrker förslaget att slopa den nuvarande förmånsrätten för skatter m. m. samt, i andra hand, ansluter sig till riksskattenämndens uttalande (bet. s. 78) att förmånsrätten under alla förhållanden bör behållas för källskattemedel, mervärdeskatt och arbetsgivaravgifter.

Flertalet i ärendet hörda kronofogdemyndigheter är också negativt inställda till förslaget att slopa skatteprivilegiet. Negativ ståndpunkt intas bl. a. av *kronofogdemyndigheterna i Stockholms, Danderyds, Linköpings, Motalas, Norrköpings, Eksjös, Jönköpings, Hälsingborgs och Sundsvalls distrikt*.

2.5 Övriga fordringar

I det följande behandlas frågan om allmän förmånsrätt för vissa särskilda fordringar. En del av de åsyftade fordringarna har f. n. förmånsrätt, nämligen en rad fordringar enligt 17 kap. 4 § HB som avser t. ex. kostnad för begravning eller bouppteckning eller för gäldenärs försättande i konkurs, vissa fordringar enligt 17 kap. 10 § HB mot förmyndare m. fl. samt vissa redovisningsfordringar m. m. enligt 17 kap. 11 § HB (ang. den närmare innebörden av dessa fordringar och deras förmånsrätt, se 2.1.1 och bet. s. 80 f, 85 f och 140 ff). I dessa fall uppkommer frågan om förmånsrätten alljämt skall få bestå. Återstående fordringar — avseende underhållsbidrag, revisorsarvoden och speditiionsutlägg — är f. n. oprioriterade men krav har rests i olika sammanhang på att de skall förse med förmånsrätt.

2.5.1 Lagberedningen

Beredningen framhåller att konkurskostnader och skulder som konkursbo i övrigt har ådragit sig enligt 125 § KL skall betalas ur boet innan utdelning till konkursborgenärerna äger rum. De fordringar som, frånsett löneprivilegiet, upptas i *17 kap. 4 § HB* är till sin natur jämförliga med konkurskostnader. De behandlas likväl f. n. endast som konkursfordringar. Med hänsyn till den goda förmånsrätten spelar skillnaden i behandling inte någon större roll. Enligt beredningens mening saknas tillräckliga skäl att övergå till ett annat system.

I överensstämmelse med gällande lag bör *borgenärs kostnad för att få gäldenären försatt i konkurs* vara förenad med förmånsrätt. Denna bör gälla oavsett om kostnadsersättning utdömts i ansökningsmålet och bevakning av det utdömda beloppet därefter skett eller om ersättningsyrkandet framställts först i konkursen. Vilka kostnader som är ersättningsgilla framgår av 18 kap. 8 § RB. Vanligen torde det i konkursansökningsmål sammanlagt röra sig om blygsamma kostnadsbelopp.

Beredningen föreslår vidare förmånsrätt liksom f. n. för *begravnings- och bouppteckningskostnad* i anledning av gäldenärens död. Som en förutsättning för förmånsrätten har angetts, att dödsfallet inträffat före konkursen, dvs. före konkursbeslutet. I fråga om begravningskostnad överensstämmer denna reglering i princip med vad som anses gälla hos oss och i de övriga nordiska länderna. Enligt beredningens mening bör samma förutsättning gälla beträffande bouppteckningskostnad.

Den förmånsrätt som f. n. gäller för *läkarlön, läkemedel och föda under avliden gäldenärs sista sjukdom samt arvode för hans vård* bör enligt beredningens mening utgå. Ifrågavarande kostnader betalas numera i stor utsträckning av det allmänna. Motsvarande förmånsrätt har redan utmönstrats i Norge och Danmark.

I överensstämmelse med nuvarande reglering och på de skäl som har legat till grund för denna (se bet. s. 141 f) föreslår beredningen att förmånsrätt också skall gälla för *borgenärs kostnad för beslut om dödsbos avträdande till förvaltning av boutredningsman*.

Beredningen erinrar om att enligt dess förslag i betänkandet Utsökningsrätt VII till ny lag som ackordsförhandling (SOU 1968: 41), formerna för ackordsförfarandet skall ha ett något annat utseende än f. n. De funktionärer som skall finnas är god man och ev., för övervakning av att ingånget ackord iakttas, tillsynsman. Beredningen påpekar att de kostnader som läggs ned på försök att åstadkomma och genomföra ackord utan konkurs i regel gagnar borgenärerna överlag genom att gäldenärens ekonomiska förhållanden blir tillförlitligt utredda och förvaltningen av hans egendom ställs under uppsikt. Ackordsförhandling kan emellertid stranda och följas av konkurs. Konkurs kan också inträffa trots att ackord har kommit till stånd. Beredningen anser att *såväl god man som tillsynsman* i uppkommande konkurs bör få njuta förmånsrätt *för fordran på arvode och kostnadsersättning*.

Olika slags *ersättningskrav som kan uppkomma i samband med dödsboutredning enligt ärvdabalken (ÄB)* har f. n. förmånsrätt. Beredningen lämnar exempel på sådana krav (bet. s. 146). Av dessa kan enligt beredningen ett som avser ersättning åt boutredningsman jämföras med gottgörelse åt god man enligt ackordslagen. Dödsboet får sin ekonomiska ställning klarlagd genom boutredningsmannens försorg. Vidare skapas förutsättningar för en enkel och billig avveckling av insolvent dödsbo. Om uppgörelse med borgenärerna inte kan nås utan dödsboet sätts i konkurs, bör boutredningsman som förordnats av rätten ha förmånsrätt för arvode och kostnad. Beredningen anser inte, att det finns tillräckliga skäl att nu stadga förmånsrätt för övriga, här åsyftade krav.

I enlighet med det sagda upptar beredningens förslag (12 §) bestämmelse om förmånsrätt för arvode och kostnadsersättning till god man enligt ackordslagen, tillsynsman enligt nämnda lag eller KL och förordnad boutredningsman. Förmånsrätten skall emellertid vara begränsad till fordran som belöper på tid fr. o. m. sex månader före konkursansökningen. Gode mannen, tillsynsmannen eller boutredningsmannen kan, om hans uppdrag drar ut på tiden, med lämpliga intervaller se till att han får delbetalning för dittills utfört arbete och därigenom undgå att drabbas av begränsningen. Regeln hindrar emellertid, att överraskande krav för längre tid kan göras gällande i konkursen.

Beredningen framhåller i fortsättningen att det sedan god man förordnats enligt ackordslagen kan visa sig nödvändigt eller lämpligt att vidta särskild åtgärd i samband med utredningen av gäldenärens bo. Fackman måste kanske anlitas för värdering av gäldenärens rörelse eller andra tillgångar eller revisor måste granska gäldenärens bokföring. Försäkring kan behöva tas på gäldenärens egendom eller reparation behöva göras för att rädda hotade värden osv. Om sådana kostnader uppkommer under konkursförfarandet, behandlas de i princip som konkurskostnader. När fordringen uppkommit före konkursen, bör enligt beredningen i viss omfattning förmånsrätt gälla. Beredningen anser att som förutsättning för förmånsrätt bör stadgas, att åtgärden vidtagits med gode mannens godkännande. Även här bör en tidsbegränsning göras, förslagsvis genom krav på att åtgärden ägt rum tidigast sex månader före konkursansökningen. För att en snäv gräns skall hållas bör vidare gälla som villkor, att åtgärden uppenbart varit till borgenärernas bästa. Beredningen förklarar att det sagda bör avse även åtgärd som i samband med tillsyn över fullgörande av ackord utan eller i konkurs vidtagits med tillsynsmannens godkännande. Slutligen bör samma förmånsrätt gälla, när förordnad boutredningsman vidtagit åtgärd som nyss nämnts och övriga angivna förutsättningar föreligger. En bestämmelse i enlighet med det anförda har upptagits (12 § i ber. försl.).

Enligt beredningen skall slutligen som gemensam förutsättning för nu behandlade förmånsrätter gälla, att det fordrade beloppet med hänsyn till omständigheterna kan anses skäligt. Om ersättningsbelopp till god man eller tillsynsman som här avses prövats av rätten — och rättens beslut inte enbart grundas på medgivande — behöver någon ytterligare prövning av beloppets skälighet inte äga rum.

Beredningen framhåller beträffande den nuvarande förmånsrätten för *vissa fordringar mot förmyndare och gode män enligt 17 kap. 10 § HB* följande.

Det är uppenbarligen väl motiverat, att förmyndar- och godmansförvaltningen är föremål för noggrann kontroll. Däremot kan det sättas i fråga, om kontrollsystemet behöver kompletteras med förmånsrätt för fordran på ersättning i anledning av förmynderskapet eller godmanskapet. I likhet med andra tysta förmånsrätter är ett sådant privilegium olämpligt redan därför att det inte är möjligt att förutse för övriga borgenärer. Inte heller kan det anses särskilt starkt motiverat, att just ersättningsanspråk av här ifrågasvarande natur skall vara utrustade med förmånsrätt. Andra anspråk på skadestånd kan vara lika ömmande.

Beredningen påpekar att förmånsrätten f. ö. inte ger något betryggande skydd. Det kan, när konkurs inträffar, lätt visa sig att fordringar med bättre förmånsrätt tar i anspråk befintliga tillgångar. Att ge privilegiet en bättre placering än f. n. kan å andra sidan inte komma i fråga. I den mån

det skydd som nu bjuds inom förmynderskapslagstiftningen företer brister bör det kompletteras inom den senare lagstiftningens ram. Detta kan exempelvis tänkas ske genom föreskrifter om obligatorisk försäkring och om ansvar från det allmännas sida för överförmyndares försummelse i övervakningen.

I Norge har privilegiet avskaffats 1963 utan att, såvitt bekant, några nackdelar gett sig till känna. I Danmark föreligger förslag om att förmånsrätten skall upphävas, vilket ej synes ha mött något motstånd. Det är troligt, att omyndigs förmånsrätt kommer att avskaffas även i Finland.

Beredningen, som överlagt med förmynderskapsutredningen om saken, föreslår på anförda skäl, att den förmånsrätt som nu regleras i 17 kap. 10 § HB upphävs.

I fråga om förmånsrätten för *vissa redovisningsfordringar enligt 17 kap. 11 § HB* uttalar beredningen bl. a. följande.

Beredningen redovisar inledningsvis för tillkomsten av och omständigheterna kring förmånsrätten för *kyrkors, fattigkassors och sockenmagasins fordringar* hos deras föreståndare (bet. s. 81 f). Härefter framhålls att denna förmånsrätt uppenbarligen är föråldrad. Redan vid 1903 års riksdag kritiserade lagutskottet privilegiet (LU 1903: 17 s. 3 f). Enligt beredningens mening saknas bärande skäl att bevara förmånsrätten. Medelsförvaltningen och kontrollen kan numera ordnas i sådana former att riskerna i avsevärd mån elimineras. Vid behov kan genom försäkring skapas ett effektivare skydd än förmånsrätten, som är föga betryggande. Mot densamma gör sig i övrigt gällande samma betänkligheter från de oprioriterade borgenärernas synpunkt som mot andra tysta förmånsrätter. Beredningen föreslår därför, att förmånsrätten upphävs.

I fråga om *kronans, riksdagens, städers och allmänna av Kungl. Maj:ts stadfästa kassors, penningverks och inrättnings fordringar* hos tjänstemän för uppbörd gör sig väsentligen samma synpunkter gällande. En likartad förmånsrätt har nyligen avskaffats i Norge och i Danmark har lagts fram förslag om utmönstring av motsvarande privilegium. Det är numera inte motiverat att låta statliga och andra allmänna fordringar tränga undan enskilda borgenärer i uppbördstjänstemäns konkurs. Staten har största möjliga riskfördelning, medan denna hos den enskilda borgenären ofta är obetydlig eller obefintlig. Förmånsrätten är praktiskt betydelslös för det allmänna, medan den enskilda borgenären kan lida en kännbar förlust om han skjuts undan. Beredningen föreslår, att även den nu behandlade förmånsrätten för kronan m. fl. får utgå.

Beträffande övriga i 17 kap. 11 § första st. HB föreskrivna förmånsrätter, dvs. *vissa fordringar hos utmätningsmän och hos andra kronans tjänstemän*, framhåller beredningen att det f. n. i nordiskt samarbete förbereds lagstiftning om det allmänna skadeståndsansvar m. m. (jfr SOU 1958: 43 och 1964:

31). Man torde kunna utgå från att stat, kommun och annan offentlig inrättning i princip blir skyldiga att ersätta skada som i den offentliga verksamheten vållats genom anställdas fel eller försummelse. Om en sådan regering genomförs, saknas anledning att till skydd för enskildas anspråk behålla den förmånsrätt som tillkommer fordringar hos tjänstemän inom exekutionsväsendet och hos kronans tjänstemän i övrigt. Men även om lagstiftningen angående skadeståndsansvar för det allmänna inte skulle genomföras, bör den aktuella förmånsrätten kunna avskaffas. I fråga om förskingrade medel åläggs staten redan nu ansvar för exekutionsväsendets tjänstemän. Härtill kommer att medel som insatts på tjänstepostgiro överlag måste anses betalda till kronan. För egendom som det allmänna omhändertagit torde samma ansvar inträda som vid deposition, i den mån ej möjligen ett strängare (strikt) ansvar bör anses gälla därför att ingripande skett genom tvång.

Enligt beredningen är förmånsrätten för fordringar hos kronans tjänstemän med anledning av att de mottagit egendom i tjänsten inte begränsad till någon viss kategori av borgenärer, ehuru lagstiftaren uppenbarligen haft enskilda fordringsägare för ögonen. Privilegiet torde därför även omfatta statens fordringar mot egna tjänstemän. En sådan förmånsrätt för statens krav bör enligt beredningen inte upptas i en ny förmånsrättsordning.

Beredningen föreslår på grund av det anförda, att förmånsrätten för fordringar hos tjänstemän inom exekutionsväsendet och hos kronans tjänstemän i övrigt avskaffas.

Den i 17 kap. 11 § andra stycket HB föreskrivna förmånsrätten för viss fordran på sjukhjälp eller livränta bygger på den numera upphävda lagen av år 1901 angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete. Även denna förmånsrätt bör utgå.

Enligt beredningen torde det praktiska behovet av förmånsrätt för *fordran på underhållsbidrag* inte vara särskilt stort, eftersom den som har rätt till underhåll är ganska väl tillgodosedd på andra sätt. När den underhållsskyldige innehar tjänst eller annan arbetsanställning, kan den underhållsberättigade få införsel i hans avlöning m. m., även om den underhållsskyldige är i konkurs. Vidare kan avtal om underhållsbidrag numera under vissa villkor omedelbart användas som exekutionstitel för utmätning (54 a § UL). Därigenom kan den underhållsberättigade snabbt tillförsäkra sig den förmånsrätt som i konkurs följer med utmätning. När det gäller bidrag till barn, tillgodoses barnets rätt och därmed också vårdnadshavarens i viss utsträckning genom lagstiftningen om bidragsförskott av allmänna medel. Ett indirekt skydd för underhåll till make eller barn följer också av reglerna i UL och KL om vad som vid utmätning eller konkurs skall undantas såsom gäldenärens beneficium. Även om billighetsskäl ändå kan anses tala för att oguldna underhållsbidrag i viss omfattning utrustas med förmånsrätt anser

beredningen inte, att en sådan förmånsrätt bör införas. Att låta utestående underhållsbidrag få förmånsrätt för avsevärd tid före konkursens början kan inte gärna komma i fråga. Underhåll för en kortare tid före konkursen kan inte spela någon större ekonomisk roll och rimliga krav på underhåll under tiden efter konkursens början är tillgodosedda genom gällande regler om införsel i arbetsinkomst och om gäldenärens beneficium m. m.

Till beredningen har överlämnats fyra, till chefen för justitiedepartementet inkomna framställningar om att förmånsrätt för *revisorsarvode* måtte övervägas (ang. innehållet i framställningarna, se bet. s. 88 f).

Beredningen framhåller att samtliga framställningar avser fall då revisor inte är anställd hos företaget. En anställd revisor får enligt förslaget förmånsrätt enligt samma regler som andra arbetstagare. Beredningen anser inte tillräckliga skäl föreligga, att förmånsrätt införs för revisorers arvodeskrav när revisorn inte räknas som arbetstagare. Det är knappast möjligt att ge förmånsrätt efter den principen att arbete åt gäldenären bör ersättas med prioritet framför andra krav därför att det är till nytta även för borgenärerna. Åtskilliga andra borgenärsgrepp, t. ex. advokater och likvidatorer, kunde med lika fog göra anspråk på förmånsrätt. De andra nordiska kommittéerna har också ställt sig avvisande till allmän förmånsrätt för revisorsfordringar.

Beredningen påpekar att enligt förslaget (12 §) skall skälig kostnad för särskild åtgärd som tidigast sex månader före konkursansökan ägt rum i samband med ackordsförfarande eller boutredning under närmare angivna förutsättningar kunna utgå med förmånsrätt i konkursen. Som exempel på dylik kostnad nämns bl. a. ersättning till revisor. De från revisorshåll framförda önskemålen kommer sålunda att bli tillgodosedda i sådana fall.

Till beredningen har även överlämnats en till chefen för justitiedepartementet från Sveriges speditörförbund inkommen skrivelse angående förmånsrätt för *speditionsutlägg*. Förbundet framhåller i skrivelsen, att speditörerna ofta måste göra betydande utlägg för tull och frakt m. m. för sina uppdragsgivares räkning. Förbundet påpekar att ställningen för oprioriterade fordringsägare i konkurser har försämrats alltmer bl. a. på grund av ändrade kreditformer som utökat de prioriterades krets. För att såvitt möjligt gardera sig har speditörerna infört en bestämmelse om kopplad panträtt i § 16 i Nordiskt speditörförbunds allmänna bestämmelser. Denna panträtt har godtagits, senast genom ett hovrättsavgörande från år 1962. Emellertid uppstår ändå synnerligen ofta intressekonflikter mellan speditören och andra parter, när den kopplade panträtten åberopas. Konflikt uppstår sålunda bl. a. med säljaren, som önskar utöva sin stoppningsrätt, och med kreditgivare, som kan ha lämnat kredit mot säkerhet i varor som lagrats hos speditören. Härtill kommer att speditören självfallet i största möjliga

utsträckning vill medverka till att varorna utlämnas till kunderna så snart som möjligt. Detta medför att speditören trots den kopplade panträtten ofta står utan säkerhet i händelse av kundens insolvens.

Beredningen anser för sin del inte tillräckligt motiverat att tillerkänna speditörer en särställning i uppdragsgivarens konkurs. Önskemålet om förmånsrätt kan därför inte biträdas. Frågan har diskuterats med de andra nordiska kommittéerna, vilka har intagit samma ståndpunkt.

2.5.2 Remissyttranden

Beredningens förslag såvitt avser *motsvarigheter till de förmånsrätter som* — bortsett från löneprivilegiet — *behandlas i 17 kap. 4 § HB* har i allmänhet lämnats utan erinran. Ett begränsat antal remissinstanser har emellertid framfört kritiska synpunkter i olika hänseenden. Dessa synpunkter återges här enligt följande.

Domarföreningen ifrågasätter om inte förmånsrätten för borgenärs kostnad för gäldenärens försättande i konkurs eller för beslut om dödsbos avträdande till förvaltning av boutredningsman kan avskaffas. Föreningen framhåller att principiella skäl visserligen kan åberopas för bibehållande av dessa förmånsrätter men att deras praktiska betydelse numera är ringa.

Enligt *hovrätten för Västra Sverige* kan det ifrågasättas om det finns tillräckliga skäl för den för vissa fall föreslagna begränsningen av förmånsrätt till sex månader före konkursansökan. I gällande lag finns inte någon tidsbegränsning i motsvarande fall. Enligt hovrätten är det arbete som utförs av en god man under ackordsförhandling eller av en boutredningsman under boets avveckling som regel ägnat att underlätta konkursförvaltningens arbete. Konkurskostnaderna torde härigenom ofta kunna nedbringas i motsvarande mån. När det gäller vad som kallas »kostnad för särskild åtgärd» kan det ju bero på en ren tillfällighet om en för utredningen nyttig eller t. o. m. nödvändig åtgärd företas några dagar före eller efter början av sexmånadersfristen. Den föreslagna regeln, att förmånsrätt gäller endast för belopp som med hänsyn till omständigheterna finns skäligt, är enligt hovrätten ett tillräckligt korrektiv mot obefogade ersättningsanspråk.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anser förmånsrätten för kostnad för särskild åtgärd före konkursen vara alltför lösligt bestämd. En så angiven förmånsrätt kan komma att ge upphov till många och svåra bevisfrågor. Omfattningen och arten av de kostnader som kan komma i fråga för förmånsrätt kan diskuteras. Enligt hovrättens mening är rena revisions- och utredningskostnader ofta av den art, att det kan vara befogat att låta dem få förmånsrätt. Att låta förmånsrätten omfatta även andra kostnader som kostnader för reparationsarbeten eller försäljningskostnader leder däremot enligt hovrättens uppfattning alldeles för långt. Oavsett hur kostnaderna bestäms måste de emellertid preciseras i lagtexten. Med hovrättens bedöm-

ning bör orden »särskild åtgärd» lämpligen ersättas med »revision eller annan dylik åtgärd».

Även *Svenska företagens riksförbund* kritiserar såsom alltför vag bestämmelsen om förmånsrätt för kostnad för särskild åtgärd, som företagits med gode mannens eller tillsynsmannens medgivande eller av boutredningsmannen. Enligt förbundets mening borde även kostnad för åtgärd, som begärts av konkursgäldenären och uppenbart varit till borgenärernas bästa, få medföra förmånsrätt.

Några remissinstanser vill komplettera beredningens förslag med ytterligare förmånsrätter. Hit hör *kammarkollegiet* som framhåller att ersättningskrav från god man som förordnats med stöd av 7 § lagen (1928:281) om allmänna arvsfonden f. n. har förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB men att denna förmånsrätt faller bort i beredningens förslag. Enligt kammarkollegiet finns det inte tillräcklig anledning att göra skillnad mellan förordnad boutredningsman och god man för allmänna arvsfonden. Den sistnämnde brukar sålunda ensam ombesörja boutredningen och kan därför ofta mera liknas vid en boutredningsman än vid en god man för bortovarande (jfr yttrande av kammaradvokatfiskalsämbetet, återgivet på s. 39 i prop. 1969:83). Kammarkollegiet påpekar även att enligt förslaget skall inte längre finnas förmånsrätt för ersättning åt god man enligt 18 kap. 2 § AB. I dödsbon förekommer inte sällan att behov föreligger att enligt nämnda lagrum förordna god man som har att fullgöra vad som åligger delägare. Är det då, såsom här ofta är fallet, fråga om bon med obetydliga tillgångar eller skulder som överstiger tillgångarna, skulle enligt kammarkollegiet svårigheter säkerligen uppstå för domstolarna att finna personer som är villiga att åtaga sig godmanskapet om man upphäver deras förmånsrätt. Det föreligger ett klart behov av gode män av detta slag och man bör enligt kollegiets mening undvika att försvåra rekryteringen.

Advokatsamfundet ifrågasätter om inte även anspråk av vissa funktionärer i aktiebolag och ekonomiska föreningar och kanske även legala företrädare i andra sammanhang bör förses med allmän förmånsrätt. Advokatsamfundet påpekar att lagstiftningen om aktiebolag föreskriver att revisor skall finnas i varje aktiebolag och att likvidator skall utses om ett aktiebolag skall träda i likvidation. Lagarna om handelsbolag och enkla bolag samt om ekonomiska föreningar innehåller likaledes bestämmelser om likvidator. Även i annan lagstiftning kan finnas föreskrifter som nödvändiggör att vissa personer utses med i lag angivna funktioner. Bestämmelserna är regelmässigt inte dispositiva. Även om skäl finns för viss återhållsamhet i detta sammanhang, kan enligt advokatsamfundet ifrågasättas om sådana funktionärer som enligt lag måste finnas skall behöva utöva sina i lag föreskrivna skyldigheter utan att få en viss trygghet för arvode och kostnader. Särskilt gäller detta funktionärerna i likvidationer. I dessa fall föreskrivs en direkt skyldighet för den juridiska personen att träda i likvidation, om

de i lag angivna förutsättningarna skulle föreligga, vilket innebär att likvidator måste utses. En likvidator och en likvidationsrevisor i ett aktiebolag eller i en ekonomisk förening har arbetsuppgifter, som rätt utförda kan vara till direkt nytta i en kommande konkurs. Det kan inte anses tillfredsställande att dessa skall behöva tvinga ett företag, som är på obestånd, att betala förskottsarvoden på grund av att förmånsrätt saknas.

Förslaget om att slopa förmånsrätten för *vissa fordringar mot förmyndare och gode män enligt 17 kap. 10 § HB* har av remissinstanserna tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Till de remissinstanser som uttryckligen har förklarat sig biträda förslaget hör *bankinspektionen, förmynderskapsutredningen, bankföreningen* och *Svenska revisorsamfundet*.

Stockholms stads överförmyndarnämnd framhåller att enligt nämndens erfarenhet har den ifrågavarande förmånsrätten ringa praktisk betydelse. Under tiden från och med den 1 januari 1957, då överförmyndarnämnden började sin verksamhet, har förmånsrätten åberopats endast i ett fall rörande i Stockholm inskrivna förmynderskap. Överförmyndarnämnden finner med hänsyn härtill och med instämmande i övrigt i beredningens motivering inte skäl föreligga att behålla förmånsrätten.

Några remissinstanser är emellertid en smula betänksamma till förslaget. Hit hör *hovrätten för Västra Sverige* som uttalar att förmånsrätt för fordran på ersättning i anledning av förmynderskap eller godmanskap i jämförelse med andra tysta förmånsrätter torde ha ringa betydelse för borgenärerna. För den omyndige kan emellertid förmånsrätten i det enskilda fallet utgöra ett värdefullt skydd. Hovrätten ställer sig därför tveksam till förslaget om förmånsrättens avskaffande. Om det pågående reformarbetet inom förmynderskapslagstiftningen skulle leda till en så väsentlig förbättring av omyndigskyddet som beredningen antyder, kommer frågan otvivelaktigt i ett annat läge. Resultatet av reformarbetet torde därför enligt hovrätten böra avvaktas innan någon ändring sker. *Domarföreningen* är tveksam till förslaget på ungefärligen samma grunder som hovrätten.

Förslaget om att utmönstra förmånsrätten för *vissa redovisningsfordringar enligt 17 kap. 11 § HB* har helt tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Positiva uttalanden om förslaget görs bl. a. av *hovrätten för Västra Sverige, bankinspektionen, bankföreningen* och *Svenska revisorsamfundet*.

Föreningen auktoriserade revisorer kritiserar beredningens ställningstagande när det gäller frågan om förmånsrätt för *revisorsarvode*. Föreningen erinrar om att beredningen bl. a. hänvisar till att enligt beredningens förslag 12 § 4 st. (»kostnad för särskild åtgärd etc.») önskemålen om förmånsrätt skulle bli tillgodosedda i speciella fall. Emellertid täcks inte de ofta förekommande situationer när revisor blir tillkallad för att i ett ekonomiskt

krisläge göra viss utredning. I avsaknad av förmånsrätt torde man enligt föreningen kunna utgå från, att revisorn för sitt arbete begär förskottslikvid, vilket ofta kan försena ett brådskande utredningsarbete och därtill innebära en onödig likviditetspåfrestning för uppdragsgivaren. Föreningen vidhåller att de synpunkter som tidigare framförts från föreningen rörande förmånsrätt för revisorsarvode bör beaktas i den kommande lagstiftningen.

Även *Svenska revisorsamfundet* framför kritik på denna punkt. Samfundet framhåller att revisorsarvodet inte skulle bli en tyst förmånsrätt i den meningen, att den inte i förväg skulle kunna förutses av övriga borgenärer. Till skillnad från t. ex. advokater — vilka åberopas av beredningen — är revisorn ett i lag föreskrivet organ. Detta är ett uttryck för behovet att skydda inte bara aktieägarna i förhållande till förvaltningsorganen utan även att i växande grad värda tredje mans intresse. Det är föga konsekvent att föreskriva revisions skyldighet men samtidigt i de situationer, när behovet av kvalificerad revision är som störst, undandra borgenärerna och alla övriga intressenter det stöd, som revisions skyldighet är avsedd att uppställa.

Samfundet erinrar vidare om beredningens hänvisningar (bet. s. 89) dels till att de nordiska kommittéerna har avvisat allmän förmånsrätt, dels till att skälig kostnad för särskild åtgärd före konkursansökan i vissa fall kan bli privilegierad fordran. Hänvisningen till de nordiska kommittéerna torde knappast ha så stor betydelse, eftersom beredningen på flera andra punkter funnit sig kunna avvika från rättsuppfattning i ett eller flera av de nordiska länderna. Generellt kan vidare särskild åtgärd uppenbarligen inte avse revisionsuppdraget. Beredningens förslag innebär knappast någon förbättring av hittillsvarande praxis. Osäkerheten kommer att bestå i ungefär samma mån som nu, om arvode kan komma att utgå. Därmed skulle beredningens referens till »särskilda åtgärder» bli verkningslös.

Sveriges speditörförbund framhåller bl. a. att speditören i sin verksamhet har att lägga ut betydande belopp, särskilt för tull och frakter. Storleken av förskottrade belopp har mer än fördubblats i samband med införandet av införselmervärdeskatt, vilken det åligger speditören att betala in till tullverket i egenskap av s. k. varuhavare. I den mån förmånsrätt godtas för statens fordran på införselmervärdeskatt samt tullverkets fordran på tull, skulle speditören i viss mån kunna skyddas genom en överlåtelse till speditören av förmånsrätten i samband med inbetalning av ifrågavarande belopp. Genom att sådan förmånsrätt för staten och tullverket inte godtagits i förslaget faller denna möjlighet bort.

Enligt speditörförbundet talar starka skäl för införandet av en förmånsrätt för speditörens fordringar hos uppdragsgivaren, särskilt med avseende på gjorda utlägg. Förbundet har emellertid full förståelse för synpunkten att speditörens i och för sig berättigade intresse måste vägas mot det allmänna önskemålet att i största möjliga utsträckning begränsa förmånsrät-

terna. Emellertid har speditören utan tvivel ett starkare behov av skydd för sina fordringar än t. ex. fartygsbeställare, jordägare, hyresvärdar och hantverkare. Flertalet svenska speditörsföretag har dessutom så begränsade ekonomiska resurser att en enda kunds insolvens kan äventyra deras egen existens. Om en allmän förmånsrätt för speditörens fordringar mot uppdragsgivaren inte kan godtas, hemställer förbundet i andra hand att fordringarna skyddas genom särskild förmånsrätt.

Skånes handelskammare ansluter sig under hänvisning till de allmänna strävandena att begränsa antalet förmånsrätter till beredningens ståndpunkt beträffande frågan om förmånsrätt för speditörsutlägg. Handelskammaren erinrar emellertid om att gällande regler om uttagande av mervärdeskatt i samband med införsel har inneburit en avsevärt ökad börda för speditörerna såväl från likviditetssynpunkt som med hänsyn till kreditrisken jämfört med vad som tidigare gällde. Enligt handelskammarens mening är det därför önskvärt att ändringar vidtas i mervärdeskatteförordningen innebärande att speditörerna ges rätt att i sin redovisning av mervärdeskatt avlyfta av dem för kunds räkning erlagd mervärdeskatt i samband med införsel.

3. Departementschefen

3.1. Allmänna synpunkter

I 17 kap. HB finns bestämmelser om den ordning i vilken skulder skall betalas vid konkurs. Bestämmelserna gäller i princip även när borgenärer konkurrerar om betalning vid utmätning. En del av bestämmelserna går tillbaka ända till 1734 års lag medan andra har kommit till betydligt senare. Trots de ändringar som har skett gör bestämmelserna allmänt sett ett synnerligen ålderdomligt intryck. Sedan länge har reglerna varit i behov av en genomgripande översyn.

En del fordringar har förmånsrätt till betalning i viss inbördes ordning. Flera av dessa förmånsberättigade fordringar belastar endast bestämd egendom (särskilda förmånsrätter). Som exempel kan nämnas fordringar som är förenade med panträtt eller retentionsrätt, dvs. rätt att hålla kvar egendom till säkerhet för fordran. Andra fordringar har i princip förmånsrätt till betalning ur all gäldenärens egendom (allmänna förmånsrätter). De mest uppmärksammade fordringarna av denna typ utgörs av lönefordringar, som har en mycket framskjuten rätt till betalning, och skattefordringar, som utgår med sämsta förmånsrätt, dvs. närmast före de oprioriterade fordringarna. Lönefordringarnas förmånsrättsställning — det s. k. löneprivilegiet — leder till att sådana fordringar ibland måste tas ur fast egendom och att de därvid

går före inteckningsfordringar. De allmänna förmånsrätterna kan inte göras gällande vid utmätning.

Flertalet fordringar är utan förmånsrätt. Innehavare av sådana fordringar får rätt att lyfta betalning först sedan förmånsberättigade fordringar har blivit till fullo infriade. Levarantörs- och skadeståndsfordringar är i allmänhet utan förmånsrätt. Även fordringar som avser framtida pension hör med visst undantag hit. Böter och viten har minsta rätt.

I sitt arbete med reformering av exekutionsrätten har lagberedningen nu kommit fram till bestämmelserna om betalningsordningen vid utmätning och konkurs. I ett avgivet betänkande har beredningen lagt fram förslag till nya bestämmelser i ämnet. Beredningen har under arbetets gång överlagt med kommitterade från de andra nordiska länderna. Det har därvid visat sig omöjligt att åstadkomma en gemensam lagstiftning på grund av att utgångspunkterna i länderna är så olika. I viktiga hänseenden har emellertid enighet nåtts.

En ledande princip i reformarbetet har varit, att borgenärer skall behandlas lika, om inte verkligt bärande skäl finns för att ge någon företräde. Detta har lett till att flera av de nuvarande förmånsrätterna har utmönstrats och att i huvudsak inte några nya har tagits upp.

Beredningens förslag utgår från den grundläggande skillnaden mellan särskilda och allmänna förmånsrätter. Såvitt avser de förra innebär förslaget bl. a. vissa ändringar i den förmånsrätt som f. n. tillkommer hyresvärd och jordägare mot hyresgäst resp. arrendator. Samtidigt föreslås att hyresvärds och jordägares retentionsrätt skall utgå. I övrigt kan nämnas att en del föräldrade särskilda förmånsrätter enligt förslaget får leva kvar endast övergångsvis. Beträffande de allmänna förmånsrätterna gäller bl. a. att innebörden av de här aktuella lönefordringarna har preciserats bättre än f. n. samt att förmånsrätten för skatter och en del andra fordringar föreslås avskaffad. Beredningen har ägnat stort intresse åt frågan om förhållandet mellan lönefordringar och panträtt i fast egendom. Beredningens överväganden har lett till alternativa förslag som har det gemensamt att panträttshavarnas ställning föreslås förbättrad på löneborgenärernas bekostnad.

Beredningens förslag har remissbehandlats. De har därvid fått ett i huvudsak välvilligt mottagande och ansetts väl ägnade att upphöjas till lag. På många håll har man understrukit behovet av nya bestämmelser om förmånsrätt. Man godtar i princip tanken att begränsa antalet förmånsberättigade fordringar.

Kritik har emellertid framkommit i olika hänseenden. Den utformning beredningen givit löneprivilegiet har sålunda framkallat kritik, särskilt från löntagarorganisationerna. Samma remissinstanser men också många andra har skarpt kritiserat förslaget att begränsa det företräde som löneborgenärerna nu har framför innehavare av fastighetsinteckningar. I den delen har däremot sådana remissinstanser som företräder fastighetskreditgivarna häl-

sat förslaget med tillfredsställelse. Förslaget att slopa skatteprivilegiet har avstyrkts av en hel del remissinstanser men tillstyrkts av många andra. Även i övrigt har förslaget på olika punkter mött kritik.

För egen del vill jag understryka det angelägna i att bestämmelserna om betalningsordningen vid utmätning och konkurs reformeras. De nuvarande bestämmelserna i ämnet finns i ett kapitel i HB, en av de få balkar i 1734 års lag som i vissa delar alltjämt kvarstår i sin ursprungliga form. Inte minst detta förhållande vittnar om att bestämmelserna behöver moderniseras (angående placeringen av de nya bestämmelserna, se under 4.1).

Det är beklagligt men samtidigt förståeligt att det arbete beredningen har bedrivit i samverkan med företrädare för övriga nordiska länder inte har lett till förslag om gemensam nordisk lagstiftning. Man måste emellertid beakta att det här är fråga om en lagstiftning av exekutionsrättslig karaktär som i betydande utsträckning bygger på civilrättsliga institut, t. ex. panträtt och retentionsrätt. Endast under förutsättning av någorlunda uniformitet på de civilrättsområden som här är aktuella, kan bestämmelserna om förmånsrätt utformas enhetligt för de nordiska länderna. Denna förutsättning föreligger emellertid inte (jfr bet. s. 40). Till detta kommer att i den svenska förmånsrättsordningen bör behandlas även den förmånsrättsställning som följer med panträtt och retentionsrätt. I annat fall blir det svårt att överskådligt reglera t. ex. det företräde som löneborgenärer bör ha framför panthavare i fast egendom. I Danmark och Norge däremot är sistnämnda borgenärer liksom övriga panthavare i princip skyddade vid konkurrens med löneborgenärer. De behandlas som separatister, dvs. den egendom som omfattas av rättigheten skall avskiljas från boet innan utdelning sker. De har med andra ord därigenom i huvudsak samma ställning som ägare (jfr 17 kap. 2 § första st. HB).

På grund av väsentliga olikheter av detta slag är det alltså, åtminstone f. n., inte möjligt att åstadkomma en gemensam nordisk lagstiftning.

I likhet med remissinstanserna godtar jag utgångspunkten för beredningens förslag att alla borgenärer i princip skall behandlas lika. Fordringar bör sålunda ges förmånsrätt till betalning endast om verkligt starka skäl finns härför. Jag övergår nu till att utifrån denna principiella syn mera allmänt diskutera vilka fordringar som bör vara utrustade med förmånsrätt.

Av nuvarande särskilda förmånsrätter utgörs flertalet, som jag redan har nämnt, av sådana som följer med panträtt eller retentionsrätt. Som exempel kan jag nämna sjö- eller luftpanträtter (17 kap. 2 § andra st. HB), handpanträtter, inteckningar i fartyg eller luftfartyg jämte reservdelar till luftfartyg och hantverkares rätt till ej avhämtat gods (17 kap. 3 § HB) samt inteckningar i fast egendom (17 kap. 9 § 1 och 2 mom. HB). En särskild ställning intas av fordran på hyra eller arrendeavgift. Förmånsrätten för sådan fordran följer inte med hyresvärdens eller jordägares retentionsrätt utan är självständig (17 kap. 5 och 6 §§ HB).

Panträtt och retentionsrätt utgör säkerhetsrätter. De är såsom sådana konstruerade så, att rättighetsinnehavaren i största möjliga utsträckning skyddas. I detta skydd utgör förmånsrätten ett väsentligt inslag. Det kan inte komma i fråga att i förevarande sammanhang ta ifrån fordringar med pant­rätt eller retentionsrätt deras förmånsrätt. Huruvida den särskilda förmåns­rätt som f. n. tillkommer hyresvärds eller jordägares fordran alltjämt är motiverad har i lagstiftningsärendet varit föremål för delade meningar. Jag anser i likhet med beredningen tillräckligt starka skäl tala för att förmåns­rätten behålls men att den därvid bör konstrueras om (se 3.3).

En remissinstans har uttalat önskemål om ny lagstiftning angående pant­rätt i lös egendom. En annan påpekar att det är oklart huruvida retentions­rätt föreligger i fråga om byggnadsritningar, sakkunnigullåtanden, rättegångshandlingar o. d. och vill att oklarheten skall undanröjas. Dessutom kan nämnas att Sveriges hantverks- och industriorganisation i en till Kungl. Maj: t den 23 april 1970 inkommen skrivelse hemställt om lagstiftning som skyddar underentreprenörer vid konkurser inom byggnadsbranschen (jfr bet. s. 40). Önskemålen bör inte lämpligen tas upp i detta sammanhang. I endast mycket begränsad utsträckning har i detta ärende tagits upp reformer i frågor utanför förmånsrättslagen. Vad som i det hänseendet föreslås är egentligen endast att hyresvärds och jordägares retentionsrätt slopas (3.3) samt att vissa real­laster och andra belastningar på fast egendom såsom föräldrade mönstras ut (se specialmotiveringen till 6 § förmånsrättslagen under 4.1). Dessutom föreslås i en särskild lag retentionsrätt för fordran hos hotellgäst såsom ersättning för en numera föräldrad bestämmelse i samma ämne (se 4.3).

Vid sidan av fordringar med panträtt eller retentionsrätt är det f. n. i hu­vudsak två slags fordringar som är förenade med särskild förmånsrätt, näm­ligen fordran på grund av företagsinteckning (17 kap. 7 § andra st. HB) och utmätningsfordran (17 kap. 8 § och 9 § 3 mom. HB). Dessa fordringar står panträtten nära (se beträffande utmätningsfordran bet. s. 43 och 131). Av samma skäl som i fråga om panträttsfordran bör därför företagsinteck­nings- och utmätningsfordran få behålla sin förmånsrätt. Detta överensstäm­mer med beredningens förslag.

Beträffande därefter de allmänna förmånsrätterna är den förmånsrätt som tillkommer fordran på lön eller pension m. m. den utan tvivel viktigaste (17 kap. 4 § och 6 a § HB). Löneprivilegiet uppbärs av starka sociala skäl. Tyvärr är det emellertid långt ifrån tillräckligt med förmånsrätt för att i alla lägen tillgodose samtliga lönekrav. Det händer sålunda allt emellanåt att lönebor­genärer helt eller delvis blir utan betalning när företag går i konkurs. Dess­utom tvingas löneborgenärerna, även om deras anspråk blir tillgodosedda, ofta vänta mycket länge på betalningen. Detta förhållande har givit anled­ning att överväga särskilda åtgärder.

Inom inrikesdepartementet har sålunda utarbetats en promemoria om löneskydd vid konkurs (In Stencil 1970:3). I promemorian föreslås att sta-

ten från och med den 1 januari 1971 skall garantera lönefordringarna. Lönegarantin skall gälla sådana löne- och pensionsfordringar som i konkurs utgår med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB. Betalning enligt garantin skall för varje arbetstagare utgå med maximalt två gånger basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Härigenom kommer knappast några socialt välmotiverade anspråk på löneskydd att falla utanför lönegarantin. Garantibelopp skall betalas ut så snart som möjligt efter konkursbeslutet. Lönegarantisystemet skall finansieras genom arbetsgivaravgifter. Avgifterna skall beräknas på samma underlag som den allmänna arbetsgivaravgiften och tas ut samtidigt med denna avgift.

Promemorian om löneskydd vid konkurs skall nu remissbehandlas. I avvaktan på resultatet av remissbehandlingen och inrikesdepartementets fortsatta överväganden i ämnet, är det för tidigt att uttala sig om hur lönegarantin kommer att slutgiltigt utformas i alla enskildheter.

Tillkomsten av en statlig lönegaranti vid konkurs kan komma att i viss mån påverka bedömningen av förmånsrätten för löne- eller pensionsfordringar. Innan den statliga lönegarantin har givits sin definitiva utformning, synes det därför mindre lämpligt att ta slutlig ställning till löneprivilegiets omfattning. I och för sig finns således skäl att dröja något med att ta upp frågan om förmånsrättsordningen. Detta ärende har emellertid sådant samband med annan pågående lagstiftning att jag har bedömt det som uteslutet att skjuta på frågan ytterligare. Förslagen till fastighetsbildningslag (prop. 1969: 128) och till ny jordabalk (prop. 1970: 20), som behandlas av 1970 års riksdag, förutsätter nämligen att betydande ändringar görs i förmånsrättsordningen. Det förslag till nya regler om exekution i fast egendom som inom kort kommer att föreläggas riksdagen har också ett mycket nära samband med förmånsrättsordningen. Förslaget med nya bestämmelser om förmånsrättsordningen bör behandlas i så nära samband som möjligt med de nämnda förslagen.

Med hänsyn till det anförda är jag inte beredd att nu föreslå någon ändring av löneprivilegiets omfattning eller av löneborgenärernas förmånsrätt i förhållande till in-teckningsborgenärernas.

Allmän förmånsrätt följer nu även med vissa fordringar av mera speciellt slag. Hit hör bl. a. begravnings- och bouppteckningskostnad i dödsbos konkurs samt fordran på arvode och kostnadsersättning till förordnad boutredningsman m. fl. (17 kap. 4 § HB). Även ersättningskrav mot försumliga förmyndare och gode män (17 kap. 10 § HB) liksom vissa redovisningsfordringar är utrustade med allmän förmånsrätt (17 kap. 11 § HB). Beredningen har i sitt förslag behållit de förstnämnda förmånsrätterna med vissa justeringar men slopat de sistnämnda. Från remisshåll har beredningens ställningstagande i huvudsak godtagits. Inte heller jag finner anledning till några principiella invändningar utan anser att beredningens förslag kan godtas. Beredningen har vidare till diskussion tagit upp frågan om att utrusta under-

hållsbidrag, revisorsarvoden och speditjonsutlägg med förmånsrätt men har efter vissa överväganden avvisat tanken härpå. Trots att beredningens avvisande inställning vid remissbehandlingen har mött viss kritik, ansluter jag mig för min del till beredningens bedömning (3.5).

En omstridd allmän förmånsrätt är slutligen den som tillkommer fordran på skatt eller allmän avgift (17 kap. 12 § HB). I en del konkurser uppgår förmånsberättigade skattefordringar till betydande belopp. Beredningens förslag att skatteprivilegiet skall avskaffas har, som jag redan har nämnt, fått ett blandat mottagande vid remissbehandlingen. För egen del har jag kommit till uppfattningen, att övervägande skäl talar för att skatteprivilegiet behålls (se härom närmare under 3.4).

Som en följd av förslaget kommer gruppen oprioriterade fordringar att bli något större än f. n. De fordringar vilkas nuvarande förmånsrätt slopas kommer sålunda att föras hit. Bland de oprioriterade ingår också de fordringar för vilka förmånsrätt efter särskilda överväganden har avvisats i detta ärende, alltså underhållsbidrag, revisorsarvoden och speditjonsutlägg. De från ekonomisk synpunkt tyngst vägande fordringarna utan förmånsrätt torde emellertid även i fortsättningen komma att bli leverantörsfordringar och liknande.

Även skadeståndsfordringar utgår utan förmånsrätt. I den mån skadeståndsanspråken är från social synpunkt angelägna gäller emellertid — liksom beträffande flera andra socialt beaktansvärda men oprioriterade fordringar — att de i första hand bör tillgodoses på annat sätt än genom utdelning i konkurs. Jag kan nämna att många skadeståndsfordringar tillgodoses på försäkringsmässig väg och att en del privilegieras vid löneutmätning (jfr prop. 1968: 130 s. 93 f och 106).

Förutom böter och viten bör i överensstämmelse med beredningens förslag även fordringar på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott ha minsta rätt.

3.2. Lön och pension

Fordringar på lön och pension utgår som nämnts f. n. i betydande utsträckning med förmånsrätt. I fråga om lön gör lagen skillnad mellan olika arbetstagare. "Betjänter och tjänstehjon" har förmånsrätt för lön för hela sista året. Denna regel anses numera i första rummet gälla tjänstemän. "Annan arbetare" har förmånsrätt för lön ("dagspenning eller avlöning") som inte har stått inne längre än sex månader efter förfallodagen.

Beträffande pension avser förmånsrätten förfallna fordringar som tillkommer pensionstagare på grund av egen eller anhörigs arbetsanställning. Förmånsrätten gäller emellertid inte förfallna pensionsfordringar för längre tid än sammanlagt ett år. Arbetstagare som är född 1907 eller tidigare eller dennes efterlevande har dessutom förmånsrätt för fordringar på framtida pension med viss beloppsmaximering.

Förmånsrätten för lön och pension är allmän, dvs. gäller i princip all gäldenärens egendom och kan därför återopas endast i konkurs och således inte vid utmätning. Bestämmelserna är i övrigt något olika för fordringar på lön och förfallen pension, å ena, och för fordringar på framtida pension, å andra sidan. Beträffande de förra gäller att de får tillgodoses ur egendom som belastas av särskilda men lägre förmånsrätter först sedan det visat sig att de inte på annat sätt kan bli betalda. Fast egendom får emellertid inte tillgripas så länge lös egendom är att tillgå. När betalning sker ur fast egendom kan inteckningsfordringar helt eller delvis komma att trängas undan. I detta hänseende är skillnaden i förhållande till fordringar på framtida pension stor. Sådana fordringar får beträffande fast egendom alltid träda tillbaka vid konkurrens med inteckningsfordringar.

Lagberedningen föreslår att den nuvarande kategoriindelningen mellan olika arbetstagare slopas. Enligt förslaget får alla arbetstagare förmånsrätt för lön, som har förfallit till betalning högst sex månader före konkursansökningen, och för lön under skäligen uppsägningstid, högst sex månader. Om löneanspråket är tvistigt och arbetsgivaren av den anledningen har innehållit betalningen, skall en utsträckt frist gälla. I fråga om pension föreslås förmånsrätt för förfallna fordringar som tillkommer arbetstagare eller dennes efterlevande för högst sex månader före konkursansökningen och nästföljande sex månader. Beträffande fordringar på framtida pension föreslås att den nuvarande regleringen behålls oförändrad.

Förmånsrätten för lön och pension är allmän även enligt beredningens förslag. Beträffande förhållandet till särskilda förmånsrätter bygger förslaget i huvudsak på gällande rätt med ett väsentligt undantag. Detta avser förhållandet mellan löneprivilegiet och fastighetsinteckningar. Beredningen framlägger i den frågan alternativa förslag som båda syftar till att begränsa de dolda risker för fastighetskrediten som är förenade med nuvarande ordning. Förslagen innebär samtidigt inskränkningar i löneprivilegiets företrädesställning.

Beredningens förslag angående löneprivilegiets omfattning har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av många remissinstanser. I en hel del remissyttranden har emellertid framkommit kritiska synpunkter. Sålunda anser LO och övriga i ärendet hörda löntagarorganisationer att den tid före konkurrens inom vilken lönefordringar skall ha förfallit för att vara förmånsberättigade bör förlängas till ett år. Andra remissinstanser, t. ex. hovrätten över Skåne och Blekinge samt advokatsamfundet, är av motsatt uppfattning och anser att tiden bör förkortas till tre månader.

Den föreslagna reformen i fråga om förhållandet mellan löneprivilegiet och fastighetsinteckningar har på de flesta håll mötts av tvekan eller skarp kritik. Många remissinstanser — hovrätten över Skåne och Blekinge, kommerskollegium, bostadsstyrelsen m. fl. — anser inte att utredningsmaterialet är tillräckligt för ett ställningstagande. Konflikten mellan lönefordringar och

inteckningsfordringar kan enligt dessa remissinstansers mening inte lösas inom förmånsrättsordningens ram. En hel del remissinstanser uttalar sig mera bestämt för den nuvarande ordningen med lönefordringarnas oinskränkta företrädesställning. Hit hör bl. a. hovrätten för Västra Sverige, Folksam, SPP och löntagarorganisationerna. Slutligen finns det en grupp remissinstanser som godtar reformen men har vissa kritiska synpunkter på de alternativa förslagens utformning. Till denna grupp hör bankinspektionen, arbetsgivareföreningen, industriförbundet, bankföreningen, advokatsamfundet, grossistförbundet m. fl. remissinstanser.

För egen del vill jag först erinra om det pågående arbetet som syftar till att stärka arbetstagarnas löneskydd vid konkurs. Jag har tidigare nämnt att jag inte kan avvakta resultatet av det arbetet samt att jag inte är beredd att nu föreslå någon ändring av löneprivilegiets omfattning eller av löneborgenärernas förmånsrätt i förhållande till inteckningsborgenärernas (se 3.1).

Beträffande den närmare utformningen av förmånsrätten för löne- och pensionsfordringar biträder jag självfallet lagberedningens uppfattning att den nuvarande kategoriindelningen mellan olika löntagare är föråldrad och bör slopas. Jag har inte något att invända mot förslaget att som en gemensam beteckning för löntagarna i fortsättningen använda begreppet arbetstagare. Jag utgår liksom beredningen från att begreppet här kommer att tilläggas samma civilrättsliga innebörd som det har i andra sammanhang (jfr bet. s. 149 och prop. 1970: 94 s. 36 och 39).

Meningarna är delade beträffande frågan hur gamla lönefordringar som skall få utgå med förmånsrätt. Beredningens förslag om att de måste ha förfallit inom sex månader före konkursansökningen kan sålunda sägas utgöra en kompromiss mellan olika, mot varandra stridande synpunkter. Förslaget leder till försämrad förmånsrätt för sådana arbetstagare för vilka f. n. gäller en tidsfrist av ett år.

Till förmån för en kort tidsfrist, dvs. för att endast ganska sent förfallna lönefordringar skall omfattas av förmånsrätten, talar intresset av att begränsa den form av kreditgivning som består i att en utomstående betalar de anställdas löner och därigenom övertar deras krav mot arbetsgivaren. Det har anförts att en sådan kreditgivning ofta är osund därför att den bidrar till att onödigt länge hålla i gång företag som saknar förutsättningar att fortleva.

Som skäl för en relativt snäv tidsfrist åberopas också att denna som regel skulle vara tillräcklig för att det stora flertalet lönekrav skulle omfattas av förmånsrätten. Arbetstagarnas lön står sålunda i allmänhet inte inne hos arbetsgivaren så länge. Om arbetsgivaren dröjer med betalning, torde arbetstagarna ofta själva eller med sina organisationers hjälp få rättelse till stånd. Advokatsamfundet, vars medlemmar regelmässigt torde anlitas som konkursförvaltare, har i sitt remissyttrande lämnat vissa uppgifter som i sammanhanget är av intresse. Enligt samfundet bevakas gamla lönefordringar i allmänhet av någon som har övertagit de anställdas lönefordringar och

därmed förmånsrätten. Den större delen av löntagarnas egna bevakningar avser lön under uppsägningstid. Andra stora bevakningsposter är semesterersättning och, i vissa branscher, upparbetade löneanspråk av typen ackordsöverskott.

Även om det skulle vara så att en tidsfrist på sex månader i allmänhet skulle vara tillräcklig för att ge förmånsrätt åt lönefordringar kan man dock enligt min mening inte bortse från att i vissa fall lönefordringar blir inestående hos arbetsgivaren för längre tid. SALF har exempelvis i sitt remissyttrande pekat på att bristande sysselsättningsmöjligheter, särskilt i mindre orter, i förening med svårigheter för arbetstagarna att flytta till annan ort kan få till följd att deras lönefordringar står inne åtskilliga månader. Speciella typer av löneposter såsom ackordsöverskott o. d. kan naturligtvis även eljest bli inestående hos arbetsgivaren för längre tid. TCO har för sin del anfört att det beträffande tjänstemän med provisionslön snarare är regel än undantag, att provisionen vid konkurs står inne oreglerad sedan åtskillig tid. TCO framhåller att de avtalade provisionsvillkoren ofta är mycket oklara och svårtolkade i fråga om både förfallotid och annat. Till detta kommer enligt organisationen andra omständigheter, t. ex. att arbetsgivaren haft en undermålig bokföring, vilka tillsammans gör att arbetstagaren i många fall varken kan bedöma storleken av sin provisionsfordran eller förfallotiden för olika delposter.

Intresset av att hindra att löneprivilegiet utnyttjas för osund kreditgivning skulle i och för sig kunna tillgodoses genom en föreskrift att förmånsrätten för lönefordran faller bort om den överlåts. Beredningen har efter vissa överväganden avvisat tanken på en sådan föreskrift. Jag delar beredningens uppfattning i denna fråga. Kreditgivningen torde nämligen ej sällan ske under omständigheter, som gör den fullt godtagbar från allmän synpunkt. Jag tänker exempelvis på sådana fall inom byggnadsbranschen, där byggmästaren får ekonomiska svårigheter och byggherren övertar de anställdas lönefordringar för att få byggnadsföretaget fullföljt. Man bör också beakta att möjligheten att överlåta lönefordran med bibehållen förmånsrätt åtminstone i vissa fall skapar gynnsammare förutsättningar att rekonstruera eller avveckla ett företag på det sätt som med tillämpning av sunda företagsekonomiska principer är lämpligast från sysselsättningssynpunkt.

Beredningens förslag till tidsbestämning står i god överensstämmelse med vad som gäller i Danmark enligt lagstiftning som tillkommit under 1960-talet. Även i Norge har man ganska nyligen fått en lagstiftning med vilken beredningens förslag i huvudsak korresponderar. Sedan förslaget framlades har emellertid frågan om nordisk rättslikhet på denna punkt kommit i ett nytt läge. Nordiska rådet har sålunda den 11 februari 1970 antagit en rekommendation till regeringarna angående förenhetligande av reglerna om förmånsrätt i konkurs (rek.nr 12/1970). I rekommendationen hemställs bl. a., att lönefordringar som har förfallit inom ett år före konkursansökningen ges

förmånsrätt omedelbart efter massafordringar och därmed jämförbara konkursfordringar.

Med hänsyn till det anförda har jag kommit fram till att förmånsrätten bör omfatta lönefordringar som har förfallit tidigast ett år före konkursansökningen.

För det fallet att löneanspråket är tvistigt och betalningen därför har innehållits har beredningen föreslagit, att förmånsrätten skall vara bevarad om talan väckts eller förhandling i bruklig ordning begärts inom sex månader från förfallodagen och konkursansökan följt inom sex månader från det att tvisten slutligt har avgjorts. Med förhandling i bruklig ordning åsyftar beredningen sådan reglerad förhandling som på arbetsmarknaden äger rum mellan parterna eller deras organisationer, oavsett om förhandlingsplikt föreligger eller ej. Beredningen framhåller att förhandling i samma ordning förekommer också mellan oorganiserade arbetstagare och deras arbetsgivare. Detta förslag har i allmänhet inte väckt någon erinran från remissinstansernas sida. SACO har dock anmärkt att det inte kan anses vara fråga om reglerad förhandling när enskild arbetstagare diskuterar en tvistig lönefråga med sin arbetsgivare, särskilt inte om arbetstagaren är oorganiserad.

Även med en tidsfrist av ett år anser jag att en särskild regel är motiverad för det fall att lönefordran är omtvistad. Förmånsrätten bör vara bevarad, om talan väckts inom sex månader från förfallodagen och konkursansökningen följt inom sex månader från det att tvisten blivit slutligt avgjord. Talan kan enklast väckas genom ansökan om betalningsföreläggande. Jag biträder lagberedningens uppfattning att även begäran om förhandling angående tvistigt löneanspråk bevarar tidsfristen. Det bör dock då vara fråga om förhandling i enlighet med förhandlingsordning i kollektivavtal.

Jag övergår nu till frågan om längden av den uppsägningstid som skall få ge upphov till förmånsberättigade lönekrav. Beredningens förslag att förmånsrätten skall omfatta lön under skälig uppsägningstid överensstämmer med hittillsvarande rättspraxis. Vid bedömande av vad som är skälig uppsägningstid bör liksom f. n. hänsyn tas till bl. a. anställningens längd och art. Mot vad förslaget sålunda innehåller finns inte något att invända. Beredningen har emellertid härutöver föreslagit att förmånsrätt för längre uppsägningstid än sex månader inte skall godtas. Vid remissbehandlingen har åsikterna på denna punkt gått isär. Från något håll har framhållits att längre uppsägningstid än sex månader kan förekomma, men att den ökade anställningstryggheten lätt blir illusorisk, om inte förmånsrätt följer med lönefordringen för hela uppsägningstiden. Man har vidare pekat på de s. k. långtidskontrakten för innehavare av ledande befattningar inom företag. Om förmånsrätt vid konkurs inte medges för lönefordran avseende hela den överenskomna kontraktstiden, försvåras rekryteringen av arbetstagare i arbetsledande ställning för sanering av ekonomiskt svaga företag. Någon maximigräns borde därför inte införas i lagen. En annan remissinstans har tvärtom

föreslagit att den förmånsrättsgrundande uppsägningstiden skall begränsas till tre månader för normalfallen med möjlighet till förlängning upp till sex månader om synnerliga skäl föreligger.

Av hänsyn till övriga borgenärer bör enligt min mening en absolut begränsning av den förmånsrättsgrundande uppsägningstiden införas i lagen. Att sätta gränsen lägre än till sex månader är med hänsyn till gällande praxis inte lämpligt. Den av beredningen förslagna tiden är å andra sidan f. n. fullt tillräcklig i det alldeles övervägande antalet fall. Visserligen övervägs bl. a. uppsägningstidens längd av den av chefen för inrikesdepartementet nyligen tillsatta utredningen om ökad anställningstrygghet m. m. (riksdagsber. 1970: In: 30). Från social synpunkt finns emellertid knappast någon anledning att — om en längre uppsägningstid än sex månader gäller — låta den tid som överskrider sex månader vara förmånsrättsgrundande. Beredningens förslag i denna del bör därför godtas.

I fråga om tidsfristerna för förfallna pensionsfordringar bör enligt min mening samma regler gälla som för lönefordringar. Förmånsrätten bör alltså omfatta pensionsfordringar för högst ett år innan konkursansökningen gjordes och nästföljande sex månader.

Den av beredningen föreslagna bestämmelsen om förmånsrätt i vissa fall för framtida pension motsvarar i sak gällande rätt. Denna förmånsrätt skall skydda äldre arbetstagare — födda 1907 eller tidigare — som inte får uppbära full allmän tilläggspension. Den kommer därför successivt att minska med åren för att så småningom helt upphöra. Jag biträder förslaget även i denna del. Jag vill tillägga att arbetslagares fordran på framtida pension i övrigt är oprioriterad. Frågan om sådan fordrans ställning vid konkurs har nyligen prövats. Därvid avvisades förslag om att fordringen skulle utrustas med förmånsrätt (prop. 1967: 83 s. 51, motionerna I: 814 och II: 1019 samt I: 815 och II: 1018, 1LU 38, rskr 292). Enligt min mening finns det nu inte någon anledning att ompröva detta ställningstagande.

Slutligen vill jag beröra den i förevarande lagstiftningsärende synnerligen uppmärksammade frågan om förhållandet mellan löneprivilegiet och fastighetsinteckningar. Såsom har omvittnats i olika sammanhang är det en betydande olägenhet att fastighetsinteckningar — och därvid t. o. m. inteckningar med bästa rätt — kan komma att bli nödlidande på grund av löneprivilegiet. Så betydelsefull som realkrediten är i vårt land — den fasta egendomen antas år 1967 ha varit intecknad för ca 117 miljarder kr. — bör den på allt sätt åtnjuta rättsordningens skydd. Sedan lång tid tillbaka har det också ansetts vara ett angeläget önskemål att stärka fastighetskrediten i det här hänseendet. Beredningens förslag får ses som ett försök att inom förmånsrättsordningens ram lösa problemet.

Såsom åtskilliga remissinstanser har framhållit måste emellertid hjälpmedel utanför förmånsrättsordningen anlitas om konflikten mellan löneborgenärer och inteckningsborgenärer skall kunna lösas på ett tillfredsställande sätt.

Det inom inrikesdepartementet pågående arbetet på en lönegaranti vid konkurs är ett sådant hjälpmedel. Jag vill emellertid inte nu gå vidare in på problemet. Den nuvarande regleringen bör därför i sak behållas, i varje fall tills vidare. Inteckningsborgenärerna skall alltså få vika för löneborgenärernas krav.

Till frågan om löneprivilegiets omfattning såvitt avser semesterersättningar och till vissa andra problem återkommer jag i det följande.

3.3. Hyra och arrendeavgift

Fordran på hyra eller arrendeavgift hör till de krav som f. n. utgår med förmånsrätt. Därvid förutsätts att fordringen har förfallit till betalning inom ett år innan utmätningen ägde rum eller konkursansökningen gjordes eller under tiden därefter. Hyresvärdens förmånsrätt avser förutom hyra även exempelvis krav på ersättning för skada på den uthyrda lägenheten. Jordägarens förmånsrätt åter avser förutom arrendeavgift bl. a. krav på ersättning för husröta och vanhävd. Förmånsrätten gäller i hyresgästen resp. arrendatorn tillhöriga lösören inom fastigheten och dessutom — i arrendefallet — i arrendatorn tillhöriga byggnader på fastigheten.

Förmånsrätten för hyra och arrendeavgift kompletteras med retentionsrätt. Innebörden härav är att hyresvärd och jordägare får hålla kvar egendom som säkerhet för fordran på hyresgäst resp. arrendator. Medan hyresvärd kan göra sin retentionsrätt gällande när som helst under hyrestiden, är jordägarens retentionsrätt inskränkt till tidpunkten för arrendatorns avflyttning. Det skall vidare nämnas att hyresvärdens eller jordägarens förmånsrätt inte sammanfaller helt med retentionsrätten utan att vissa avvikelser föreligger, t. ex. beträffande de fordringar som grundar rättigheterna.

Lagberedningen har övervägt frågorna om förmånsrätt och retentionsrätt för hyresvärd och jordägare. Övervägandena har lett till förslag om en omkonstruerad förmånsrätt och ett avskaffande av retentionsrätten. Förmånsrätten har anknutits till lagen om företagsinteckning. Detta innebär bl. a. att förmånsrätten gäller endast när hyresgästen eller arrendatorn är näringsidkare och den uthyrda lägenheten eller arrendestället är avsett för verksamheten. Hyra eller arrende enbart för bostadsändamål faller sålunda utanför. Förmånsrätten är vidare begränsad så till vida att den inte avser större belopp än tre månaders hyra eller ett års arrendeavgift. Som ersättning för retentionsrätten föreslås att hyresvärd och jordägare skall få rätt till omedelbar utmätning hos hyresgästen resp. arrendatorn. Det förutsätts därvid att fordringen är klar och förfallen samt grundar sig på skriftligt avtal.

Bestämmelserna om förmånsrätt och retentionsrätt har samband med reglerna om verkan av att hyresgäst eller arrendator försätts i konkurs. Beredningen har utarbetat nya regler i detta ämne (se härom under 4.2). I sammanhanget bör även nämnas att beredningen i betänkandet Utsökningsrätt VIII föreslår att en särskild konkursgrund i 4 § KL upphävs. Konkursgrun-

den ger hyresvärd och jordägare rätt att få nyttjanderättshavaren försatt i konkurs, om egendom, i vilken hyresvärden eller jordägaren har förmånsrätt, undandras dem.

Beredningens förslag till omkonstruktion av förmånsrätten har i allmänhet lämnats utan erinran av remissinstanserna. Från några håll har emellertid viss kritik framförts. Man har därvid vanligen hävdad att förmånsrätten begränsats alltför mycket i beredningens förslag. Det finns emellertid även remissinstanser som anser att förmånsrätten helt skall slopas. Förslaget att utmönstra retentionsrätten har i stort sett godtagits av remissinstanserna. Däremot har en hel del remissinstanser avstyrkt förslaget om rätt till omedelbar utmätning för hyresvärd och jordägare.

För egen del anser jag att hyresprivilegiet och arrendeprivilegiet bör omprövas förutsättningslöst i detta sammanhang. Därvid bör man utgå från att hyresvärd och jordägare skall behandlas på samma sätt som det stora flertalet fordringsägare och att deras fordringar alltså skall vara oprioriterade. Ett särskilt skäl härför är intresset av att uppnå nordisk rättslikhet på denna punkt. I Danmark och Norge har tidigare funnits ett hyresprivilegium. Detta har emellertid inte längre ansetts tillräckligt motiverat i något av länderna och har därför numera avskaffats. I överensstämmelse med det allmänna betraktelsesättet (3.1) är ett bibehållande i vårt land av hyresprivilegiet försvarligt endast om skälen härför är mycket starka.

Vid remissbehandlingen har framhållits att den nuvarande förmånsrätten i vissa fall är av stor ekonomisk betydelse för hyresvärd och jordägare. Det måste också medges att en hyresvärd kan få vissa svårigheter att snabbt hyra ut en stor och dyr lägenhet på nytt sedan den utrympts i förtid. Uppenbarligen kan emellertid skäl av det slaget inte i och för sig motivera ett bibehållande av hyresprivilegiet. Det är i stället just för att fördela riskerna för ekonomiska förluster så rättvist som möjligt mellan olika borgenärer som hyresprivilegiet kan behöva avskaffas.

Ekonomisk betydelse torde förmånsrätten ha i fråga om uthyrda affärslokaler o. d. samt beträffande arrenden där arrendestället används i arrendatorns förvärvsverksamhet. Däremot torde den i allmänhet sakna betydelse såvitt avser uthyrda bostäder. Detta beror bl. a. på att hyresgästen-gäldenären i bostaden regelmässigt inte har andra tillgångar än sådana som omfattas av hans beneficium, dvs. är utmätningss fria av hänsyn till honom själv och hans närstående. Dessutom gäller att om hyran — som enligt lag och allmän praxis är förskottshyra — inte betalas, hyresvärden ändå är säkerställd genom att han ganska kort tid efter förfallodagen kan få hyresrätten förverkad och hyresgästen avhyst. Jag vill särskilt påpeka att hyresvärdens rätt att vid betalningsförsummelse bli av med hyresgästen gäller även när hyresgästen är i konkurs. Det är under hänvisning till nu angivna förhållanden som beredningen har avstått från att föreslå förmånsrätt för hyresfordran eller fordran på arrendeavgift som avser bostadsarrende. Jag delar bered-

ningens åsikt att förmånsrätt inte är tillräckligt motiverad i dessa fall.

I fråga om affärslokaler o. d. samt beträffande arrenden där arrendestället används i arrendatorns förvärvsverksamhet gäller visserligen också att nyttjanderättshavaren ganska snabbt kan bli avhyst om han inte betalar hyran eller arrendeavgiften på föreskriven tid. Fråga är emellertid om inte hyresvärd och jordägare härutöver i dessa fall bör medges visst rättsskydd i form av förmånsrätt till betalning. Motivet härtill skulle vara att samtliga borgenärer kan vara betjänta av det. En hyresvärd eller jordägare som har förmånsrätt för sin fordran kan sålunda vid betalningsförsummelse på grund av förmånsrätten avstå från att omedelbart begära avhysning. Om hyresgästen eller arrendatorn försätts i konkurs, kan konkursförvaltningen i stället få visst anstånd med betalningen. Under respittiden kan konkursförvaltningen närmare undersöka konkursgäldenärens förvärvsverksamhet och besluta om hur den lämpligen bör rekonstrueras eller avvecklas. Som bankspektionen har understrukit i sitt remissyttrande innebär en flyttning av konkursföretag ofta att verksamheten avsevärt försvaras eller omöjliggörs. Dessutom visar erfarenheten att nyttjanderätt till en affärslokal e. d. ofta utgör en beaktansvärd tillgång i ett konkursbo.

Man kan visserligen hävda att hyresvärd och jordägare i likhet med andra borgenärer kan begära säkerhet för sina framtida krav på hyra resp. arrendeavgift. Sådan säkerhet kan bestå av lös pant, borgensförbindelse eller, om nyttjanderättshavaren är näringsidkare, företagsinteckning. I fråga om jordbruksarrenden lär det f. ö. inte vara ovanligt att jordägaren redan nu — förutom att begära förskottsbetalning — kräver säkerhet i en eller annan form (bet. s. 109). Om nyttjanderättshavaren har ställt säkerhet, skulle en betalningsförsummelse från hans sida inte omedelbart behöva följas av avhysning. Jag tror emellertid att det för borgenärernas gemensamma bästa är bättre att förse fordringar på hyra och arrendeavgift med förmånsrätt än att hänvisa hyresvärdar och jordägare till att säkerställa sig genom enskilda överenskommelser. Jag vill i sammanhanget särskilt påpeka att remissinstanser som företräder kreditgivningen har godtagit beredningens förslag om förmånsrätt.

På grund av det anförda anser jag tillräckligt starka skäl tala för beredningens förslag att behålla förmånsrätt beträffande affärslägenheter o. d. samt i fråga om arrenden där arrendestället används i arrendatorns förvärvsverksamhet. Detta innebär visserligen att nordisk rättslikhet formellt inte upprätthålls på denna punkt. I praktiken kommer emellertid förhållandena i Sverige inte att skilja sig så mycket från dem i Danmark och Norge. I de sistnämnda båda länderna tvingas man nämligen som en ersättning för hyresprivilegiet och arrendeprivilegiet att, åtminstone för viss tid, göra fordringar på hyra och arrendeavgift till massakrav, dvs. krav som skall tillgodoses innan utdelning sker till borgenärerna (bet. s. 178, 179 och 182). En sådan ordning, som lätt blir komplicerad, behövs inte om beredningens förslag följs (jfr under 4.2).

Den nya utformning som beredningen har givit hyresprivilegiet och arrendeprivilegiet har inte mött någon invändning från remissinstansernas sida. Jag har inte heller något att erinra mot att man i konstruktionen knyter an till företagsinteckningen. Detta innebär en vidgning av objektet för förmånsrätten. Bl. a. kommer just nyttjanderätten, om den är utmättningsbar, att omfattas av förmånsrätten (4 § första st. 3 lagen om företagsinteckning), vilket i många fall torde komma att bli värdefullt för förmånsrättshavaren (jfr prop. 1966: 23 s. 99 och 1968: 130 s. 111). Å andra sidan begränsas de förmånsberättigade fordringarna — som är alla slags fordringar vilka grundar sig på nyttjanderättsavtalet och alltså inte endast vad som i detta har betecknats såsom hyra eller arrendeavgift — till maximalt tre månaders hyra eller ett års arrendeavgift. Tidsbegränsningen har väckt viss uppmärksamhet i remissyttrandena. Jag får i anledning härav anföra följande.

Begränsningen av förmånsrätten till tre månaders hyra är visserligen ganska kraftig om man jämför med vad som nu gäller. Enligt min mening är emellertid ett belopp som motsvarar tre månaders hyra tillräckligt för sitt syfte att ge konkursförvaltningen tid att undersöka och besluta om hur konkursgäldenärens rörelse skall rekonstrueras eller avvecklas.

Beträffande begränsningen av förmånsrätten vid arrende har lantbruksförbundet gjort gällande, att jordägarens fordran på husröteersättning, som f. n. inte är tidsbegränsad, vanligtvis uppgår till högre belopp än som motsvarar ett års arrendeavgift. Detta beror på att jordägaren har underlåtit att begära syn under en lång följd av år med påföljd att mycket stora belopp är utestående vid arrendeperiodens slut. Såsom jordbrukskasseförbundet har påpekat kommer emellertid de nya arrendereglerna (9 kap. 23 § i förslaget till jordabalk, prop. 1970: 20) att medföra tätare syner och därmed mera fortlöpande reglering av jordägarens och arrendatorns mellanhavanden. På grund härav bör begränsningen till ett års arrendeavgift kunna godtas.

Hyresvärds och jordägares retentionsrätt är i praktiken föga effektiv. Nyttjanderättshavaren kan bl. a. flytta den egendom som omfattas av retentionsrätten innan hyresvärden eller jordägaren hunnit utöva sin rätt. Även om egendomen skulle finnas kvar kan det f. ö. vara svårt för hyresvärd eller jordägare att verkställa retentionsåtgärder beträffande egendomen (se vidare bet. s. 183 och 189). Hyresvärds och jordägares förmånsrätt har självständig betydelse och behöver i och för sig inte kompletteras med retentionsrätt. Med hänsyn härtill har jag inte något att erinra mot beredningens förslag att slopa den nuvarande retentionsrätten. Enligt min mening är det därvid inte behövt att ge hyresvärd och jordägare rätt till omedelbar utmätning när fordringen är klar och förfallen och grundar sig på skriftligt avtal. En sådan ordning skulle, såsom flera remissinstanser har utvecklat, utan tvekan föra med sig åtskilliga tillämpningsproblem. Än viktigare är att nyttjanderättshavaren-gäldenären inte skulle få tillräckligt effektiva möjligheter att tillvarata sin rätt. Beredningens förslag i ämnet kan lämpligen prövas

senare i samband med att ett nu inom justitiedepartementet vilande förslag om överflyttning av mål om betalningsföreläggande från allmän domstol till utmättningsman tas upp på nytt (jfr prop. 1964: 126 s. 17 och 1LU 1970: 22 s. 10).

3.4. Skatter m. m.

Vissa skatter och allmänna avgifter utgår f. n. med förmånsrätt. Bestämmelserna härom finns såvitt avser skogsvårdsavgift i 17 kap. 6 § HB och i övrigt i 17 kap. 12 § HB. De förmånsberättigade skatte- och avgiftsfordringarna är i sistnämnda paragraf uppdelade på tre stycken. Samtliga dessa fordringar har samma förmånsrätt — den sämsta i förmånsrättsordningen, dvs. närmast framför oprioriterade fordringar — men förmånsrätten är begränsad på olika sätt för olika slag av fordringar.

Första stycket omfattar bl. a. statlig inkomst- och förmögenhetsskatt, kommunal inkomstskatt, folkpensionsavgift, sjukförsäkringsavgift och vissa arbetsgivaravgifter. I huvudsak är det här fråga om sådana skatter och avgifter som omfattas av bestämmelserna i uppbördsförordningen. För förmånsrätt förutsätts att skatten eller avgiften har förfallit till betalning före konkursbeslutet men inte tidigare än två år innan konkursansökningen gjordes.

Enligt andra stycket har staten förmånsrätt för fordran på belopp som innehållits genom skatteavdrag för utskylder, avgifter eller bidrag, som avses i första stycket, eller sjömansskatt. Innehållandet skall ha skett före konkursbeslutet men inte tidigare än två år före konkursansökningen.

Tredje stycket ger förmånsrätt för indirekta skatter, t. ex. mervärdeskatt. Förmånsrätten avser skatt eller avgift som belöper på tiden till konkursbeslutet och inte hänför sig till kalenderår som gått till ända mer än två år före konkursansökningen.

Inom lagberedningen utarbetades år 1964 en promemoria angående förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter. I promemorian uttalade beredningen att förmånsrätten av vissa skäl borde upphävas (2.4.1).

Beredningen inhämtade yttranden över promemorian från ett stort antal remissinstanser. I flertalet yttranden tillstyrktes eller godtogs att skatteprivilegiet avskaffades. I några yttranden ställde man sig tveksam och i andra avstyrktes reformen eller uttalades att beslut i frågan borde anstå tills vidare.

I sitt slutliga förslag vidhåller beredningen uppfattningen att skatteprivilegiet bör utmönstras (2.4.3). Beredningens förslag till ny lag innehåller därför inte någon bestämmelse om förmånsrätt för skatter och allmänna avgifter.

Remissutfallet beträffande beredningens slutliga förslag stämmer ganska väl överens med motsvarande i fråga om beredningens promemoria. Även denna gång förhåller det sig alltså så, att flertalet remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran förslaget om att avskaffa skatteprivilegiet medan ett mindre antal avstyrker eller är betänksamma till det. Vid remisstillfällena

är det också i stort sett samma remissinstanser som intar en positiv resp. negativ ståndpunkt till förslaget.

Sålunda gäller att remissinstanser som representerar det enskilda näringslivet — t. ex. arbetsgivareföreningen, bankföreningen, industriförbundet, grossistförbundet och näringslivets skattedelegation — anser att förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter bör avskaffas. Denna ståndpunkt intas också av löntagarorganisationerna samt av en del statliga myndigheter, som inte har någon anknytning till uppörd eller indrivning av skatt, t. ex. flera hovrätter, bankinspektionen och kommerskollegium.

De remissinstanser som avstyrker eller är tveksamma till förslaget om att avskaffa skatteprivilegiet utgörs uteslutande av statliga myndigheter. Det är sådana myndigheter som har till uppgift att ombesörja uppörd eller indrivning av skatt eller vars verksamhet har nära anknytning till sådana uppgifter. Hit hör bl. a. CFU, EON samt flertalet i ärendet hörda länsstyrelser och kronofogdemyndigheter. Vad dessa remissinstanser anfört måste enligt min mening tillmätas särskild betydelse.

Frågan om förmånsrättens ekonomiska betydelse har i lagstiftningsärendet tilldragit sig stor uppmärksamhet. Enligt uppgifter som beredningen låtit inhämta (bet. s. 78 och bil. D till bet.) uppgick utdelningen på skattefordringar med förmånsrätt i konkurser som avslutats åren 1965—1967 till resp. 4,7 miljoner, 4,3 miljoner och 5,4 miljoner kr. Det belopp som bevakats med förmånsrätt i samma konkurser var resp. 13,2 miljoner, 14,8 miljoner och 19,2 miljoner kr. Dessa siffror tyder visserligen på att förmånsrätten från ekonomisk synpunkt är av begränsad betydelse för statsverket. Såsom flera remissinstanser har anmärkt medför emellertid blotta förekomsten av skatteprivilegiet, att betydande belopp flyter in utan vare sig utmätnings- eller konkursåtgärder. På många håll har sålunda utbildats en praxis enligt vilken företag och dödsbo avvecklas med iakttagande av förmånsrätten för skatter utan att det kostnadskrävande konkursförfarandet tillgrips. Skatteprivilegiet har redan på grund härav större ekonomisk betydelse än vad de angivna siffrorna ger vid handen.

I sammanhanget är även värt att nämna att statsverkets inkomster vid ackord kan komma att nedgå, om förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter slopas. Privilegieringen av skattefordringar innebär sålunda att dessa inte berörs av offentligt ackord. Blir skattefordringarna oprioriterade får det emellertid till följd att de vid offentligt ackord måste nedsättas i samma utsträckning som andra oprioriterade fordringar.

Vidare gäller att restföringen av skatter och allmänna avgifter under senare år har ökat högst väsentligt. Om denna utveckling fortsätter, kommer ett eventuellt avskaffande av skatteprivilegiet därför att på sikt medföra allt större årliga inkomstbortfall.

På grund av det anförda torde det vara klart att förmånsrätten långt ifrån kan sägas sakna ekonomisk betydelse. I stället kan man konstatera att den

för med sig relativt god ekonomisk utdelning. Vid sidan härav finns emellertid även andra omständigheter, som motiverar ett bibehållande av skatteprivilegiet.

Jag vill här till en början erinra om vissa överväganden i ett nyligen avgjort lagstiftningsärende. Jag syftar på övervägandena kring frågan huruvida skatt alltjämt skulle få tas ut genom införsel (prop. 1968: 130 s. 93). Införselinstrumentet riktar sig mot löntagare. Med hänsyn till källskattesystemet ansågs i propositionen att det ekonomiska intresset av att få ta ut skatter genom införsel var mindre nu än tidigare. Införselmöjligheten ansågs ändå böra behållas främst under hänvisning till dess betydelse för skattemoralen. Detta blev också statsmakernas beslut (SFS 1968: 621).

Förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter fyller beträffande företagare en liknande funktion som införsel i fråga om löntagare. Med hänsyn härtill måste även i detta lagstiftningsärende stor hänsyn tas till skattemoraliska synpunkter. Man kan inte heller bortse från att förutsättningarna för en effektiv uppbörd är mindre gynnsamma beträffande företagare än i fråga om löntagare.

Som innehavare av fordringar på skatter och allmänna avgifter kan staten inte från indrivningssynpunkt konkurrera på lika villkor med innehavare av oprioriterade fordringar. Särskilt såvitt angår innehållna skatteavdrag (17 kap. 12 § andra st. HB) och indirekta skatter (17 kap. 12 § tredje st. HB) förflyter ofta lång tid från det att bristfälligheter har konstaterats i arbetsgivarens redovisning och till dess restlängd har upprättats och tillställts utmätningssmannen för indrivning av oredovisade belopp. En förkortning av denna tid är i och för sig önskvärd men kan ändå inte drivas särskilt långt, eftersom det skulle kräva en oproportionerligt stor personalinsats. Under sådana förhållanden kommer statsverket i jämförelse med enskilda fordringsägare i underläge gentemot en arbetsgivare som är på obestånd. Medan den enskilde fordringsägaren som villkor för leverans kan kräva kontant betalning eller säkerhet i form av exempelvis borgen eller företagsinteckning, kan statsverket först långt efter det att dess fordran har förfallit till betalning försöka säkerställa sig genom utmätning. Skatteprivilegiet kompenserar därför det underläge som staten har vid uppbörd och indrivning jämfört med annan fordringsbevakning.

Skatteprivilegiet har betydelse såsom hjälpmedel för utmätningssmannen i hans arbete. Han kan exempelvis på grund av detta lämna ett företag med god prognos anstånd med skattebetalningen samtidigt som han avstår från att utmäta omsättningstillgångar, som kanske är företagets enda utmätningssbara egendom. Utmätningssmannen får genom förekomsten av skatteprivilegiet över huvud taget något större utrymme för att anpassa sitt handlande till förhållandena i det särskilda fallet. Jag vill i sammanhanget framhålla att utmätningssmannens uppgift ofta är svår när det gäller att driva in skatt från företag. I princip gäller att utmätningssmannen inte skall ta sociala hänsyn vid

indrivningen. Är det från samhällets synpunkt angeläget att ett företag, som är i likviditetssvårigheter, får fortsätta sin verksamhet, bör — som riksdagens bevillningsutskott har uttalat (BeU 1967: 53 s. 64) — stödet till företaget lämnas i form av direkta bidrag och inte genom att principerna för skatteuppbörden sätts å sido (jfr bet. s. 79). I praktiken är det emellertid ofta vanskligt att följa detta uttalande. Det kan sålunda under lång tid framstå som ovisst huruvida ett företag skall få stöd av det allmänna. Utmätningssmannen måste emellertid i ett indrivningsärende snabbt besluta om säkerhetsåtgärder skall vidtas. I orter med dåligt sysselsättningsläge blir utmätningssmannens agerande särskilt känsligt. Ibland kompliceras utmätningssmannens uppgift av att företaget begär ackord för sina skatteskulder (se 62 § tredje st. uppbördsförordningen). Ackordsfrågan prövas av länsstyrelsen och medan den ännu är oavgjord kan det vara tveksamt hur energiskt utmätningssmannen skall driva sitt ärende. Uppenbarligen bör utmätningssmannen i tveksamma indrivningsärenden ha fortlöpande kontakt med sådana myndigheter och organisationer — t. ex. länsstyrelse och företagarförening — som är inkopplade på frågan om en refinansiering av det aktuella företaget.

Det är mot bakgrunden av nu anmärkta förhållanden i fråga om indrivningen som skatteprivilegiet måste ses. Skall man slopa skatteprivilegiet, bör samtidigt utmätningssmannens arbetsuppgifter förenklas och skatteindrivningen effektiviseras. Så komplicerade som förhållandena i allmänhet är beträffande företag i likviditetssvårigheter, skulle emellertid en mer rutinmässigt verkställd skatteindrivning ibland få konsekvenser, som inte är önskvärda.

Det finns sålunda enligt min mening tungt vägande skäl för att behålla skatteprivilegiet.

Jag övergår nu till att behandla de skäl som har åberopats för att slopa skatteprivilegiet. Dessa är framför allt vid sidan av den allmänna synpunkten att borgenärer helst bör behandlas lika, att staten vid jämförelse med innehavare av oprioriterade fordringar har betydligt bättre möjligheter till riskutjämning, att skatteprivilegiet såsom en s. k. tyst förmånsrätt är till särskild olägenhet för kreditgivningen samt att skatteprivilegiet i övriga nordiska länder skall avskaffas i den mån detta inte redan skett.

Påståendet att staten vid jämförelse med innehavare av oprioriterade fordringar har betydligt bättre möjligheter till riskutjämning är i och för sig obestridligt. Påståendet har emellertid sitt fulla värde endast i en del fall. Vissa fordringsägare utan förmånsrätt har sålunda ofta själva resurser för en tillfredsställande riskutjämning. Dessa fordringsägare — t. ex. stora leverantörsföretag — har i allmänhet, vid sidan av staten, de största ekonomiska anspråken i konkurser. Den omständigheten att staten har möjlighet till stor riskutjämning bör därför inte i förevarande sammanhang tillmätas någon avgörande betydelse.

Till förmån för ett slopande av skatteprivilegiet har, som jag nyss nämnde, åberopats även att privilegiet i dess egenskap av tyst förmånsrätt är till särskild olägenhet för kreditgivningen. Det har därvid gjorts gällande att fordringar på t. ex. mervärdeskatt och innehållna skatteavdrag för anställda i det enskilda fallet snabbt kan stiga till avsevärda belopp. Gentemot detta har invänts att, sedan kreditgivningen år 1967 gynnats genom det vidgade fastighetsbegreppet och företagsinteckningsreformen, skatteprivilegiet inte längre är till samma skada som förut. Det är numera egentligen bara kontanter, värdepapper o. d. som ett företag inte kan belåna mot inteckning som säkerhet och egendom av detta slag har givetvis förbrukats när ett företag går i konkurs. Dessutom har påpekats att förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter inte är så tyst som det kan förefalla. Sålunda gäller att kronofogdemyndigheternas register över alla restförda fysiska och juridiska personer är offentliga. Registren torde också regelmässigt utnyttjas av kreditupplysningsföretagen. Enligt min mening reducerar dessa omständigheter högst väsentligt värdet av påståendet om olägenheten för kreditgivningen av skatteprivilegiet.

De nordiska kommittéer som arbetar på reformering av konkurslagstiftningen har ansett, att skatteprivilegiet är otillräckligt motiverat och bör avskaffas. I Danmark har privilegiet på förslag av den danska kommittén redan slopats. Norge har genom provisorisk lagstiftning år 1963 tagit ett stort steg i den riktningen. I Finland har arbetet ännu inte fortskridit så långt att ett förslag kunnat läggas fram (se vidare 2.1.2 och bet. s. 75).

Uppenbarligen kan man ha olika mening om betydelsen i förevarande sammanhang av nordisk rättslikhet. Bland remissinstanserna finns sådana som anser det mycket angeläget med enhetliga regler för de nordiska länderna men också sådana som inte kan förstå att en enhetlighet på denna punkt skall vara nödvändig.

Själv vill jag först erinra om mina allmänna uttalanden att möjligheterna att vinna nordisk rättslikhet på förmånsrättslagstiftningsområdet är mycket begränsade (3.1). I fråga om skatterna är visserligen dessa möjligheter kanske större än i många andra hänseenden. Ännu så länge är det emellertid endast i Danmark som skatteprivilegiet helt har avskaffats. Denna reform torde f. ö. ha underlättats av att den samtidigt innebar en väsentlig förstärkning av lönefordringarnas ställning (jfr bet. s. 37). I den mån inhemska skäl talar med tillräcklig styrka för ett bibehållande av skatteprivilegiet, bör detta därför — åtminstone i dagens läge — få väga över önskemålen om nordisk rättslikhet.

Sammanfattningsvis får jag framhålla att starka skäl alltjämt stöder förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter. Dessa skäl är av både ekonomisk och indrivningsteknisk karaktär. Dessutom är förmånsrätten motiverad av hänsyn till skattemoralen. Enligt min mening väger dessa skäl klart över de omständigheter som åberopats för ett slopande av skatteprivilegiet.

Jag föreslår därför efter samråd med chefen för finansdepartementet att förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter behålls.

Härefter återstår att avgränsa de skatter och allmänna avgifter som i fortsättningen skall vara prioriterade.

Den nuvarande regleringen i 17 kap. 12 § HB innebär en uppräkningslista av ett antal skatter och avgifter. Bestämmelserna har ofta ändrats som en följd av reformer på skatte- och avgiftsområdet. Ibland har man vid sådana reformer underlåtit att ändra bestämmelserna eftersom innebörden av dessa inte påverkats av reformerna. Bestämmelserna hänvisar exempelvis alltjämt till lagen om folkpensionering, lagen om försäkring för allmän tilläggspension, lagen om allmän sjukförsäkring och lagen om moderskapshjälp trots att samtliga dessa lagar har upphävts genom lagen om allmän försäkring.

Av det anförda framgår att bestämmelserna är detaljerade och svårlästa. Det kan under sådana förhållanden sättas i fråga om den närmare regleringen verkligen hör hemma i själva förmånsrättslagen. Det är onekligen mera praktiskt att i lagen nöja sig med en allmän bestämmelse om att skatter och allmänna avgifter har viss förmånsrätt och att beträffande frågan vilka skatter och avgifter som åsyftas hänvisa till särskild reglering. Det blir då betydligt enklare att låta reformer på skatte- och avgiftsområdet slå igenom på förmånsrättsreglerna.

Efter samråd med chefen för finansdepartementet föreslår jag därför att man nöjer sig med en allmän bestämmelse om förmånsrätt i förmånsrättslagen och att man ger detaljerade bestämmelser i ämnet på annat håll. Principen korresponderar med vad som gäller beträffande frågan vilka skatter och allmänna avgifter som får tas ut genom införsel (jfr prop. 1968: 130 s. 119 och 1969: 51).

I detaljregleringen bör såsom förutsättning för förmånsrätt tas upp föreskrifter om den tid inom vilken skatterna eller avgifterna skall ha förfallit till betalning eller på vilken tid de skall belöpa. I den allmänna bestämmelsen bör beträffande sådana särskilda förutsättningar hänvisas till detaljbestämmelserna.

Jag vill tillägga att enligt min mening skatteprivilegiet i huvudsak bör omfatta samma skatter och avgifter som f. n. samt vidare att förmånsrätten i stort sett bör begränsas som nu. Jämknings- och olika hänseenden kan emellertid vara motiverade. Avsikten är att chefen för finansdepartementet skall låta utarbeta förslag i ämnet.

3.5. Övriga fordringar

I det föregående har jag kommit fram till att löne- och skattefordringar liksom hittills bör vara utrustade med allmän förmånsrätt (3.2 resp. 3.4). Den fråga som härefter kommer upp är huruvida några andra fordringar bör vara privilegierade på samma sätt.

I gällande lag är det en hel rad fordringar som — vid sidan av löner och skatter — utgår med allmän förmånsrätt. Många av dessa fordringar återfinns i samma lagrum som löneprivilegiet eller 17 kap. 4 § HB. De har sålunda en mycket framskjuten förmånsrätt vilket beror på att de, åtminstone delvis, står nära s. k. konkurskostnader eller skulder som skall betalas ur konkursboet innan utdelning till konkursborgenärerna äger rum. Hit hör till en början begravnings- och bouppteckningskostnad som går före lönefordringar. Med lika rätt som lönefordringar går läkarlön m. m. under avliden gäldenärs sista sjukdom och borgenärs kostnad för gäldenärs försättande i konkurs eller för beslut att dödsbos egendom skall avträdas till förvaltning av boutredningsman. Efter lönefordringar men ändå med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB går anspråk på arvode och kostnadsersättning åt vissa funktionärer vid boutredning, arvskifte eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs.

Övriga fordringar som f. n. har allmän förmånsrätt är i förmånsrättsordningen placerade närmast framför skattefordringarna. Här åsyftas krav på ersättning i anledning av förmynderskap eller sådant godmanskap som avses i 18 kap. FB (17 kap. 10 § HB). Vidare kommer här i fråga åtskilliga redovisningsfordringar, bl. a. hos statens tjänstemän för egendom som de har mottagit i sin tjänst (17 kap. 11 § HB).

Beredningen har utifrån sina utgångspunkter granskat skälen för förmånsrätt för alla de nu nämnda fordringarna och har därvid funnit, att förmånsrätten numera är motiverad endast för ett begränsat antal. De fordringar som enligt beredningens förslag (12 §) fortfarande skall var privilegierade är begravnings- och bouppteckningskostnad, borgenärs kostnad för gäldenärs försättande i konkurs eller för beslut att dödsbos egendom skall avträdas till förvaltning av boutredningsman, arvode och kostnadsersättning till vissa funktionärer under boutredning eller offentlig ackordsförhandling samt, under vissa förutsättningar, kostnad för särskilda åtgärder som därvid har vidtagits.

Beredningen har även diskuterat huruvida anledning finns att tillskapa nya allmänna förmånsrätter. Diskussionen har närmast gällt fordran på underhållsbidrag, revisorsarvode och speditiionsutlägg. Beredningen har emellertid inte ansett, att det finns tillräckligt starka skäl för att privilegiera dessa fordringar.

Beredningens förslag har i huvudsak godtagits av remissinstanserna. Som jag redan har nämnt (3.1), råder allmän enighet om att fordringar skall få vara förmånsberättigade endast när skälen härför väger mycket tungt. Från enstaka håll har emellertid höjts röster för en något generösare privilegiering än den beredningen föreslår. Man argumenterar härvid för att några av de fordringar som beredningen har hänvisat till de oprioriterade skall få utgå med förmånsrätt.

För egen del vill jag först slå fast, att man i remissyttrandena inte har dis-

kuterat privilegiering av andra fordringar än dem beredningen har behandlat. Det finns inte heller enligt min mening anledning att i det här sammanhanget ta upp ytterligare någon fordran till övervägande (jfr emellertid vad som sägs under 3.1 om skadeståndsfordringar).

De motsvarigheter som beredningen har föreslagit till de förmånsrätter som nu finns i 17 kap. 4 § HB är enligt min mening ganska självklara. Har konkursgäldenären avlidit före konkursutbrottet bör rimligen fordran på *begravnings- och bouppteckningskostnad* utgå med förmånsrätt. Som beredningen har uttalat (bet. s. 145), bör fordringen anses grundad i och med dödsfallet. Den kan därför bevakas endast om gäldenären har avlidit före konkursen.

Från något remisshåll har uttalats tvekan om det fortsatta behovet av förmånsrätt för *borgenärs kostnad för gäldenärens försättande i konkurs eller för beslut om att dödsbos egendom skall avträdas till förvaltning av boutredningsman*. Denna tvekan är svårförståelig. Från principiell synpunkt är förmånsrätt för sådan fordran enligt min mening väl motiverad. Jag tror inte heller att privilegieringen saknar praktisk betydelse. Den omständigheten att s. k. konkursansökningskostnad numera i regel döms ut redan i det mål, varigenom gäldenären försätts i konkurs (se bet. s. 141), medför sålunda inte att kostnaden inte skulle behöva bevakas i konkursen för att bli gottgjord. I sammanhanget vill jag, eftersom f. n. viss tvekan råder på den punkten, stryka under beredningens uttalande att förmånsrätten bör gälla oavsett om kostnadsersättning dömts ut i ansökningsmålet och bevakning därefter skett av det utdömda beloppet eller om ersättningsyrkandet har framställts först i konkursen (2.5.1 och bet. s. 144). I fråga om borgenärs kostnad för att få tillstånd boutredningsmannaförvaltning gäller, att den står så nära konkursansökningskostnad (se bet. s. 141), att även den bör omfattas av förmånsrätt.

En grundläggande uppgift för konkursförvaltningen är att klarlägga konkursgäldenärens ekonomiska ställning. Uppgiften kan, beroende på förhållandena i det enskilda fallet, vara mer eller mindre svår. I sådana fall då konkursen har föregåtts av boutredningsmannaförvaltning eller ackordsförhandling har gäldenärens ekonomiska förhållanden utretts. Det utredningsarbete som sålunda har utförts underlättar konkursförfarandet och är därigenom till borgenärernas gemensamma bästa. Det är med hänsyn härtill som beredningen har föreslagit, att *arvode och kostnadsersättning till förordnad boutredningsman och vissa funktionärer vid ackordsförhandling* alltså skall vara privilegierade. Jag har inte något att invända mot förslaget. Vid remissbehandlingen har emellertid uttalats önskemål om att förmånsrätten skall vidgas till att avse några liknande fall. I anledning härav vill jag anföra följande.

Kammarkollegiet har uttalat att arvode och kostnadsersättning till god man för allmänna arvsfonden bör utgå med förmånsrätt. Det kan visserligen vara sant att vid de tillfällen en sådan god man förordnas, denne utför ett

arbete med utredning av dödsboet som i huvudsak kan jämföras med boutredningsmannens motsvarande arbete. Emellertid är det inte dödsboet utan allmänna arvsfonden som enligt vanliga regler för sysslomannaskap svarar för ersättningen till gode mannen (se 9 § lagen om allmänna arvsfonden jfrt med 18 kap. 5 § HB; se också lagberedningens förslag till revision av ÄB IV s. 638). Någon föreskrift om förmånsrätt för anspråk av god man för allmänna arvsfonden är under sådana förhållanden inte behövlig.

Kammarkollegiet har vidare föreslagit att god man enligt 18 kap. 2 § FB skall få åtnjuta förmånsrätt för krav på arvode och kostnadsersättning. Enligt nämnda lagrum skall god man förordnas för omyndig i vissa fall när förmyndaren eller hans make, å ena sidan, och den omyndige, å den andra, har stridande intressen. Ett sådant fall är att förmyndaren eller hans make och den omyndige är delägare i samma dödsbo. Det är i fråga om detta fall som kammarkollegiet — för att underlätta rekryteringen av gode män — har ansett behov av förmånsrätt föreligga. Jag kan visserligen hålla med om att det ibland antagligen är svårt att förmå någon att åtaga sig uppdrag som god man. Detta gäller emellertid inte endast i de fall till vilka kammarkollegiet har hänvisat utan även i vissa andra fall i vilka god man skall förordnas, se t. ex. 18 kap. 4 § FB och 18 kap. 2 § ÄB. Enligt min mening är det föga ändamålsenligt att söka lösa rekryteringsfrågan genom att utrusta gode mannens ersättningskrav med förmånsrätt. I princip skall ersättningen till gode mannen utgå ur den förmögenhetsmassa vars intresse han har att tillvarata. Den åsyftade lösningen kommer emellertid inte att omfatta de fall där det inte finns någon förmögenhetsmassa eller en högst obetydlig sådan (jfr 1LU 1970: 40). Jag är på grund av det anförda inte övertygad om att det är behövligt med förmånsrätt för gode mannens krav.

Vidare har under remissbehandlingen uttalats önskemål om förmånsrätt för arvode och kostnadsersättning till likvidator eller annan enligt lag utsedd funktionär vid likvidation av juridisk person.

Upplösning av aktiebolag eller annan juridisk person föregås i regel av likvidation. Beträffande aktiebolag gäller att de kan träda i likvidation på grund av frivilligt beslut av bolagsstämman. I vissa fall föreligger skyldighet för aktiebolag att träda i likvidation, s. k. tvångslikvidation. Det är uppenbarligen de sistnämnda fallen som här främst är av intresse. Likvidationen ombesörjs av en eller flera likvidatorer vilkas förvaltning i första hand granskas av likvidationsrevisorer. Under likvidationen, som går ut på att betala bolagets skulder och skifta ut eventuellt överskott till aktieägarna, blir det oftast nödvändigt att genom försäljning förvandla bolagets tillgångar till pengar. Saknar bolaget tillgångar eller är dessa så begränsade att de inte förslår till att bestrida likvidationskostnaderna, kan likvidationen läggas ned och bolaget bli upplöst i mycket enkla former (167 § lagen om aktiebolag). I förarbetena har uttalats att det särskilt kan antas att tillgångar saknas eller är otillräckliga i vissa fall av tvångslikvidation (NJA II 1946 s. 115). Bestämmelsen

om nedläggande av likvidation bör enligt min mening i tillräcklig omfattning skydda likvidatorerna och övriga funktionärer från risken att lägga ned arbete på bolagets avveckling utan att få ersättning härför. Något skydd härutöver i form av förmånsrätt för ersättningsanspråk torde knappast behövas. I de fall där bolaget har åtminstone tillgångar som överstiger likvidationskostnaderna bör likvidatorerna m. fl. kunna säkerställa sig för förluster genom krav på förskottsbetalning.

Bestämmelserna om likvidation av ekonomisk förening överensstämmer i betydande utsträckning med motsvarande beträffande likvidation av aktiebolag. Bl. a. finns en direkt motsvarighet till bestämmelsen om att, när tillgångar saknas, avvecklingen kan ske i mycket enkla former (91 § lagen om ekonomiska föreningar). Med hänsyn härtill torde inte heller beträffande ekonomiska föreningar särskilda bestämmelser om förmånsrätt behövas.

Handelsbolag torde man kunna helt bortse från i förevarande sammanhang. Visserligen gäller även vid likvidation av sådana bolag att rätten under vissa förutsättningar skall förordna en eller flera likvidatorer (35 a § lagen om handelsbolag och enkla bolag). I normala fall däremot genomförs likvidationen av bolagsmännen själva (32 § samma lag). Likvidatorerna har emellertid i regel föga anledning att oroa sig för sina ersättningsanspråk. Såsom handelsbolagen är konstruerade kan de sålunda rikta sina krav inte endast mot handelsbolaget utan även mot bolagsmännen (19 § samma lag). Med hänsyn härtill kan det inte sägas föreligga något behov av att vid likvidation av handelsbolag genom förmånsrätt skydda likvidatorerna från förluster på grund av utebliven betalning.

Under ackordsförfarande eller boutredning kan särskilda åtgärder behöva vidtas i samband med utredning av gäldenärens bo. Beredningen har som exempel på sådana åtgärder nämnt värdering av gäldenärens rörelse eller granskning av hans bokföring och reparation eller försäkring av gäldenärens egendom. Sådana åtgärder kan vid en efterföljande konkurs framstå som mycket värdefulla för borgenärerna. Det är med hänsyn härtill som beredningen har föreslagit att kostnaden för åtgärden skall utgå med förmånsrätt. Förslaget har inte mött någon allvarlig gensaga vid remissbehandlingen. Inte heller jag har någon principiell invändning att göra.

Beredningen har i sitt förslag utelämnat några av de nuvarande förmånsrätterna i 17 kap. 4 § HB. De förmånsrätter som avses är de som gäller för *dels läkarlön, läkemedel och föda under avliden gäldenärs sista sjukdom samt arvode för hans vård och dels arvode och kostnadsersättning åt den som — bortsett från förordnad boutredningsman — enligt lag eller förordnande av rätten förvaltat eller vårdat dödsbos egendom eller biträtt vid boutredning eller arvskifte*. Beredningen framhåller att det numera inte finns tillräckliga skäl för dessa förmånsrätter vilkas motsvarigheter redan har avskaffats i Danmark och Norge (bet. s. 145 och 146). Någon erinran mot förslaget att slopa förmånsrätterna har inte framkommit vid remissbehandlingen. Jag

bortser då från kammarkollegiets nyss redovisade önskemål om bibehållen förmånsrätt för vissa godemansanspråk. Själv har jag inte heller något att erinra mot beredningens förslag.

Beredningen har vidare utmönstrat förmånsrätterna för *vissa fordringar mot förmyndare och gode män enligt 17 kap. 10 § HB* och för *redovisningsfordringar m. m. enligt 17 kap. 11 § HB*. Förslaget att slopa förmånsrätterna har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna. Några remissinstanser — hovrätten för Västra Sverige och domarföreningen — är dock något betänksamma såvitt förslaget avser ett utmönstrande av förmånsrätten för ersättningskrav mot förmyndare och gode män.

Sistnämnda förmånsrätt avser ersättningsanspråk som härrör från uppdraget som förmyndare eller god man och grundas på förmyndarens eller gode mannens fel eller försummelse. Förmånsrätten stöds av sociala skäl men utgör i själva verket ett bristfälligt komplement till den kontroll över förmyndarens och gode mannens förvaltning som utövas enligt lag. Förmånsrättens praktiska betydelse är också ringa enligt vad bl. a. Stockholms överförmyndarnämnd har uppgivit. Det nuvarande kontrollsystemet i FB är något föråldrat och ses därför f. n. över av förmynderskapsutredningen. Syftet är att åstadkomma en lagstiftning som om möjligt ger större trygghet än den gällande. Utredningen har ännu inte framlagt något förslag beträffande den här delen av sitt arbete. Man behöver dock enligt min mening inte avvakta ett förslag för att avskaffa förmånsrätten. Den nuvarande kontrollen över förmyndare och gode män är sålunda utan tvivel tillräckligt effektiv för att man skall kunna ta ett sådant steg.

De förmånsrätter för redovisningsfordringar m. m. som behandlas i 17:11 HB är klart föråldrade. Den mest betydelsefulla avser fordringar hos utmätningsmän och andra statens tjänstemän för egendom som de har mottagit i sin tjänst. Att förmånsrätter av detta slag inte är förenliga med ett nutida betraktelsesätt utan att fordringarna lämpligen bör garanteras i annan ordning är uppenbart.

Som jag förut har nämnt, har beredningen efter vissa överväganden förkastat tanken på att tillskapa nya förmånsrätter. Av de fordringar som beredningen i sammanhanget har behandlat kan jag fatta mig kort om *krav på underhållsbidrag*. Beredningen har anfört starka skäl mot att privilegiera sådana krav (2.5.1 och bet. s. 88). Remissinstanserna har godtagit beredningens ståndpunkt. Även jag anser att den är riktig.

Övriga fordringar för vilka en privilegiering har varit aktuell avser *revisorsarvode* och *speditionsutlägg*.

Arbetet med revision av företag är naturligtvis i viss omfattning till nytta för borgenärer och andra utomstående. Detta är emellertid inte det enda syftet med revisionsarbetet. Den tillsyn över styrelsens förvaltning som revisorer utövar beträffande exempelvis aktiebolag sker sålunda även i aktieägarnas intresse. Bestämmelserna om att s. k. minoritetsrevisor skall utses torde ge särskilt uttryck åt detta förhållande (109 § lagen om aktiebolag).

Av det anförda framgår att man inte kan generellt privilegiera revisorsarvodet och låta dem utgå med förmånsrätt framför exempelvis arvoden till styrelseledamöter. Men det finns inte heller möjlighet att föreskriva förmånsrätt i fråga om vissa särskilt avgränsade revisorsarvodet. Det skulle nämligen förutsätta att man kunde skilja mellan revisorernas arbetsuppgifter så att de ansågs bli utförda, en del enbart till nytta för borgenärerna och andra enbart till nytta för aktieägarna. En sådan uppdelning är inte tänkbar.

Enligt min mening måste därför revisorsarvodet även i fortsättningen vara oprioriterade. Jag tror inte man skall överdriva de rekryteringssvårigheter detta förhållande kan föranleda. I den mån en revisor som tillkallas är orolig för sitt arvode, kan han sätta förskottsbetalning som villkor för att acceptera uppdraget.

Dessutom gäller, som redan har framgått, att ersättning för revisionsarbete under ackordsförfarande eller boutredning i överensstämmelse med beredningsförslaget bör kunna utgå med förmånsrätt under vissa förutsättningar.

Beträffande frågan om förmånsrätt för speditionsutlägg vill jag slutligen anföra följande.

I överensstämmelse med vad jag redan har anfört kommer frågan om vilka skatter och allmänna avgifter som i fortsättningen skall utgå med förmånsrätt senare att prövas av chefen för finansdepartementet (3.4). Prövningen leder med all sannolikhet till att den nuvarande förmånsrätten för mervärdeskatt behålls. Denna skatt erläggs ofta av speditören för uppdragsgivarens räkning i samband med införsel av egendom. I speditörens krav på uppdragsgivaren väger gjorda utlägg för mervärdeskatt tungt. Sveriges speditörförbund har gjort gällande, att speditören genom att betala mervärdeskatten kan få överta förmånsrätten som följer med denna. Förbundet har emellertid därvid förbisett, att speditören betalar skatten självmant och utan att vara förpliktad till det. En sådan betalning medför knappast att skattefordringen övergår på speditören utan han får i stället en självständig fordran mot sin uppdragsgivare (jfr SOU 1964: 57 s. 310 jämte där gjorda hänvisningar). Önskemålet om förmånsrätt för speditionsutlägg kan alltså — åtminstone i vad det avser mervärdeskatt — inte tillgodoses på detta sätt. Jag anser inte heller att behovet av förmånsrätt är så trängande att det ovillkorligen måste uppfyllas. I överensstämmelse med min allmänt restriktiva syn på frågan om förmånsrätter bör därför speditionsutlägg inte privilegieras i en ny lagstiftning.

Jag vill tillägga att en handelskammare har föreslagit sådan ändring i förordningen (1968: 430) om mervärdeskatt, att speditör får rätt att i sin redovisning för mervärdeskatt dra av sådan skatt som han för kunds räkning erlagt i samband med införsel av egendom. Denna fråga har aktualiserats även i annat sammanhang och kommer att prövas av chefen för finansdepartementet i särskild ordning.

Sammanfattningsvis gäller alltså att jag i denna del helt ansluter mig till

beredningens förslag. Detta innebär att allmän förmånsrätt bör följa med begravnings- och bouppteckningskostnad, kostnad för gäldenärens försättande i konkurs och för beslut om att dödsbos egendom skall avträdas till förvaltning av boutredningsman, arvode och kostnadsersättning till vissa funktionärer vid ackordsförhandling och boutredning samt kostnad för vissa åtgärder som vidtagits under ackordsförhandling eller boutredning. I beredningens förslag uppställs en del villkor för att fordringarna skall vara förenade med förmånsrätt. Till den frågan återkommer jag i det följande (4.1).

4. De särskilda bestämmelserna

4.1. Förslaget till förmånsrättslag

Bestämmelserna om förmånsrätt finns f. n. i 17 kap. HB. Den nu gjorda översynen av bestämmelserna har skett i anslutning till pågående reformering av KL och UL. Lämpligheten av bestämmelsernas nuvarande placering har därvid satts i fråga.

Beredningen har föreslagit att bestämmelserna meddelas i en fristående lag utan anknytning till vare sig HB eller någon annan författning med ställning av balk. Remissinstanserna har inte haft något att erinra mot detta.

Bestämmelserna om förmånsrätt torde i allmänhet betraktas som ett utflöde av den civilrättsliga lagstiftningen. Det är emellertid i de exekutionsrättsliga sammanhangen som bestämmelserna blir omedelbart tillämpliga. Någon avgörande anknytning åt det ena eller det andra hållet finns dock inte. Enligt min mening är det under sådana förhållanden naturligt att meddela nya bestämmelser om förmånsrätt i en fristående lag. Huruvida det framdeles kan finnas anledning att ta upp bestämmelserna i en reviderad HB eller i KL eller UL får tills vidare lämnas öppet.

Den nuvarande rubriken till 17 kap. HB lyder "Om borgenärs rätt och företräde för var annan till gäldbunden egendom". Kapitlet saknar underrubriker.

Beredningen har betitlat sitt förslag "Lag om ordningen för betalning av fordringar (förmånsrättsordning)". I lagförslaget har bestämmelserna disponerats på visst sätt med särskilda underrubriker. Mot beredningens förslag till rubriker har vid remissbehandlingen gjorts erinringar. Med beaktande av vad som därvid framförts har departementsförslaget utformats enligt följande.

Själva lagen har kallats för "Förmånsrättslag". Lagförslaget har indelats i fem underavdelningar, var och en med särskild rubrik. Först meddelas i tre paragrafer vissa bestämmelser av allmän karaktär under rubriken "Inledande bestämmelser". Bortsett från vissa justeringar överensstämmer departementsförslaget i denna del med beredningens förslag. I sammanhanget

är att märka att det f. n. finns en bestämmelse om att egendom som inte tillhör gäldenären skall tas ut ur gäldenärens bo (17 kap. 2 § första st. HB). Någon motsvarighet härtill har inte tagits upp i beredningens förslag. Jag biträder beredningens åsikt att det inte behövs bestämmelser om separationsrätt, som bekräftar att äganderätten är skyddad när den som har annans egendom i sin besittning råkar i konkurs eller utmätning sker hos honom.

Det kan här anmärkas att gällande rätt saknar bestämmelse om att förmänsrätt inte äger rum i andra fall än då lagstiftningen föreskriver det. I likhet med beredningen anser jag att detta gäller utan särskild föreskrift även i fortsättningen.

Efter de inledande bestämmelserna följer först en avdelning med rubriken "Särskilda förmånsrätter" och sedan en annan med rubriken "Allmänna förmånsrätter". Den förra avdelningen omfattar 4—9 §§ och motsvarar i beredningens förslag 4—11 §§. Reduceringen av antalet paragrafer beror på att 5 och 6 §§ i beredningens förslag placerats som andra och tredje stycken i 4 § av departementsförslaget. Den senare avdelningen omfattar fem paragrafer eller 10—14 §§ och motsvarar i beredningens förslag 12—14 §§ samt 18 §. Den femte paragrafen (13 §) innehåller bestämmelse om förmånsrätt för skatter m. m. och saknar motsvarighet i beredningens förslag.

Under rubriken "Förhållandet mellan särskilda och allmänna förmånsrätter" ges bestämmelser i 15—17 §§. Paragraferna motsvarar i beredningens förslag paragrafer med samma beteckningar. Såvitt avser 16 § gäller att paragrafen i beredningens förslag innehåller de båda alternativa förslagen till lösning av konflikten mellan löneprivilegiet och fastighetsinteckningar (se 2.2.3). Som förut anförts har jag inte velat godtaga något av beredningens alternativa förslag utan förordar att löneprivilegiet bibehålls vid sitt nuvarande oinskränkta företräde.

Lagförslaget slutar med två paragrafer — 18 och 19 §§ — som ställts samman under rubriken "Fordringar utan förmånsrätt". Paragraferna motsvarar 19 och 20 §§ i beredningens förslag.

Vid sidan om 17 kap. HB finns åtskilliga äldre lagar som innehåller föreskrifter om förmånsrätt för vissa fordringar. Några hithörande, mycket ålderdomliga författningar föreslås bli upphävda. I flertalet fall skall emellertid förmånsrätt som föreskrivs i speciallagar bestå. I övergångsbestämmelserna anges hur dessa fall skall infogas i förmånsrättslagen.

Inledande bestämmelser

1 §

Paragrafen, som motsvarar 1 § i beredningens förslag, anger lagens tillämpningsområde.

I första stycket första punkten anges att lagen reglerar företrädesrätten till betalning vid utmätning eller konkurs (jfr 17 kap. 2 § andra st. HB). Bestäm-

melserna har därutöver betydelse vid tillämpning av lagstiftningen om ackord utan eller i konkurs och blir vidare vägledande vid konkurrens mellan olika borgenärer vid andra slag av uppgörelser, t. ex. underhandsackord.

I en andra punkt av första stycket definieras uttryckssättet "lika rätt till betalning". Uttryckssättet förekommer på flera ställen i den nya lagen, se 9 § fjärde stycket, 14 § och 18 § första stycket. Beredningens förslag innehåller inte någon definition. Det råder emellertid inte någon tvekan om att beredningen — f. ö. i full överensstämmelse med gällande lag (se 17 kap. 14 § HB) — med "lika rätt till betalning" avsett, att konkurrerande borgenärer skall få betalt i förhållande till fordringsbeloppen och inte efter huvudtalet eller efter tidpunkten för fordringarnas tillkomst (jfr bet. s. 140 och 165). I departementsförslaget har till undvikande av missförstånd den närmare innebörden av "lika rätt till betalning" tagits upp i lagtexten.

Förmånsrättslagen skall inte gälla vid införsel. Det inbördes företrädet mellan borgenärer med konkurrerande fordringar vid införsel regleras genom bestämmelser i införsellagen (1968: 621). För tydlighets skull har en erinran om dessa bestämmelser tagits in som ett andra stycke.

2 §

Paragrafen, som motsvarar 2 § och delvis 15 § första stycket i beredningens förslag, innehåller definitioner av begreppen särskild och allmän förmånsrätt m. m.

Första stycket. Här möter uttryckssättet förmånsrätt till betalning för första gången. Det anges att förmånsrätterna är av två slag, särskilda och allmänna. Sedan definieras de båda förmånsrätterna. Definitionerna överensstämmer med vad som sedan länge ansetts gälla.

Särskild förmånsrätt gäller vid både utmätning och konkurs och avser viss egendom. Beträffande det stora flertalet särskilda förmånsrätter gäller utan vidare att de skall beaktas när oprioriterad borgenär har fått utmätning i den egendom som omfattas av förmånsrätten. Endast i något enstaka fall måste innehavare av en särskild förmånsrätt själv ha vunnit utmätning för att få förmånsrätt framför annan utmätningssökande.

Allmän förmånsrätt gäller endast vid konkurs och avser all egendom som ingår i gäldenärens konkursbo. Att allmän förmånsrätt inte kan göras gällande annat än vid konkurs beror på att fordringar med sådan förmånsrätt i första hand skall betalas ur egendom i vilken särskild förmånsrätt inte gäller. Huruvida det finns utrymme för betalning ur sådan egendom kan i allmänhet inte tillförlitligt konstateras annat än genom konkurs.

Andra stycket. I detta stycke föreskrivs att förmånsrätt omfattar även ränta. Det förutsätts därvid att räntan är avtalad eller skall utgå på annan grund. Vid pantförskrivning torde avsikten i allmänhet vara att pantförskrivningen omfattar även rätten till ränta. Givetvis kan emellertid i det särskilda fallet omständigheterna vara sådana att ränta inte utgår.

Trots att ränta utgår omfattar förmånsrätten i vissa fall inte eller inte fullt ut denna. Särskilt gäller att det på olika håll i lagstiftningen finns föreskrifter som begränsar rätten till ränta (jfr bet. s. 94). I departementsförslaget har med hänsyn till dessa fall gjorts reservationen, att förmånsrätten omfattar ränta "i den mån ej annat är föreskrivet". Däremot har jag inte ansett det behövt att såsom enligt beredningens förslag ("om ej särskilda villkor gäller") låta reservationen avse även fall när på grund av avtalsvillkor förmånsrätten inte omfattar ränta.

Räntan är inte den enda biförpliktelse till en huvudfordran som kan omfattas av förmånsrätt. Det är emellertid den utan tvekan viktigaste och det har därför inte ansetts behövt att i lagtexten särskilt omnämna någon annan.

Beträffande exempelvis panträtt på grund av inteckning i fast egendom eller tomträtt gäller enligt 6 kap. 3 § jordabalksförslaget (se prop. 1970: 20) att utöver det belopp som anges i pantbrevet visst tillägg skall utgå. Tillägget som beräknas på visst sätt är i första hand avsett just för betalning av ränta. Tillägget får emellertid tas i anspråk även för betalning av skadestånd på grund av förtida betalning eller av ersättning för indrivningskostnad eller annan kostnad som föranleds av fordringsförhållandet.

Såvitt angår andra inteckningar finns särskilda bestämmelser om rätt till ränta, se beträffande företagsinteckning 13 § första stycket lagen (1966: 454) om företagsinteckning och i fråga om panträtt på grund av inteckning i fartyg eller luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg 17 kap. 3 § andra stycket HB. De sist åsyftade räntebestämmelserna har f. ö. i detta sammanhang lyfts ur den allmänna förmånsrättsregleringen och placerats i lagen (1901: 26 s. 1) om inteckning i fartyg samt lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg (se härom vidare under 4.4). Några bestämmelser om andra biförpliktelser än ränta finns inte beträffande företags-, fartygs- eller luftfartygsinteckning. Trots det kan naturligtvis, när sådan inteckning har lämnats som pant, pantförskrivningen tänkas omfatta exempelvis indrivningskostnad.

3 §

Paragrafen, som överensstämmer med 17 kap. 15 a § HB (SFS 1968: 627) och 3 § i beredningens förslag, reglerar förmånsrättens ställning vid överlåtelse av fordran.

Bestämmelsen vilar på principen att, när en förmånsberättigad fordran överlåts eller på annat sätt övergår till annan, den nya borgenären får samma förmånsrätt som den tidigare. Det har satts i fråga huruvida avsteg från denna princip borde göras beträffande lönefordran. En förvärvare av lönefordran skulle i så fall inte få åtnjuta den förmånsrätt som fordringen i den ursprungliga innehavarens hand kan ha varit utrustad med. Jag har emellertid på skäl som jag tidigare har redovisat (3.2) inte ansett att ett sådant principiellt undantag bör genomföras.

Beredningen har i motiven till förevarande paragraf även behandlat frågan om förmånsrätt vid byte på gäldenärssidan (bet. s. 95). I likhet med beredningen anser jag inte att det är behövt med en uttrycklig bestämmelse i ämnet. Jag kan nämna att ett av beredningen behandlat aktuellt rättsfall (bet. s. 96) numera har avgjorts av högsta domstolen (Kungl. Maj:ts beslut nr 16/1970). Utgången i målet torde överensstämma med vad beredningen har ansett vara riktigast från förmånsrättssynpunkt.

Särskilda förmånsrätter

4 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om särskild förmånsrätt för pant- rätt och retentionsrätt m. m. Bestämmelserna i första stycket motsvarar i gällande rätt 17 kap. 2 § andra stycket andra ledet och 3 § HB samt i beredningens förslag 4 §. Bestämmelserna i andra och tredje styckena har förts över från 17 kap. 5 § andra stycket resp. 7 § första stycket HB och motsvarar 5 resp. 6 § i beredningens förslag. Några ändringar i sak har inte vidtagits i förhållande till beredningens förslag.

Fordringar som är förenade med sjöpanträtt eller luftpanträtt åtnjuter f. n. med visst undantag bästa förmånsrätt i den egendom i vilken panträtten gäller. Frågan om en ändring av bestämmelserna angående sjöpanträtt är f. n. under övervägande inom sjölagskommittén. I avvaktan på en ny lagstiftning om sjöpanträtter utgår departementsförslaget — liksom beredningens förslag — från vad som är gällande rätt på området. Även i fråga om luftpanträtter bibehålls nuvarande ordning.

På grund av det anförda föreslås i paragrafens *första stycke 1* att förmånsrätt följer med sjöpanträtt och luftpanträtt. Att förmånsrätten har bästa rätt framgår av bestämmelserna i 9 § första stycket och 15 § (jfrd med 16 och 17 §§) i förslaget till förmånsrättslag.

Sjöpanträtt och luftpanträtt har ställts vid sidan av varandra. Konkurrens mellan de båda slagen av rättigheter torde knappast förekomma i praktiken. Vilka fordringar som är förenade med sjö- eller luftpanträtt och vad som utgör objekt för sådan panträtt regleras i sjölagen resp. luftfartslagen.

Enligt *första stycket 2* följer förmånsrätt med handpanträtt och retentionsrätt. Såvitt avser retentionsrätt görs f. n. i 17 kap. 3 § undantag för hyresvärds och jordägares rätt att kvarhålla egendom. Undantaget har kunnat utelämnas i förslaget. Detta beror på att den retentionsrätt som f. n. tillkommer hyresvärd och jordägare föreslås bli slopad (se närmare härom under 3.3.).

Enligt förslaget kommer handpanträtt att gå före panträtt på grund av in-teckning i fartyg eller i luftfartyg och reservdelar till luftfartyg, som tagits upp i första stycket 3 (jfr 9 § första st.). Detta innebär en avvikelse från nuvarande ordning enligt vilken handpanträtten och de nämnda panträtterna

på grund av inteckning medför lika förmånsrätt (jfr 17 kap. 3 § första och andra st. HB). Med hänsyn till pantsättningsförbudet i 10 kap. 7 § HB får ändringen dock inte någon större praktisk betydelse (jfr bet. s. 98 och 99).

Förslaget avviker från gällande rätt även så till vida att handpanträtt och retentionsrätt blir i princip jämställda (jfr 9 § första st.). Avvikelsen innebär en återgång till vad som tidigare gällt. För en sådan återgång talar vissa planerade reformer på sjölagstiftningens område (bet. s. 103). I avvaktan på att dessa genomförs föreslås emellertid en specialregel som innebär att pant­rätt på grund av inteckning i fartyg eller i luftfartyg och reservdelar till luftfartyg liksom nu kommer att gå före retentionsrätt (9 § andra st.).

Att retentionsrätt placeras vid sidan av handpanträtt är också ganska naturligt. Gränsen mellan de båda rättighetstyperna är ibland flytande. Det är exempelvis något tveksamt om hantverkares rätt att sälja gods som inte av­hämtats enligt 1950 års lag i ämnet skall betecknas som panträtt eller reten­tionsrätt. Genom att handpanträtt och retentionsrätt i princip jämställs kom­mer det att från förmånsrättssynpunkt sakna betydelse, om hantverkares rätt skall hänföras till det ena eller andra slaget. Någon motsvarighet till den nuvarande bestämmelsen om hantverkares förmånsrätt behövs under dessa förhållanden inte längre.

I *första stycket 3* föreslås, som redan har nämnts, att förmånsrätt följer med panträtt på grund av inteckning i fartyg eller i luftfartyg och reservde­lar till luftfartyg. I 17 kap. 3 § HB finns regler om det inbördes företrädet mellan flera sådana inteckningar när de gäller i samma egendom. Dessa regler föreslås flyttade till 1901 års lag om inteckning i fartyg samt 1955 års lag om inskrivning av rätt till luftfartyg (se härom vidare under 4.4).

Bestämmelserna i *andra och tredje styckena* om förmånsrätt för fartygs­beställare resp. partredare överensstämmer i sak med vad som nu gäller. Så­lunda torde den omständigheten att förmånsrätten för partredare, som f. n. avser partredarens fordran i "fartyget", i förslaget inskränkts till hans fordran i "medredarens andel i fartyget" få anses utgöra ett förtydligande (jfr bet. s. 104).

I beredningens förslag finns bestämmelserna om förmånsrätt för fartygs­beställare och partredare i 5 resp. 6 §. Det är på förslag av sjölagskommittén som bestämmelserna har flyttats till 4 §. Kommittén har anmält sin avsikt att lägga fram förslag om utmönstring av 3 och 17 §§ sjölagen, dvs. de para­grafer till vilka förmånsrättsbestämmelserna är att hänföra. I den mån kom­mitténs förslag godtas kommer uppenbarligen även bestämmelserna om för­månsrätt för fartygsbeställare och partredare att falla bort. Det måste under sådana förhållanden vara opraktiskt att i detta sammanhang ta upp be­stämmelserna i särskilda paragrafer.

5 §

Paragrafen, som motsvarar 7 § i beredningens förslag, innehåller regler om förmånsrätt för vissa fordringar hos hyresgäst eller arrendator (jfr 17 kap. 5 § första st. och 6 § första st. HB) samt för företagsinteckning (jfr 17 kap. 7 § andra st. HB).

Angående skälen till att nuvarande hyres- och arrendeprivilegier bibehålls hänvisas till den allmänna motiveringen (3.3). I det sammanhanget har angivits att förmånsrätten i överensstämmelse med beredningens förslag bör konstrueras om och anknytas till företagsinteckningen. Detta har skett i förevarande paragraf.

Vid anknytningen till företagsinteckningen uppkommer frågan om lämplig individualisering av objektet för förmånsrätten. Beträffande företagsinteckningar har meddelats regler som syftar till att inteckningar, som tas ut av en och samma näringsidkare, antingen får samma eller också helt skilda objekt, se 5 § jfrt med 3 § lagen om företagsinteckning. Helst skulle nu förmånsrätten individualiseras så att den sammanfaller med en eventuell företagsinteckning och vidare så att flera förmånsrätter hos en och samma näringsidkare kommer att avse identiskt lika eller helt skilda objekt. Detta är emellertid knappast genomförbart. Jag tror inte heller att det är praktiskt behövt. Liksom beredningen utgår jag från att förmånsrätt för hyra eller arrendeavgift avser egendom som hör till just den verksamhet vartill den aktuella fordringen hänför sig, dvs. den minsta enhet som kan betecknas som särskild näringsverksamhet. Att förmånsrätt för hyra eller arrendeavgift har till föremål samma kollektiv av lös egendom som företagsinteckningar framgår av andra stycket i förevarande paragraf.

F. n. gäller att, när utmätning sker av egendom till vilken hyresvärd eller jordägare har retentionsrätt, denne endast behöver framställa yrkande att få betalning på grund av förmånsrätten (139 § UL 1 mom. första p.). Genom att ifrågavarande retentionsrätt slopas, måste hyresvärderna eller jordägaren vid utmätning för annans fordran i fortsättningen själv söka utmätning för att få sin förmånsrätt beaktad. Detta innebär också att hyresvärderna eller jordägaren kommer i en sämre position än en innehavare av företagsinteckning (139 § 1 mom. andra p. UL) trots försteget i förmånsrättshänseende (jfr 9 § första st.). En hovrätt har anmärkt på förhållandet. Jag har emellertid svårt att se det nödvändiga i att hyresvärderna eller jordägaren, å ena sidan, och inteckningshavaren, å den andra, absolut behandlas lika vid utmätning för annans fordran. Betydligt viktigare är att det inte görs någon skillnad mellan dem i konkurs annat än beträffande ordningsföljden. Frågan om förmånsrätt för hyra eller arrendeavgift skall vid utmätning för annans fordran respekteras på samma sätt som en företagsinteckning bör därför kunna anstå i avvaktan på att beredningen tar upp den till prövning i sitt fortsatta reformarbete (bet. s. 111).

Enligt 17 kap. 6 § HB gäller jordägares förmånsrätt förutom vid arrende även vid andra former av nyttjanderätt, dvs. sådan nyttjanderätt som avses i 1 kap. 7 § NJL (jfr 7 kap. 3 § förslaget till jordabalk), tomträtt och vattenfallsrätt. Om förmånsrätt vid upplåtelse av tomträtt meddelas särskilda bestämmelser i 7 § förmånsrättslagen. Institutet vattenfallsrätt avses bli utmönstrat i och med nya jordabalkens genomförande. Vid övriga former av nyttjanderätt är det inte tillräckligt motiverat att ha kvar någon förmånsrätt för jordägaren (se bet. s. 111).

I första stycket av paragrafen föreskrivs även att förmånsrätt följer med företagsinteckning. Föreskriften innebär inte någon ändring i sak i förhållande till gällande rätt.

6 §

Paragrafen, som motsvarar 8 § i beredningens förslag, behandlar särskilda förmånsrätter i fast egendom. Förmånsrätterna knyter an till två grupper av fordringar, dels sådana som enligt lag är förenade med rätt till betalning ur fast egendom, dels sådana som är förenade med inteckning.

Beträffande den förra gruppen finns f. n. bestämmelser om förmånsrätt i 17 kap. 6 § första stycket första och andra punkterna HB. Till denna kategori hör även en rad fastighetsbelastningar som enligt särskilda författningar skall ha samma förmånsrätt som enligt 17 kap. 6 § första stycket första punkten HB tillkommer där avsedda fordringar. Den andra gruppen — in-teckningsfordringarna — har f. n. sämre förmånsrätt eller enligt 17 kap. 9 § 1 mom. HB. Även i fortsättningen skall fordringar som är förenade med in-teckning i förmånsrättshänseende komma efter övriga här åsyftade fordringar (jfr 9 § första st.).

Utöver de nu nämnda båda grupperna fordringar finns f. n. även andra som är utrustade med förmånsrätt i fast egendom. Sådan förmånsrätt tillkommer sålunda ogulden köpeskilling innan fordringen blivit intecknad (11 kap. 2 § JB), in-teckning för rätt till avkomst e. d. (17 kap. 9 § 2 mom. HB) och utmätning för ointecknad fordran (17 kap. 9 § 3 mom. HB). Av dessa förmånsrätter får endast den som följer med utmätning bestå (se 8 §). De båda övriga försvinner och det redan på den grund att de fordringar till vilka de knyter an — panträtten för ogulden köpeskilling och den in-teckningsbara avkomsträtten — avskaffas i jordabalksförslaget (jfr 5 § i förslaget till lag om införande av nya jordbalken enligt lagrådsremiss den 20 november 1968, p. 4 i övergångsbestämmelserna till förmånsrättslagen och bet. s. 124).

F. n. är det alltså — bortsett från in-tecknings- och utmätningssfordringar samt panträtt för ogulden köpeskilling — en hel rad *fordringar som enligt lag är förenade med rätt till betalning ur fast egendom*. Beredningen har lämnat en redogörelse för dem till vilken här kan hänvisas (bet. 112—118). Beredningen har övervägt huruvida de olika förmånsrätterna alltjämt är motiverade eller om de kan avskaffas. Övervägandena har lett till förslag om att

en del förmånsrätter skall bestå medan andra såsom föråldrade föreslås bli upphävida omedelbart eller få kvarleva övergångsvis.

Remissinstanserna har inte haft något i sak att erinra mot beredningens förslag. Inte heller jag finner anledning att i sakligt hänseende frånga detta.

I lagtekniskt hänseende innebär beredningens förslag att en förmånsberättigad fordran — den enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar — valts ut och angivits särskilt och att till denna med en särskild formulering anknutits alla övriga här avsedda fordringar. Alla äldre lagar utom såvitt avser den som rör den utvalda fordringen enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar får dock behålla sin hänvisning till 17 kap. 6 § HB. Via särskild reglering i övergångsbestämmelserna skall ändå den nya lagen bli tillämplig på fordringarna.

Jag har i och för sig inget att invända mot den princip som lagberedningen har använt vid utformningen av bestämmelsen. Av skäl som närmare belyses i det följande är det dock inte lämpligt att ange fordran enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar som exempel på de förmånsrätter som avses. Jag har i stället valt att helt avstå från att i förmånsrättslagen ange vilka fordringar som åsyftas med förevarande punkt. Bestämmelser om förmånsrätt får ges i den lagstiftning vari fordringsförhållandet regleras. I syfte att undvika ändringar nu i ett stort antal lagar godtar jag den övergångsreglering som beredningen föreslår.

Jag vill härefter i korthet ange hur departementsförslaget förhåller sig till de nu aktuella förmånsrätterna. Som jag redan nämnt kommer här någon avvikelse från vad beredningen har föreslagit inte i fråga (se bet. s. 120—122).

Beträffande förmånsrätten för *fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar* vill jag nämna att Konungariket Sveriges stadshypotekskassa i sitt remissyttrande gör vissa uttalanden angående ifrågavarande lagstiftning. Stadshypotekskassan förklarar att lagstiftningen har fungerat bra när det gäller gruppbebyggda småhus medan den nästan inte alls kommit till användning såvitt gäller flerfamiljshus. Anledningen till att gemensamhetslagstiftningen inte använts i så stor utsträckning som väntat är att reglernas konstruktion inte passar särskilt väl för flerfamiljshusens del. En överarbetning av bestämmelserna synes därför önskvärd. Samtidigt kunde prövas om inte den särskilda förmånsrätten enligt gemensamhetslagstiftningen kunde slopas. Denna förmånsrätt är inte ändamålsenlig som säkerhet för belåning. Den har inte heller kommit till användning som sådan säkerhet. De ytterligare få förmånsrätter som tillskapats synes snarare bero på dålig kunskap om reglernas innebörd än på ett reellt behov.

Lagstiftningen om gemensamhetsanläggningar har nu tillämpats i drygt tre år. Inom justitiedepartementet pågår f. n. arbete med översyn av bestämmelserna i ämnet. I samband därmed kommer man att ta den nuvarande förmånsrätten under omprövning. I avvaktan på resultatet av översynen bör den

särskilda förmånsrätten för fordringar enligt lagen om gemensamhetsanläggningar bestå.

Avgäld som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten HB får, om den är av enskild natur, fortleva (p. 2 första st. i övergångsbestämmelserna). Eventuell förmånsrätt för avgäld av allmän natur faller bort. Förmånsrätt för fastighetsskatt enligt 17 kap. 6 § första stycket andra punkten HB är inte längre aktuell. Förmånsrätt för skogsvårdsavgift enligt samma punkt utgår. Frågan huruvida skogsvårdsavgift i stället skall erhålla förmånsrätt enligt 13 § får övervägas av chefen för finansdepartementet i särskild ordning (jfr 3.4). Förmånsrätt för avgifter som på grund av lönereglering utgår för fastighet till prästerskapet enligt lagen (1891: 20 s. 3) *innefattande tillägg till 17 kap. 6 § handelsbalken* är inte heller aktuell längre. Ifrågavarande lag föreslås bli upphävd (p. 1 i övergångsbestämmelserna). Förmånsrätter som avses i lagen (1912: 277) *om avlösning av vissa frälseräntor*, lagen (1938: 159) *om avlösning av avgälder från de till skatte försålda s. k. halländska kyrkohemmanen* samt lagen (1929: 164) *om kronans förmånsrätt för avdikningslån* får leva vidare (p. 2 första st. i övergångsbestämmelserna). Detsamma gäller förmånsrätter som avses i 9 kap. 44 § och 46 § 7 mom. *vattenlagen* (1918: 523), lagen (1933: 270) *om säkerhet för utbekommande av viss ersättning enligt lagen om ägofred*, lagen (1939: 609) *om förmånsrätt för vissa fordringar enligt lagen om enskilda vägar* samt 46 § *allmänna förfogandelagen* (1954: 279).

Lagen (1926: 335) om säkerhet för utbekommande av vissa ersättningar i anledning av laga skifte eller annan jorddelningsförrättning och lagen (1965: 194) angående säkerhet för ersättning enligt lagen om sammanföring av samfällid vägmark och av järnvägsmark med angränsande fastighet m. m. skall ersättas av lagen om förmånsrätt för fordran på grund av fastighetsbildning (se lagrådsremiss den 15 augusti 1969). Den nya lagen avses skola träda i kraft samtidigt med förmånsrättslagen. I den nya lagen sker hänvisning direkt till förmånsrättslagen.

Under 2 i förevarande paragraf föreslås att förmånsrätt i fast egendom följer med *inteckning i egendomen*. Förmånsrättens närmare innehåll framgår av JB. Jag åsyftar i första hand bestämmelserna i JB om panträttens innebörd (6 kap. 3 §), om rätten till betalning på grund av ägarhypotek (6 kap. 9 §) och om inteckningars företräde sinsemellan (17 kap. 6 §). Beträffande det sistnämnda ämnet meddelas f. n. bestämmelser i 17 kap. 9 § 1 mom. HB. Dessa behöver alltså inte få någon motsvarighet i en ny förmånsrättslag.

7 §

Paragrafen, som överensstämmer i sak med 9 § i beredningsförslaget, behandlar särskilda förmånsrätter i tomträtt.

Objektet för förmånsrätten utgörs av tomträtten, inklusive byggnad och vad som i övrigt utgör tillbehör (se 13 kap. 5 § och 9 § andra st. jordabalks-

förslaget). De nuvarande bestämmelserna om förmånsrätt i 17 kap. 6 § första stycket HB omfattar även lösören som tomträttshavaren har på egendomen. Någon anledning att behålla denna ordning, som inte torde ha haft någon reell betydelse, finns inte.

Förslaget upptar såsom förmånsberättigad fordran under första stycket 1 fordran på avgäld i anledning av tomträttsupplåtelsen. Sådan fordran är redan f. n. utrustad med förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § första stycket HB. I likhet med vad som gäller redan nu föreslås att förmånsrätten begränsas till belopp som förfallit inom ett år innan utmätningen ägde rum eller konkursansökningen gjordes.

Enligt 17 kap. 6 § första stycket HB har jordägaren förmånsrätt även för fordran som grundas på att tomträttshavaren försummat att enligt åtagande betala viss utskyld eller annan avgift för vilken jordägaren svarar mot tredje man. Denna förmånsrätt torde sakna praktisk betydelse och har därför fått utgå. Detsamma gäller nuvarande förmånsrätt för husröte- eller vanhävdserättning (17 kap. 6 § första st. HB), som knappast kan tänkas komma i fråga vid tomträttsupplåtelse.

Under första stycket 2 i paragrafen upptas förmånsrätt för fordran som enligt lag är förenad med förmånsrätt enligt förmånsrättslagen (jfr motsvarande bestämmelse i 6 § 1).

Bestämmelse om den förmånsrätt som följer med inteckning i tomträtt upptas under första stycket 3 i paragrafen. En motsvarande bestämmelse finns f. n. i 17 kap. 6 § andra stycket HB. Där regleras också frågan från vilken dag intecknings förmånsrätt gäller och frågan om inteckningars inbördes företräde. Rätten till ränta på inteckning bestäms f. n. av 18 § 1 mom. förordningen (1875: 42 s. 12) angående inteckning i fast egendom via hänvisning i 1 § lagen (1953: 422) om inteckning i tomträtt och vattenfallsrätt. I dessa ämnen kommer i fortsättningen den nya jordabalken att få svara för regleringen (6 kap. 3 § och 17 kap. 6 § jfrda med 13 kap. 7 § jordabalksförslaget).

Jag har i departementsförslaget slopat en föreskrift i beredningens förslag (andra st.) enligt vilken vad i förmånsrättslagen sägs om fast egendom gäller även tomträtt. Föreskriften är av betydelse endast för tillämpningen av 16 § andra stycket. Jag har ansett det vara enklare att i nämnda lagrum jämställa tomträtt med fast egendom.

Rätt till avkomst eller annan förmån kan f. n. intecknas i tomträtt och blir därigenom förenad med förmånsrätt (17 kap. 6 § andra st. HB). Enligt jordabalksförslaget skall upplåtelser av avkomsträtt inte längre kunna sakrättsligt skyddas genom inteckning. Beträffande sådana upplåtelser som gjorts enligt gällande rätts regler meddelas föreskrift under punkt 4 i övergångsbestämmelserna.

Nuvarande bestämmelser om förmånsrätt i tomträtt gäller även förmånsrätt i vattenfallsrätt. Institutet vattenfallsrätt skall emellertid utmönstras en-

ligt jordabalksförslaget. För sådana vattenfallsrätter som redan har upplåtits vid jordabalksförslagets ikraftträdande föreligger dock behov av skydd i för-månsrättshänseende (se härom p. 5 i övergångsbestämmelserna).

8 §

Paragrafen, som motsvarar 10 § i beredningens förslag, innehåller bestämmelser om förmånsrätt på grund av utmätning.

Gällande rätt. Genom utmätning får sökanden rätt till betalning ur den utmätta egendomen. Dessutom ger utmätning förmånsrätt. Skilda regler om förmånsrätt gäller för utmätning av lös egendom och utmätning av fast egendom.

Bestämmelser om att utmätning av lös egendom ger förmånsrätt finns i 17 kap. 8 § första stycket HB. Om konkurs följt på ansökan som gjorts inom en månad från utmätningens dag, äger förmånsrätt dock inte rum. Beträffande utmätning för fordran som tillkommer gäldenärens make är motsvarande tid ett år. När utmätning skett efter gäldenärens död, gäller enligt lagrummet förlängda frister för ingivande av konkursansökan med verkan att förmånsrätten förfaller.

För det fallet att konkurs föregåtts av offentlig ackordsförhandling finns en särskild bestämmelse i andra stycket av samma paragraf. Härom gäller att förmånsrätt på grund av utmätning inte äger rum, om beslutet om inledande av ackordsförhandling meddelats inom den tid efter utmätningen som anges i första stycket och ackordsförhandlingen förfallit på grund av konkursen eller konkursen följt på ansökan som gjorts inom fjorton dagar efter det att kungörelse om att förhandlingen upphört var införd i Post och Inrikes Tidningar. Borgenär skall sålunda inte behöva söka gäldenären i konkurs under pågående ackordsförhandling för att hindra att utmätning för annan borgenärs fordran skall ge förmånsrätt.

I 17 kap. 9 § 3 mom. HB ges föreskrifter om den förmånsrätt som följer med utmätning av fast egendom. Har sådan egendom utmätts för fordran för vilken egendomen inte svarar på grund av in-teckning, äger borgenären förmånsrätt till betalning ur den utmätta egendomen som om in-teckning för hans fordran hade beviljats samma dag utmätningen skedde. Inträffar konkurs i enlighet med vad som sägs i 8 § i samma kap., äger förmånsrätt inte rum.

Reglerna i 17 kap. HB om förmånsrätt på grund av utmätning kompletteras av bestämmelser i 24 § KL om verkan av att gäldenär, hos vilken utmätning skett, sätts i konkurs och i 31 § KL om återvinning av betalning som erhållits genom utmätning (se även 32 a, 33 och 35 §§ KL med föreskrifter om förlängning av återvinningsfristen i vissa fall). Beträffande den närmare in-nebörden av bestämmelserna i KL hänvisas till lagrådsremissen angående exekution i fast egendom.

Lagberedningen. Beredningen framhåller att en borgenär som har vunnit

utmätning för sin fordran i många hänseenden har samma rättsliga ställning som en panthavare. Utmätning anses dock enligt svensk rätt inte grunda någon formlig panträtt. Däremot medför utmätning särskild förmånsrätt i den utmäta egendomen. Beredningen har inte funnit skäl att frångå denna ordning. Den förmånsrätt som enligt förslaget skall följa med utmätning anges i förevarande paragraf. Bestämmelsen avser både utmätning av lös och utmätning av fast egendom.

Beredningen erinrar härefter om att den förmånsrätt som följer med utmätning kan bringas att upphöra genom att konkurs följer på ansökan som gjorts inom viss tid, normalt en månad, efter utmätningen. Härtill ansluter återvinningsregler i KL. Det hela anses svåröverskådligt. Enligt beredningens mening bör man kunna reda sig med bestämmelser i KL om återvinning efter utmätning. I överensstämmelse härmed har beredningen i annat sammanhang (bet. Utsökningsrätt VIII) föreslagit, att 31 § KL ändras så att den inte endast gäller återvinning av betalning som vunnits genom utmätning utan också ger möjlighet till återvinning av den förmånsrätt som vunnits genom utmätningen, dvs. i fall då det ännu ej gått så långt som till betalning. Den i 31 § nu föreskrivna återvinningsfristen av trettio dagar före konkursansökningen kvarstår oförändrad. Vidare har beredningen i ett tillägg till 39 § KL (tillägget har i lagrådsremissen om exekution i fast egendom flyttats till 31 § KL) föreslagit, att särskild talan inte behöver väckas, när den rätt som vunnits genom utmätningen skall gå åter och borgenären ej fått betalning. Enligt beredningens förslag skall förmånsrätten för utmätning alltså inte förfalla redan i och med att konkursansökan som leder till konkurs görs inom viss tid. De konkurrerande borgenärerna blir i stället skyddade genom den vidgade möjligheten till återvinning.

Remissyttranden. Förslaget har lämnats utan erinran. De båda i ärendet hörda hovrätterna har emellertid givit uttryck åt vissa betänkligheter.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framhåller att det väl regelmässigt kan anses önskvärt, att den genom utmätningen tillskapade förmånsrätten upphävs, då konkurs följer nära inpå utmätningen. Skälet härtill är detsamma som det vilket i andra fall motiverar återvinning av betalning och ställande av säkerhet, nämligen att borgenär alltid skall ha möjlighet att genom konkursansökan tillvarata sin rätt när någon annan borgenär försöker att skaffa sig fördelar på hans bekostnad. Med hänsyn härtill och då det icke, till skillnad från vad som gäller vid samtliga övriga återvinningsfall, förutsätts något rättsligt förfarande för återvinning av förmånsrätt, anser hovrätten att denna i enkelhetens och klarhetens intresse bör automatiskt upphöra redan genom konkursen. I paragrafen skall sålunda införas bestämmelse av innehåll, att det företräde till betalning som utmätningen medfört ej skall gälla om konkurs följt inom viss tid efter utmätningen. Dessutom bör den särskilda beräkningen av fristen då ackordsförhandling föregått medtagas. Enligt hovrättens mening saknas anledning att behålla övriga, nu gällande frister.

Hovrätten för Västra Sverige har ej något att erinra mot att bestämmelserna om förmånsrättens upphörande vid konkurs flyttas över till KL. Att konstruera dessa bestämmelser som återvinningsregler anses dock något oegentligt. Innebörden av de föreslagna reglerna tycks vara att förmånsrätten i fortsättningen — liksom enligt gällande lag — skall vara utan verkan om konkurs inträffar viss tid efter utmätning. Detta förhållande är knappast jämförligt med de egentliga återvinningsfallen, och termen återvinning synes över huvud ej fullt träffande när det gäller upphörande av förmånsrätt.

Hovrätten anser med hänsyn till lydelsen av 1 § första stycket i förslaget att det bör anmärkas, att förmånsrätten i visst fall inte gäller i konkurs.

Departementschefen. Den rättsliga regleringen av förhållandet mellan utmätning och konkurs är något komplicerad. Detta är inte ägnat att förvåna eftersom bestämmelserna måste täcka så många skiftande faktiska situationer. Bestämmelserna finns i KL och 17 kap. HB. I 23 § KL regleras möjligheten för borgenär att få utmätning när gäldenären redan är i konkurs medan 24 § KL avser den situationen att ett utmätningförfarande pågår när gäldenären försätts i konkurs. För sistnämnda fall gäller som huvudregel att utmätningförfarandet avbryts om den utmäta egendomen ännu inte sålts. Har utmätningförfarandet däremot avancerat så långt att försäljning har ägt rum, fortgår enligt lag och utbildad praxis alltid verkställigheten och redovisning sker till utmätningssökanden eller konkursförvaltaren beroende på hur långt före konkursansökningens ingivande som utmätningen har ägt rum (bet. Utsökningsrätt VIII s. 253 jämte hänvisningar). Har vid konkursutbrottet även redovisning skett i utmätningmålet, kan betalningen under vissa förutsättningar återvinnas enligt 31 § KL (jfr i sammanhanget 32 a, 33 och 35 §§ KL). De här åsyftade bestämmelserna om förmånsrätt och om återvinning korresponderar i stor utsträckning med varandra. Innebörden av bestämmelserna kan i korthet sägas vara att utmätning ger förmånsrätt till betalning ur den utmäta egendomen. Har utmätningen emellertid inom bestämd tid — varierande för olika fall — följts av konkurs, gäller att den förmånsrätt som vunnits genom utmätningen automatiskt faller bort medan den betalning som skett genom utmätningen i stället kan återvinnas.

Beredningen har kritiserat den gällande regleringen och ansett den svåröverskådlig. I syfte att åstadkomma förenklingar har beredningen föreslagit, att nuvarande bestämmelser i 17 kap. 8 § och 9 § 3 mom. HB om förmånsrättens upphörande vid utmätningsgäldenärens konkurs förs över till återvinningsbestämmelserna i KL. I förmånsrättslagen skulle man då kunna inskränka sig till en föreskrift om att utmätning ger förmånsrätt i den utmäta egendomen. I övrigt föreslår beredningen vissa ändringar i KL, bl. a. i 31 § så att förutom betalning även förmånsrätt kan gå åter (bet. Utsökningsrätt VIII), samt vissa specialbestämmelser om återgång av betalning och förmånsrätt vid självständigt ackordsförfarande (21 § i framlagt förslag till lag om ackordsförhandling, bet. Utsökningsrätt VII, se även 16 § i det till lagrådet

den 20 mars 1970 remitterade förslaget till ackordslag och den samtidigt föreslagna ändringen i 35 § KL).

Beredningens förslag har vid remissbehandlingen tillstyrkts eller lämnats utan erinran. En hovrätt har visserligen haft en annan mening och ansett att nuvarande ordning med automatiskt bortfall av den förmånsrätt som vunnits genom utmätning bör behållas. Hovrätten förutsätter emellertid att man kan utelämna vissa bestämmelser om speciella tidsfrister vid utmätning för makes fordran och vid utmätning hos dödsbo. Något sådant kan dock inte komma i fråga, i vart fall inte i detta sammanhang. Det finns f. ö. ingen anledning förmoda att de åsyftade bestämmelserna inte längre skulle ha en funktion att fylla. Ätminstone torde den som gäller utmätning för makes fordran alltjämt vara motiverad. Beredningen kan antas komma att uppmärksamma frågan vid den översyn av återvinningsbestämmelserna i KL som är aktuell (jfr bet. Utsökningsrätt VII s. 81).

För egen del har jag redan tidigare i dag vid lagrådsremissen av förslag till nya bestämmelser om exekution i fast egendom uttalat min anslutning till beredningens förslag. Utöver vad jag i nyss angivna sammanhang har anfört vill jag framhålla, att jag inte heller tror att förslaget om att förmånsrätten skall kunna gå åter behöver tynga samarbetet mellan konkursförvaltare och utmätningsmän. Möjligen kan det vara lämpligt att som en följd av förslaget ändra bestämmelserna om när utmätningsman särskilt skall underrättas angående konkurs. Detta skulle i synnerhet föranledas av att återgång av förmånsrätten skall kunna ske i enkla former utan att talan behöver väckas (se tillägg till 31 § KL i lagrådsremissen om exekution i fast egendom). F. n. gäller att utmätningsmannen i gäldenärens hemortskommun skall underrättas om konkurs men detta behöver inte ske förrän konkursbouppteckning upprättats (20 § andra st. KL). I s. k. fattigkonkurs, dvs. när konkursboet inte förslår till bestridande av konkurskostnaderna, finns emellertid inte någon skyldighet alls att underrätta utmätningsman, vare sig utmätningsmannen i gäldenärens hemortskommun eller någon annan utmätningsman (jfr 185 § 4 KL). Det kan finnas anledning överväga om inte utmätningsmännen snabbara och i vidare omfattning än f. n. skall underrättas i särskild ordning om konkurs. Dessa överväganden kan dock anstå i avvaktan på lagberedningens fortsatta arbete med reformering av konkurslagstiftningen.

Jag vill påpeka att beredningens förslag är lämpligt även från den synpunkten att beredningen i betänkandet Utsökningsrätt VII har föreslagit, att talan om återvinning skall kunna föras också i samband med ackordsförhandling utan konkurs. Förslag till ackordslag, m. m., som bygger på nämnda betänkande, har nyligen remitterats till lagrådet för yttrande. Avsikten är att lagarna skall träda i kraft den 1 januari 1971. I förslaget till ackordslag har jag i allt väsentligt anslutit mig till de av beredningen föreslagna bestämmelserna om återvinning. Jag har förordat, att bestämmelserna om återvinning av betalning vid utmätning skall äga motsvarande tillämpning

på den förmånsrätt som utmätningen har medfört. Det förslag som jag nu lägger fram innebär därför en fullföljd av denna tanke. Om man i stället behåller gällande ordning och låter förmånsrätten vid utmätning falla bort automatiskt i vissa fall, skulle detta kräva en särskild bestämmelse i förmånsrättslagen — utöver motsvarigheter till alla nuvarande i 17 kap. 8 § HB — om fristberäkning vid självständigt ackordsförfarande.

Sammanfattningsvis föreslår jag alltså att i förvarande paragraf tas in en föreskrift av innehåll att utmätning ger förmånsrätt i den utmäta egendomen. Föreskriften gäller både lös och fast egendom. I och för sig är det tänkbart att — som en hovrätt har föreslagit — särskilt erinra om att förmånsrätten i vissa fall kan gå åter enligt bestämmelser i KL. En sådan erinran borde emellertid i så fall avse inte endast den förmånsrätt som utmätning ger utan även andra förmånsrätter, t. ex. den som följer med pantsättning. Jag har inte ansett det behövt med en sådan allmän erinran.

9 §

Paragrafen motsvarar 11 § i beredningens förslag.

I paragrafen ges bestämmelser om de särskilda förmånsrätternas inbördes företräde. I huvudsak bygger bestämmelserna därvid på de principer som nu gäller. Innehållet i de tre första styckena avser förhållandet dels mellan upplåtelse av olika slags förmånsrätt i en och samma egendom, dels mellan upplåtelse av förmånsrätt i viss egendom och förmånsrätt i samma egendom enligt lag eller på grund av förrättning. Paragrafens sista stycke avser förhållandet inbördes mellan olika fordringar med samma slags förmånsrätt.

I *första stycket* föreskrivs i första hand att förhållandet mellan olika slags förmånsrätter bestäms av paragrafföljden. Vidare anges att förhållandet mellan olika slags förmånsrätter inom samma paragraf bestäms av styckenas följd (4 § första st.) och av numreringen inom paragrafen (4 § första st. och 5—7 §§). Vissa undantag från dessa föreskrifter meddelas i andra och tredje styckena.

Andra stycket innehåller två undantag av speciell karaktär från den ordningsföljd som följer av första stycket. Det första undantaget rör förmånsrätt på grund av sjöpanträtt som avses i 267 § 6 sjölagen. Förmånsrätten tillkommer fordran i anledning av bristfälliga uppgifter i konossement. Sådan sjöpanträtt ställs — i motsats till andra sjöpanträtter — efter förmånsrätt som avses i 4 § första stycket 2 och 3. Detta är i huvudsaklig överensstämmelse med nu gällande ordning. Ifrågavarande sjöpanträtt kommer sålunda alltjämt att utgå efter handpanträtt och panträtt på grund av inteckning i fartyg eller i luftfartyg och reservdelar till luftfartyg. Förslaget avviker emellertid så till vida från vad som nu gäller att sjöpanträtten kommer att utgå även efter retentionsrätt (jfr bet. s. 97). Avvikelsen är en konsekvens av att handpanträtt och retentionsrätt har jämställts i förmånsrättshänseende (se härom under 4 §). Avvikelsen är säkerligen för sjöpanträttens del

av underordnad betydelse och bryter inte mot våra internationella förpliktelser i ämnet.

Det andra undantaget avser panträtt på grund av inteckning i fartyg eller i luftfartyg och reservdelar till luftfartyg. Panträtten skall enligt vad som här föreskrivs ha bättre förmånsrätt än den som retentionsrätt har. Därmed behålls nu gällande ordningsföljd i avvaktan på — åtminstone beträffande fartygsinteckning — resultatet av den översyn av sjölagstiftningen som f. n. utförs av sjölagskommittén. Kommittén har f. ö. i sitt remissyttrande förklarat sig dela lagberedningens uppfattning (bet. s. 103) att frågan om förhållandet mellan fartygsinteckning och retentionsrätt inte bör prövas i förevarande sammanhang.

Tredje stycket innehåller ytterligare en regel om undantag från den principiella ordningsföljden i första stycket. Undantaget avser förmånsrätt på grund av utmätning. Denna förmånsrätt skiljer sig från övriga särskilda förmånsrätter därigenom att den har karaktär av offentligt tvångsingripande som medför en begränsning av gäldenärens rådighet över den utmäta egendomen. Förhållandet mellan förmånsrätt på grund av utmätning och övriga särskilda förmånsrätter är på grund härav förenat med vissa problem. Beredningen har ägnat dessa stor uppmärksamhet (bet. s. 135). Beredningens överväganden har lett fram till att det i förevarande sammanhang behövs en speciell regel. Denna skulle innebära att förmånsrätt på grund av utmätning har företräde framför förmånsrätt på grund av inteckning vilken har sökts samma dag som utmätningen verkställdes eller senare. Beredningen har tagit upp regeln i sitt förslag. Jag har behållit den i departementsförslaget. De inteckningar som omfattas av regeln är inteckning i fartyg eller i luftfartyg och reservdelar till luftfartyg (4 § första st. 3), företagsinteckning (5 § första st. 2), inteckning i fast egendom (6 § 2) och inteckning i tomträtt (7 § första st. 3).

I *fjärde stycket* föreskrivs till en början att utmätning ger företräde framför senare utmätning av samma egendom samt att utmätning för flera fordringar på en gång ger lika rätt (angående innebörden av "lika rätt", se 1 § första st.). Föreskrifterna överensstämmer med vad som gäller när lös egendom har utmätts för flera fordringar (17 kap. 8 § första st. HB). Någon motsvarande reglering finns visserligen inte f. n. när fast egendom har utmätts för flera fordringar. I likhet med beredningen (bet. s. 132 och 140) anser jag det emellertid vara rimligt att regeln får omfatta även konkurrens vid utmätning av fast egendom. För tydlighetens skull bör påpekas att det nu reglerade företrädet inte gäller när någon av fordringarna är förenad med bättre förmånsrätt än som följer av själva utmätningen. I så fall är det nämligen fråga om en konkurrenssituation som regleras i paragrafens första stycke.

Vidare erinras i stycket om att det utanför förmånsrättslagen finns bestämmelser som reglerar företrädet mellan fordringar med samma slags för-

månsrätt. Av de här åsyftade bestämmelserna (se bet. s. 139) tilldrar sig de som reglerar företrädet mellan konkurrerande inteckningar störst uppmärksamhet. Som genomgående princip gäller att inteckning medför företräde i förhållande till annan inteckning enligt den tidsföljd i vilken inteckningarna har sökts och att inteckningar som har sökts på samma inskrivningsdag ger lika rätt. Men det finns även andra företrädesbestämmelser som här är av betydelse, t. ex. föreskrifter om det inbördes företrädet mellan sjöpanträtter eller luftpanträtter.

I beredningens förslag föreskrivs i ett femte stycke att "fordringar med samma slags förmånsrätt har i övrigt lika rätt, om ej förmånsrätten följer med rättighet som har företräde enligt vad som gäller därom". Föreskriften om lika rätt avser exempelvis det fallet att fordringar med förmånsrätt enligt 6 § 1 konkurrerar inbördes. Å andra sidan gäller föreskriften om lika rätt inte när en gäldenär pantsatt egendom hos en borgenär och sedan pantsätter samma egendom hos en annan borgenär. Av allmänna regler följer då att den förre har företrädesrätt till betalning av panten, om inte den andra kan åberopa godtrosförvärv. En konkurrenssituation av speciellt slag kan vidare uppkomma när en panthavare lämnar den pantsatta egendomen för reparation och denna därigenom blir belastad med retentionsrätt. Enligt min mening är den föreslagna regleringen väl teoretisk och alltför vag för att ge erforderlig ledning. De konkurrenssituationer som beredningen har avsett att reglera bör kunna överlämnas till rättstillämpningen för avgörande.

Allmänna förmånsrätter

10 §

Paragrafen, som motsvarar 12 § i beredningens förslag, innehåller bestämmelser om allmän förmånsrätt för vissa fordringar som står konkurskostnaderna nära. I den allmänna motiveringen har jag redovisat de överväganden som ligger till grund för valet av de här aktuella fordringarna (3.5). Angående de närmare villkoren för att förmånsrätterna skall kunna åberopas får jag nu anföra följande.

I överensstämmelse med beredningens förslag föreskrivs i departementsförslaget beträffande samtliga fordringar, att endast kostnad som med hänsyn till omständigheterna är skäligen omfattas av förmånsrätten. Detta krav är i gällande lag uttryckligen uppställt beträffande bouppteckningskostnad men däremot inte i fråga om begravningskostnad. Ändå kan det antas gälla redan nu även beträffande sistnämnda kostnad. Kostnad som dömts ut i mål angående egendoms avträdande till konkurs eller boutredningsmannaförvaltning har blivit prövad efter skälighet enligt 18 kap. 8 § RB. Föreskriften om begränsning av förmånsrätten till sådana kostnader som är skäliga blir därför i dessa fall i praktiken av betydelse endast när ersättningsyrkandet har framställts först i konkursen. Även ersättning till förordnad boutred-

ningsman eller vissa funktionärer vid ackordsförhandling prövas i vissa fall efter skälighet av domstol (jfr 19 kap. 19 § andra st. ÄB och hänvisningen till RB i 11 § ärendelagen; se också 40 § i det till lagrådet remitterade förslaget till ackordslag). Föreskriften om skälighetsprövning blir därför även beträffande dessa fordringar av omedelbar betydelse endast om domstolsbehandling inte har ägt rum. Att föreskriften om skälighetsprövning i vissa fall utgör en dubblyr torde inte behöva vålla komplikationer i rättstillämpningen.

Beredningen har i sitt förslag på visst sätt begränsat förmånsrätten för arvode och kostnadsersättning till funktionär vid boutredningsmannaförvaltning och ackordsförhandling. Endast om fordringen belöper på tid inom sex månader före konkursansökningen eller därefter skall den sålunda enligt beredningens förslag vara förenad med förmånsrätt. En remissinstans har uttalat tvivel om behovet av den här tidsbegränsningen, som kan te sig något konstlad. Om man tar bort tidsbegränsningen uppnås f. ö. den fördelen att man inte särskilt behöver utreda på vilken tid funktionärens fordran belöper. Jag delar emellertid beredningens åsikt att man utan tidsbegränsningen riskerar en anhopning av krav på stora belopp till påtaglig nackdel för andra borgenärer. På grund därav har tidsbegränsningen behållits i departementsförslaget.

I fråga om de här avsedda funktionärerna vid ackordsförhandling har beredningen anpassat sitt förslag till ett tidigare, likaledes av beredningen avgivet betänkande med förslag till ny ackordslagstiftning (Utsökningsrätt VII). Sistnämnda förslag innebär i de delar som nu är aktuella, att rättens ombudsman inte längre skall förekomma vid offentlig ackordsförhandling utan konkurs. God man skall däremot förordnas för sådan förhandling. Vidare öppnar förslaget möjlighet att förordna tillsynsman som skall övervaka att gäldenären fullgör sina åtaganden enligt ackordet. Jag har i annat sammanhang nämnt att den föreslagna ackordslagstiftningen avses skola träda i kraft redan före den nya förmånsrättslagen eller den 1 januari 1971. I det till lagrådet remitterade förslaget till ackordslag, m. m., har någon ändring inte skett i beredningens förslag till organ vid ackordsförhandling. Man bör därför i den här delen kunna utgå från den tillämnade ackordslagstiftningen.

Även förmånsrätten beträffande kostnad för särskild åtgärd under boutredning eller ackordsförhandling har i beredningens förslag tidsbegränsats. Åtgärden skall ha ägt rum tidigast sex månader före konkursansökningen. Tidsbegränsningen har liksom ett särskilt villkor att åtgärden uppenbart varit till borgenärernas bästa tagits med i departementsförslaget.

11 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om arbetstagares och pensionstagares förmånsrätt. Den motsvarar 13 § i beredningens förslag.

Gällande rätt. Som redan har nämnts (2.1.1) har "betjänter och tjänste-

hjon" enligt 17 kap. 4 § HB förmånsrätt för lön för sista året, medan "annan arbetare" har förmånsrätt för "dagspenning eller avlöning" som ej stått inne längre än sex månader efter förfalldagen. Förmånsrätt ges också för begravningshjälp samt för sjukhjälp eller livränta som upplupit för de sista tre månaderna och som det enligt lag (1901: 39 s. 1) angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete åligger gäldenären att utge. Vad som är föreskrivet om förmånsrätt för arbetares avlöning äger också tillämpning på utestående försäkringsavgift för privat pension åt gäldenärens arbetare avseende det sista året och skadestånd som i händelse av obehörigt avskedande eller arbetsavtals hävande må tillkomma arbetaren i stället för avlöning som skulle ha utgått med förmånsrätt. Om viss del av arbetares lön står inne hos arbetsgivaren till säkerhet för att arbetaren fullgör sina skyldigheter, har arbetaren för den inestående lönen lika förmånsrätt som för avlöning, vare sig fordringen stått inne längre eller kortare tid.

Även pensionsfordran är i viss utsträckning förenad med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB (se härom 2.1.1).

Bestämmelserna i 17 kap. 4 § HB har i betydande utsträckning kompletterats med principiella avgöranden av högsta domstolen. Beträffande innehållet i rättspraxis får jag hänvisa till betänkandet s. 148 och där anmärkt litteratur. Jag vill emellertid i detta sammanhang nämna följande.

Enligt 100 a § KL (jfr 32 a §) gäller vissa begränsningar beträffande betalningsrätten i aktiebolags konkurs för personer, som på grund av aktieinnehav har eller hade ett bestämt inflytande över bolaget, eller vissa anhöriga till sådana personer. Härutöver gäller när betalningsrätt i och för sig föreligger att personer med väsentligt intresse i och bestämmande inflytande över ett företag i viss utsträckning har ansetts uteslagna från förmånsrätt i företagets konkurs, fastän någon lagbestämmelse därom inte finns. Även pensionsfordran torde vara undantagen från förmånsrätt i motsvarande fall.

Under lön enligt 17 kap. 4 § HB inbegrips även t. ex. provision och tantiem. Vidare anses semesterlön och semesterersättning vara likställda med vanlig lön.

Den förmånsrätt som tillkommer betjänter och tjänstehjon avser "lön för sista året". Innebörden härav anses vara, att förmånsrätten omfattar lön som belöper på en tid av högst ett år räknat bakåt från dagen för konkursansökningen. Även fordran på lön under skäligen uppsägningstid anses vara förenad med förmånsrätt. Vad som utgör skäligen uppsägningstid i konkurs bedöms främst med ledning av anställningens längd och art. Som grund för bedömningen tjänar den allmänna uppsägningstid som kan vara föreskriven i tjänsteavtalet eller tillämpligt kollektivavtal. Om konkursboet inträder i tjänsteavtalet, blir lönefordran för tiden därefter massafordran.

Lagberedningen. Beredningen framhåller att den föreslagna förmånsrätten för arbetstagare i första hand avser fordran på lön. Termen lön skall — frånsett pension — inrymma allt som kan hänföras till avlöningsförmån på

grund av anställningen. Det är likgiltigt, om lönen för arbetsinsatsen utgår i form av tidlön, ackordsersättning, arvode, provision, tantiem eller annan andel i vinst, tillägg av olika slag (t. ex. risk- eller kallortstillägg) eller naturaförmåner (jfr 139 § KL) eller på annat sätt. Givetvis ingår sjukersättning som arbetsgivare skall utge till arbetstagaren. Även ersättning för avtalsenliga omkostnader i tjänsten bör räknas hit. Som exempel nämns resekostnadsersättning och traktamente samt ersättning för hållande av egen bil eller annan utrustning.

Enligt beredningens förslag skall med lön likställas vad som skall utgå som ersättning för lön. Denna bestämmelse avser bl. a. skadestånd som arbetsgivaren skall utge till arbetstagaren på grund av obehörigt avskedande eller tjänsteavtals hävande (se vidare bet. s. 152).

Enligt ett år 1967 infört tillägg i 17 kap. 4 § HB är utestående försäkringsavgift för privat pension åt gäldenärens arbetare avseende det sista året förknädd med förmånsrätt. Tillägget avser det fallet att arbetsgivaren tecknat pensionsförsäkring för arbetstagaren och gentemot försäkringsinrättningen åtagit sig att betala premierna. I praxis har inrättningens fordran på obetalda avgifter ansetts utgöra en av inrättningen övertagen lönefordran och tillerkänts förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB (se NJA 1956 s. 719). Genom nämnda tillägg i paragrafen har meddelats en bestämmelse i ämnet. Förmånsrättens omfattning blev lika för alla kategorier arbetstagare, fastän beträffande lön gäller olika tider för skilda grupper av arbetstagare. Med hänsyn till att det enligt rättspraxis klart föreligger en lönefordran som övergått till försäkringsinrättningen och att enligt beredningens förslag alla grupper av arbetstagare i princip behandlas lika i fråga om förmånsrätt för lön är emellertid någon uttrycklig bestämmelse inte behövlig.

I 17 kap. 4 § HB föreskrivs vidare, att samma förmånsrätt som för arbetares avlöning gäller för sådan del av arbetares lön som står inne hos arbetsgivaren till säkerhet för att arbetaren skall fullgöra sina skyldigheter. För stadgandets tillämpning torde normalt förutsättas, att avtal har träffats mellan arbetsgivaren och arbetstagaren om rätt för den förra att hålla inne viss del av lönen som säkerhet för arbetets utförande. Det torde här i själva verket vara fråga om bestämmande av fordringens förfallotid så att denna flyttas till en senare tidpunkt än som normalt gäller. Eftersom den tid inom vilken förmånsrätt är bevarad enligt förslaget räknas från förfallodagen är enligt beredningen någon särskild bestämmelse för hithörande fall inte behövlig.

Beredningen påpekar härefter att enligt 17 kap. 4 § HB gäller förmånsrätt för sådan begravningshjälp eller för de tre sista månaderna före konkursansökningen upplupen sjukhjälp eller livränta som det åligger gäldenären att utge enligt "lag angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete". Nämnda föreskrift anses numera sakna all praktisk betydelse och kan därför utgå (se härom bet. s. 153).

Semesterlön och semesterersättning är att anse som lön. Med hänsyn till de

speciella regler som gäller på området bör emellertid förmånsrätten för sådan gottgörelse regleras särskilt. Förmånsrätten för semesterlön eller semesterersättning som är intjänad före konkursansökningen skall enligt beredningens förslag omfatta belopp som står inne för nästföregående och löpande kvalifikationsår. Liknande begränsning förekommer i den danska propositionen och det norska utkastet. För tiden efter konkursansökningen skall gälla samma regler som föreslagits i fråga om vanlig lön. Även semesterlön eller semesterersättning som belöper på tid efter ansökningen skall således ha förmånsrätt, med viss maximering i fråga om uppsägningstid.

I andra stycket av paragrafen har beredningen tagit upp en bestämmelse om förmånsrätt för fordran på pension (se härom 2.2.1).

Beredningen framhåller slutligen att vid de nordiska överläggningarna har rätt enighet om att en undantagsregel bör gälla i fråga om företagsledare och andra personer med väsentligt inflytande över företaget, medan meningarna varit delade om hur regeln närmare bör utformas. Beredningen anser att man bör anknyta till praxis hos oss. I sista stycket av förevarande paragraf har upptagits en bestämmelse härom. Den gäller i fall då gäldenären är näringsidkare eller juridisk person. Liksom i lagen om företagsinteckning bör uttrycket näringsidkare tilläggas sin mest vidsträckt innebörd. Näringsidkaren kan vara fysisk person eller juridisk person, t. ex. aktiebolag, ekonomisk förening eller stiftelse. Även juridisk person som inte är näringsidkare omfattas av det föreslagna stadgandet, t. ex. stiftelse eller ideell förening som inte driver någon näringsverksamhet. Förslaget innebär att förmånsrätt inte skall tillkomma den som själv eller jämte närstående ägde väsentlig andel i företaget och som hade väsentligt inflytande över dess verksamhet. Av bestämmelsen framgår, att arbetstagare som t. ex. har en aktiemajoritet i ett bolag som går i konkurs inte är utesluten från förmånsrätt enbart på grund av aktieinnehavet. Å andra sidan skall inte heller en ställning som medfört väsentligt inflytande över företaget, t. ex. såsom verkställande direktör, i och för sig utesluta förmånsrätt. Om företagsledare inte får förmånsrätt, kan det försvåra för ett företag att i ett kritiskt läge få behålla en dugande person i sådan ställning. Beredningen anser därför att det också måste förutsättas att företagsledaren eller närstående har ett väsentligt delägarintresse.

Enligt den föreslagna bestämmelsen skall närståendes andelar också medräknas vid bedömning av förhållandet mellan arbetstagaren och företaget. Även det fallet att han själv inte hade någon andel men hans närstående hade väsentlig andel i företaget är avsett att inbegripas. Beredningen har avstått från närmare precisering av vilka som här bör räknas till närstående (bet. s. 151).

Bestämmelsen i tredje stycket föreslås gälla i fråga om pension (se härom bet. s. 155).

Remissyttranden. Den närmare utformningen av bestämmelserna i paragrafen har tilldragit sig uppmärksamhet från löntagarorganisationerna men även — och framför allt i fråga om tredje stycket — från annat håll.

LO uttalar sin tillfredsställelse över att även ersättning för *avtalsenliga omkostnader i tjänsten* räknas som lön i lagens mening, t. ex. resekostnadsersättning och traktamenten samt ersättning för hållande av egen bil eller annan utrustning. Att så sker finner LO helt riktigt då arbetstagaren i annat fall får använda en del av sin arbetslön för att betala dessa förskotterade utlägg åt arbetsgivaren.

Enligt TCO innehåller förslaget en enda egentlig förbättring för löntagarna. Denna rör traktamenten, resekostnadsersättningar och andra omkostnader i tjänsten vilka beredningen anser bör jämföras med lön från förmånsrättssynpunkt. TCO hälsar detta med tillfredsställelse. Rent tekniskt kan emellertid mot förslaget möjligen riktas den kritiken, att förmånsrätten för denna typ av fordringar inte uttryckligen framgår av lagtexten. TCO förutsätter att detta klart utsägs i motiven.

SALF förutsätter att beredningen i uttrycket "avtalsenliga" omkostnader innefattar såväl omkostnader enligt kollektivavtal som omkostnader enligt enskilt tjänsteavtal. I vissa branscher förekommer typiskt sett att arbetstagarna har omkostnader i tjänsten. Omkostnaderna är i sådana fall intagna i kollektivavtalet för branschen. Förhållandet att andra branscher inte har ersättningen för omkostnader reglerade i kollektivavtalet hindrar inte att systemet används i enskilda företag varvid frågan regleras i enskilda tjänsteavtal. Beredningen konstaterar att om arbetstagaren inte får ut ersättning för sådan omkostnad och alltså måste slutligt betala den själv, går han realiter i motsvarande mån miste om den lön som han har fått ut för sitt arbete. Alltför många av förbundets medlemmar kan av erfarenhet intyga riktigheten av beredningens resonemang. Den nuvarande osäkerheten när det gäller förmånsrätten för omkostnader för arbetsgivarens räkning är en ständig källa till tvister mellan konkursförvaltare och arbetstagarorganisationerna. Konkurspraxis torde också skifta avsevärt. På grund av det anförda finner förbundet i likhet med beredningen att nuvarande uppdelning på olika poster är orimlig och orealistisk (jfr bet. s. 152).

Några remissinstanser behandlar särskilt frågan om *förmånsrätt för försäkringsavgifter*. Hit hör SPP som anser att en bestämmelse i ämnet skulle vara av värde. Enligt SPP är det lättare att klargöra för en konkursförvaltare, varför en fordran skall utgå med förmånsrätt, när det finns utsagt i lagtext att så skall ske, än om det är nödvändigt att gå till lagtextens förarbeten för att få besked om förmånsrätten. De negativa konsekvenser i form av för snäv tillämpning som en särbestämmelse kan medföra kan avhjälpas genom en utformning att "i lön även inkluderas avgifter som arbetsgivaren erlagger till förmån för den anställde t. ex. avgifter för privat pensionsförsäkring, tjänstegrupplivförsäkring, avgångsbidrag och privat sjukförsäkring". SPP påpekar i sammanhanget att arbetsmarknadens parter arbetsgivareföreningen, industritjänstemannaförbundet och SALF har beslutat att ersätta den sjuklön som den anställde f. n. får från arbetsgivaren med en central form

för utbetalning. Diskussioner pågår på vilket sätt detta administrativt lämpligen skall ordnas. Vare sig det kommer att ske i form av försäkring eller på annat sätt, bör avgifter för dylik förmån utgå med förmånsrätt.

SPP framhåller vidare att vid pensionering enligt allmän pensionsplan arbetsgivaren har möjlighet att, i stället för att teckna försäkring i SPP för den anställdes ålderspension, enligt vissa regler i sin balansräkning skuldföra upplupen del av utfäst pension och till säkerhet för sitt åtagande teckna kreditförsäkring i Försäkringsbolaget Pensionsgaranti (FPG). Därigenom åtar sig FPG att betala en engångsavgift till SPP för den händelse kreditförsäkringsavtalet mellan arbetsgivaren och FPG upphör. FPG har då rätt att regressvis kräva arbetsgivaren på den till SPP erlagda engångsavgiften. Det skulle underlätta behandlingen i en konkurs, om det i samband med de nya bestämmelserna klart framgick att förmånsrätt föreligger för sådan fordran på engångsavgift. Denna avgift motsvarar nämligen de månadsavgifter som erläggs av den arbetsgivare som tecknat pensionsförsäkring i SPP och vilka normalt är förenade med förmånsrätt.

I fortsättningen diskuterar SPP frågan i vilken utsträckning engångsavgift för försäkring skall anses utgöra förmånsberättigad lönefordran. SPP finner det önskvärt med en bestämmelse som begränsar förmånsrätten till vad som belöper sig på en tid av ett år. Även *arbetsgivareföreningen* och *industriförbundet* behandlar denna fråga. De gör gällande att förfallen avgift i den mån den avser under de senaste sex månaderna före konkursansökningen (om förslagets tidsbegränsning följs) intjänad pension skall vara förmånsberättigad. Vad som däremot belöper på tiden dessförinnan torde inte rimligen avses skola vara förmånsberättigat även om avgiften i fråga förfallit inom sexmånadersperioden. Vidare skall förmånsrätt föreligga i den mån avgift avser pension under skälig uppsägningstid, högst sex månader. Det anses självklart att fullständig likhet i fråga om förmånsrätt bör råda vare sig avgifterna förfaller månatligen eller på en gång om avgifterna avser pensionsrätt under samma tid. Däremot skulle en obegränsad förmånsrätt för fordran på pensionsavgifter som förfallit under de senaste sex månaderna kunna medföra förmånsrätt för engångsavgifter avseende pensionsrätt som intjänats under vilken tidsperiod och till vilka belopp som helst. Då så icke torde ha varit avsikten, bör möjligen den begränsning som avses uttryckligen framgå i förslaget.

Hovrätten över Skåne och Blekinge påpekar att i förslaget likställs med lön vad som skall utgå som ersättning för lön. Satsen ersätter de nu i 17 kap. 4 § HB intagna bestämmelserna om förmånsrätt för skadestånd i anledning av obehörigt avskedande och för utestående försäkringsavgift i visst fall, vilka belopp i rättspraxis ansetts jämförliga med lön. Enligt hovrättens mening skulle det räcka att i lagmotiven uttryckligen ange att med lön icke avses detsamma som med begreppet lön i kollektivavtal eller annat avtal, utan att därmed avses ett civilrättsligt lönebegrepp, innefattande jämväl skadestånd

på grund av obehörigt avskedande, utestående försäkringsavgift i vissa fall m. m. I själva lagrummet behöver då ej särskilt anmärkas, att sådant som utgör ersättning för lön likställs därmed.

TVå löntagarorganisationer — TCO och SALF — framhåller att den föreslagna regeln om förmånsrätt för *semesterlön* och *semesterersättning* utgör en begränsning i förhållande till vad som nu gäller. Under påstående att förmånsrätten f. n. omfattar ett år äldre semesterfordringar än enligt förslaget avstyrks detta.

TCO vänder sig bestämt emot den föreslagna begränsningen. Arbetstagaren lägger inte själv ut sin semester. Denna rätt tillkommer arbetsgivaren och försummelser härutinnan bör inte gå ut över den anställde. Det är en vanlig företeelse på tjänstemannasidan att full semester inte kunnat uttas, och detta gäller i all synnerhet vid företag med dålig ekonomi. Den rätt som arbetstagaren har att erhålla kontant ersättning i stället för semester blir ofta illusorisk på grund av arbetsgivarens brist på likvida medel.

Enligt SALF förekommer redan f. n. ofta att löneborgenär i realiteten går miste om intjänad semesterlön och semesterersättning på grund av att hans semesterförmån intjänats tidigare än två kalenderår före konkursen. Detta är i synnerhet fallet i branscher med högsäsong under sommarhalvåret såsom i byggnads- och anläggningsbranschen, där arbetsledare ofta under en följd av år inte haft möjlighet att ta ut hela sin avtalsenliga semester. Ofta har det ekonomiska utrymmet för att lägga ut semester varit minimalt i flera år innan ett företag går i konkurs.

Begränsningen av förmånsrätten beträffande *vissa företagsledare och andra personer med väsentligt inflytande* över företaget, behandlas i en hel del remissyttranden. Flertalet uttalar sin tillfredsställelse över bestämmelsen i ämnet eftersom frågan hittills har reglerats uteslutande av rättspraxis. Man är emellertid på många håll kritisk i fråga om den närmare utformningen.

Hovrätten för Västra Sverige framhåller att i de rättsfall som föreligger, förmånsrätt har underkänts när det varit fråga om aktieägare som själv eller tillsammans med make och barn ägt större delen av aktierna i ett bolag och därjämte utövat ett bestämmande inflytande över bolagets verksamhet (NJA 1951 s. 210 och där anförda rättsfall). Förslaget innebär i olika hänseenden en skärpning av den ståndpunkt som praxis sålunda intagit. Redan en väsentlig andel i företaget — enligt beredningen t. ex. en tredjedel eller ibland rentav än mindre — och ett väsentligt inflytande skall utesluta arbetstagaren från förmånsrätt. Detta ganska obestämda uttryckssätt kan enligt hovrätten ge utrymme för olika tolkningar och vålla en viss osäkerhet i tillämpningen. En precisering anses därför önskvärd. Hovrätten ifrågasätter om regeln bör gälla andra befattningshavare än dem som har en ledande ställning i företaget.

Advokatsamfundet anser det vara en brist att begreppet närstående inte definierats. Beredningen har inte velat göra detta av hänsyn till dess fortsatta

arbete med bl. a. återvinningsreglerna. Samfundet understryker att det är önskvärt att åtminstone i samband med genomförandet av ny konkurslag en definition sker.

Advokatsamfundet fäster vidare uppmärksamheten på att den nu aktuella bestämmelsen måste sättas i samband med återvinningsregeln i 32 a § KL, och att detta medför att tillfälligheterna många gånger kommer att spela en avgörande roll för arbetstagare av nu angivet slag. Om arbetstagarens arbete varit till nytta för bolaget (32 a § avser endast aktiebolag), vilket ingalunda är ovanligt, och arbetstagaren tagit ut lön och semesterersättning före konkursen, kan återvinning inte ske enligt 32 a §, jämfört med 100 a § KL. Har han däremot låtit lönen stå inne — likviditeten har t. ex. varit mycket ansträngd och pengarna behövts till angelägnare ändamål — går han miste om förmånsrätt enligt beredningens förslag. Följden av detta rättsläge blir att den arbetstagare som visar minst hänsyn till borgenärerna och som sätter sina egna intressen före får en mycket förmånligare behandling än den som eftersätter de egna intressena. Detta förhållande är inte tillfredsställande, utan återvinningsregeln och förmånsrättsbortfallet bör korrespondera med varandra. Om den av beredningen föreslagna utformningen av förslaget skall behållas med vissa justeringar, och många skäl talar för detta, bör enligt samfundet återvinningsregeln i 32 a § KL vidgas till att dels omfatta all uppburen lön, dels ock inbegripa även andra konkursfall än aktiebolags. Nackdelen blir emellertid i alla fall att återvinningsrätten ofta blir av tvivelaktigt värde, då arbetstagaren säkerligen ofta saknar tillgångar. Bibehåller man däremot regeln i 32 a § KL måste ifrågasättas, om inte den föreslagna bestämmelsen bör uppmjukas så att de ovan berörda, föga tilltalande konsekvenserna undviks.

Industriföreningen anser att förslaget innebär en diskutabel skärpning i förhållande till gällande rätt, och en betydande oklarhet eftersom uttrycken väsentlig andel och väsentligt inflytande med nödvändighet måste medföra skönsmässiga avgöranden i den praktiska tillämpningen. Föreningen anser att undantag från löneprivilegiet endast bör gälla i de fall då den anställde har ställning av majoritetsdelägare i företaget. Vidare kan någon särbehandling av närstående till sådan anställd inte anses motiverad.

Arbetsgivareföreningen och *industriförbundet* kritiserar beredningen för att den inte närmare har diskuterat frågan om det principiellt berättigade i att från förmånsrätt undanta sådan arbetstagare som har ett väsentligt inflytande över företaget och samtidigt är ägare till en betydande del därav. Beredningen synes närmast anknyta till de nordiska överläggningarna i ämnet, varvid enighet rått om att en undantagsregel bör gälla i fråga om dylika företagsledare. De båda remissinstanserna framhåller att, om man accepterar tanken att arbetstagare skall ha förmånsrätt för vissa lönefordringar, måste mycket starka skäl föreligga att göra ett undantag för vissa grupper. Civilrättsligt framstår arbetstagarens anspråk som en fordran på företaget

och i en rad viktiga hänseenden behandlas i lagstiftningen huvuddelägare inte annorlunda än arbetstagare i allmänhet. Vissa undantag härifrån finns visserligen men dessa bör inte i onödan utsträckas. Enligt organisationernas uppfattning föreligger knappast tillräckliga skäl att i förmånsrättshänseende behandla företagsledare som äger en väsentlig andel i företaget annorlunda än arbetstagare utan särskilt inflytande eller utan särskild ägarandel. Organisationerna anser att det är en riktigare väg att via återvinningsreglerna vid konkurs komma till rätta med de försök till missbruk, som kan tänkas förekomma i mindre seriösa företag.

De båda remissinstanserna understryker vidare att när det gäller pensioner så har den civilrättsliga lagstiftningen accepterat att huvudaktieägare och honom närstående jämställs med andra arbetstagare, om pensionen utgår enligt allmän pensionsplan (jfr 5 § andra stycket lagen om tryggnad av pensionsutfästelse m. m.). Arbetstagares rätt till pension enligt allmän pensionsplan är antingen försäkrad eller eljest garanterad och ett speciellt undantagande av huvudaktieägare etc. från förmånsrätt skulle drabba försäkringsbolaget resp. garanter i sådant fall. Detta skulle dels vålla komplikationer vid premiesättningen, dels föranleda besvärliga beräkningsproblem vid bevakning i konkurs. Skulle med hänsyn till enigheten inom de nordiska länderna en undantagsbestämmelse inte kunna avvaras anser organisationerna att den i vart fall inte bör omfatta sådan pensionsfordran som grundar sig på allmän pensionsplan.

Departementschefen. Förevarande paragraf innehåller bestämmelserna om det s. k. löneprivilegiet, dvs. den allmänna förmånsrätten för arbetstagares lönefordringar (första st.). Till löneprivilegiet hör även arbetstagares pensionsfordringar i den mån de har förfallit (andra st.). Löne- och pensionskrav av personer med väsentligt intresse i och bestämmande inflytande över företaget omfattas enligt rättspraxis inte av löneprivilegiet. Här har nu tagits upp en uttrycklig föreskrift i detta ämne (tredje st.).

Beträffande löneprivilegiets omfattning har vissa väsentliga frågor behandlats i den allmänna motiveringen till vilken här kan hänvisas (3.2).

Första stycket. I huvudsaklig överensstämmelse med nuvarande tillämpning av 17 kap. 4 § HB skall lönefordran enligt förslaget inrymma allt som kan hänföras till avlöningsförmån på grund av anställning. Lönen är alltså förmånsberättigad oavsett huruvida den utgår i form av tidlön, ackordsersättning, provision, tantiem eller på annat sätt. Beträffande *ersättning för avtalsenliga omkostnader* i tjänsten har man i hittillsvarande rättstillämpning varit tveksam och rättsläget har betecknats som instabilt (bet. s. 152 not. 28). Lagberedningen har nu givit klart uttryck åt att även sådan ersättning skall omfattas av förmånsrätten. Beredningens uttalande har under remissbehandlingen hälsats med stor tillfredsställelse av löntagarorganisationerna. Även jag är positiv till förslaget och anser det vara självklart att lönebegreppet skall tolkas på nu angivet sätt. Jag har f. ö. ganska nyligen uttalat mig för

samma innebörd av lönebegreppet i förslag till lag om arbetsgivares kvittningsrätt (prop. 1970: 94 s. 40). I likhet med beredningen anser jag inte behövt att ta upp särskild föreskrift i ämnet i lagen. Jag vill i anledning av ett remissuttalande tillägga, att enligt min mening är det för frågan om förmånsrättens omfattning utan betydelse om ersättningen för omkostnader är reglerad i kollektivavtal eller i enskilt tjänsteavtal.

Under lönebegreppet faller också *semesterlön och semesterersättning*. Beträffande sådana fordringar föreligger emellertid behov av att skilja mellan belopp som har intjänats före och belopp som har intjänats efter konkursansökningen. Någon bestämmelse i ämnet finns f. n. inte.

Beredningen har beträffande semesterlön och semesterersättning som har intjänats före konkursansökningen i en specialregel föreslagit, att förmånsrätten skall omfatta vad som står inne för nästföregående och löpande kvalifikationsår. Förslaget har kritiserats i ett par remissyttranden. TCO och SALF gör sålunda gällande, att förslaget innebär en begränsning i förhållande till vad som nu iakttas.

För egen del finner jag befogat att medge en något vidsträcktare förmånsrätt beträffande semesterfordringar än som följer av beredningens förslag. Jag föreslår att förmånsrätten skall gälla vad som står inne för det löpande kvalifikationsåret och de närmast föregående två kvalifikationsåren.

I fråga om semesterfordringar som belöper på tid efter konkursansökningen föreslås inte någon specialregel. Detta innebär att bestämmelserna beträffande vanlig lön skall gälla och att den föreslagna maximeringen i fråga om ersättning för uppsägningstid kan bli tillämplig.

Frågan om löneprivilegiet omfattar även *fordringar på utestående försäkringsavgift* kräver särskild uppmärksamhet. I rättspraxis har fastslagits att sådana fordringar i vissa fall har samma förmånsrätt som lönefordran. Avgiftsfordringen har därvid bevakats av försäkringsinrättning och setts som en av försäkringsinrättningen övertagen lönefordran. I samband med tillkomsten av lagen (1967: 531) om tryggnad av pensionsutfästelse m. m. togs ett av de åsyftade fallen upp i lagtexten, nämligen fordran på försäkringsavgift för privat pension åt arbetare.

Lagberedningen har ansett att nuvarande rättstillämpning kan fortsätta utan någon uttrycklig bestämmelse i ämnet. En särbestämmelse blir enligt beredningen lätt missvisande och kan leda till en snävare tillämpning av paragrafen än som avsetts.

Under remissbehandlingen har bl. a. SPP med tillfredsställelse konstaterat, att beredningen inte har avsett att bryta mot nuvarande rättstillämpning. Det har emellertid framhållits att det skulle vara värdefullt om en särskild bestämmelse togs upp i lagtexten.

För egen del ansluter jag mig till beredningens uppfattning att någon uttrycklig bestämmelse i lag om förmånsrätt för fordringar på utestående försäkringsavgift inte bör ges. Frågan om i vilka fall förmånsrätt föreligger får liksom hittills ankomma på rättspraxis.

Ett speciellt tillämpningsproblem rör fordringar på försäkringsavgift som utgår i form av engångsbelopp. Enligt arbetsgivareföreningen och industriförbundet är det självklart att fullständig likhet i fråga om förmånsrätten bör råda vare sig försäkringsavgiften förfaller månatligen eller på en gång, om avgiften avser pensionsrätt e. d. under samma tid. Jag delar remissinstansernas uppfattning. I den mån fordran på engångsavgift bevakas i konkurs bör alltså inte större del av avgiften omfattas av förmånsrätt än vad som skulle ha varit fallet om avgiften varit tidsbestämd. Det är enligt min mening inte behövt att uttryckligen reglera detta fall i lagtexten (jfr motsvarande problem när pension utgår med engångsbelopp eller i ett par större poster, bet. s. 155).

Med lön har i lagtexten jämställts annan ersättning på grund av anställningen. Härmed åsyftas närmast *skadestånd* som i händelse av obehörigt avskedande eller arbetsavtalets hävande kan tillkomma arbetstagaren (jfr prop. 1970: 94 s. 40). Detta är i full överensstämmelse med gällande rätt. Skadestånd av det angivna slaget omfattas sålunda genom särskild föreskrift i 17 kap. 4 § HB redan nu av löneprivilegiet.

Beträffande några andra föreskrifter angående löneprivilegiet i 17 kap. 4 § HB gäller följande. Bestämmelsen om fordran på *begravningshjälp och viss tids sjukhjälp eller livränta* anknuter till en för länge sedan upphävd lag och saknar numera praktisk betydelse. Den behöver därför inte få någon motsvarighet i en ny lag. Inte heller bestämmelsen som gäller *arbetstagares inestående lön* till säkerhet för att arbetstagaren fullgör sina skyldigheter behöver få någon motsvarighet. Såsom beredningen har uttalat (bet. s. 153) torde nämligen fordringens förfallotid i de åsyftade fallen ha flyttats till en senare tidpunkt än som normalt gäller och den tid inom vilken förmånsrätten är bevarad räknas ju enligt förslaget från förfalldagen.

Andra stycket. Förmånsrätten för förfallna pensionsfordringar gäller f. n. under vissa betingelser även i fråga om pension som har intjänats hos föregående arbetsgivare. En bestämmelse härom togs upp i 17 kap. 4 § HB samtidigt som 1967 års lag om tryggnad av pensionsutfästelse m. m. infördes. Bestämmelsen har utan någon ändring i sak förts över till förevarande stycke.

Tredje stycket. Enligt rättspraxis gäller att personer med väsentligt intresse i och bestämmande inflytande över ett företag i viss utsträckning har förvägrats förmånsrätt för löne- och pensionsfordringar i företagets konkurs. Beredningen har ansett behov föreligga att särskilt reglera när löne- och pensionskrav av företagsledare m. fl. skall vara undantagna från förmånsrätt. I detta stycke har beredningen tagit upp en regel i ämnet. Regeln har utformats i nära anslutning till vad som gäller enligt rättspraxis. Den innebär i korthet att förmånsrätt inte skall tillkomma den som själv eller jämte närstående ägde väsentlig andel i företaget och som hade väsentligt inflytande över dess verksamhet.

Vid remissbehandlingen har rätt allmän enighet om behovet av bestäm-

melsen. Endast två remissinstanser — arbetsgivareföreningen och industriförbundet — är av annan mening. De anser att bestämmelsen inte behövs utan att man via återvinningsreglerna i konkurs kan komma till rätta med de missbruk, som kan tänkas förekomma i mindre seriösa företag. Skulle bestämmelsen inte kunna avvaras, anser de att den i vart fall inte bör omfatta sådan pensionsfordran som grundar sig på allmän pensionsplan.

Enligt min mening är behovet av en bestämmelse av det här slaget uppenbar. Det kan inte vara tillfredsställande att man för fall av missbruk skall vara hänvisad till återvinningsinstitutet. Inte heller anser jag det vara befogat att från bestämmelsen undanta pensionsfordran som grundar sig på allmän pensionsplan.

Beträffande utformningen av bestämmelsen kan man ha anledning att vara mera tveksam. I det hänseendet har beredningens förslag kritiserats från några håll varvid man har påstått dels att förslaget utgör en diskutabel skärpning i förhållande till gällande rätt och dels att föreslagna formuleringar är obestämda och därför kan vålla tillämpningsproblem.

Att förslaget innebär en skärpning kan vara riktigt. Sålunda gäller bl. a. att det enligt beredningen i vissa fall skall vara tillräckligt med en minoritetsandel — t. ex. en tredjedel — i ett företag för att vederbörande skall äga väsentlig andel i det. F. n. torde enligt rättspraxis gälla att den anställda skall ensam eller tillsammans med närstående ha ställning av majoritetsdelägare i företaget om förmånsrätt skall förvägras honom.

Jag tycker för min del inte att beredningens förslag är särskilt långtgående. Jag vill erinra om att förslaget innebär krav på både delägarintresse i företaget och väsentligt inflytande över det för att förmånsrätten skall vara i fara. Är ettdera av dessa båda krav inte uppfyllt, går vederbörande alltså inte miste om förmånsrätten. Jag anser därför inte att man har anledning avvika från förslaget på grund av att det utgör en skärpning i förhållande till vad som nu gäller.

Det kan vidare vara riktigt, att de av beredningen föreslagna uttryckssätten är något obestämda. Detta torde emellertid vara ofrånkomligt. Med hänsyn till att beredningen har gjort ingående uttalanden om förslagets innebörd — till vilka jag i allt väsentligt kan ansluta mig — anser jag inte att några mera betydande olägenheter skall behöva uppkomma i rättstillämpningen.

12 §

Paragrafen, som överensstämmer med 14 § i beredningens förslag, innehåller bestämmelser om förmånsrätt för fordran på framtida pension.

Bestämmelserna i första och andra styckena motsvarar i sak första och andra styckena i 17 kap. 6 a § HB. Som ett sista stycke har tillagts en bestämmelse om att 11 § tredje stycket äger motsvarande tillämpning. Undantagsregeln torde knappast få någon större betydelse beträffande denna paragraf.

13 §

Paragrafen, som i gällande rätt motsvarar 17 kap. 12 § HB, innehåller bestämmelse om skatteprivilegiet. I beredningens förslag har paragrafen inte någon motsvarighet, eftersom beredningen ansåg att förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter skulle slopas (jfr 2.4.1 och 2.4.3).

Enligt paragrafen följer allmän förmånsrätt med fordran på skatt och allmän avgift i fall och med de begränsningar som särskilt föreskrivs. Angående de överväganden som ligger till grund för bestämmelsen får jag hänvisa till den allmänna motiveringen (3.4). Som jag har anfört i det sammanhanget är avsikten att chefen för finansdepartementet skall låta utarbeta förslag till de kompletterande bestämmelser som fordras. Jag vill särskilt understryka att frågan när och med vilka begränsningar skatter och allmänna avgifter skall utgå med förmånsrätt är av sådan vikt att till beslut härom förutsätts riksdagens medverkan. Detta är i full överensstämmelse med konstitutionell praxis och torde därför inte särskilt behöva framhållas i förevarande paragraf (jfr prop. 1968: 130 s. 219).

Den förmånsrätt som sålunda följer med vissa skatter och avgifter är allmän och gäller därför precis som det nuvarande skatteprivilegiet endast vid konkurs (jfr 2 § förmånsrättslagen). Liksom f. n. har skatter och avgifter den sämsta förmånsrätten, dvs. närmast före de oprioriterade fordringarna.

14 §

I paragrafen, som är identisk med 18 § alternativ A i beredningens förslag, föreskrivs att fordringar som har allmän förmånsrätt enligt samma paragraf har inbördes lika rätt. De skall med andra ord ha utdelning i förhållande till fordringarnas storlek (jfr 1 § första st. andra p.).

Förhållandet mellan särskilda och allmänna förmånsrätter

15 §

Enligt paragrafen skall grundregeln liksom f. n. vara, att fordran med allmän förmånsrätt i första hand skall tas ut ur egendom som inte är föremål för särskild förmånsrätt. Först om denna egendom inte förslår till att täcka fordringen, kan det bli aktuellt att tillgodose den ur egendom i vilken särskild förmånsrätt gäller. Härvid kan omedelbar konkurrens uppkomma med särskilda förmånsrätter. I 16 och 17 §§ bestäms närmare hur vissa sådana konkurrenssituationer skall lösas. Förmånsberättigad fordran på skatt eller allmän avgift nämns emellertid inte i någon av de båda paragraferna. Detta innebär att, i överensstämmelse med gällande rätt, sådan fordran aldrig kan tränga undan fordran med särskild förmånsrätt.

16 §

I paragrafen föreskrivs att fordran med allmän förmånsrätt enligt 10 eller 11 § vid behov går före fordran med särskild förmånsrätt i lös egendom enligt

4 § andra eller tredje stycket, 5 eller 8 §. De åsyftade allmänna förmånsrätterna utgör motsvarigheter till nuvarande förmånsrätter i 17 kap. 4 § HB. Förslaget innebär att, i enlighet med vad som nu gäller, ifrågavarande allmänna förmånsrätter skall vika för särskilda förmånsrätter enligt 4 § första stycket men kunna tränga undan övriga särskilda förmånsrätter i lös egendom (utom tomträtt).

De särskilda förmånsrätterna i lös egendom skall vid behov vika för allmänna förmånsrätter i den ordningen att sämre förmånsrätt viker före bättre förmånsrätt. Detta är tämligen självklart så snart förmånsrätterna avser samma egendom (jfr 17 kap. 13 § HB). En annan ordning skulle bryta mot den i 9 § första stycket angivna företrädesordningen mellan de särskilda förmånsrätterna. Det har inte ansetts behövt att, varken här eller i motsvarande sammanhang beträffande särskilda förmånsrätter i fast egendom eller tomträtt (andra st.), i lagtexten uttryckligen ange den ordning enligt vilken de särskilda förmånsrätterna skall tas i anspråk.

Ibland avser särskilda förmånsrätter olika lös egendom eller egendoms-komplex och konkurrerar då inte i och för sig med varandra. Som exempel vill jag nämna att det i ett konkursbo kan finnas särskild förmånsrätt i dels andel av fartyg (4 § tredje st.) och dels annan egendom på grund av utmätning (8 §). Ett annat exempel är att konkursgäldenären har drivit närings-verksamhet på olika håll och företagsintektnat varje verksamhet för sig med påföljd att intektningshavarna har särskild förmånsrätt i olika egendoms-komplex (5 §). Hur man enligt gällande rätt bör se på konflikter av detta slag kan vara tveksamt trots att 17 kap. 13 § HB enligt ordalydelsen avser också dessa fall. Beredningen har emellertid föreslagit att man bör lösa dessa konflikter så, att vad som behöver uttagas för den allmänna förmånsrätten fördelas på den lösa egendom vari särskilda förmånsrätter gäller i förhållande till den köpeskillning som erhållits för varje grupp av egendom (jfr bet. s. 158). Jag har inte något emot beredningens förslag utan har behållit det utan annat än redaktionella jämkningar.

Fordran med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB kan f. n. tränga undan alla särskilda förmånsrätter i fast egendom. Förslaget bryter härmed så till vida att särskild förmånsrätt enligt 6 § 1 (motsvarande 17 kap. 6 § HB) aldrig skall behöva vika för allmän förmånsrätt enligt 10 eller 11 § (jfr bet. s. 52). I övrigt behålls i förslaget nuvarande ordning. Beträffande det fallet att två eller flera fastigheter ingår i konkursbo föreslås, att vad som behöver tas ut ur fastigheterna för att tillgodose fordran med allmän förmånsrätt, om möjligt skall fördelas på fastigheterna i förhållande till de köpeskillningar som har erhållits. Detta är en nyhet som syftar till att åstadkomma större rättvisa mellan intektningsborgenärerna i de olika fastigheterna.

Det är f. n. oreglerat hur fordran med allmän förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB förhåller sig till särskilda förmånsrätter i tomträtt. Beredningen har ansett det vara uppenbart att tomträtt i en ny lag i angivet hänseende bör be-

handlas på samma sätt som fast egendom (bet. s. 165). Jag delar beredningens uppfattning. Förslaget har utformats i överensstämmelse härmed.

17 §

Bestämmelserna i paragrafen avser förhållandet mellan fordran med allmän förmånsrätt enligt 12 § (motsvarande 17 kap. 6 a § HB) och särskilda förmånsrätter. Vad som här föreslås överensstämmer med gällande rätt utom i två hänseenden. Det ena undantaget innebär att förmånsrätt för hyresvärd eller jordägare, i motsats till vad som nu gäller, i förekommande fall skall vika för fordran med allmän förmånsrätt enligt 12 §. Ändringen som närmast tillkommit i syfte att förenkla regleringen torde inte ha någon praktisk betydelse. Det andra undantaget innebär att förut nämnda fördelningsregel blir tillämplig även i detta sammanhang.

Fordringar utan förmånsrätt

18 §

Paragrafen, som i sak helt överensstämmer med 19 § i beredningens förslag, ersätter bestämmelserna i 17 kap. 15 § och 16 § första stycket HB. Bestämmelserna i 17 kap. 16 § andra stycket HB har inte ansetts behöva få någon motsvarighet i en ny lag (bet. s. 166).

I *första stycket* sägs att fordringar som inte är förenade med förmånsrätt har inbördes lika rätt med de undantag som anges i 19 § (angående innebörden av uttryckssättet lika rätt, se 1 § första st. andra p.). Enligt 19 § är fordran på böter och vissa andra krav efterställda övriga fordringar. Detta gäller även en del krav som inte är omnämnda i 19 § (se bet. s. 165 och 167).

Andra stycket avser det fallet att egendom, vari särskild förmånsrätt gäller, inte räcker för att infria fordringen. En av gäldenären ställd pant täcker t. ex. inte fordringen fullt ut. Återstoden av fordringen skall då behandlas som vanlig oprioriterad fordran.

19 §

Paragrafen motsvarar 20 § i beredningens förslag.

Gällande rätt. Enligt 17 kap. 18 § HB äger böter och viten minsta rätt. Detta innebär att dessa fordringar i konkurs inte skall infrias förrän övriga borgenärer har blivit helt tillgodosedda. Däremot torde de vid samtidig utmätning konkurrera på lika fot med andra fordringar, i den mån dessa inte har bättre förmånsrätt i egendomen än den som själva utmätningen medför.

Förutom de fordringar som enligt 17 kap. 18 § HB skall betalas i sista hand förekommer även fordringar, vilka på annan grund skall gå efter övriga anspråk. Som exempel kan nämnas förlagsbevis (jfr 54 § lagen om bankrörelse). Det finns inte någon bestämmelse i 17 kap. HB om efterställda krav av detta slag.

Lagberedningen. Beredningen anser att den nuvarande ordningen enligt vilken böter och viten har minsta rätt är välgrundad och föreslår därför att den behålls. Beredningen diskuterar innebörden i förslaget av begreppen böter och viten (bet. s. 168). Någon ändring härvidlag i förhållande till gällande lag torde inte vara åsyftad.

Beredningen behandlar härefter frågan om inte också fordran på grund av förverkande bör ställas efter övriga fordringar.

Bestämmelser om förverkande av egendom finns i 36 kap. BrB och på skilda håll inom specialstraffrätten. Beslut om förverkande meddelas i allmänhet av domstol eller, genom strafföreläggande, av åklagare. Förverkad egendom tillfaller staten, om ej annat är föreskrivet (36 kap. 12 § BrB). Man skiljer mellan sakförverkande och värdeförverkande. Sakförverkande gäller viss egendom. Genom värdeförverkande förpliktas vederbörande att utge visst belopp. Enligt nyligen gjord lagändring är värdeförverkande enligt BrB alternativt och inte subsidiärt i förhållande till sakförverkande.

Syftet med förverkande växlar. Allmänt sett utgör förverkandet emellertid ett led i brottsbekämpningen. Enligt beredningens mening bör övriga borge-närer inte bli lidande genom krav mot gäldenären på grund av förverkande. Sådana fordringar — mot vilka regelmässigt inte svarar någon förmögenhetsrättslig motprestation från fordringshavarens sida — har därför i förslaget efterställts på samma sätt som böter och viten. Detta står i samklang med det danska förslaget och det norska utkastet.

Har viss egendom — t. ex. sådan som använts såsom hjälpmedel vid brott eller som frambragts genom brott — förverkats och finns den i behåll, torde den kunna med separationsrätt tas ut från vederbörandes konkursbo. Förslaget att fordran på grund av förverkande skall efterställas får således betydelse endast i fråga om värdeförverkande.

Beredningen påpekar i fortsättningen att det inom specialstraffrätten stundom föreskrivs om rättsverkningar som utan att innebära egentligt förverkande dock står detta nära. Här avses vad som enligt BrBs terminologi faller under "annan särskild rättsverkan av brott" än förverkande (se rubriken till 36 kap. BrB, jfr 1 kap. 8 § och 36 kap. 7 §). Som exempel på andra särskilda rättsverkningar nämner beredningen bl. a. straffskatt enligt 4 § (jfr 8 §) skattestrafflagen (1943: 313). Beredningen anser att de fordringsanspråk som grundar sig på annan särskild rättsverkan av brott än förverkande i för-månsrättshänseende bör likställas med rena förverkandekrav och sålunda ställas efter andra fordringar. Så har skett i beredningens förslag.

Beredningen föreslår med avvikelse från vad som anses vara gällande rätt att de i förevarande paragraf omnämnda fordringarna skall gå efter andra fordringar inte bara i konkurs utan även vid utmätning. Regleringen innebär att om utmätning t. ex. äger rum samtidigt för bötesfordran och vanlig oprioriterad fordran, den senare skall ha företräde.

I sammanhanget påpekas att hinder inte föreligger för staten att vid samti-

dig eller successiv utmätning låta annan statens fordran gå efter bötesfordringen. Frågan om en sådan eftergift får äga rum faller utom förmånsrättsordningens ram. Vad som nu sagts om bötesfordran gäller även andra i paragrafen efterställda fordringar.

Enligt beredningen skall de i paragrafen efterställda fordringarna sinsemellan ha lika rätt, oavsett när de har uppkommit. Detta anses inte behöva anges uttryckligen i lagtexten.

Remissyttranden. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran. EON har dock uttalat vissa betänkligheter. Enligt EON bryter förslaget mot kronofogdemyndigheternas av främst arbetspraktiska skäl ganska allmänt utbredda praxis, att vid samtidig utmätning för olika slag av statens fordringar ofta lämna böterna företräde, om preskriptionsfara eller annat särskilt skäl inte utgör hinder. Förfarandet har rekommenderats av justitiekanslern som huvudregel i förhållandet mellan böter och statsverkets fordran på rättegångskostnader i ett hos honom förra året anhängigt resningsärende. Lagberedningen har visserligen uttalat, att hinder inte föreligger för staten att vid samtidig eller successiv utmätning låta annan statens fordran gå efter bötesfordringen. Uttalandet torde, påpekar EON, inte kunna gälla, då utmätning samtidigt även sker i enskilt mål. I dessa fall måste sålunda böterna efterställas. I fortsättningen framhåller EON att utredning om bötesförvandlingsstraffets eventuella avskaffande nyligen har tillsatts. Avskaffas straffet synes det bli nödvändigt att även pröva böternas ställning i förmånsrättshänseende, varvid det nyss anförda bör beaktas. På grund härav anser EON, att slutligt ställningstagande beträffande de efterställda fordringarna bör anstå i avvaktan på utredningsresultatet.

Departementschefen. Enligt nuvarande ordning har i konkurs böter och viten minsta rätt. Den bakomliggande tanken är att bötesfordran och vitesfordran — vid den avveckling av en persons tillgångar som en konkurs innebär — inte skall få göras gällande på övriga borgenärers bekostnad. Beredningen har nu föreslagit att böter även vid konkurrens mellan flera utmätningar i samma egendom (samtidiga eller successiva utmätningar) skall få stå tillbaka för andra krav. Förslaget behöver inte få betydelse när det är staten som innehar den eller de fordringar med vilka bötesfordringen konkurrerar. Däremot får förslaget omedelbar betydelse vid konkurrens mellan statens böteskrav och annan borgenärs fordran. Det är inte känt med vilken frekvens sådana konkurrenssituationer förekommer men säkert är det en hel del fall i samband med de varje höst återkommande utmätningarna av fordringar på överskjutande preliminär skatt (jfr 68 § 6 mom. uppbördsförordningen). Det fiskaliska intresset av att böteskraven i dessa sammanhang alltjämt skall få vara likställda med enskilda borgenärers fordringar bör inte underskattas. Till detta kommer att en tillsatt utredning, förvandlingsstraffutredningen (se riksdagsber. 1970: Ju: 53), har till uppgift att överväga sådana ändringar att bötesindrivningen om möjligt effektiviseras. Det är med hänsyn härtill

inte lämpligt att nu lägga fram ett förslag som innebär att böternas ställning vid konkurrerande utmätningar försämras. På grund av det anförda har jag i departementsförslaget frångått beredningens förslag såvitt det avser konkurrens vid utmätning.

Beredningen har vidare föreslagit att fordran på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott skall likställas med böter och viten och alltså gå efter andra fordringar. Jag har inte något att invända mot förslaget, som har lämnats utan erinran av remissinstanserna. I likhet med vad som föreslås beträffande böter och viten skall fordran på grund av förverkande etc. vara efterställd annan fordran endast vid konkurs och inte vid utmätning.

I departementsförslaget har utelämnats en av beredningen föreslagen bestämmelse om att fordran på skadestånd inte omfattas av paragrafen. Bestämmelsen har ansetts obehövlig.

Övergångsbestämmelser

Punkt 1. Här anges att förmånsrättslagen träder i kraft den 1 januari 1972 och att samtidigt 17 kap. HB upphävs. Ytterligare en del författningar bör upphävas vid samma tidpunkt.

I första hand åsyftas kungörelsen (1830: 16 s. 178) angående åtskilliga föreskrifter i avseende på järn- och vågeffekter, som i banken (= riksbanken) belånas. Enligt kungörelsen gäller bl. a. att riksbanken har förmånsrätt enligt 17 kap. 3 § HB för belånade järn- och vågeffekter. Kungörelsen har samband med tre ännu äldre författningar. Beredningen har i fråga om kungörelsen samrätt med riksbanken (se bet. s. 101). Härvid har framkommit att belåning av järn- och vågeffekter inte har förekommit på mycket länge. I överensstämmelse med beredningens förslag föreslås nu att samtliga fyra författningar upphävs. I anslutning härtill bör en ändring vidtas i lagen (1934: 437) för Sveriges Riksbank. Ändringen torde kunna genomföras i ett senare sammanhang (jfr bet. s. 98 och 102). Vidare föreslås ett upphävande av lagen (1891: 20 s. 3), innefattande tillägg till 17 kap. 6 § HB (se härom bet. s. 121 och 172 samt specialmotiveringen till 6 § förmånsrättslagen).

Punkt 2. Som jag har anført under 6 § förmånsrättslagen är en hel rad fordringar f. n. förenade med förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB. Jag har i berörda sammanhang angivit i vilken utsträckning dessa fordringar skall få behålla sin förmånsrättsställning. I överensstämmelse med vad jag där har uttalat föreslås nu dels att avgäld av enskild natur som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten HB skall ha förmånsrätt enligt 6 § 1 nya lagen och dels att detsamma skall gälla fordran vilken enligt annan äldre lag är förenad med sådan förmånsrätt som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten HB (första st.). Härtill har fogats en generell tidsbegränsning beträffande de förmånsrätter som sålunda skall få fortleva. De skall inte få

gälla belopp som har förfallit till betalning tidigare än ett år innan utmätningen ägde rum eller konkursansökningen gjordes (andra st.). Begränsningen innebär ganska säkert inte något avsteg från vad som nu gäller (jfr bet. s. 122 och 172) utom i ett fall. Undantaget avser förmånsrätt för fordran enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar. Denna förmånsrätt har f. n. inte några andra begränsningar än som följer av vad som i fråga om belopp och tid fastställts i anläggningsbeslutet (jfr 1 § lagen om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar). Den begränsning som nu blir aktuell är sannolikt utan praktisk betydelse. Med hänsyn härtill och eftersom förmånsrätten är under omprövning (jfr specialmotiveringen till 6 § förmånsrättslagen) behövs inte någon specialregel för denna.

Punkt 3. Stockholms stads brandförsäkringskontor har enligt vissa äldre författningar förmånsrätt för premielån, dvs. försträckning av premie för brandförsäkring av byggnad för all framtid. Förmånsrätten avser även ränta för högst tre år och gäller i den försäkrade byggnaden framför alla intecknade fordringar. Kontoret är å andra sidan skyldigt att lämna premielån enligt vissa regler (se vidare angående gällande ordning bet. s. 124).

Beredningen framhåller att brandförsäkringskontoret intar en särställning inom försäkringsväsendet genom den förmånsrätt som har beviljats kontoret. Förmånsrätten antas gälla inte endast försäkrad byggnad som utgör fast egendom utan också försäkrad byggnad på annans mark, t. ex. vid upplåtelse av tomträtt. Förmånsrätten har nära samband med kontorets skyldighet att bevilja premielån. Den ordning som gäller för kontoret är ålderdomlig. Beredningen anser att det inte utan en översyn av kontorets verksamhet i sin helhet är möjligt att avskaffa den speciella förmånsrätten. En sådan översyn ankommer inte på beredningen. Reglerna om förmånsrätt bör därför nu endast jämkas så att de låter sig bättre anpassas till en ny lag. Närmast till hands ligger enligt beredningen att behandla kontorets fordran på amortering eller ränta på premielån på samma sätt som enskilds fordran på avgäld av fast egendom enligt 17 kap. 6 § första stycket HB (se p. 2 i övergångsbestämmelserna). Förmånsrätten bör tidsbegränsas på samma sätt som avgäldsfordran och bör få åtnjutas även såvitt avser tomträtt. Bestämmelser i överensstämmelse härmed har upptagits i beredningsförslaget.

Brandförsäkringskontoret har i sitt remissyttrande inte velat motsätta sig beredningens förslag. Kontoret understryker att beredningens uttalanden om förslaget innebörd får antas innebära, att förslaget inte avser någon ändring av premielånsinstitutets rättsliga natur. I övrigt har beredningens förslag lämnats utan erinran vid remissbehandlingen bortsett från att bankföreningen inte har ansett den föreslagna förbättringen i förmånsrättshänseende för kontorets fordringar behövlig.

Den av beredningen föreslagna regleringen innebär att brandförsäkringskontorets förmånsrätt, som f. n. följer efter förmånsrätter enligt 17 kap. 6 §

första stycket HB, placeras vid sidan av dessa. I sak har denna ändring knappast någon betydelse. På grund härav och eftersom jag inte heller i övrigt har något att erinra mot beredningens reglering har jag behållit den i departementsförslaget.

Punkt 4. I den nya jordabalken har inte tagits upp någon motsvarighet till den nuvarande avkomsträtten enligt 54 § förordningen (1875: 42 s. 12) angående in-teckning i fast egendom. I fråga om upplåtelser av avkomst eller annan förmån som har skett före den nya balkens ikraftträdande skall emellertid äldre lag fortfarande äga tillämpning, se 8 § i det remitterade förslaget till JP.

In-tecknad avkomst rätt är f. n. utrustad med samma förmånsrätt som följer med fordringsin-teckning, se beträffande tomträtt 17 kap. 6 § andra stycket HB och beträffande fast egendom 17 kap. 9 § 2 mom. HB. De äldre upplåtelser som skall få leva vidare efter den nya jordabalkens ikraftträdande bör rimligtvis, om de har blivit in-tecknade, vara bibehållna vid den nu nämnda förmånsrätten. En övergångsbestämmelse i överensstämmelse härmed har tagits upp i förevarande punkt.

Punkt 5. Vattenfallsrätt skall inte längre kunna upplåtas sedan den nya jordabalken har trätt i kraft. Upplåtelser som har skett med stöd av äldre lag kommer emellertid att finnas kvar, se 11 § i det remitterade förslaget till JP. Enligt 17 kap. 6 § HB är f. n. förmånsrätt i tomträtt och förmånsrätt i vattenfallsrätt helt jämställda med varandra. Vad som i förmånsrättslagen och övergångsbestämmelserna till lagen föreskrivs om förmånsrätt i tomträtt föreslås därför äga motsvarande tillämpning beträffande förmånsrätt i vattenfallsrätt.

Punkt 6. I överensstämmelse med beredningens förslag (jfr bet. s. 173) föreslås här att pensionsutfästelse som enligt vissa övergångsbestämmelser (se SFS 1967: 620) till lagen (1967: 532) om ändring i 17 kap. handelsbalken är förenad med förmånsrätt skall vara bibehållen vid denna. Ifrågavarande övergångsbestämmelser kan inte utan vidare tillämpas på nya lagen eftersom förmånsrätten gäller enligt 17 kap. 11 § tredje stycket HB och detta lagrum inte får någon motsvarighet. Man måste därför ange hur förmånsrätten för pensionsutfästelse i fortsättningen skall vara placerad i förhållande till andra förmånsrätter. Den placering som föreslås motsvarar den i gällande lag.

Punkt 7. Här föreslås i *första stycket* ett par övergångsbestämmelser beträffande vissa nyttjanderätter som upplåtits före den nya lagens ikraftträdande. De föreslagna bestämmelserna avser annan nyttjanderätt än tomträtt eller vattenfallsrätt, dvs. hyra, arrende eller nyttjanderätt som avses i 1 kap. 7 § NJL (jfr 7 kap. 3 § nya jordabalken). Beredningen har ansett att förmånsrätt för sådana nyttjanderätter bör få gälla i samma omfattning som enligt äldre lag (17 kap. 5 § första st. och 17 kap. 6 § första st. tredje och fjärde p. HB) och har utformat övergångsbestämmelser i överensstämmelse

härmed. Jag har visserligen tvekat något inför beredningens förslag. Sålunda har jag övervägt om inte konsekvensen borde fordra att även innehavare av förmånsrätter som har upphävts genom nya lagen skulle få återropa förmånsrätt enligt äldre lag, om deras rättsförhållande eller deras fordringar har tillkommit före nya lagens ikraftträdande. Emellertid har jag ansett att förändringarna för hyresvärd och jordägare är av beskaffenhet att motivera specialreglering. Jag har därför behållit de av beredningen föreslagna bestämmelserna i departementsförslaget. Såvitt regleringen avser hyra och arrende innebär den att jordägaren får välja mellan att återropa förmånsrätt enligt äldre eller ny modell. Den omständigheten att förmånsrätt enligt äldre modell härvid — i motsats till vad som f. n. gäller — är placerad efter förmånsrätt för medredares förskott (4 § tredje st. nya lagen) kan i praktiken inte vara av någon betydelse. Omplaceringen beror på att förhållandet till de allmänna förmånsrätterna ansetts böra förbli intakt (se särskilt 17 § nya lagen).

Enligt vad som föreslås i förslaget till lag om ändring i jordabalken skall jordägares och hyresvärdars nuvarande retentionsrätt i arrendators resp. hyresgästs egendom utgå (se 4.2.1). Enligt övergångsbestämmelserna till samma förslag kan emellertid sådan retentionsrätt komma att leva kvar övergångsvis (jfr 4.2.2). I överensstämmelse med gällande lag (17 kap. 3 § fjärde st. HB) bör kvarlevande retentionsrätt undantas från den förmånsrätt som tillkommer retentionsrätt enligt 4 § första stycket 2 nya lagen. *Andra stycket* innehåller föreskrift härom.

Punkt 8. Enligt denna punkt skall äldre lag gälla beträffande utmätning som har skett före den nya lagens ikraftträdande eller beträffande konkurs på grund av ansökan som har gjorts före nämnda tidpunkt.

Punkt 9. Här har upptagits en övergångsbestämmelse som på vanligt sätt anger hur hänvisningar till 17 kap. HB skall tolkas.

4.2. Ändringar i jordabalken m. m.

4.2.1 Förslaget till lag om ändring i jordabalken

I proposition 1970: 20 med förslag till jordabalk anges (Del B 2 s. 934 och 1016), att vissa bestämmelser i balken om arrende och hyra berörs av lagberedningens förslag till ny förmånsrättsordning men att ställning inte kunnat tas till förslaget. Tiden är nu inne att pröva beredningens förslag, som framför allt rör reglerna om uppsägningsrätt vid arrendators och hyresgästs konkurs.

Beredningen har utformat sitt förslag som lag om ändring i NJL (se bet. s. 175). I nyssnämnda proposition har emellertid de bestämmelser som här är aktuella tillsammans med alla andra om arrende och hyra tagits upp i särskilda kapitel av jordabalken. De ändringar som jag nu föreslår hänför sig därför direkt till jordabalksförslaget. I sak står departementsförslaget i över-

ensstämmelse med vad beredningen har föreslagit utom i ett par avseenden. En avvikelse rör beredningens förslag att ersätta den retentionsrätt som enligt både NJL och JB tillkommer jordägare och hyresvärd med en rätt i vissa fall till omedelbar utmätning för fordran hos arrendatorn resp. hyresgästen (2 kap. 42 § resp. 3 kap. 66 § NJL och 8 kap. 26 § resp. 12 kap. 61 § jordabalksförslaget). Som jag redan har anfört anser jag inte att detta förslag f. n. kan godtas (3.3). En annan avvikelse rör bestämmelserna om uppsägningsrätt i händelse av nyttjanderättshavarens konkurs vid jordbruksarrende och hyra av affärslägenhet eller liknande (9 kap. 30 § resp. 12 kap. 31 § jordabalksförslaget). Beredningens reglering av jordägares och hyresvärds rätt till uppsägning är härvid enligt min mening onödigt komplicerad. Jag har därför förenklat den men samtidigt i huvudsak försökt behålla den avvägning mellan parternas intressen, som beredningens förslag ger uttryck åt. En följd av mina ändringar är att en särskild hänvisning som beredningen har tagit upp i 2 kap. 33 § NJL (motsvarande 8 kap. 4 § jordabalksförslaget) har blivit obehövlig i departementsförslaget.

8 KAP.

Arrende i allmänhet

17 §

Lagberedningen. Beredningen föreslår i överensstämmelse med nuvarande huvudregel (jfr 2 kap. 33 § första st. NJL) att, om arrendatorn försätts i konkurs, konkursboet utan någon begränsning får säga upp arrendeavtalet. Konkursboet behöver ha en ovillkorlig sådan rätt, om arrendatorns tillgångar skall kunna realiserats och omsättas i utdelning till borgenärerna. Uppsägningsrätten består, liksom f. n., under hela konkursen. Jordägaren har f. n. rätt till skadestånd vid uppsägning från konkursboets sida (jfr 2 kap. 33 § tredje st. NJL). Inte heller i detta hänseende föreslås någon ändring.

Om konkursboet inte säger upp arrendeavtalet inom viss tid blir f. n. arrendeavgiften i fortsättningen massaskuld (jfr 2 kap. 33 § första st. NJL). Konkursförvaltaren kan sålunda genom passivitet ådraga konkursboet tyngande förpliktelser. Bestämmelsen kan enligt beredningens mening avvaras. Beredningen tar därför inte upp någon motsvarighet till den i sitt förslag. Beredningen framhåller att jordägaren har rätt att säga upp avtalet när arrenderätten förverkas, t. ex. om arrendeavgift inte erläggs inom viss tid efter förfallodagen, och att detta självfallet gäller även under konkurs. Beredningen erinrar vidare om de bestämmelser i NJL som ger jordägaren rätt att säga upp avtalet med anledning av arrendatorns konkurs (2 kap. 33 § andra st., 70 § andra st., 71 § andra st. och 83 § andra st.; jfr 8 kap. 18 § och 9 kap. 30 § jordabalksförslaget). Den egentliga skillnaden blir enligt beredningen, att jordägaren i fortsättningen själv får tillvarata sin rätt och inte bara på grund

av konkursboets passivitet får någon massafordran mot boet. Om konkursboet inte säger upp avtalet, blir sålunda fordran på ogulden arrendeavgift m. m. vanlig konkursfordran, eventuellt förenad med förmånsrätt (jfr 5 § 1 förmånsrättslagen). För att jordägaren skall få massafordran förutsätts, att konkursboet har förklarat sig vilja svara för avtalet.

Remissyttranden. Förslaget har i allmänhet lämnats utan erinran. *Lantbruksförbundet* är emellertid kritiskt och anser att förslaget reglerar parternas intressekonflikt alltför mycket till arrendatorns förmån. Förbundet erinrar om att arrendatorns intressen i konkursläget företräds av en konkursförvaltare som undantagslöst torde vara advokat, dvs. en person som har till yrke att tillvarata andras intressen bl. a. i konkurser. Jordägaren kan däremot inte antas besitta särskilda kvalifikationer inom konkursrätten. Beredningen gör därför en felaktig kompetensavvägning då den talar om att jordägaren inte "bara" på grund av konkursboets passivitet skall kunna få någon massafordran. Genom att man lägger skyldigheten till handlande på den avgjort mindre kompetenta partens sida, skapar man en överhängande risk för att denne till följd av en naturlig och ursäktlig okunnighet i konkursrätten försummar uppsägning. Denna felaktighet i avvägningen mellan parterna öppnar en möjlighet för konkursboet att driva jordbruket någon tid på jordägarens bekostnad fram till fardagen efter jordägarens uppsägning. Rimligheten talar enligt förbundet för att konkursförvaltaren skall ha skyldighet att säga upp avtalet, sedan han efter bevakningstidens utgång fått överblick över boets status. Sker ej detta, bör den på återstående tiden belöpande arrendeavgiften vara massafordran.

Departementschefen. Som regel är jordägaren den starkare parten i rättsförhållandet mellan denne och arrendatorn. Arrendelagstiftningen är därför i väsentliga delar så utformad att arrendatorn skyddas. Om arrendatorn går i konkurs, blir läget ett annat. Konkursboets företrädare torde sålunda många gånger vara bättre skickad än arrendatorn själv att förhandla med jordägaren. I konkurssituationen finns knappast anledning att ställa upp rättsregler som skyddar den ena eller den andra parten. Jag kan därför biträda lagberedningens uppfattning att den nuvarande regeln om verkan av passivitet från konkursboets sida vid arrendatorns konkurs kan avvaras. Man behöver inte befara att jordägare därigenom kommer att lida rättsförlust. Departementsförslaget är på grund av det anförda och med hänsyn till de skäl beredningen har åberopat utformat helt i överensstämmelse med beredningens förslag.

18 §

Paragrafen innehåller gemensamma bestämmelser för bostadsarrende, anläggningsarrende och lägenhetsarrende i fråga om jordägarens uppsägningsrätt vid arrendatorns konkurs (jfr angående gällande rätt prop. 1970: 20 Del B 2 s. 950). Motsvarande bestämmelser för jordbruksarrende återfinns i 9 kap. 30 §.

Av första stycket följer att jordägaren f. n. inte, om arrendatorn har tillträtt arrendestället, får säga upp arrendeavtalet i anledning av konkursen. Har arrendatorn inte tillträtt arrendestället, får jordägaren säga upp arrendeavtalet bara om arrendatorn underlåter att på anfordran inom utgången av nästa dag ställa godtagbar säkerhet för avtalets fullgörande.

Den begränsade uppsägningsrätt som nu tillkommer jordägaren vid konkurs före tillträdet har i princip behållits i förslaget. Det har dock ansetts rimligt, att tiden för ställande av säkerhet utsträcks från en dag till en vecka efter anfordran. Av sakens natur följer att tillträde ej får ske sedan säkerhet fordrats men innan säkerhet ställts.

Uppenbarligen får jordägaren inte säga upp arrendeavtalet, om arrendatorn redan har ställt säkerhet när han försätts i konkurs. Det har i sammanhanget ansetts lämpligt att låta detta komma till tydligt uttryck.

De föreslagna ändringarna stämmer överens med lagberedningens förslag.

I andra och tredje styckena föreslås inte någon ändring.

26 §

Paragrafens andra stycke innehåller f. n. bestämmelser om jordägares reentionsrätt (jfr angående gällande rätt prop. 1970: 20 Del B 2 s. 965). Den föreslås slopad av beredningen som i sitt förslag i stället tar upp bestämmelser om rätt för jordägare till omedelbar utmätning. Dessa bestämmelser har på skäl som jag har utvecklat tidigare (3.3) fått utgå i departementsförslaget. I beredningens förslag erinras även om att allmänna föreskrifter om kvarstad och skingsringsförbud (se 8 kap. UL och 15 kap. RB) gäller vid arrendetvist. Erinringen, som när den isoleras inte har någon funktion att fylla, har inte behållits i departementsförslaget.

9 KAP.

Jordbruksarrende

30 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om jordägares uppsägningsrätt med anledning av arrendators konkurs.

Gällande rätt. Huvudregeln är att jordägaren har rätt att säga upp avtalet och återtaga fastigheten (se 2 kap. 33 § andra st. NJL). Har arrendatorn enligt avtalet rätt att sätta annan i sitt ställe och inträffar konkursen först sedan arrendatorn tillträtt arrendestället, får jordägaren emellertid inte säga upp avtalet, om konkursboet inom tre månader efter bevakningstidens utgång visar att överlåtelse skett i enlighet med avtalet. Om överlåtelsen skett senare men innan jordägaren gjort bruk av sin uppsägningsrätt, får han inte heller säga upp avtalet.

Lagberedningen. Beredningen anser att man i nya bestämmelser bör skilja

mellan de fall då arrendatorn har tillträtt arrendestället innan han försätts i konkurs och de fall då tillträde ej skett. Det är visserligen inte självklart, att jordägaren i de senare fallen skall ha ovillkorlig uppsägningsrätt, men beredningen har ansett övervägande skäl tala för en sådan ordning. Bestämmelse härom har i förslaget tagits upp som första stycke. Enligt bestämmelsen skall i detta fall avtalet genast upphöra.

Vad härefter angår det fallet att arrendatorn tillträtt arrendestället före konkursen uppmärksammar beredningen först den situationen att jordägaren har betryggande säkerhet för att avtalet fullgörs. Enligt gällande rätt kan jordägaren då trots säkerheten utan vidare säga upp avtalet på grund av konkursen, när inte arrendet slutits med förbehåll om rätt för arrendatorn att sätta annan i sitt ställe. Grunden härtill är att arrendet ansetts innehålla ett sådant personligt moment att jordägaren inte bör behöva finna sig i att någon annan än arrendatorn själv brukar jorden. Beredningen har ansett, att denna extraordinära uppsägningsrätt bör kunna avskaffas för de fall då jordägaren har säkerhet för att arrendet fullgörs. Mot bakgrunden härav har beredningen utformat bestämmelserna så att någon särskild uppsägningsrätt inte tillerkänns jordägaren, när han har godtagbar säkerhet för avtalets fullgörande.

När arrendatorn tillträtt arrendestället vid konkursen utan att jordägaren har säkerhet, är situationen naturligtvis allvarligare för jordägaren och han har ett starkt intresse av att bli säkerställd eller bringa avtalet till slut så snart som möjligt. Å andra sidan måste konkursförvaltningen ha skälig betänketid för att fatta beslut om hur det skall förfaras med arrendet. Under denna tid bör jordägaren få nöja sig med den möjlighet att säga upp avtalet som kan följa av kontraktsbrott. Att han kan utöva ordinär uppsägning till avtalad arrendetids utgång är självfallet. Av hänsyn till jordägaren bör betänketiden ej få vara längre än som är oundgängligen nödvändigt. Beredningen finner fristen böra bestämmas till en månad efter konkursbeslutet. Föreskrift härom har upptagits som första punkt i andra stycket.

Efter utgången av en månadsfristen bör jordägaren i princip få säga upp avtalet på grund av konkursen, om han inte har säkerhet för att avtalet kommer att fullgöras. Konkursboet synes emellertid böra ha möjlighet att avvärja följderna av uppsägningen genom att inom en vecka prestera godtagbar säkerhet eller förklara sig vilja svara för arrendatorns skyldigheter under den återstående arrendetiden eller, om arrendet får överlåtas, till dess det i behörig ordning övergått till annan. Bestämmelser av denna innebörd har upptagits i andra punkten av andra stycket.

Det kan visserligen ifrågasättas, om inte jordägaren bör ha rätt att kräva säkerhet även i fall då konkursboet förklarat sig vilja svara för avtalet. Beredningen har emellertid inte ansett, att ett sådant krav bärs upp av tillräckligt starka praktiska skäl. Man måste kunna förutsätta, att konkursförvaltningen tänker sig för och i större förhållanden dessutom samråder med

expertis. Jordägaren har ju också sin vanliga uppsägningsrätt vid kontraktsbrott, om konkursförvaltaren skulle ha missräknat sig och inte i rätt tid fullgör arrendatorns skyldigheter. I fråga om större arrenden torde vanligen arrendeavgiften utgå i förskott eller också säkerhet ha ställts.

Om konkursboet varken ställer säkerhet eller inträder i avtalet inom den föreskrivna tiden, blir uppsägningen gällande. Avträde skall enligt förslaget ske på den fardag som följer närmast efter uppsägningen.

Genom sista punkten i andra stycket har boet också fått möjlighet att ställa säkerhet eller svara för avtalet endast för tiden fram till viss fardag före arrendetidens utgång. Jordägaren får då ej säga upp avtalet att upphöra tidigare.

Remissyttranden. Förslaget har tillstyrkts av remissinstanserna utom *lantbruksförbundet*. Enligt förbundet bör jordägarens uppsägningsrätt begränsas endast om säkerhet ställts för avtalets fullgörande och konkursboet förklarat sig vilja svara för avtalets fullgörande. Ett konkursbo med obetydliga tillgångar kan eljest tvinga sig kvar genom en ekonomiskt värdelös förklaring att det vill svara för avtalets fullgörande.

Departmentschefen. Den av beredningen föreslagna regleringen om jordägares uppsägningsrätt vid arrendators konkurs är tämligen komplicerad. Jag har i syfte att åstadkomma förenklingar utformat departementsförslaget enligt följande.

I överensstämmelse med gällande rätt och beredningens förslag får jordägaren säga upp avtalet utan någon begränsning, om konkursen inträffar innan arrendatorn har tillträtt arrendestället. Begagnar sig jordägaren av sin uppsägningsrätt, upphör avtalet genast att gälla. Detta framgår av 8 kap. 4 § andra stycket andra punkten jordabalksförslaget.

Inträffar konkursen sedan arrendatorn har tillträtt arrendestället, får jordägaren inte någon uppsägningsrätt, om han har säkerhet för avtalets fullgörande. Saknar han säkerhet, får han däremot rätt att säga upp avtalet. Full verkan av uppsägningen inträder emellertid först sedan det har visat sig att jordägaren inte får säkerhet inom en månad efter anfordran. Konkursboet kan förhindra avtalets upphörande även på annat sätt än genom att ställa säkerhet. Jordägaren får sålunda inte heller säga upp avtalet, om inom en månadsfrist konkursboet förklarar sig vilja svara för arrendatorns skyldigheter under arrendetiden eller, när arrenderätten får överlätas, överlåtelse sker i enlighet med avtalet. Man kan givetvis — som lantbruksförbundet har gjort — sätta i fråga om inte jordägaren bör ha rätt att kräva säkerhet även när konkursboet förklarar sig vilja svara för avtalet. Jag anser dock att de av beredningen anförda skälen för dess förslag är övertygande och har därför biträtt förslaget.

Departementsförslaget avviker från beredningens förslag bl. a. så till vida att konkursboet som minsta tidsfrist får endast en månad mot en månad och en vecka för att överväga hur man skall göra med arrenderätten. Denna tids-

förkortning torde vara utan nämnvärd betydelse. En annan avvikelse är att avtalet enligt departementsförslaget vid uppsägning skall upphöra på den fardag som inträffar närmast efter sex månader från uppsägningen (8 kap. 4 § andra st. första p. jordabalksförslaget) i stället för som i beredningens förslag på närmaste fardag. Ändringen kan i undantagsfall få den följd att någon del av jordägarens fordran på arrendeavgift blir oprioriterad, även om jordägaren har sagt upp avtalet så tidigt som lagen medger. Inte heller detta förhållande torde vara av någon större betydelse. Det beror på att arrendeavgiften vid jordbruksarrende i allmänhet betalas i förskott och att därför någon avgift inte torde utestå vid konkursutbrottet. Skulle avgift utestå, uppkommer frågan om uppsägning på grund av förverkande till den fardag som inträffar närmast efter uppsägningen (8 kap. 4 § första st. jordabalksförslaget).

I departementsförslaget har i förenklingssyfte utelämnats några av beredningen föreslagna bestämmelser. Dessa avser begränsning av jordägarens uppsägningsrätt dels när arrendet får överlåtas, dels när konkursboet har ställt säkerhet eller har förklarat sig vilja svara för avtalet endast för tiden fram till viss fardag före arrendetidens utgång.

12 KAP.

Hyra

31 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om verkan på hyresavtal av att hyresgästen går i konkurs.

Gällande rätt. Enligt 3 kap. 31 § första stycket NJL har hyresgästens konkursbo rätt att säga upp hyresavtalet. Liksom vid arrende kan boet göra sin uppsägningsrätt gällande när som helst under konkursen. Boet kan emellertid som sådant få svara för avtalets fullgörande. Om konkursboet inte säger upp hyresavtalet inom en månad efter bevakningstidens utgång, ådrar det sig ansvar för hyresgästens förpliktelser enligt avtalet.

Hyresvärdens uppsägningsrätt är mera begränsad än motsvarande rätt för jordägaren vid jordbruksarrendators konkurs. I 3 kap. 31 § andra stycket NJL föreskrivs sålunda att, om hyresgästen ej tillträtt lägenheten vid konkursutbrottet, han är skyldig att på anfordran ställa godtagbar säkerhet för avtalets fullgörande. Om det inte sker före utgången av dagen efter det att säkerhet begärdes, får hyresvärden säga upp avtalet. Någon särskild uppsägningsrätt har inte tillerkänts hyresvärden, om hyresgästen redan har tillträtt lägenheten vid konkursutbrottet. Under förarbetena påpekade dåvarande lagberedning, att hyresgästens konkurs visserligen föranledde en viss osäkerhet i frågan, huruvida hyran skulle betalas i riktig ordning. Med hänsyn till hyresvärdens förmånsrätt och den ansvarighet som konkursboet genom un-

derlåtenhet att säga upp avtalet ådrar sig för dettas behöriga fullgörande ansågs denna omständighet dock inte i allmänhet böra tillmätas någon vikt i fråga om hyresavtalets bestånd. Om hyran inte betalas i rätt tid, kan hyresvärden åberopa sin vanliga uppsägningsrätt, oavsett om konkursboet är ansvarigt för hyran eller ej.

Enligt 3 kap. 31 § tredje stycket NJL gäller, att hyresvärden har rätt till skadestånd, om hyresavtalet sägs upp med anledning av hyresgästens konkurs.

Lagberedningen. Beredningen framhåller att man i fråga om hyra ganska klart kan skilja mellan två avtalstyper. Den ena omfattar bostadslägenheter (3 kap. 1 § andra st. NJL, jfr 12 kap. 1 § tredje st. jordabalksförslaget). Dessa har som regel inte något intresse för hyresgästens konkursbo, medan hyresgästen-gäldenären själv kan ha största behov av lägenheten även om han råkat i konkurs. Den andra avtalstypen omfattar affärlägenheter (jfr 3 kap. 36 § NJL och 12 kap. 36 § jordabalksförslaget), som däremot kan ha stor betydelse för konkursboet vid avveckling eller överlåtelse av hyresgästens verksamhet, medan i allmänhet hyresrätten i sådana situationer inte längre har intresse för hyresgästen personligen.

Beredningens förslag behandlar i likhet med gällande lag först frågan om konkursbos uppsägningsrätt. Liksom beträffande arrende anser beredningen på denna punkt, att någon inskränkning i uppsägningsrätten inte bör göras av hänsyn till hyresvärdens intresse. I överensstämmelse med vad som gäller nu föreslås därför en generell bestämmelse av innehåll att konkursboet får säga upp hyresavtal, när hyresgästen försatts i konkurs. Beredningen har emellertid ansett skäligt att denna rätt begränsas av hänsyn till hyresgästen-gäldenären för att denne inte skall förlora sin bostad utan tvingande skäl. Beredningen föreslår att det i fråga om bostadslägenhet skall för uppsägning från konkursboets sida fordras gäldenärens samtycke, om ej rättens ombudsman biträder uppsägningen. Av skäl som redan redovisats beträffande arrende (se under 9 kap. 30 §) har bestämmelsen i 3 kap. 31 § första stycket andra punkten NJL fått utgå. Boet skall alltså i fortsättningen ej genom blott passivitet bli ansvarigt för hyran som massagäld.

Beträffande hyresvärdss uppsägningsrätt föreslår beredningen, att hyresgästens konkurs överhuvud inte skall medföra någon särskild rätt för hyresvärden att säga upp avtal om bostadslägenhet. Endast allmänna uppsägningsregler blir sålunda tillämpliga. Detta anges i tredje stycket av 2 mom. Den föreslagna bestämmelsen gäller även om hyresgästen ännu ej tillträtt lägenheten.

I fråga om annan lägenhet än bostadslägenhet ges i första stycket av 2 mom. bestämmelser om uppsägningsrätt för hyresvärden, om hyresgästen ännu ej har tillträtt lägenheten när han försatts i konkurs. Enligt förslaget får hyresvärden då säga upp avtalet, om han ej har eller inom en vecka efter begäran får godtagbar säkerhet för avtalets fullgörande. Denna reglering

innebär, liksom i fråga om lägenhetsarrende, en vidgning av den endagsfrist som f. n. gäller för säkerhetens ställande. När uppsägning sker, skall avtalet genast upphöra att gälla.

I andra stycket av 2 mom. ger förslaget regler för det fallet att hyresgästen tillträtt lägenheten när han försätts i konkurs. Som framgår av redogörelsen för gällande lag har hyresvärden f. n. inte någon särskild uppsägningsrätt i sådana fall. I förslaget har för detta fall upptagits i princip samma regler som beredningen föreslagit beträffande jordägares rätt att säga upp avtal om jordbruksarrende när arrendatorn tillträtt arrendestället före konkursen. De skäl som anförts i denna fråga beträffande jordbruksarrende torde gälla även hyra av affärlägenhet. Hyresbeloppen kan för sådana lägenheter vara mycket höga och hyresvärden kan ha stort intresse av att så fort som möjligt kunna disponera lägenheten för att minska förlust som hotar. Någon anledning att i förevarande sammanhang skilja mellan hyra av affärlägenheter och andra slag av hyresavtal som inte rör bostadslägenhet torde inte föreligga.

Som 3 mom. upptar förslaget bestämmelse om skadestånd. Den motsvarar i sak gällande lag.

Remissyttranden. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran.

Hyresgästernas riksförbund framhåller att förslaget är välbetänkt och i linje med de syften av närmast social karaktär som uppstår den nya hyreslagstiftningen. Förbundet åsyftar därvid närmast den föreslagna begränsningen för hyresgästens konkursbo att befria sig från ett hyresavtal genom föreskriften att, när fråga är om bostadslägenhet, hyresgästens-gäldenärens samtycke till åtgärden skall inhämtas eller också skall denna tillstyrkas av rättens ombudsman. Enligt förbundet är det viktigt att sociala synpunkter blir vägledande för rättens ombudsman, som förutsättes bedöma frågan ”på objektiva grunder”. När beredningen talar om att ”i praktiken bör saken ofta kunna ordnas genom att bostaden utnyttjas för byte till en lägenhet med en hyra som är avpassad för gäldenärens nya ekonomiska situation” (bet. s. 188), får detta enligt förbundet inte drivas så långt att man bortser från det rimliga utrymmesbehov som kan föreligga för konkursgäldenären och hans familj. Hänsyn bör också tas till de kostnader av annat slag, som kan uppkomma i samband med ändrad bosättning, t. ex. ökade resekostnader, försvårad skolgång m. m.

Hovrätten för Västra Sverige ger uttryck åt vissa betänkligheter. Enligt hovrätten har nu gällande bestämmelser om verkningarna av passivitet från konkursboets sida motiverats med att det skulle vara obilligt och stridande mot eljest antagna grundsatser om konkursboet skulle alltjämt kunna tillgodogöra sig avtalet men hänvisa fastighetsägaren till att efter bevakning söka utfå den betingade motprestationen (NJA II 1908 s. 245). Vid hyresavtal brukar konkursboet som regel säga upp avtalet och därefter, för den händelse konkursboet behöver disponera över lägenheten, träffa särskilt avtal med

fastighetsägaren om det fortsatta nyttjandet. Konkursboet har då givetvis att svara för hyran. Om boet fortsätter att nyttja lägenheten utan att säga upp avtalet, måste väl i allmänhet presumeras att boet även i detta fall skall stå för hyran. I brist på uttrycklig regel därom kan emellertid bevissvårigheter uppstå om vad som varit parternas avsikt i fråga om ansvaret för hyresbetalningen. Vad nu sagts gäller närmast arrende och hyra av affärlägenheter. Beträffande bostadslägenheter finns måhända inte lika starka skäl för att bibehålla gällande regel.

Departementschefen. Jag har utan ändring i sak fört över till departementsförslaget de av beredningen föreslagna bestämmelserna om rätt för konkursbo att säga upp hyresavtal när hyresgästen går i konkurs. Detta innebär att jag inte finner anledning att ta fasta på de av en hovrätt uttalade betänkligheterna mot förslaget att slopa nuvarande regel om att konkursboet på grund av passivitet blir bundet av hyresavtalet. I den delen får jag f. ö. hänvisa till vad som har sagts förut i motsvarande sammanhang vid arrende (se under 8 kap. 17 §).

I andra stycket meddelas bestämmelser om hyresvärdens uppsägningsrätt när hyresgästen går i konkurs, innan han har tillträtt lägenheten. I motsats till vad som beredningen föreslår, anser jag inte att man för detta fall har anledning att skilja mellan bostadslägenheter och andra lägenheter. Departementsförslaget avser därför, i likhet med vad som f. n. gäller, alla slags lägenheter. Bortsett härifrån överensstämmer departementsförslaget med beredningsförslaget. Att hyresavtalet vid uppsägning genast upphör att gälla framgår av 12 kap. 6 § andra stycket andra punkten jordabalksförslaget.

Beträffande det i tredje stycket behandlade fallet att konkursen inträffar efter tillträdet innehåller beredningens förslag en reglering som i fråga om annan lägenhet än bostadslägenhet korresponderar med motsvarande regler vid jordbruksarrende. Jag delar beredningens uppfattning att bestämmelserna vid jordbruksarrende och hyra av affärlägenheter eller liknande lokaler bör stämma överens inbördes men, som jag har anfört förut, är den av beredningen föreslagna regleringen tämligen komplicerad och i behov av förenklingar. Jag har därför här avvikit från beredningsförslaget på samma sätt som jag i motsvarande sammanhang har gjort beträffande jordbruksarrende. I fråga om innebörden av departementsförslaget får jag hänvisa till mina uttalanden under 9 kap. 30 §. Beredningens förslag innebär att hyresavtal vid uppsägning skall upphöra nästa fardag. Enligt departementsförslaget däremot kommer tiden för hyresavtalets upphörande vid uppsägning att bestämmas av allmänna regler i ämnet (12 kap. 6 § andra st. jfrt med 12 kap. 3 § andra st. och 4 § andra st. jordabalksförslaget).

Beträffande bostadslägenheter får hyresvärden enligt förslaget inte någon rätt till uppsägning, om hyresgästen har tillträtt lägenheten före konkursen. Departementsförslaget överensstämmer i den delen med gällande rätt och beredningens förslag.

61 §

I 3 kap. 66 § NJL finns de nuvarande bestämmelserna om hyresvärdens retentionsrätt mot hyresgästen. Bestämmelserna har i jordabalksförslaget tagits upp i förevarande paragrafs andra stycke. Som jag redan har nämnt föreslås nu att ifrågavarande bestämmelser får utgå (3.3). I sammanhanget vill jag hänvisa till mina uttalanden i motsvarande fråga vid arrende (se under 8 kap. 26 §).

4.2.2. Förslaget till lag om införande av nya jordabalken

Ändringarna i jordabalksförslaget innebär dels att vissa bestämmelser om retentionsrätt upphävs, dels att bestämmelserna om verkningarna på arrende- och hyresavtal av nyttjanderättshavarens konkurs ändras. Beträffande ändringarna av det förra slaget krävs inte någon särskild övergångsbestämmelse. Jordägaren och hyresvärden kommer sålunda enligt en allmän övergångsbestämmelse i 31 § JP att vara bibehållna vid sin retentionsrätt om arrende- eller hyresavtalet har ingåtts före nya balkens ikraftträdande (jfr dock 34 § JP). De ändringar som har samband med att nyttjanderättshavaren försätts i konkurs bör vinna tillämpning, om arrendator eller hyresgäst försätts i konkurs på grund av ansökan som gjorts efter nya balkens ikraftträdande. Detta kräver en särskild övergångsbestämmelse. Bestämmelsen har tagits upp som en ny paragraf i JP, betecknad 35 a §.

4.3 Förslaget till lag om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst

Gällande rätt.

Enligt 10 § 11 mom. i förordningen (1877: 31 s. 51) om nya utskökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall (UP) gäller, att om någon som är skyldig för "kost, hushyra, skeppslega eller annat slikt" vill resa från orten, borgenären har rätt att behålla hans gods till sin säkerhet. Någon rätt att sälja godset föreligger inte annat än möjligen om gäldenären har kommit i konkurs (73 och 195 §§ KL).

För passagerarbefordran till sjöss finns i 175 § sjölagen särskilda bestämmelser om retentionsrätt i resgods. Har sådant gods lämnats i bortfraktarens vård, är denne enligt lagrummet ej skyldig att lämna ut det innan passageraren betalat för befordringen och för kost under resan. Om betalning inte sker, får bortfraktaren lägga upp godset under säker vård för passagerarens räkning och låta genom offentlig auktion eller, om det ej lämpligen kan ske, på annat betryggande sätt sälja så mycket av godset att, utom kostnader, fordringen täcks.

Lagberedningen framhåller att bestämmelsen i 10 § 11 mom. UP om retentionsrätt för kost, hushyra m. m. hänger ihop med den nuvarande retentionsrätten för fordran på arrendeavgift och hyra. I samband med att den senare

retentionsrätten avskaffas (2.3 och 3.3) uppkommer därför frågan hur man skall göra med den förra. Enligt beredningen har bestämmelsen i UP inte någon större betydelse beträffande passagerarbefordran till sjöss vid sidan av 175 § sjölagen. Bestämmelsen anses ha praktisk betydelse inom hotell- och pensionatsnäringen, t. ex. när en hotellgäst försöker lämna hotellet utan att göra rätt för sig. Enligt beredningens mening bör retentionsrätt finnas kvar för sådana fall. Denna rätt bör utformas i anslutning till vad som gäller om hantverkares retentionsrätt enligt lagen (1950: 104) om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhämtats. Retentionsrätten bör alltså förenas med rätt att sälja eller bortskaffa egendom.

Beredningen uttalar att som allmän förutsättning för den nu aktuella retentionsrätten bör gälla, att den skall tillkomma den som för tillfällig vistelse tillhandahåller rum på hotell eller i annan lägenhet. Retentionsrätten bör endast gälla resgods.

De typiska fallen hänför sig till hotell- och pensionatsrörelse men något krav på att upplåtelsen skall ske yrkesmässigt eller till allmänheten bör inte uppställas. Lagen bör alltså gälla även när någon hyr ut enstaka rum åt resande, t. ex. genom förmedling av en rumscentral. Gränsen för tillfällig vistelse kan ej anges bestämt. En naturlig begränsning följer emellertid av att retentionsrätten som nämnts endast skall gälla resgods. Det saknas i övrigt anledning att draga gränsen alltför snävt. Den som stadigvarande bor t. ex. på pensionat kan emellertid inte sägas tillfälligt vistas på pensionatet, och vad han medfört är inte resgods. Förslaget innebär i nu berörda hänseenden en begränsning i förhållande till gällande rätt, som inte uppställer något krav på att vistelsen skall vara tillfällig eller inskränker retentionsrätten till resgods.

Beredningen framhåller vidare att retentionsrätten bör avse fordran på ersättning för rum, kost eller annan tjänst med anledning av vistelsen. Med tjänst avses, att värden har tillhandahållit eller förmedlat nyttigheter, t. ex. telefonsamtal, biljetter eller tidningar. Med resgods avses sådant som gästen transporterat till hotellet eller lägenheten vid sin ankomst eller har tagit dit under sin vistelse där i tanke att sedan föra det därifrån. Godset behöver inte befinna sig i gästens rum. Det kan t. ex. vara inlämnat i receptionen för särskild förvaring. Transportmedel som gästen använt hör enligt språkbruket inte till resgods i hithörande fall.

Sedan sex månader har förflutit efter det att gästens skuld förfallit till betalning bör värden få sälja egendomen under samma förutsättningar som gäller för hantverkare enligt 1950 års lag eller, om egendomen uppenbarligen saknar värde, skaffa bort den. Liksom hantverkare skall värden ha förmånsrätt enligt 4 § 2) i beredningens förslag till förmånsrättslag. Förmånsrätten gäller i egendom som hålls kvar med laga rätt.

Remissyttranden. Beredningens förslag har lämnats utan erinran. *Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranger* har uttalat önskemål om

förkortning av fristen på sex månader innan kvarhållen egendom får säljas (jfr bet. s. 193 not. 11).

Departementschefen. Jag har i allt väsentligt godtagit beredningens lagförslag. Några obetydliga ändringar har jag emellertid vidtagit i det. Framför allt gäller att jag har låtit lagen omfatta även fall av mera stadigvarande vistelse på hotell. I sammanhanget har det ansetts lämpligt att uttryckligen jämställa pensionat med hotell (jfr hotellförordningen). Beredningen har uttalat att vad den som stadigvarande bor på pensionat har medfört dit inte är att beteckna som resgods. Enligt min mening är detta uttalande alltför kategoriskt. Även i fall av stadigvarande vistelse måste åtminstone vissa av hotell- eller pensionatsgästens tillhörigheter kunna betecknas som resgods.

Jag är, åtminstone inte f. n., beredd att tillgodose det av en remissinstans uttalade önskemålet om förkortning av den tid efter vilken kvarhållen egendom får säljas.

4.4. Övriga lagförslag

Förslaget till lag om ändring i lagen (1957: 390) om fiskearrenden

I ett tidigare till lagrådet remitterat förslag till ändring i rubricerade lag har jag tagit upp de ändringar som nya jordabalken föranleder. Den komplettering som jag nu föreslår i 14 § är betingad av att bestämmelserna om jordägares retentionsrätt upphävs. I övergångshänseende får jag hänvisa till p. 2 och 3 i övergångsbestämmelserna till det tidigare remitterade förslaget. Regleringen innebär att retentionsrätten beträffande äldre ouppsagda avtal om fiskearrenden klipps av vid de nya bestämmelsernas ikraftträdande. Förhållandet torde vara utan praktisk betydelse.

En ändring i det tidigare remitterade lagförslaget innebär, att nuvarande hänvisning i 11 § andra stycket till bl. a. 2 kap. 33 § första och tredje styckena NJL ersätts med hänvisning till 8 kap. 17 § nya jordabalken. Det förslag till lag om ändring i JB som jag nu remitterar till lagrådet (4.2.1) innehåller en ändring av 8 kap. 17 § JB. Hänvisningen till sistnämnda lagrum får därmed ett annat innehåll än tidigare. Detta förhållande nödvändiggör i övergångshänseende en särskild regel som jag har tagit upp i övergångsbestämmelserna under en ny punkt, betecknad 4 a (jfr 35 a § i förslaget till lag om införande av nya jordabalken, 4.2.2).

Förslaget till lag om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1)

I 67 § 1 mom. UL föreskrivs bl. a., att bestämmelserna om utmätningsfrihet i 65 och 66 §§ inte hindrar att egendom vari borgenär har retentionsrätt utmäts för hans fordran. Regeln gäller dock inte hyresvärds eller jordägares rätt att hålla kvar egendom till säkerhet för fordran hos hyresgäst eller arrendator (se 2 kap. 42 § resp. 3 kap. 66 §§ NJL). Enligt vad jag i det föregående har föreslagit skall den speciella retentionsrätten för hyresvärd och

jordägare avskaffas. Till följd härav bör undantaget för hyresvärd och jordägare i 67 § 1 mom. UL utgå.

En övergångsbestämmelse behövs med hänsyn till de fall då hyresvärds eller jordägarers retentionsrätt skall gälla övergångsvis.

Förslaget till lag om upphävande av 10 § 11 mom. förordningen (1877: 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall

Den nya lagen om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst ersätter 10 § 11 mom. UP som därför kan upphävas. Retentionsrätt som har uppkommit innan nya lagen trätt i kraft bör emellertid få bestå. Den nya lagens bestämmelser om rätt att sälja eller bortskaffa kvarhållen egendom bör lämpligen av praktiska skäl gälla även i fråga om äldre retentionsrätt.

Förslagen till lagar om ändring i sjölagen (1891: 35 s. 1) och luftfartslagen (1957: 297)

Som en följd av att 17 kap. HB ersätts med förmånsrättslagen föreslås vissa redaktionella ändringar i sjölagen och luftfartslagen. Till lagförslagen har fogats en övergångsbestämmelse av samma innehåll som punkt 8 i övergångsbestämmelserna till förmånsrättslagen.

Förslagen till lagar om ändring i dels lagen (1901: 26 s. 1) om in-teckning i fartyg och dels lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg

I förevarande sammanhang har det ansetts lämpligt att föra vissa bestämmelser som f. n. finns i 17 kap. 3 § andra stycket HB till rubricerade lagar. De åsyftade bestämmelserna innehåller dels en tidsbegränsning av räntan för panträttsfordran på grund av in-teckning (jfr under 2 § förmånsrättslagen) och dels en bestämning av det inbördes företrädet mellan konkurrerande in-teckningar (jfr under 4 § förmånsrättslagen). Bestämmelserna har placerats i 16 och 17 §§ *fartygsin-teckningslagen* — vilka paragrafer sedan lång tid tillbaka har stått tomma — och i de nya paragraferna 19 a och 19 b §§ *luftfartygsin-skrivningslagen*.

I 29 § *fartygsin-teckningslagen* och 41 § *luftfartygsin-skrivningslagen* föreslås redaktionella ändringar som en följd av att de nuvarande bestämmelserna i 85 § UL skall ersättas med administrativa föreskrifter (se lagrådsremissen beträffande exekution i fast egendom).

Angående övergångsbestämmelserna kan hänvisas till punkt 8 i övergångsbestämmelserna till förmånsrättslagen.

Jag vill nämna att nuvarande bestämmelser i 9 § *fartygsin-teckningslagen* och 12 § *luftfartygsin-skrivningslagen* visserligen ersätts genom 9 § tredje stycket förmånsrättslagen och att bestämmelserna därför, åtminstone delvis, borde kunna upphävas. Frågan om ett upphävande får emellertid, på skäl som beredningen har utvecklat (bet. s. 195), tills vidare anstå.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1966: 454) om företagsinteckning

Som en följd av förmånsrättslagens reglering av förhållandet mellan in-teckning och utmätning (9 § tredje st.) blir nuvarande reglering härom i 13 § andra stycket lagen om företagsinteckning obehövlig. Denna föreslås därför bli upphävd.

5. Hemställan

I enlighet med det anförda föreligger förslag till

- 1) *förmånsrättslag,*
- 2) *lag om ändring i jordabalken,*
- 3) *ändring i förslaget till lag om införande av nya jordabalken,*
- 4) *lag om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst,*
- 5) *ändring i förslaget till lag om ändring i lagen (1957: 390) om fiske-arrenden,*
- 6) *lag om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1),*
- 7) *lag om upphävande av 10 § 11 mom. förordningen (1877: 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall,*
- 8) *lag om ändring i sjölagen (1891: 35 s. 1),*
- 9) *lag om ändring i luftfartslagen (1957: 297),*
- 10) *lag om ändring i lagen (1901: 26 s. 1) om inteckning i fartyg,*
- 11) *lag om ändring i lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luft-fartyg,*
- 12) *lag om ändring i lagen (1966: 454) om företagsinteckning.*

Jag hemställer, att lagrådets yttrande över förslagen inhämtas enligt 87 § regeringsformen genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Bilaga 1

(Utdrag ur lagberedningens förslag)

Förslag

till

Lag om ordningen för betalning av fordringar (förmånsrättsordning)

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §.

Vid utmätning eller konkurs äger förmånsrätt till betalning rum enligt vad som sägs i denna lag.

I fråga om företräde till betalning vid införsel gäller särskilda bestämmelser.

2 §.

Förmånsrätt gäller antingen i viss egendom (*särskild förmånsrätt*) eller utan sådan begränsning (*allmän förmånsrätt*).

Särskild förmånsrätt gäller vid både utmätning och konkurs. Allmän förmånsrätt gäller endast vid konkurs.

Förmånsrätt omfattar även ränta, om ej särskilda villkor gäller.

3 §.

Förmånsrätt för fordran består, även om fordringen överläts eller tages i anspråk genom utmätning eller införsel eller på annat sätt övergår till annan.

Särskilda förmånsrätter

4 §.

Förmånsrätt följer med

- 1) sjöpanträtt eller luftpanträtt,
- 2) handpant eller rätt att kvarhålla lös egendom till säkerhet för fordran (retentionsrätt),
- 3) panträtt på grund av inteckning i fartyg eller i luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg.

5 §.

Beställare av fartyg som lämnat fartygsbyggaren förskott i byggnadsämnen eller pengar har förmånsrätt i byggnadsämnena och det som för beställarens räkning tillverkats med förskottet, om skriftlig handling upprättats och med denna förfarits enligt 3 § sjölagen.

6 §.

Redare, vilken för medredare lämnat förskott som avses i 17 § sjölagen, har förmånsrätt i medredarens andel av fartyget enligt vad som föreskrivs i nämnda lagrum.

7 §.

Förmånsrätt i lös egendom som hör till näringsverksamhet, vari företagsinteckning kan meddelas, följer med

1) fordran hos hyresgäst eller arrendator på grund av hyres- eller arrendeavtal angående lägenhet eller jord som var avsedd för verksamheten, dock ej för större belopp än som svarar mot tre månaders hyra eller ett års arrende,

2) företagsinteckning.

I lag meddelad föreskrift om vilka slag av lös egendom som omfattas av företagsinteckning i näringsverksamhet har motsvarande tillämpning i fråga om förmånsrätt enligt 1).

8 §.

Förmånsrätt i fast egendom följer med

1) fordran enligt lagen den 16 december 1966 (nr 700) om vissa gemensamhetsanläggningar i enlighet med vad som särskilt föreskrivs därom och fordran som eljest enligt lag är förenad med rätt till betalning ur egendomen enligt denna punkt,

2) panträtt på grund av in-teckning i egendomen.

9 §.

Förmånsrätt i tomträtt följer med

1) fordran på avgäld i anledning av upplåtelsen som ej förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan,

2) fordran enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar i enlighet med vad som särskilt föreskrivs därom och fordran som eljest enligt lag är förenad med rätt till betalning ur egendomen enligt denna punkt,

3) panträtt på grund av in-teckning i tomträtten.

I övrigt skall vad i denna lag sägs om fast egendom även gälla tomträtt.

10 §.

Utmätning ger förmånsrätt i den utmäta egendomen.

11 §.

Särskilda förmånsrätter som avser samma egendom ger rätt till betalning i ordning efter paragrafernas följd och i 4, 7, 8 och 9 §§ angiven numrering.

Förmånsrätt enligt 4 § 2) eller 3) har dock företräde framför förmånsrätt enligt 4 § 1) på grund av sjöpanträtt som avses i 267 § 6 sjölagen, och förmånsrätt enligt 4 § 3) har företräde framför förmånsrätt enligt 4 § 2) på grund av retentionsrätt.

Vidare har förmånsrätt enligt 10 § på grund av utmätning företräde framför förmånsrätt på grund av in-teckning, vilken sökts samma dag som utmätningen verkställdes eller senare.

Om det inbördes företrädet mellan flera fordringar med samma slags förmånsrätt enligt lag eller på grund av in-teckning finns särskilda bestämmelser. Utmätning ger företräde framför senare utmätning av samma egendom.

Fordringar med samma slags förmånsrätt har i övrigt lika rätt, om ej förmånsrätten följer med rättighet som har företräde enligt vad som gäller därom.

Allmänna förmånsrätter

12 §.

Allmän förmånsrätt äger rum för borgenärs kostnad för gäldenärens försättande i konkurs, begravnings- och bouppteckningskostnad, när gäldenären avlidit före konkursen, och borgenärs kostnad för beslut om dödsboets avträdande till förvaltning av boutredningsman,

arvode och kostnadsersättning till god man enligt lagen om ackordsförhandling, tillsynsman enligt nämnda lag eller konkurslagen och förordnad boutredningsman, såvitt fordringen belöper på tid inom sex månader före konkursansökan eller därefter,

kostnad för särskild åtgärd som under nämnda tid vidtagits med gode mannens eller tillsynsmannens godkännande eller av boutredningsmannen och uppenbart varit till borgenärernas bästa,

allt i den mån beloppet med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt.

13 §.

Allmän förmånsrätt följer därefter med arbetstagares fordran på lön som ej förfallit till betalning tidigare än sex månader före konkursansökan och på lön under skälig uppsägningstid, högst sex månader. Har lönefordran varit föremål för tvist, gäller förmånsrätt, om talan väckts eller förhandling i bruklig ordning begärts inom sex månader från förfallodagen och konkursansökan följt inom sex månader från att tvisten blivit slutligt avgjord. Med lön likställs vad som skall utgå som ersättning för lön. I fråga om semesterlön eller semesterersättning som är intjänad före konkursansökan gäller förmånsrätten vad som står inne för nästföregående och löpande kvalifikationsår.

Samma förmånsrätt följer med fordran på pension som tillkommer arbetstagare eller dennes efterlevande för högst sex månader före konkursansökan och nästföljande sex månader. Förmånsrätten gäller även i fråga om pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, om gäldenären övertagit ansvaret för pensionen under de betingelser som anges i 23 och 26 §§ lagen den 9 juni 1967 (nr 531) om tryggande av pensionsutfästelse m. m.

Om gäldenären är näringsidkare eller juridisk person, skall arbetstagare, som själv eller jämte närstående ägde väsentlig andel i företaget och som hade väsentligt inflytande över dess verksamhet, eller hans efterlevande ej ha förmånsrätt enligt denna paragraf för lön eller pension.

14 §.

Allmän förmånsrätt följer därefter med fordran på framtida pension till arbetstagare, som är född år 1907 eller tidigare, eller dennes efterlevande. Därvid får dock intjänad del av utfäst pension icke antagas avse större årlig pension än som motsvarar basbeloppet enligt lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring. Från det sålunda beräknade fordringsbeloppet skall i förekommande fall avdragas upplupen del av pension enligt allmän pensionsplan eller enligt privat pensionsförsäkring.

Förmånsrätt enligt första stycket gäller även fordran på framtida pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, om gäldenären övertagit ansvaret för pensionsfordringen enligt vad som sägs i 13 § andra stycket.

Om gäldenären är näringsidkare eller juridisk person, har 13 § tredje stycket motsvarande tillämpning.

15 §.

Fordringar med allmän förmånsrätt enligt 12—14 §§ får uttagas ur all egendom som ingår i konkursboet och ej är föremål för särskild förmånsrätt. Därjämte får de uttagas ur egendom, vari särskild förmånsrätt gäller, före fordringar med sådan förmånsrätt i den mån det är medgivet enligt 16 eller 17 § och i övrigt efter sistnämnda fordringar.

16 §.¹

Fordringar med allmän förmånsrätt enligt 12 eller 13 § får, om det behövs, uttagas före fordringar med särskild förmånsrätt i lös egendom enligt 5, 6, 7 eller 10 §. Vad som uttages på detta sätt skall, om anledning förekommer, fördelas på ifrågavarande lösa egendom i förhållande till den köpeskillning som erhållits för varje slags egendom.

(Alternativ A)

Brist som därefter kvarstår får vid exekutiv försäljning av gäldenärens fasta egendom under konkursen uttagas med företräde framför fordringar med panträtt på grund av in-teckning i fastigheten eller med förmånsrätt på grund av utmätning därav som skett hos gäldenären, med undantag för

1) fordran med panträtt som upplåtits av tidigare ägare,

2) fordran med panträtt som upplåtits av gäldenären tidigare än sex månader före konkursansökningen eller, i fall som avses i 35 § konkurslagen, ansökningen om förordnande av god man enligt lagen om ackorsförhandling och som ligger inom tre fjärdedelar av det värde som vid nämnda tid före ansökningen senast åsatts fastigheten av taxeringsmyndighet,

3) fordran, vilken har lika rätt som eller bättre rätt än fordran som avses under 1) eller 2).

Finns två eller flera fastigheter i konkursboet, skall vad som sammanlagt behöver uttagas enligt andra stycket såvitt möjligt fördelas på fastigheterna i förhållande till de köpeskillningar som erhållits för dem.

(Alternativ B)

Brist som därefter kvarstår får vid exekutiv försäljning av gäldenärens fasta egendom under konkursen uttagas med företräde framför fordringar med panträtt på grund av in-teckning i fastigheten eller med förmånsrätt på grund av utmätning därav som skett hos gäldenären, dock ej utöver en fjärdedel av det värde som fastigheten ansetts ha i ärendet eller, om fastigheten säljs till högre pris, av köpeskillingen. Finns två eller flera fastigheter i konkursboet, skall vad som sammanlagt behöver uttagas enligt vad som nu sagts såvitt möjligt fördelas på fastigheterna i förhållande till de köpeskillningar som erhållits för dem.

Om lönefordran som hänför sig till nybyggnads-, tillbyggnads-, ombyggnads- eller förbättringsarbete på viss fastighet ej blir till fullo betald enligt andra stycket, får återstoden uttagas ur fastigheten utan hinder av den begränsning som anges i nämnda stycke.

¹ Betr. lydelsen av 16 § för den händelse varken alt. A eller alt. B godtages se s. 164 not 14.

17 §.

Fordringar med allmän förmånsrätt enligt 14 § får, om det behövs, uttagas före fordringar med särskild förmånsrätt i lös egendom enligt 6, 7 eller 10 §. Härvid har 16 § första stycket andra punkten motsvarande tillämpning.

18 §.

(Alternativ A)

Fordringar som har allmän förmånsrätt enligt samma paragraf har inbördes lika rätt.

(Alternativ B)

Fordringar som har allmän förmånsrätt enligt samma paragraf har inbördes lika rätt, om ej annat följer av 16 § tredje stycket.

Övriga fordringar

19 §.

Fordringar som ej är förenade med förmånsrätt har inbördes lika rätt med de undantag som anges i 20 §.

Om egendom vari särskild förmånsrätt gäller ej förslår till betalning av fordringen, skall första stycket tillämpas beträffande bristen.

20 §.

Böter, viten och fordran på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott går vid utmätning eller konkurs efter andra fordringar. Detta avser ej skadestånd.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den

Genom lagen upphävs

17 kap. handelsbalken,

förordningen den 18 februari 1735 angående lånebankens öppnande till att göra lån på fast egendom och järn,

förklaringen den 12 januari 1757 rörande lån i banken på järn och metaller samt magistraternas vedergällning för vågattester,

förklaringen den 15 februari 1779 över vad vid järns pantsättning, till låns erhållande i banken, bör iakttagas,

kungörelsen den 13 februari 1830 (nr 16 s. 178) angående åtskilliga föreskrifter i avseende på järn- och vågeffekter, som i banken belånas,

lagen den 22 maj 1891 (nr 20 s. 3), innefattande tillägg till 17 kap. 6 § handelsbalken.

2. Avgäld som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten handelsbalken och tillkommer enskild skall ha förmånsrätt enligt 8 § 1) nya lagen.

Fordran vilken enligt annan äldre lag är förenad med sådan förmånsrätt som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten handelsbalken skall också ha förmånsrätt enligt 8 § 1) nya lagen.

Förmånsrätt som föreskrivs i första eller andra stycket skall ej gälla belegg som förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan.

3. Genom nya lagen upphävs den förmånsrätt som enligt äldre författningar särskilt tillkommer Stockholms stads brandförsäkringskontor för premielån.

Brandförsäkringskontoret skall i stället åtnjuta rätt till betalning ur fast egendom enligt 8 § 1) och ur tomträtt enligt 9 § 2) nya lagen för amortering eller ränta på premielån som ej förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan.

4. Inteckning för avkomst eller annan förmån som upplåtits före den medför förmånsrätt enligt 8 § 2) nya lagen för vad rättighetshavaren enligt lag äger utfå ur fast egendom och enligt 9 § 3) nya lagen för vad han enligt lag äger utfå ur tomträtt.

5. Vad i nya lagen och punkt 4 ovan sägs om förmånsrätt i tomträtt har motsvarande tillämpning beträffande vattenfallsrätt som upplåtits före den

6. Pensionsutfästelse som enligt övergångsbestämmelserna¹ till lagen den 9 juni 1967 (nr 532) om ändring i 17 kap. handelsbalken är förenad med förmånsrätt enligt 11 § tredje stycket i nämnda kap. skall i samma omfattning ha förmånsrätt efter fordringar som har förmånsrätt enligt nya lagen.

7. När annan nyttjanderätt än tomträtt eller vattenfallsrätt upplåtits före den . . . skall fordran mot nyttjanderättshavaren på grund av rättsförhållandet vara förenad med särskild förmånsrätt näst före förmånsrätt enligt 7 § nya lagen, i den mån förmånsrätt skolat äga rum enligt 5 § första stycket eller 6 § första stycket tredje och fjärde punkterna i 17 kap. handelsbalken. Förmånsrätten får ej göras gällande samtidigt som förmånsrätt enligt 7 § 1) nya lagen på grund av samma rättsförhållande.

Den förmånsrätt på grund av retentionsrätt som anges i 4 § 2) nya lagen skall ej gälla i fråga om jordägares eller hyresvärds rätt att kvarhålla egendom till säkerhet för fordran hos arrendator eller hyresgäst enligt övergångsbestämmelserna till lagen den (nr) angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

8. Om utmätning skett före den eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda dag, skall äldre lag gälla beträffande utmätningen eller konkursen.

9. I fall då i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagrum som ersatts av bestämmelse i nya lagen skall i stället den bestämmelsen tillämpas, i den mån förmånsrätt fortfarande skall äga rum enligt nya lagen eller vad som sagts här ovan.

¹ Se SFS 1967: 620.

Förslag

till

Lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om
nyttjanderätt till fast egendom

Härigenom förordnas, att 2 kap. 33, 39, 42 och 70 §§ samt 3 kap. 31 och 66 §§ lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom¹ skall er-
hålla ändrad lydelse på sätt anges nedan.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)²

2 KAP.

33 §.

Försättes arrendatorn i konkurs, äge konkursboet uppsäga avtalet; sker ej uppsägning inom en månad från utgången av den för bevakning av fordringar utsatta tid, svare konkursboet för arrendeaftalets fullgörande till arrendetidens utgång eller, där uppsägning sker efter utgången av först sagda tid, intill dess på grund därav avtalet upphör att gälla.

Vill jordägaren själv uppsäga avtalet och återtaga fastigheten, äge därtill rätt, dock vid arrende för viss tid ej understigande tio år endast mot skyldighet att gälla ersättning för arrenderättens värde såsom i 8 § sägs. Var avtalet slutet med förbehåll om rätt för arrendatorn att sätta annan i sitt ställe, och inträffar konkursen efter det arrendatorn tillträtt fastigheten, må jordägaren ej uppsäga avtalet, där konkursboet inom tre månader från utgången av den för bevakning av fordringar utsatta tid gitter visa, att överlåtelse skett i enlighet med avtalet; sker överlåtelse senare men innan jordägaren gjort bruk av sin rätt, vare han samma rätt förlustig.

1 mom. Försätts arrendatorn i konkurs, får konkursboet uppsäga avtalet.

2 mom. Jordägaren får uppsäga avtalet att genast upphöra, om arrendatorn ej tillträtt fastigheten före konkursen.

Om arrendatorn tillträtt fastigheten, har jordägaren under en månad efter konkursbeslutet ej annan rätt att uppsäga avtalet än som i allmänhet gäller enligt denna lag. Därefter får jordägaren uppsäga avtalet till upphörande nästa fardag, om han ej för dess fullgörande har eller inom en vecka från uppsägningen får säkerhet med vilken han skäligen kan nöjas och ej heller konkursboet inom sistnämnda tid förklarar sig vilja svara för arrendatorns skyldigheter under arrendetiden eller, om arrendet får överlåtas, till dess det i

¹ Senaste lydelse av 2 kap. 33 och 42 §§ se SFS 1943: 883 samt av 2 kap. 70 § se 1968: 342. 3 kap. erhöi ändrad lydelse genom 1968: 346. Ang. bestämmelsernas infogande i JB jfr arrendelagsutredningens slutbetänkande SOU 1968: 57.

² Rent språkliga ändringar har i detta och följande förslag i regel ej utmärkts genom kursivering.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Uppsäges avtalet av anledning, som nu sagts, vare jordägaren berättigad till skadestånd, utan så är att avtalet var ingånget för viss tid ej understigande tio år och han själv uppsade avtalet.

behörig ordning övergått till annan. Har säkerhet ställts för avtalets fullgörande till viss fardag före arrendetidens utgång eller har konkursboet förklarat sig vilja svara därför till sådan fardag, får jordägaren ej uppsäga avtalet att upphöra tidigare.

Var avtalet ingånget för viss tid ej understigande tio år, är jordägaren, om han uppsäger avtalet, skyldig att betala ersättning för arrenderättens värde såsom sägs i 8 §.

3 mom. När uppsägning sker, har jordägaren rätt till ersättning för den skada han lider. Detta gäller dock ej, när jordägaren uppsagt sådant avtal som avses i 2 mom. tredje stycket.

39 §.

Sker uppsägning i fall, som 36 § omförmåler, äge arrendatorn kvarsitta till nästa fardag, där ej rätten eller överexekutor prövar skäligt ålägga honom att avflytta tidigare. Skall eljest arrende upphöra efter uppsägning, skall avträde ske å den fardag, som inträffar näst efter sex månader från det uppsägningen skedde. Hade arrendatorn ej tillträtt fastigheten när uppsägningen skedde, skall avtalet genast upphöra att gälla.

Sker uppsägning i fall som sägs i 36 §, äger arrendatorn kvarsitta till nästa fardag, om ej rätten eller överexekutor prövar skäligt ålägga honom att avflytta tidigare. Skall arrende eljest upphöra efter uppsägning, skall avträde ske på den fardag som inträffar näst efter sex månader från det uppsägningen skedde, om ej annat är särskilt föreskrivet. Sker uppsägning innan arrendatorn tillträtt fastigheten, skall avtalet genast upphöra att gälla.

Vid livstidsarrende — — — — — från dödsfallet.

42 §.

Häftar arrendatorn, när han skall avträda fastigheten, i skuld för arrende eller för ersättning, som vid avträdessyn eller genom skriftlig överenskommelse blivit bestämd, eller är utskyld eller ansvarig, för vilken arrendatorn skolat ansvara, icke av honom gulden; då vare jordägaren berättigad att av arrendatorn tillhöriga lösören och byggnader, som finnas å fastigheten, kvarhålla så mycket, som svarar mot hans fordran,

Har jordägaren klar och förfallen fordran på grund av arrendeavtalet, äger han omedelbart erhålla utmätning hos arrendatorn.

Är talan om fordringen anhängig vid domstol, äger dock denna förordna, att utmätning eller fortsatt verkställighet tills vidare ej får ske.

Om kvarstad eller skingringsförbud gäller vad som i allmänhet är föreskrivet därom.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

till dess arrendatorn gör rätt för sig eller ställer jordägaren säkerhet. Ej må dock sålunda kvarhållas egen- dom, som jämlikt 65 § utsöknings- lagen skall undantagas från utmät- ning.

Hade jordägaren enligt skriftlig handling lämnat arrendatorn krea- tur, redskap eller annat till fastighe- tens bruk, och är därför betingad le- ga ogulden, eller gitter arrendatorn icke avlämna vad jordägaren till- kommer, have jordägaren enahanda rätt, som nyss sagts.

70 §.

Lägenhetsarrende föreligger — — — — — annorlunda åsämjas.

Å sådan upplåtelse skola stadgan- dena i 4 §, 5 § första stycket, 6—9 §§, 18 § utom vad angår elektrisk anläggning, 22, 25 och 26 §§, 27 § första stycket, 29—34, 36—41 §§, 42 § första stycket samt 45—48 §§ äga motsvarande tillämpning. Härvid gälle dock, att sådant fastställande av arrenderättens värde, som avses i 8, 9 och 33 §§, skall ske genom skiljemän i den ordning 18 § föreskriver, att stadgandena i 29 § och 42 § första stycket skola äga till- lämpning allenast, om avtalet var skriftligen upprättat, samt att vad 33 § stadgar angående rätt för jord- ägaren att uppsäga avtalet ej skall tillämpas efter det arrendatorn till- trätt fastigheten, ej heller innan till- träde skett, där arrendatorn på an- fordran inom utgången av nästa dag för avtalets fullgörande ställer säker- het, med vilken jordägaren skäligen kan nöjas.

På sådan upplåtelse skola stad- gandena i 4 §, 5 § första stycket, 6—9 §§, 18 § utom vad angår elektrisk anläggning, 22, 25 och 26 §§, 27 § första stycket, 29—34, 36—42 samt 45—48 §§ äga motsvarande tillämp- ning. Härvid gäller dock, att sådant fastställande av arrenderättens vär- de, som avses i 8, 9 och 33 §§, skall ske genom skiljemän i den ordning 18 § föreskriver, att stadgandena i 29 och 42 §§ skola äga tillämpning endast om avtalet var skriftligen upprättat samt att vad 33 § stadgar angående rätt för jordägaren att uppsäga avtalet ej skall tillämpas efter att arrendatorn tillträtt fastig- heten, ej heller innan tillträde skett, om jordägaren har eller inom en vecka efter att han framställt begä- ran därom får säkerhet för avtalets fullgörande, med vilken han skäli- gen kan nöjas.

Är ej ————— sidan skett.
 Sker överlåtelse ————— honom gällande.
 Ej må ————— utan verkan.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 KAP.

31 §.

Försätts hyresgästen i konkurs, får konkursboet uppsäga avtalet. *I fråga om konkursboets ansvarighet för att avtalet fullgöres äger 2 kap. 33 § motsvarande tillämpning.*

Har lägenheten ej tillträtts när konkursen inträffar, är hyresgästen skyldig att på anfordran ställa sådan säkerhet för avtalets fullgörande med vilken hyresvärden skäligen kan nöjas. Ställes ej säkerhet senast dagen efter det säkerheten fordrades, får hyresvärden uppsäga avtalet.

1 mom. Försätts hyresgästen i konkurs, får konkursboet uppsäga avtalet.

Beträffande bostadslägenhet fordras dock gäldenärens samtycke, om ej rättens ombudsman biträder uppsägningen.

2 mom. *I fråga om annan lägenhet än bostadslägenhet får hyresvärden uppsäga avtalet att genast upphöra, om hyresgästen ej tillträtt lägenheten före konkursen och hyresvärden ej har eller inom en vecka efter att han framställt begäran där om får säkerhet för avtalets fullgörande, med vilken han skäligen kan nöjas.*

Om hyresgästen tillträtt lägenheten, har hyresvärden under en månad efter konkursbeslutet ej annan rätt att uppsäga avtalet än som i allmänhet gäller enligt denna lag. Därefter får hyresvärden uppsäga avtalet till upphörande nästa fardag, om han ej för dess fullgörande har eller inom en vecka från uppsägningen får säkerhet med vilken han skäligen kan nöjas och ej heller konkursboet inom sistnämnda tid förklarar sig vilja svara för hyresgästens skyldigheter under hyrestiden eller, om hyresrätten får överlätas, till dess denna i behörig ordning övergått till annan. Har säkerhet ställts för avtalets fullgörande till viss fardag före hyrestidens utgång eller har konkursboet förklarat sig vilja svara därför till sådan fardag, får hyresvärden ej uppsäga avtalet att upphöra tidigare.

Beträffande bostadslägenhet har hyresvärden ej annan rätt till uppsägning än som i allmänhet gäller enligt denna lag.

Uppsäges avtalet enligt första eller andra stycket, har hyresvärden rätt till ersättning för skada.

3 mom. När uppsägning sker, har hyresvärden rätt till ersättning för den skada han lider.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

66 §.

För hyra, som är förfallen till betalning eller skall betalas inom de närmaste sex månaderna, har hyresvärden rätt att kvarhålla så mycket av hyresgästen tillhöriga lösören inom fastigheten som svarar mot hans fordran, till dess hyresgästen gör rätt för sig eller ställer säkerhet. Egendom som enligt 65 § utsökningsslagen skall undantagas från utmätning får dock ej kvarhållas.

Har hyresvärden klar och förfallen fordran på grund av skriftligt hyresavtal, äger han omedelbart erhålla utmätning hos hyresgästen.

Är talan om fordringen anhängig vid domstol, äger dock denna förordna, att utmätning eller fortsatt verkställighet tills vidare ej får ske.

Om kvarstad eller skingringsförbud gäller vad som i allmänhet är föreskrivet därom.

Denna lag träder i kraft den

Om arrende- eller hyresavtal har slutits före nya lagens ikraftträdande, skall äldre lydelsen av 2 kap. 42 § och 3 kap. 66 § fortfarande gälla. Är avtalet ingånget på obestämd tid eller med förbehåll om rätt för såväl uppåtaren som nyttjanderättshavaren att uppsäga avtalet och sker ej, sedan nya lagen trätt i kraft, uppsägning till den tid då på grund av sådan uppsägning avtalet tidigast kunnat frånträdas, skall dock nya lagen tillämpas på avtalet från nämnda tid. Detsamma gäller, om uppsägning sker men förlängning av avtalet kommer till stånd.

I övrigt skall äldre lag tillämpas, när arrendator eller hyresgäst försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nya lagens ikraftträdande.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 15 juni 1970.

N ä r v a r a n d e :

f. d. justitierådet	REGNER,
regeringsrådet	MARTENIUS,
justitierådet	BERNHARD,
justitierådet	HESSER.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 14 maj 1970, hade Kungl. Maj:t förordnat, att enligt 87 § regeringsformen lagrådets utlåtande skulle inhämtas över upprättade förslag till

- 1) *förmånsrättslag,*
- 2) *lag om ändring i jordabalken,*
- 3) *ändring i förslaget till lag om införande av nya jordabalken,*
- 4) *lag om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst,*
- 5) *ändring i förslaget till lag om ändring i lagen (1957: 390) om fiskearrenden,*
- 6) *lag om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1),*
- 7) *lag om upphävande av 10 § 11 mom. förordningen (1877: 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall,*
- 8) *lag om ändring i sjölagen (1891: 35 s. 1),*
- 9) *lag om ändring i luftfartslagen (1957: 297),*
- 10) *lag om ändring i lagen (1901: 26 s. 1) om inteckning i fartyg,*
- 11) *lag om ändring i lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg,*
- 12) *lag om ändring i lagen (1966: 454) om företagsinteckning.*

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av rådmannen Arne Wilhelmsson.

Lagrådet yttrade:

De remitterade förslagen har i flera avseenden samband med andra lagförslag som ännu icke slutprövats, bland annat med det förslag till jordabalk som förelagts riksdagen genom proposition nr 20 år 1970, det förslag till lag om ändring i konkurslagen, varöver lagrådet den 19 maj 1970 avgivit utlåtande, samt de förslag till lag om införande av nya jordabalken och till lag om ändring i lagen om fiskearrenden, över vilka yttrande av lagrådet avgivits den 1 juni 1970. Vid granskningen av de remitterade förslagen har lag-

rådet haft att utgå från de nämnda lagförslagen sådana de nu föreligger, och lagrådets yttrande avgives alltså under den förutsättningen att de andra lagförslagen genomföres utan ändringar som kan vara av betydelse för utformningen av de remitterade förslagen.

En av de viktigaste frågorna i det föreliggande lagstiftningsärendet är löneprivilegiets omfattning och löneborgenärernas förmånsrätt i förhållande till inteckningsborgenärernas. I denna del har lagberedningen framlagt vissa alternativa förslag i syfte att minska de risker som gällande ordning medför för inteckningsborgenärerna. I vissa remissyttranden över dessa förslag har det framhållits som angeläget att en reform i denna riktning genomföres. Departementschefen har, under hänvisning till en inom inrikesdepartementet utarbetad promemoria om löneskydd vid konkurs, över vilken yttranden inhämtats, förklarat att det nu vore mindre lämpligt att ta slutlig ställning till löneprivilegiets omfattning samt att han inte vore beredd att nu föreslå någon ändring i detta hänseende eller av löneborgenärernas förmånsrätt i förhållande till inteckningsborgenärernas.

Det förslag som det remitterade förslaget innehåller i här avsedda hänseenden är sålunda att anse som ett provisorium i avvaktan på lagstiftning om löneskydd vid konkurs. Då bestämmelser härom kan vara ägnade att påverka inteckningshavarnas ställning, förutsätter lagrådet att hithörande spörsmål särskilt beaktas i det fortsatta lagstiftningsarbetet i ämnet.

Under angivna förutsättningar lämnar lagrådet de remitterade förslagen utan erinran.

Ur protokollet:

Ingrid Hellström

*Utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 29
juni 1970.*

Närvarande:

Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, HOLMQVIST, ASPLING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, CARLSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över förslag till

- 1) *förmånsrättslag,*
- 2) *lag om ändring i jordabalken,*
- 3) *ändring i förslaget till lag om införande av nya jordabalken,*
- 4) *lag om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst,*
- 5) *ändring i förslaget till lag om ändring i lagen (1957: 390) om fiske-
arrenden,*
- 6) *lag om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1),*
- 7) *lag om upphävande av 10 § 11 mom. förordningen (1877: 31 s. 51) om
nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall,*
- 8) *lag om ändring i sjölagen (1891: 35 s. 1),*
- 9) *lag om ändring i luftfartslagen (1957: 297),*
- 10) *lag om ändring i lagen (1901: 26 s. 1) om in-teckning i fartyg,*
- 11) *lag om ändring i lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luft-
fartyg,*
- 12) *lag om ändring i lagen (1966: 454) om företagsin-teckning.*

Föredraganden upplyser att lagrådet under vissa förutsättningar lämnat lagförslagen utan erinran och anför.

Lagförslagen under 3 och 5 avser ändring i lagförslag över vilka lagrådet har avgivit utlåtande den 1 juni 1970. Ändringsförslagen har nu arbetats in i huvudförslagen. Jag kommer senare i dag att hemställa, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att antaga ifrågavarande huvudförslag.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att antaga de under 1, 2, 4 och 6—12 upptagna lagförslagen.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Margit Edström

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	
1) Förslag till förmånsrättslag	3
2) Förslag till lag om ändring i jordabalken	8
3) Förslag till lag om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst	11
4) Förslag till lag om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1)	11
5) Förslag till lag om ändring i förordningen (1877: 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttas skall	12
6) Förslag till lag om ändring i sjölagen (1891: 35 s. 1)	12
7) Förslag till lag om ändring i luftfartslagen (1957: 297)	14
8) Förslag till lag om ändring i lagen (1901: 26 s. 1) om inteckning i fartyg	15
9) Förslag till lag om ändring i lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg	16
10) Förslag till lag om ändring i lagen (1966: 454) om företagsintec- kning	17
Utdrag av statsrådsprotokollet den 14 maj 1970	18
1. Inledning	18
2. Lagberedningens förslag och remissyttrandena över det	19
2.1 Allmänt om det aktuella lagstiftningsområdet	19
2.1.1 Gällande rätt	19
2.1.2 Motsvarigheter i övriga nordiska länder	25
2.1.3 Lagberedningens allmänna överväganden	25
2.1.4 Allmänna uttalanden i remissyttrandena	30
2.2 Lön och pension (17 kap. 4 § HB)	34
Löneprivilegiets omfattning	34
2.2.1 Lagberedningen	34
2.2.2 Remissyttranden	36
Förhållandet mellan löneprivilegiet och särskilda förmåns- rätter	41
2.2.3 Lagberedningen	41
2.2.4 Remissyttranden	46
2.3 Hyra och arrendavgift (17 kap. 5 resp. 6 § HB)	52
2.3.1 Lagberedningen	52
2.3.2 Remissyttranden	55
2.4 Skatter m. m. (17 kap. 12 § HB)	60
1964 års promemoria	60
2.4.1 Lagberedningen	60
2.4.2 Remissyttranden	61
1969 års betänkande	62
2.4.3 Lagberedningen	62
2.4.4 Remissyttranden	64

2.5	Övriga fordringar	71
2.5.1	Lagberedningen	71
2.5.2	Remissyttranden	77
3.	Departementschefen	81
3.1	Allmänna synpunkter	81
3.2	Lön och pension	86
3.3	Hyra och arrendeavgift	92
3.4	Skatter m. m.	96
3.5	Övriga fordringar	101
4.	De särskilda bestämmelserna	108
4.1	Förslaget till förmånsrättslag	108
4.2	Ändringar i jordabalken m. m.	146
4.2.1	Förslaget till lag om ändring i jordabalken	146
4.2.2	Förslaget till lag om införande av nya jordabalken	156
4.3	Förslaget till lag om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst . .	156
4.4	Övriga lagförslag	158
5.	Hemställan	160
	Bilaga 1 (Utdrag ur lagberedningens förslag)	161
	Bilaga 2 (De remitterade förslagen) ¹	
	Utdrag av lagrådets protokoll den 15 juni 1970	172
	Utdrag av statsrådsprotokollet den 29 juni 1970	174

¹ Bilagan har uteslutits här. Den är likalydande med de vid propositionen fogade lagförslagen bortsett från att lagförslagen som avser ändring i förslaget till lag om införande av nya jordabalken och ändring i förslaget till lag om ändring i lagen (1957: 390) om fiskearrenden i stället har upptagits i prop. nr 145 samt att i övrigt en mindre redaktionell ändring foretagits.